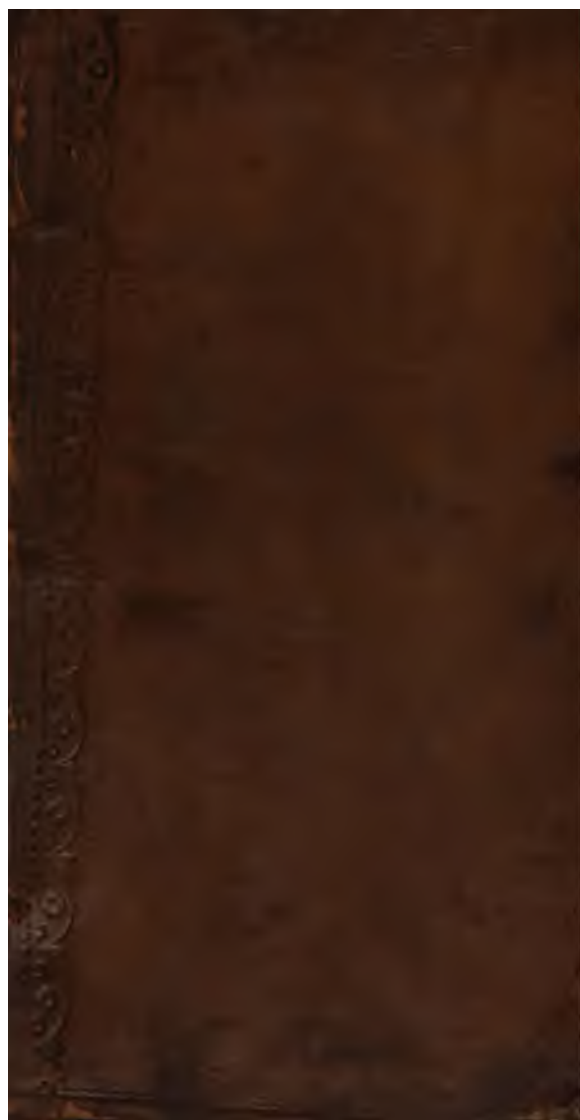
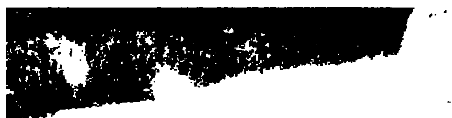

John S. Lawrence Estate
gt
5-5-1925

T. LIVII PATAVINI HISTORIARUM

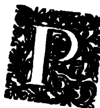
VOLUMEN QUINTUM.

LONDINI:
MDCCXXII.

L I B E R

E P I T O

XIV. *UB. Scipio*
Antiochum
qui se Antio
tus est: ut,
tum ei, quem ex populo Roman
ret. Inter alia quum quæreret,
mum imperatorem Annibal crede
lexandrum Macedonum regem,
innumerabiles exercitus fudisset;
oras, quas visere supra spem hun
grâsset. Quærenti deinde quem
Pyrrhum, inquit, castra metari pr
hoc neminem elegantiùs loca cepisse
fuisse. Exsequenti, quem tertium
sum dixit. Ridens Scipio, Quidnam
me, *inquit,* vicisses? Tunc verò,
ante Alexandrum, & ante Pyrrhum
posuissem. XXI. *Inter cetera prod*
ma fuisse traduntur, bovem, Cn. D
locutum, Roma cave tibi, *refertur.*
Apparant in Antiochum bellum Ro
XXV, &c. *Nabis Lacedæmoniorum ty*
tus ab Ætolis, qui & Philippum &
inferendum bellum populo Romano soli
populo Romano descivit: &, bello adver

menem Achaeorum praetorem gesto, XXXV. *ab Aetolis interfectus est.* XXXII. *Aetoli quoque ab amicitia populi Romani defecerunt. cum quibus societate juncta, Antiochus Syriae rex, quam bellum Graecia intulisset, complures urbes occupavit: inter quas Chalcidem & totam Euboeam.* XLII, XLIII, &c. *Res praeterea in Liguribus gestas, & apparatum belli ab Antiocho continet.*

I. Rincipio anni, quo haec gesta sunt, Sex. Digitius praetor in Hispania citeriore cum civitatibus iis, quae post profectionem M. Catonis permultae rebellaverant, crebra magis quàm digna dictu proelia fecit: & adeò pleraque adversa, ut vix dimidium militum, quàm quod acceperat, successori tradiderit. Nec dubium est, quin omnis Hispania sublatura animos fuerit; ni alter praetor P. Cornelius Cn. F. Scipio trans Iberum multa secunda proelia fecisset: quo terrore non minus quinquaginta oppida ad eum defecerunt. Praetor ha[...] gesserat Scipio. Idem propraetor Lusitanos, p[...] vastata ulteriori provincia cum ingenti praeda [...] mum redeuntes, in ipso itinere aggressus, ab [...] tertia diei ad octavam incerto eventu pug[...] numero militum impar, superior aliis. nam [...] cie frequenti armatis adversus longum & in[...] tum turba pecorum agmen, & recenti mil[...] versus fessos longo itinere concurrerat. [...] namque vigilià exierant hostes: huic noc[...] neri tres diurnae horae accesserant: nec [...]

Ante Chr. 193.
U. C. 559.

data, laborem viæ prœlium exceperat. itaque principio pugnæ vigoris aliquid in corporibus animisque fuit. & turbaverant primò Romanos: deinde æquata paullisper pugna est. in hoc discrimine ludos Jovi, si vi fudisset cecidissetque hostes, proprætor vovit. Tandem gradum acriùs intulere Romani, cessitque Lusitanus: deinde prorsus terga dedit. & quum institissent fugientibus victores, ad duodecim millia hostium sunt cæsa: capti quingenti quadraginta, omnes ferme equites: & signa miliaria capta centum triginta quatuor. De exercitu Romano septuaginta & tres amissi. Pugnatum haud procul Ilipa urbe est. Eò victorem opulentum prædæ exercitum P. Cornelius reduxit. ea omnis ante urbem exposita est: potestasque dominis suas res cognoscendi facta. cetera vendenda quæstori data. quod inde refectum est, militi divisum.

II. Nondum ab Roma profectus erat C. Flaminius prætor, quum hæc in Hispania gerebantur. itaque tam adversæ quam secundæ res per ipsum amicosque ejus magnis sermonibus celebrabantur. & tentaverat, quoniam bellum ingens in provincia exarsisset, & exiguas reliquias exercitus ab Sex. Digitio, atque eas ipsas plenas pavoris ac fugæ accepturus esset, ut unam sibi ex urbanis legionibus decernerent: ad quam quum militem ab se ipso scriptum ex senatusconsulto adjecisset, eligeret ex omni numero tria millia & quingentos pedites, & equites trecentos. Ea se legione (nam in Sex. Digitii exercitu haud multum spei esse) rem gesturum. Seniores negare, *ad rumores à privatis temere in gratiam magistratuum confictos, senatusconsulto*

fu'ta facienda esse. nisi quod aut prætores ex provinciis scriberent, aut legati renunciarent, nihil ratum haberi debere. Si tumultus in Hispania esset, placere, tumultuarios milites extra Italiam scribi à prætore. Mens ea senatus fuit, ut in Hispania tumultuarii milites legerentur. Valerius Antias & in Siciliam navigâsse delectus caussa C. Flaminium scribit: & ex Sicilia Hispaniam petentem, tempestate in Africam delatum, vagos milites de exercitu P. Africani sacramento rogâsse: his duarum provinciarum delectibus tertium in Hispania adjecisse.

III. Nec in Italia segniùs Ligurum bellum crescebat. Pisas jam quadraginta millibus hominum, affluente quotidie multitudine ad famam belli spemque prædæ, circumsedebant. Minucius consul Arretium die, quem edixerat ad conveniendum militibus, venit. inde quadrato agmine. ad Pisas duxit & quum hostes non plus passuum tribus millibu ab oppido trans fluvium movissent castra, cons urbem, haud dubiè servatam adventu suo, est gressus. Postero die & ipse trans fluvium fe mille passus ab hoste posuit castra. inde lev prœliis à populationibus agrum sociorum tutab in aciem exire non audebat; novo milite & multis generibus hominum collecto, necdum satis inter se, ut fidere alii aliis possent. Li multitudine freti & in aciem exibant, par summa rerum decernere: & abundantes milit mero passim multas manus per extrema fin prædandum emittebant: & quum coacta vis pecorum prædæque esset, paratum erat præ pr quod in castella eorum vicosque ageretu

IV.

IV. Quum bellum Ligustinum ad Pisas constitisset, consul alter L. Cornelius Merula per extremos Ligurum fines exercitum in agrum Bojorum induxit: ubi longè alia belli ratio, quàm cum Liguribus erat. Consul in aciem exibat: hostes pugnam detrectabant: prædatumque, ubi nemo obviam exiret, discurrebant Romani; Boji diripi sua impune, quàm tuendo ea conserere certamen, malebant. Postеaquam omnia ferro ignique satis evastata erant, consul agro hostium excessit, & ad Mutinam agmine incauto, ut inter pacatos, ducebat. Boji, ubi egressum è finibus suis hostem sensere, sequebantur silenti agmine; locum insidiis quærentes. nocte prætergressi castra Romana, saltum, quà transeundum erat Romanis, insederunt. Id quum parum occultè fecissent, consul, qui multa nocte solitus erat movere castra, ne nox terrorem in tumultuario prœlio augeret, lucem exspectavit. & quum luce moveret, tamen turmam equitum exploratum misit. Posteaquam relatum est, quantæ copiæ & in quo loco essent, totius agminis sarcinas in medium conjici jussit, & triarios vallum circumjicere: cetero exercitu instructo ad hostem accessit. Idem & Galli fecerunt, posteaquam apertas esse insidias, & recto ac justo prœlio, ubi vera virtus vinceret, dimicandum viderunt.

V. Hora secunda ferme concursum est. sinistra sociorum equitum ala, & extraordinarii prima in acie pugnabant. præerant duo consulares legati, M. Marcellus, & Ti. Sempronius prioris anni consul. Novus consul nunc ad prima signa erat; nunc legiones continebat in subsidiis, ne certaminis studia

ıcurrerent, quàm datum signum esset. e-
.rum extra aciem in locum patentem Q.
linucios tribunos militum educere jussit.
ıum signum dedisset, impetum ex aperto
:. Hæc agenti nuncius venit à Ti. Sem-
Longo, non sustinere extraordinarios impe-
iallorum, & cæsos permultos esse: *& qui*
nt, partim labore, partim metu remisisse ardo-
ugnæ. legionem alteram ex duabus, si videre-
ummitteret, priusquam ignominia acciperetur.
ıda legio missa est, & extraordinarii recepti.
ı redintegrata est pugna; quum & recens mi-
c frequens ordinibus legio successit. sinistra ala
›rœlio subducta est: dextra in primam aciem
ıit. Sol ingenti ardore torrebat minimè patien-
æstus corpora Gallorum: densis tamen ordini-
s nunc alii in alios, nunc in scuta incumbentes,
stinebant impetus Romanorum. Quod ubi animad-
:rtit consul, ad perturbandos ordines eorum C. Li-
ium Salinatorem, qui præerat alariis equitibus, quàm
oncitatissimos equos immittere jubet: & legio-
ıarios equites in subsidiis esse. Hæc procella e-
ļuestris primò confudit & turbavit, deinde dissipa-
it aciem Gallorum; non tamen ut terga darent.
)bstabant duces, hastilibus cædentes terga trepi-
lantium, & redire in ordines cogentes: sed intere-
ļuitantes alarii non patiebantur. Consul obtesta-
›atur milites, *Ut paullulum adniterentur: victoriam*
n manibus esse. dum turbatos & trepidantes vide
'ent, instarent. si restitui ordines sivissent, integ
'ursus eos prœlio & dubio dimicaturos. Inferre ve
llarios jussit signa. omnes connixi tandem aver
unt hostem. Postquam terga dabant, & in

gam passim effundebantur; tum ad persequendos eos legionarii equites immissi. Quatuordecim millia Bojorum eo die cæsa sunt: vivi capti mille nonaginta duo; equites septingenti viginti unus, tres duces eorum, signa militaria ducenta duodecim, carpenta sexaginta tria. Nec Romanis incruenta victoria fuit. supra quinque millia militum ipsorum aut sociorum sunt amissa: centuriones tres & viginti, præfecti socium quatuor, & M. Genucius & M. Marcius, tribuni militum secundæ legionis.

VI. Eodem fere tempore duorum consulum literæ allatæ sunt: L. Cornelii de prœlio ad Mutinam cum Bojis facto; & Q. Minucii à Pisis, *comitia sua sortis esse. ceterùm adeò suspensa omnia in Liguribus se habere, ut abscedi inde sine pernicie sociorum & damno reipublicæ non possit. Si ita videretur Patribus, mitterent ad collegam, ut is, qui profligatum bellum haberet, ad comitia Romam rediret. si id facere gravaretur, quòd non suæ sortis id negotium esset, se quidem facturum quodcumque senatus censuisset. sed etiam atque etiam viderent, si magis è republica esset interregnum iniri, quàm ab se in eo statu relinqui provinciam.* Senatus C. Scribonio negotium dedit, ut duos legatos ex ordine senatorio mitteret ad L. Cornelium consulem, qui literas collegæ ad senatum missas deferrent ad eum; & nunciarent, senatum, ni is ad magistratus subrogandos Romam veniret, potius quàm Q. Minucius à bello integro avocaretur, interregnum iniri passurum. Missi legati renunciârunt, L. Cornelium ad magistratus subrogandos Romam venturum. De literis L. Cornelii, quas scripserat secundum prœlium cum Bojis factum

segniùs referre, ut supplicatio decerneretur, triumphantique sibi in urbem invehi liceret; M. & C. Titinii tribuni plebis, se intercessuros, si de ea re fieret senatusconsultum, dixerunt. Censores erant priore anno creati Sex. Ælius Pœtus & C. Cornelius Cethegus.

IX. Cornelius lustrum condidit. censa sunt civium capita centum quadraginta tria millia septingenta quatuor. Aquæ ingentes eo anno fuerunt: & Tiberis loca plana urbis inundavit. Circa portam Flumentanam etiam collapsa quædam ruinis sunt: & porta Cœlimontana fulmine icta est, murusque circa multis locis de cœlo tactus. Et Ariciæ, Lanuvii, & in Aventino lapidibus pluit. & à Capua nunciatum est, examen vesparum ingens in forum advolâsse, & in Martis æde consedisse. eas collectas cum cura, & igni crematas esse. Horum prodigiorum caussâ decemviri libros adire jussi, & novendiale sacrum factum, & supplicatio indicta est, atque urbs lustrata. Iisdem diebus ædiculam Victoriæ Virginis, prope ædem Victoriæ M. Porcius Cato dedicavit, biennio postquam vovit. Eodem anno coloniam Latinam in agrum Thurinum triumviri deduxerunt, Cn. Manlius Vulso, L. Apustius Fullo, Q. Ælius Tubero, cujus lege deducebatur. tria millia peditum iere, trecenti equites: numerus exiguus pro copia agri. Dari potuere tricena jugera in pedites, sexagena in equites. Apustio auctore tertia pars agri dempta est: quò postea, si vellent, novos colonos adscribere possent. vicena jugera pedites, quadragena equites acceperunt.

X. In exitu jam annus erat, & ambitio magis quàm unquam aliàs exarserat consularibus comitiis. multi & potentes petebant patricii, plebejique: P. Cornelius Cn. filius Scipio, qui ex Hispania provincia nuper decesserat magnis rebus gestis: & L. Quintius Flamininus, qui classi in Græcia præfuerat: & Cn. Manlius Vulso. hi patricii. Plebeji autem, C. Lælius, Cn. Domitius, C. Livius Salinator, Manius Acilius. Sed omnium oculi in Quintium Corneliumque conjecti. nam & in unum locum petebant ambo patricii, & rei militaris gloria recens utrumque commendabat. Ceterùm ante omnia certamen accendebant fratres candidatorum, duo clarissimi ætatis suæ imperatores. major gloria Scipionis; & quo major, eo propior invidiæ: Quintii recentior, ut qui eo anno triumphâsset. Accedebat, quòd alter decimum jam prope annum assiduus in oculis hominum fuerat; quæ res minus verendos magnos homines ipsa satietate facit: consul iterum post devictum Annibalem censorque fuerat. In Quintio nova & recentia omnia ad gratiam erant. nihil nec petierat à populo post triumphum, nec adeptus erat. Pro fratre germano, non patruele, se petere ajebat: pro legato & participe administrati belli. se terra, fratrem mari rem gessisse. His obtinuit, ut præferretur candidato, quem Africanus frater deducebat; quem Cornelia gens, Cornelio consule comitia habente, quem tantum præjudicium senatus; virum è civitate optimum judicatum, qui matrem Idæam Pessinunte venientem in urbem acciperet. L. Quintius & Cn. Domitius Ænobarbus consules facti. adeò ne in plebejo quidem consule, quum

pro

tium civitatumque inhonoratissimi post eam v ctoriam essent, cujus caussa ipsi fuissent; legatc censuit circa reges mittendos, qui non solùm ten tarent animos eorum, sed suis quemque stimuli moverent ad Romanum bellum. Damocritus a Nabin, Nicander ad Philippum, Dicæarchus frate prætoris ad Antiochum est missus. Tyranno La cedæmonio Damocritus, *ademptis maritimis civita tibus enervatam tyrannidem*, dicere: *inde militem inde naves, navalesque socios habuisse: inclusun suis prope muris Achaeos videre dominantes in Pelo ponneso, nunquam habiturum recuperandi sua occa sionem, si eam, quæ tum esset, prætermisisset: nul lum exercitum Romanum in Græcia esse: nec pro pter Gythium, aut maritimos alios Laconas, dignan caussam existimaturos Romanos, cur legiones in Græ ciam rursum transmittant.* Hæc ad incitandun animum tyranni dicebantur; ut, quum in Græciar Antiochus trajecisset, conscientia violatæ per socic rum injurias Romanæ amicitiæ, conjungeret cum Antiocho. Et Philippum Nicander haud c simili oratione incitabat. erat etiam major oratic materia, quo ex altiore fastigio rex, quàm ty nus, detractus erat; quoque plures adempt: *Ad hoc vetusta regum Macedoniæ fama, pe tusque orbis terrarum victoriis ejus gentis ref tur. Et tutum vel incepto vel eventu se cor afferre. nam neque ut ante se moveat Pl quàm Antiochus cum exercitu transierit in (suadere; & qui sine Antiocho adversus Ætolosque tamdiu sustinuerit bellum, Antiocho, sociis Ætolis, qui tum grav quàm Romani fuerint, quibus tandem*

ſtere Romanos poſſe? Adjiciebat, *de duce Annibale, nato adverſus Romanos hoſte, qui plures & duces & milites eorum occidiſſet, quàm quot ſupereſſent.* Hæc Philippo Nicander. Alia Dicæarchus Antiocho: *& omnium primùm, prædam de Philippo Romanorum eſſe dicere, victoriam Ætolorum; & aditum in Græciam Romanis nullos alios, quàm Ætolos dediſſe; & ad vincendum vires eoſdem præbuiſſe. deinde quantas peditum equitumque copias præbituri Antiocho ad bellum eſſent: quæ loca terreſtribus copiis, quos portus maritimis.* Tum de Philippo & Nabide libero mendacio abutebatur: *paratum utrumque ad rebellandum eſſe; & primam quamque occaſionem recuperandi ea, quæ bello amiſiſſent, arrepturos.* Ita per totum ſimul orbem terrarum Ætoli Romanis concitabant bellum. reges tamen aut non moti, aut tardiùs moti ſunt.

XIII. Nabis extemplo circa omnes vicos maritimos dimiſit ad ſeditiones in iis miſcendas: & alios principum donis ad ſuam cauſſam perduxit, alios pertinaciter in ſocietate Romana manentes occidit. Achæis omnium maritimorum Laconum tuendorum ab T. Quintio cura mandata erat. itaque extemplo & ad tyrannum legatos miſerunt, qui admonerent fœderis eum Romani, denunciarentque ne pacem, quam tantopere petiſſet, turbaret; & auxilia ad Gythium, quod jam oppugnabatur à tyranno; & Romam, qui ea nunciarent, legatos miſerunt. Antiochus rex, ea hieme Raphiæ in Phœnice Ptolemæo regi Ægypti filia in matrimonium data, quum Antiochiam ſe recepiſſet, per Ciliciam, Tauro monte ſuperato, extremo jam hiemis Epheſum pervenit: inde principio veris,

ris, Antiocho filio misso in Syriam ad ultimarum partium regni, ne quid ab tergo moveretur; ipse cum omnibus copiis ad Pisidas, qui circa Sidam inc pugnandos est profectus. Eo tempore mani, P. Sulpicius, P. Villius, qui ad (sicut ante dictum est) missi erant, jussi menem adire, Elæam venere; inde (ibi regia Eumenis fuit) ascenderunt. belli adversus Antiochum Eumenes erat *si pax esset, accolam tanto potentiorem dens: eundem, si motum bellum esset, parem Romanis fore, quàm Philippus aut funditus sublatum iri, aut, si pax tur, multa illi detracta sibi accessura; inde se ab eo sine ullo Romano auxilio Etiam si quid adversi casurum foret, Romanis sociis quamcumque fortunam solium aut imperium pati Antiochi, au vi atque armis cogi.* Ob hæc quant tate, quantum consilio valebat, incit nos ad bellum. Sulpicius æger Pergam

XIV. Villius quum Pisidiæ bello esse regem audîsset, Ephesum pro paucos ibi moratur dies, dedit ope Annibale, qui tum ibi fortè erat, retur: ut animum ejus & tentaret, & metum demeret periculi ei quic manis esse. His colloquiis aliud nihil est: secutum tamen sua consilio petitum esset, ut vilior ob & suspectior ad omnia fieret. Græcos Acilianos libros, P. Afric

legatione tradit : eumque Ephesi collocutum cum Annibale. Et sermonem etiam unum refert, quo quærenti Africano, *quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet*, respondisse, *Alexandrum Macedonum regem : quòd parva manu innumerabiles exercitus fudisset ; quodque ultimas oras, quas visere supra spem humanam esset, peragrâsset*. Quærenti deinde, *quem secundum poneret* ; *Pyrrhum*, dixisse, *castra metari primùm docuisse. ad hoc neminem elegantiùs loca cepisse, præsidia disposuisse : artem etiam conciliandi sibi homines eam habuisse, ut Italicæ gentes regis externi, quàm populi Romani, tamdiu principis in ea terra, imperium esse mallent*. Exsequenti, *quem tertium duceret* ; *haud dubiè semet ipsum*, dixisse. Tum risum obortum Scipioni, & subjecisse, *Quidnam tu diceres, si me vicisses ? tum me verò*, inquit, *& ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante omnes alios imperatores esse*. Et perplexum Punico astu responsum, & improvisum assentationis genus Scipionem movisse : quòd è grege se imperatorum velut inæstimabilem secrevisset.

XV. Villius ab Epheso Apameam processit. eò & Antiochus, audito Romanorum legatorum adventu, occurrit. Apameæ congressis disceptatio eadem ferme fuit, quæ Romæ inter Quintium & legatos regis fuerat. mors nunciata Antiochi filii regis, quem missum paullo ante dixeram in Syriam, diremit colloquia. Magnus luctus in regia fuit, magnumque ejus juvenis desiderium. id enim jam specimen sui dederat, ut, si vita longior contigisset, magni justique regis in eo indolem fuisse appareret. Quo carior acceptiorque omnibus erat,

eo mors ejus suspectior fuit; gravem successoren eum instare senectuti suæ patrem credentem, pe spadones quosdam, talium ministeriis facinorun acceptos regibus, veneno sustulisse. Eam quoqu caussam clandestino facinori adjiciebant, quòd quum Seleuco filio Lysimachiam dedisset, Antio cho quam similem daret sedem, ut procul ab s honore eum quoque ablegaret, non habuisset Magni tamen luctus species per aliquot dies regian tenuit: legatusque Romanus, ne alieno tempor incommodus obversaretur, Pergamum concessit Rex Ephesum, omisso quod inchoaverat bello, re diit. ibi per luctum regia clausa, cum Minion quodam, qui princeps amicorum ejus erat, secre ta consilia agitavit. Minio, ignarus omnium ex ternorum, viresque æstimans regis ex rebus in Sy ria aut Asia gestis, non caussa modò superioren esse Antiochum, quòd nihil æqui postularent Ro mani, sed bello quoque superaturum credebat Fugienti regi disceptationem cum legatis, seu jan experto eam minùs prosperam, seu mœrore r centi confuso, professus Minio, se quæ pro ca sa essent dicturum, persuasit ut à Pergamo ar ferentur legati.

XVI. Jam convaluerat Sulpicius: itaque ar Ephesum venerunt. Rex à Minione excus & absente eo res agi cœpta est. Ibi præ oratione Minio; *Specioso titulo*, inquit, *u Romani, Græcarum civitatum liberandarum sed facta vestra orationi non conveniunt. & Antiocho juris statuistis, alio ipsi utimini. enim magis Smyrnæi Lampsacenique Græ quàm Neapolitani & Rhegini & Tarenti*

bus stipendium, à quibus naves ex fœdere exigitis? Cur Syracusas, atque in alias Siciliæ Græcas urbes, prætorem quotannis cum imperio & virgis & securibus mittitis? nihil aliud profectò dicatis, quàm armis superatis vos iis has leges imposuisse. Eamdem de Smyrna & Lampsaco, civitatibusque quæ Ioniæ aut Æolidis sunt, caussam ab Antiocho accipite. Bello superatas à majoribus, & stipendiarias ac vectigales factas, in antiquum jus repetit. itaque ad hæc ei responderi velim, si ex æquo disceptatur, & non belli caussa quæritur. Ad ea Sulpicius: *Fecit verecundè,* inquit, *Antiochus, qui, si alia pro caussa ejus non erant quæ dicerentur, quemlibet ista quàm se dicere maluit. Quid enim simile habet civitatum earum quas comparâsti caussa? Ab Rheginis & Neapolitanis & Tarentinis, ex quo in nostram venerunt potestatem, uno & perpetuo tenore juris semper usurpato, nunquam intermisso, quæ ex fœdere debent, exigimus. Potesne tandem dicere, ut ii populi non per se, non per alium quemquam fœdus mutaverint; sic & Asiæ civitates, ut semel venerunt in majorum Antiochi potestatem, in perpetua possessione regni vestri permansisse, & non alias earum in Philippi, alias in Ptolemæi fuisse potestate, alias per multos annos nullo ambigente libertatem usurpâsse? Nam si, quòd aliquando servierunt temporum iniquitate pressi, jus post tot secula asserendi eos in servitutem facit; quid abest quin actum nobis nihil sit, quòd à Philippo liberavimus Græciam? & repetant posteri ejus Corinthum, Chalcidem, Demetriadem, & Thessalorum totam gentem? Sed quid ego caussam civitatum ago, quam ipsis agentibus*

tibus & nos & regem ipsum cognoscere est?

XVII. Vocari deinde civitatum legatione: præparatas jam ante & instructas ab Eu qui, quantumcunque virium Antiocho dec suo id accessurum regno ducebat. Admissi dum suas quisque nunc querelas nunc postul: inserit, æqua iniquis miscentes, è disceptatic tercationem fecerunt. itaque, neque remissa neque impetrata, æque ac venerant omniu certi legati Romam redierunt. Rex, dimi concilium de bello Romano habuit. Ibi ali ferociùs: quia quo quisque asperiùs adversi manos locutus esset, eo spes gratiæ majo Alius superbiam postulatorum increpare, ta Nabidi victo, sic Antiocho, maximo Asiæ r imponentium leges. quanquam Nabidi tam minationem in patriam suam, & patrian dæmonem remissam; Antiocho, si Sm Lampsacus imperata faciant, indignum Alii parvas, & vix dictu dignas belli causs regi eas civitates esse. sed initium semper injusta impetrandi fieri: nisi crederent, quum aquam terramque ab Lacedæmon runt, gleba terræ & haustu aquæ eguisse. *milem tentationem Romanis de duabus agi. & alias civitates, simul duas jug vidissent, ad liberatorem populum defe non libertas servitute potior sit, tamen senti statu spem cuique novandi res su rem esse.*

Y

XVIII. Alexander Acarnan in concilio erat, Philippi quondam amicus, nuper relicto eo secutus opulentiorem regiam Antiochi: & tanquam peritus Græciæ, nec ignarus Romanorum, in eum gradum amicitiæ regis, ut consiliis quoque arcanis interesset, acceptus erat. Is tanquam non utrùm bellandum esset, necne, consuleretur; sed ubi, & qua ratione bellum gereretur, *Victoriam se haud dubiam proponere animo* affirmabat; *si in Europam transisset rex, & in aliqua Græciæ parte sedem bello cepisset. Jam primùm Ætolos, qui umbilicum Græciæ incolerent, in armis eum inventurum; antesignanos ad asperrima quæque belli paratos. In duobus velut cornibus Græciæ Nabin à Peloponneso concitaturum omnia, repetentem Argivorum urbem, repetentem maritimas civitates, quibus eum depulsum Romani Lacedæmonis muris inclusissent: à Macedonia Philippum, ubi primùm bellicum cani audîsset, arma capturum. Nôsse se spiritus ejus, nôsse animum: scire ferarum modo, quæ claustris aut vinculis teneantur, ingentes jamdiu iras eum in pectore volvere. meminisse etiam se, quoties in bello precari omnes Deos solitus sit, ut Antiochum sibi darent adjutorem. cujus voti si compos nunc fiat, nullam moram rebellandi facturum. Tantùm non cunctandum, neque cessandum esse. in eo enim victoriam verti, si & loca opportuna, & socii præoccuparentur. Annibalem quoque sine mora mittendum in Africam esse ad distringendos Romanos.*

XIX. Annibal non adhibitus in concilium, propter colloquia cum Villio suspectus regi, & in nullo postea honore habitus, primò eam contumeliam

tacitus

tacitus tulit: deinde melius esse ratus, & percunctari caussam repentinæ alienationis, & purgare si tempore apto, quæsita simpliciter iracundiæ caussa auditaque, *Pater Amilcar*, inquit, *Antioche, parvum admodum me, quum sacrificaret, altaribus admotum jurejurando adegit, nunquam amicum fore populi Romani. Sub hoc sacramento sex & triginta annos militavi: hoc me in pace patria mea extulit: hoc patria extorrem in tuam regiam adduxit: hoc duce, si tu spem meam destitueris, ubicumque vires, ubi arma esse sciam, huc veniam toto orbe terrarum quærens aliquos Romanis hostes. Itaque si quibus tuorum meis criminibus apud te crescere libet, aliam materiam crescendi quàm ex me quærant. Odi, odioque sum Romanis. id me verum dicere, pater Amilcar & Dii testes sunt. Proinde quum de bello Romano cogitabis, inter primos amicos Annibalem habeto. si qua res te ad pacem compellet, in id consilium alium, cum quo deliberes quærito.* Non movit modo talis oratio regem sed etiam reconciliavit Annibali. Ex concilio ita discessum est, ut bellum gereretur.

XX. Romæ destinabant quidem sermonibus hostem Antiochum, sed nihil dum ad id bellum præter animos parabant. Consulibus ambobus Italia provincia decreta est: ita ut inter se compararent, sortirenturve, uter comitiis ejus anni præesset: ad utrum ea non pertineret cura, ut paratus esset, si quo eum extra Italiam opus esset du- legiones. Huic consuli permissum, ut duas legiones scriberet novas, & sociûm ac Latini nominis viginti millia, & equites nongentos. Alteri consuli duæ legiones decretæ, quas L. Cornelius

ſul ſuperioris anni habuiſſet, & ſociûm ac Latini nominis ex eodem exercitu pedites quindecim millia, & equites quingenti. Q. Minucio cum exercitu, quem in Liguribus habebat, prorogatum imperium. additum in ſupplementum, ut quatuor millia peditum Romanorum ſcriberentur, & centum quinquaginta equites; & ſociis eodem quinque millia peditum imperarentur, ccL. equites. Cn. Domitio extra Italiam, quo ſenatus cenſuiſſet, provincia evenit; L. Quintio Gallia & comitia habenda. Prætores deinde provincias ſortiti: M. Fulvius Centumalus urbanam, L. Scribonius Libo peregrinam: L. Valerius Tappus Siciliam, Q. Salonius Sarra Sardiniam, M. Bæbius Tamphilus Hiſpaniam citeriorem, A. Atilius Serranus ulteriorem. Sed his duobus primùm ſenatuſconſulto, deinde plebis etiam ſcito permutatæ provinciæ ſunt. Atilio claſſis & Macedonia, Bæbio Bruttii decreti: Flaminio Fulvioque in Hiſpaniis prorogatum imperium: Bæbio Tamphilo in Bruttios duæ legiones decretæ, quæ priore anno urbanæ fuiſſent; ut & ſociis eodem millia peditum quindecim imperarentur, & quingenti equites. Atilius triginta naves quinqueremes facere juſſus, & ex navalibus veteres deducere, ſi quæ utiles eſſent, & ſcribere navales ſocios. Et conſulibus imperatum, ut ei duo millia ſociûm ac Latini nominis, & mille pedites darent Romanos. Hi duo prætores, & duo exercitus, terreſtris navaliſque, adverſus Nabin, apertè jam oppugnantem ſocios populi Romani, dicebantur parari. Ceterùm legati, ad Antiochum miſſi, exſpectabantur: priuſquam ii rediſſent, vetuerat

 rat

rat Cn. Domitium consulem senatus ab urbe cedere.

XXI. Prætoribus Fulvio & Scribonio, qui ut jus dicerent Romæ provincia erat, negoti datum; ut præter eam classem, cui Atilius p futurus erat, centum quinqueremes pararent. P usquam consul prætoresque in provincias profi cerentur, supplicatio fuit prodigiorum caussa. C pram sex hædos uno fœtu edidisse, ex Piceno nu ciatum est; & Arretii puerum natum unimanu Amiterni terra pluisse: Formiis portam murumq de cœlo tacta: & (quod maximè terrebat) consu Cn. Domitii bovem locutum, ROMA CAVE T BI. Ceterorum prodigiorum caussa supplicatu est: bovem cum cura servari alique aruspices juss runt. Tiberis, infestiore quàm priore impetu il tus urbi, duo pontes, ædificia multa, maximè c ca portam Flumentanam, evertit. Saxum inge sive imbribus, sive motu terræ leviore, quàm alioqui sentiretur labefactatum, in vicum Jug um ex Capitolio procidit, & multos oppressit. agris passim inundatis pecua ablata: villarum ges facta est. Priusquam L. Quintius consu provinciam perveniret, Q. Minucius in agr no cum Liguribus signis collatis pugnavit. millia hostium occidit: ceteros fusos fugatc castra compulit. Ea usque in noctem mag tamine oppugnata defensaque sunt. nocte cl fecti Ligures: prima luce Romanus vacua invasit. prædæ minus inventum est, quòd *spolia* agrorum capta domos mittebant. *us nihil* deinde laxamenti hostibus d-

Pisano in Ligures profectus, castella vicosque eorum igni ferroque pervastavit. ibi præda Etrusca, quæ missa à populatoribus fuerat, repletus est miles Romanus.

XXII. Sub idem tempus legati ab regibus Romam reverterunt. qui quum nihil, quod satis maturam caussam belli haberet, nisi adversus Lacedæmonium tyrannum attulissent, quem & Achæi legati annunciabant contra fœdus maritimam oram Laconum oppugnare; Atilius prætor cum classe missus est in Græciam ad socios tuendos. Consules, quando nihil ab Antiocho instaret, proficisci ambo in provincias placuit. Domitius ab Arimino, quà proximum fuit; Quintius per Ligures in Bojos venit. Duo consulum agmina diversa latè agrum hostium pervastârunt. primò equites eorum pauci cum præfectis, deinde universus senatus, postremò in quibus aut fortuna aliqua aut dignitas erat, ad mille quingenti ad consules transfugerunt. Et in utraque Hispania eo anno res prospere gestæ. nam & C. Flaminius oppidum Litabrum, munitum opulentumque, vineis expugnavit; & nobilem regulum Corribilonem vivum cepit: & M. Fulvius proconsul cum duobus exercitibus hostium duo secunda prœlia fecit. oppida Hispanorum, Vescelіam, Holonemque, & castella multa expugnavit: alia voluntate ad eum defecerunt. tum in Oretanos progressus, & ibi duobus potitus oppidis, Noliba & Cusibi, ad Tagum amnem ire pergit. Toletum ibi parva urbs erat, sed loco munita. eam quum oppugnaret, Vectonum magnus exercitus Toletanis subsidio venit. Cum his signis collat-

prospere pugnavit: &, fusis Vectonibus, operibus Toletum cepit.

XXIII. Ceterùm eo tempore minus ea bella quæ gerebantur, curæ Patribus erant, quàm exspectatio nondum cœpti cum Antiocho belli. nam etsi per legatos identidem omnia explorabantur, tamen rumores temere sine ullis auctoribus orti multa falsa veris miscebant. Inter quæ allatum erat, quum in Ætoliam venisset Antiochus, extemplo classem eum in Siciliam missurum. Itaque senatus, etsi prætorem Atilium cum classe miserat in Græciam, tamen quia non copiis modò, sed etiam auctoritate opus erat ad tuendos sociorum animos, T. Quintium, & C. Octavium, & Cn. Servilium, & P. Villium legatos in Græciam misit: & ut M. Bæbius ex Bruttiis ad Tarentum & Brundusium promoveret legiones, decrevit; ut inde, si res posceret, in Macedoniam trajiceret: & ut M. Fulvius prætor classem navium triginta mitteret ad tuendam Siciliæ oram; & cum imperio esset, qui classem eam duceret: (duxit L. Oppius Salinator, qui priore anno ædilis plebis fuerat) & ut idem prætor L. Valerio collegæ scriberet, *Periculum esse, ne classis regis Antiochi ex Ætolia in Siciliam trajiceret: itaque placere senatui, ad eum exercitum quem haberet, tumultuariorum militum ad duodecim millia pedites & quadringentos equites scribere eum: quibus oram maritimam provinciæ, quà vergeret in Græciam, tueri posset.* Eum delectum prætor non ex Sicilia ipsa tantùm, sed etiam ex circumjacentibus insulis habuit: oppidaque omnia maritima, quæ in Græciam versa erant, præsidiis firmavit. Addidit alimenta rumoribus adven-

tus

tus Attali, Eumenis fratris: qui nunciavit, Antiochum regem Hellespontum cum exercitu transisse; Ætolos ita se parare, ut sub adventum ejus in armis essent. Et Eumeni absenti, & præsenti Attalo gratiæ actæ: & ædes liberæ, locus, lautia decreta; & munera data, equi duo, bina equestria arma, & vasa argentea centum pondo, & aurea viginti pondo.

XXIV. Quum alii atque alii nuncii bellum instare afferrent, ad rem pertinere visum est, consules primo quoque tempore creari. Itaque senatusconsultum factum est, ut M. Fulvius prætor literas extemplo ad consulem mitteret, quibus certior fieret senatui placere, provincia exercituque tradito legatis, Romam reverti eum; & ex itinere præmittere edictum, quo comitia consulibus creandis ediceret. Paruit his literis consul; &, præmisso edicto, Romam venit. Eo quoque anno magna ambitio fuit, quòd patricii tres in unum locum petierunt: P. Cornelius Cn. F. Scipio, qui priore anno repulsam tulerat; & L. Cornelius Scipio, & Cn. Manlius Vulso. P. Scipioni, ut dilatum viro tali non negatum honorem appareret, consulatus datus est. additus ei de plebe collega, Manius Acilius Glabrio. Postero die prætores creati L. Æmilius Paullus, M. Æmilius Lepidus, M. Junius Brutus, A. Cornelius Mammula, C. Livius & L. Oppius. utrique eorum Salinator cognomen erat. Oppius is erat, qui classem triginta navium in Siciliam duxerat. Interim dum novi magistratus sortirentur provincias, M. Bæbius à Brundusio cum omnibus copiis

Ante Chr. 191. U. C. 561.

in

transire in Epirum est jussus, & circa Apolloniam copias continere: & M. Fulvio prætori urbano negotium datum est, ut quinqueremes novas quinquaginta faceret.

XXV. Et populus quidem Romanus ita se ad omnes conatus Antiochi præparabat. Nabis jam non differebat bellum, sed summa vi Gythium oppugnabat: & infensus Achæis, quòd miserant obsessis præsidium, agros eorum vastabat. Achæi non antea ausi capessere bellum, quàm ab Roma revertissent legati, ut, quid senatui placeret, scirent; post reditum legatorum, & Sicyonem concilium edixerunt, & legatos ad T. Quintium miserunt, qui consilium ab eo peterent. In concilio omnium ad bellum extemplo capessendum inclinatæ sententiæ erant: literæ T. Quintii cunctationem injecerunt, quibus auctor erat prætorem classemque Romanam exspectandi. Quum principum alii in sententia permanerent, alii utendum ejus, quem ipsi consuluissent, consilio censerent: multitudo Philopoemenis sententiam exspectabat. Prætor is tum erat, & omnes eo tempore & prudentia & auctoritate anteibat. Is præfatus, *Bene comparatum apud Achæos esse, ne prætor, quum de bello consuluisset, ipse sententiam diceret; statuere quamprimum ipsos, quid vellent, jussit. Prætorem decreta eorum cum fide & cura exsecuturum, annixurumque ut, quantum in consilio humano positum esset, nec pacis eos pœniteret, nec belli.* Plus ea oratio momenti ad incitandos ad bellum habuit, quàm si apertè suadendo cupiditatem rei gerendi *ostendisset.* Itaque ingenti consensu bellum decretum

[redacted]

tum est: tempus & ratio administrandi ejus libera prætori permissa sunt. Philopœmen, præterquam quòd ita Quintio placeret, & ipse existimabat classem Romanam exspectandam, quæ à mari Gythium tueri posset. sed metuens, ne dilationem res non pateretur, & non Gythium solùm, sed præsidium quoque missum ad tuendam urbem amitteretur; naves Achæorum deduxit.

XXVI. Comparaverat & tyrannus modicam classem ad prohibenda, si qua obsessis mari summitterentur, præsidia, tres tectas naves, & lembos pristeisque; tradita vetere classe ex fœdere Romanis. Harum ut novarum tum navium agilitatem experiretur, simul omnia satis apta ad certamen essent, provectos in altum quotidie remigem militemque simulacris navalis pugnæ exercebat. in ea ratus verti spem obsidionis, si præsidia maritima interclusisset. Prætor Achæorum, sicut terrestrium certaminum arte quemvis clarorum imperatorum vel usu vel ingenio æquabat, ita rudis in re navali erat: *Arcas*, mediterraneus homo, externorum etiam omnium, nisi quòd in Creta præfectus auxiliorum militaverat, ignarus. Navis erat quadriremis vetus, capta annis octoginta ante: quum Crateri uxorem Nicæam ab Naupacto Corinthum veheret. hujus fama motus (fuerat enim nobile in classe regia quondam navigium) deduci ab Ægio putrem jam admodum & vetustate dilabentem jussit. Hac tum prætoria nave præcedente classem, quum in ea Patrensis Tiso præfectus classis veheretur, occurrerunt à Gythio Laconum naves: & primo statim incursu ad novam & firmam navem

vetus, quæ per se ipsa omnibus compagibus aquam acciperet, divulsa est: captique omnes, qui in nave erant. cetera classis, prætoria nave amissa, quantum quæque remis valuit, fugerunt. ipse Philopœmen in levi speculatoria nave fugit: nec ante fugæ finem, quàm Patras ventum sit, fecit. Nihil ea res animum militaris viri, & multos experti casus, imminuit: quin contra, si in re navali, cujus esset ignarus, offendisset, eo plus in ea, quorum usu calleret, spei nactus, breve id tyranno gaudium se effecturum affirmabat.

XXVII. Nabis, cum prospera elatus re, tum spem etiam haud dubiam nactus nihil jam à mari periculi fore, & terrestres aditus claudere opportunè positis præsidiis voluit. tertia parte copiarum ab obsidione Gythii abducta, ad Pleias posuit castra. Imminet is locus & Leucis & Acris; qua videbantur hostes exercitum admoturi. Quum ibi stativa essent, & pauci tabernacula haberent; multitudo alia casas, ex arundinibus textas, fronde, quæ umbram modò præberet, texissent; priusquam in conspectum hostium veniret Philopœmen, nec opinantem eum improviso genere belli aggredi statuit. Navigia parva in stationem occultam agri Argivi contraxit: in ea expeditos milites, cetratos plerosque, cum fundis & jaculis & alio levi genere armaturæ imposuit. inde littora legens, quum ad propinquum castris hostium promontorium venisset, egressus callibus notis nocte Pleias pervenit: & sopitis vigilibus, ut in nullo propinquo metu, ignem casis ab omni parte castrorum injecit. Multi prius incendio absumpti sunt, quàm hostium

ad-

[redacted]

adventum sentirent: & qui senserant, nullam opem ferre potuerunt. Ferro flammaque omnia absumpta, perpauci tamen ex tam ancipiti peste ad Gythium in majora castra perfugerunt. Ita perculsis hostibus, Philopœmen protinus ad depopulandam Tripolim Laconici agri, qui proximus finem Megalopolitarum est, duxit: & magna vi pecorum hominumque inde abrepta, priusquam à Gythio tyrannus præsidium agris mitteret, discessit. Idem Tegeam exercitu contracto, concilioque eodem & Achæis & sociis indicto, in quo & Epirotarum & Acarnanum fuere principes, statuit (quoniam satis & suorum à pudore maritimæ ignominiæ restituti animi, & hostium conterriti essent) ad Lacedæmonem ducere: eo modo uno ratus ab obsidione Gythii hostem abduci posse. Ad Carias primùm in hostium terra posuit castra. Eo ipso die Gythium expugnatum est. cujus rei ignarus Philopœmen castra ad Barbosthenem (mons est decem millia passuum ab Lacedæmone) promovit. Et Nabis recepto Gythio, cum expedito exercitu inde profectus, quum præter Lacedæmonem raptim duxisset, Pyrrhi (quæ vocant) castra occupavit: quem peti locum ab Achæis non dubitabat. inde hostibus occurrit. Obtinebant autem longo agmine propter angustias viæ prope quinque millia passuum. cogebatur agmen ab equitibus, & maximè à parte auxiliorum; quòd existimabat Philopœmen, tyrannum mercenariis militibus, quibus plurimum fideret, à tergo suos aggressurum. Duæ res simul inopinatæ perculerunt eum: una, præoccupatus, quem petebat, locus: altera, quòd primo agmini occurrisse hostem cernebat. ubi quo

per loca confragoſa iter eſſet, ſine levis armaturæ præſidio ſigna ferri non videbat poſſe.

XXVIII. Erat autem Philopœmen præcipuæ in ducendo agmine lociſque capiendis ſolertiæ atque uſus: nec belli tantùm temporibus, ſed etiam in pace, ad id maximè animum exercuerat. Ubi iter quòpiam faceret, & ad difficilem tranſitu ſaltum veniſſet, contemplatus ab omni parte loci naturam, quum ſolus erat, ſecum ipſe agitabat animo: quum comites haberet, ab iis quærebat, *Si hoſtis eo loco apparuiſſet, quid ſi à fronte, quid ſi ab latere, hoc aut illo, quid ſi à tergo adoriretur, capiendum conſilii foret? poſſe inſtructos recta acie, poſſe inconditum agmen, & tantummodo aptum viæ occurrere. Quem locum ipſe capturus eſſet, cogitando aut quærendo exſequebatur: aut quot armatis aut quo genere armorum (plurimum enim intereſſe) uſurus: quò impedimenta, quò ſarcinas, quò turbam inermem rejiceret. Quanto ea, aut quali præſidio cuſtodiret: & utrùm pergere qua cœpiſſet ire via, an ea qua veniſſet repetere melius eſſet. Caſtris quoque quem locum caperet, quantum munimento amplecteretur loci: qua opportuna aquatio, qua pabuli lignorumque copia eſſet. qua poſtero die caſtra moventi tutum maximè iter; qua forma agminis foret.* His curis cogitationibuſque ita ab ineunte ætate animum agitaverat, ut nulla ei nova in tali re cogitatio eſſet. Et tum omnium primum agmen conſtituit: dein Cretenſes auxiliares, &, quos Tarentinos vocabant, equites, binos ſecum trahentes equos, ad prima ſigna miſit: &, juſſis equitibus ſubſequi, ſuper torrentem, unde aquari poſſent, rupem occupavit. Eò impedimenta omnia, & calonum

nam turbam conjectam armatis circumdedit: & natura loci castra communivit. tabernacula statuere in aspretis & inaequabili solo difficile erat. stes quingentos passus aberant. ex eodem rivo imque cum praesidio levis armaturae aquati sunt: priusquam (qualia in propinquis castris solent) atraheretur certamen, nox intervenit. Postero apparebat pugnandum pro aquatoribus circa rium esse. nocte in valle à conspectu hostium aversquantam multitudinem locus occulere poterat, addidit cetratorum.

XXIX. *Luce orta* Cretensium levis armatura & rentini equites super torrentem proelium commiserunt. Latemnastus Cretensis popularibus suis, uitibus Lycortas Megalopolitanus praeerat. Cresses, & hostium auxiliares, equitumque idem ges Tarentini praesidio aquatoribus erant. Aliamdiu dubium proelium fuit; ut eodem ex parutraque hominum genere, & armis paribus. Prodente certamine, & numero vicere tyranni auxires: & quia ita praeceptum à Philopoemene praestis erat, ut modico edito proelio in fugam innarent, hostemque ad insidiarum locum pertrarent; effusè secuti fugientes per convallem plerie & vulnerati & interfecti sunt, priusquam octum hostem viderent. Cetrati ita, quantum tudo vallis patiebatur, instructi sederant, ut faè per intervalla ordinum fugientes suos acciperit. Consurgunt deinde ipsi integri, recentes, structi: & in hostes inordinatos, effusos, labore am & vulneribus fessos, impetum faciunt: Nec bia victoria fuit. extemplo terga dedit tyranni les: &, haud paullo concitatiore cursu, quàm

adduxerat, regis legatum. qui, priusquam concilium iis daretur, impleverant omnium aures, terrestres navalesque copias commemorando, ingentem vim peditum equitumque venire: ex India elephantos: ad omnia (quo maximè moveri credebant multitudinis animos) tantum advehi auri, ut ipsos emere Romanos possit. Apparebat, quid ea oratio in concilio motura esset. nam & venisse eos, & quæ agerent omnia Romanis legatis deferebantur. & quanquam prope abscissa res erat, tamen non ab re esse Quintio visum est, sociorum aliquos legatos interesse ei concilio, qui admonerent Romanæ societatis Ætolos, qui vocem liberam mittere adversus regis legatum auderent. Athenienses maximè in eam rem idonei visi sunt, & propter civitatis dignitatem, & vetustam societatem cum Ætolis, ab iis Quintius petiit, ut legatos ad Panætolicum concilium mitterent. Thoas primus in eo concilio renunciavit legationem. Menippus post eum intromissus, *Optimum fuisse omnibus, qui Græciam Asiamque incolerent,* ait, *integris rebus Philippi potuisse intervenire Antiochum: sua quemque habiturum fuisse, neque omnia sub nutum ditionemque Romanam perventura. Nunc quoque,* inquit, *si modò vos, quæ inchoâstis, consilia constanter perducitis ad exitum, poterit, Diis juvantibus & Ætolis sociis, Antiochus quamvis inclinatas Græciæ res restituere in pristinam dignitatem. Ea autem in libertate posita est, quæ suis stat viribus, non ex alieno arbitrio pendet.* Athenienses, quibus primis post regiam legationem dicendi quæ vellent potestas facta est, mentione omni regis prætermissa, Romanæ societatis Ætolos, meritorumque

in

[redacted]

in universam Græciam T. Quintii admonuerunt, *Ne temere eam celeritate nimia consiliorum everterent. Consilia calida & audacia prima specie læta, tractatu dura, eventu tristia esse. legatos Romanos, & in iis T. Quintium, haud procul inde abesse. Dum integra omnia essent, verbis potius de iis, quæ ambigerentur, disceptarent, quàm Asiam Europamque ad funestum armarent bellum.*

XXXIII. Multitudo, avida novandi res, Antiochi tota erat: & ne admittendos quidem in concilium Romanos censebant. principum maximè seniores auctoritate obtinuere, ut daretur iis concilium. Hoc decretum Athenienses quum retulissent, eundum in Ætoliam Quintio visum est. Aut enim moturum aliquid, aut omneis homines testes fore, penes Ætolos belli culpam esse: Romanos justa ac prope necessaria sumpturos arma. Posteaquam ventum est eò, Quintius in concilio orsus à principio societatis Ætolorum cum Romanis, & quoties ab iis fides mota foederis esset; pauca de jure civitatum, de quibus ambigeretur, disseruit. *Si quid tamen æqui se habere arbitrarentur, quanto esse satius Romam mittere legatos, seu disceptare, seu rogare senatum mallent, quàm populum Romanum cum Antiocho, lanistis Ætolis, non sine motu magno generis humani & pernicie Græciæ dimicare? nec ullos prius cladem ejus belli sensuros, quàm qui movissent.* Hæc nequicquam, velut vaticinatus Romanus. Thoas deinde ceterique factionis ejusdem, cum assensu omnium auditi, pervicerunt, ut ne dilato quidem concilio, & absentibus Romanis, decretum fieret, quo arcesseretur Antiochus ad liberandam Græciam, disceptatumque inter Ætolos & Ro-

Romanos. Huic tam superbo decreto addidit propriam contumeliam Damocritus prætor eorum; nam quum id ipsum decretum posceret eum Quintius, non veritus majestatem viri, *aliud in præsentia, quod magis instaret, prævertendum sibi esse* dixit: *decretum responsumque brevi in Italia, castris super ripam Tiberis positis, daturum*: tantus furor illo tempore gentem Ætolorum, tantusque magistratus eorum cepit.

XXXIV. Quintius legatique Corinthum redierunt. inde, ut quæque de Antiocho, nihil per se ipsi moti, & sedentes exspectare adventum viderentur regis, concilium quidem universæ gentis post dimissos Romanos non habuerunt, per apocletos autem (ita vocant sanctius concilium: ex delectis constat viris) id agitabant, quonam modo res in Græcia novarentur. Inter omnes constabat, in civitatibus principes, optimum quemque, Romanæ societatis esse, & præsenti statu gaudere: multitudinem, & quorum res non ex sententia ipsorum essent, omnia novari velle. Ætoli consilium uno die spei quoque non audacis modò, sed etiam impudentis ceperunt, Demetriadem, Chalcidem, & Lacedæmonem occupandi. Singuli in singulas missi sunt principes: Thoas Chalcidem, Alexamenus Lacedæmonem, Diocles Demetriadem. Hunc exsul Eurylochus, de cujus fuga caussaque fugæ ante dictum est, quia reditus in patriam nulla spes alia erat, adjuvit. Literis Eurylochi admoniti propinqui amicique, & qui ejusdem factionis erant, liberos & conjugem ejus cum sordida veste, tenentes *velamenta* supplicum, concionem frequentem adire jubent; singulos universosque obtestantes, ne

ne

[redacted]

insontem, indemnatum consenescere exsilio sinerent. Et simplices homines misericordia, & improbos seditiososque immiscendi res tumultu Ætolico spes movit: pro se quisque revocare jubebant. His præparatis Diocles cum omni equitatu (& erat tunc præfectus equitum) specie reducentis exsulem hospitem profectus, die ac nocte ingens iter emensus, quum millia sex ab urbe abesset, luce prima tribus electis turmis, cetera multitudine equitum subsequi jussa, præcessit. posteaquam portæ appropinquabat, desilire omnes ex equis jussit, & loris ducere equos; itineris maximè modo solutis ordinibus, ut comitatus magis præfecti videretur, quàm præsidium. Ibi una ex turmis ad portam relicta, ne excludi subsequens equitatus posset, media urbe ac per forum manu Eurylochum tenens, multis occurrentibus gratulantibusque domum deduxit. Mox equitum plena urbs erat, & loca opportuna occupabantur. tum in domos missi, qui principes adversæ factionis interficerent. Ita Demetrias Ætolorum facta est.

XXXV. Lacedæmone non urbi vis afferenda, sed tyrannus dolo capiendus erat: quem spoliatum maritimis oppidis à Romanis, tunc intra mœnia etiam Lacedæmonis ab Achæis compulsum, qui occupâsset occidere, eum totius gratiam rei apud Lacedæmonios laturum. Caussam mittendi ad eum habuerunt, quòd fatigabat precibus, ut auxilia sibi, quum illis auctoribus rebellâsset, mitterentur. Mille pedites Alexameno dati sunt, & triginta delecti ex juventute equites. Iis à prætore Damocrito in concilio arcano gentis, de quo ante dictum est, denunciatum, Ne se ad bellum Achaicum

cum, aut rem ullam, quam sua quisque o
præcipere posset, crederent missos esse. quicquid
menum res monuisset subiti consilii capere ;
quamvis inopinatum, temerarium, audax, o
ter exsequendum parati essent, ac pro eo acci
tanquam ad id unum agendum missos ab d
scirent. Cum his ita præparatis Alexamen
tyrannum venit, quem adveniens extempl
implevit: *Antiochum jam in Europam t*
mox in Græcia fore ; terras, maria, armis
completurum. Non cum Philippo rem esse
ros Romanos. numerum iniri peditum equit
ac navium non posse: elephantorum aciem co
ipso debellaturam. Ætolos toto suo exercitu
tos esse venire Lacedæmonem, quum res posc
frequentes armatos ostendere advenienti regi
Nabidi quoque & ipsi faciendum esse, ut qua
ret copias, non sineret sub tectis marcescer
sed educeret, & in armis decurrere cogeret,
animos acueret & corpora exerceret. consu
leviorem laborem fore, & comitate ac ben
ducis etiam non injucundum fieri posse. Edu
frequenter ante urbem in campum ad E
amnem cœpere. Satellites tyranni media
acie consistebant. tyrannus cum tribus sui
equitibus, inter quos plerumque Alexamen
ante signa vectabatur, cornua extrema invis
dextro cornu Ætoli erant, & qui ante au
tyranni fuerant, & qui venerant mille cum
meno. Fecerat sibi morem Alexamenus,
cum tyranno inter paucos ordines circu
monendique eum quæ in rem esse videl
nunc in dextrum cornu ad suos adequitan

ıde, velut imperato quod res popoſciſſet, recipi-
ndi ſe ad tyrannum. Sed quem diem patrando
ıcinori ſtatuerat, eo paulliſper cum tyranno vecta-
ıs, quum ad ſuos conceſſiſſet, cum equitibus ab
omo ſecum miſſis, *Agenda*, inquit, *res eſt, juve-
es, audendaque, quam me duce impigre exſequi
uſſi eſtis. Parate animos dextraſque, ne quis in eo,
uod me viderit facientem, ceſſet. Qui cunctatus
uerit, & ſuum conſilium meo interponet, ſciat ſibi
editum ad penates non eſſe.* Horror cunctos ce-
pit: & meminerant, cum quibus mandatis exiſ-
ent. Tyrannus ab lævo cornu veniebat. Ponere
aſtas equites Alexamenus jubet, & ſe intueri.
colligit & ipſe animum confuſum tantæ cogitati-
one rei. Poſteaquam appropinquabat, impetum
facit: &, transfixo equo, tyrannum deturbat. Ja-
centem equites confodiunt. multis fruſtra in lori-
cam ictibus datis, tandem in nudum corpus vul-
nera pervenerunt: &, priuſquam à media acie ſuc-
curreretur, exſpiravit.

XXXVI. Alexamenus cum omnibus Ætolis ci-
tato gradu ad regiam occupandam pergit. Cor-
poris cuſtodes, quum res in oculis gereretur, pa-
vor primò cepit: deinde, poſteaquam abire Æto-
lorum agmen videre, concurrunt ad relictum ty-
ranni corpus: & ſpectatorum turba ex cuſtodibus
vitæ mortiſque ultoribus facta. Nec moviſſet ſe
quiſquam, ſi extemplo poſitis armis vocata in
concionem multitudo fuiſſet, & oratio habita tem-
pori conveniens, frequentibus inde retentis in ar-
mis Ætolis, ſine injuria cujuſquam: ſed, ut opor-
tuit in conſilio fraude cœpto, omnia in maturan-
dam perniciem eorum, qui fecerant, ſunt acta.

Dux regia inclusus diem ac noctem in scrutar thesauris tyranni consumpsit: Ætoli velut ca urbe, quam liberâsse videri volebant, in præd versi. Simul indignitas rei, simul contemptus, a mos Lacedæmoniis ad coëundum fecit. alii dic exturbandos Ætolos, & libertatem, quum rest videretur, interceptam repetendam. alii, ut ca agendæ rei esset, regii generis aliquem in speci assumendum. Laconicus ejus stirpis erat puer modum, educatus cum liberis tyranni. eum ir quum imponunt, & armis arreptis Ætolos va per urbem cædunt. Tum regiam invadunt. Alexamenum, cum paucis resistentem, obtrunc Ætoli circa Chalciœcon (Minervæ est templ æreum) congregati cæduntur. Pauci armis ab ctis, pars Tegeam, pars Megalopolim perfugi ibi comprehensi à magistratibus sub corona ver runt.

XXXVII. Philopœmen, audita cæde tyran profectus Lacedæmonem, quum omnia turb metu invenisset; evocatis principibus, & oratio habita, qualis habenda ab Alexameno fuerat, so tati Achæorum Lacedæmonios adjunxit: eo eti faciliùs, quòd ad idem fortè tempus A. Atilius c quatuor & viginti quinqueremibus ad Gythi accessit. iisdem diebus circa Chalcidem Thoas Euthymidam principem, pulsum opibus eor qui Romanæ societatis erant post T. Quintii le torumque adventum, & Herodorum Cianum m catorem, sed potentem Chalcide propter divit præparatis ad proditionem iis qui Euthymidæ fac onis erant, nequaquam eandem fortunam, q *Demetrias* per Eurylochum occupata erat, hab

Eu

Euthymidas ab Athenis (cum domicilio delegerat locum) Thebas primùm, hinc Salganea processit. Herodorus ad Thronium, inde haud procul in Maliaco sinu duo millia peditum; & Thoas ducentos equites, onerarias leves ad triginta habebat. eas cum sexcentis peditibus Herodorus trajicere in Insulam Atalantam jussus: ut inde, quum pedestres copias appropinquare jam Aulidi atque Euripo sensisset, Chalcidem trajiceret. ipse ceteras copias nocturnis maximè itineribus, quanta poterat celeritate, Chalcidem ducebat.

XXXVIII. Mictio & Xenoclides, penes quos tum summa rerum pulso Euthymida Chalcide erat, seu ipsi per se suspicati, seu indicata re, primò pavidi, nihil usquam spei nisi in fuga ponebant: deinde, posteaquam resedit terror, & prodi & deseri non patriam modò sed etiam Romanorum societatem cernebant, consilio tali animum adjecerunt. Sacrum anniversarium eo fortè tempore Eretriæ Amarynthidis Dianæ erat, quod non popularium modò, sed Carystiorum etiam cœtu celebratur. Eò miserunt qui orarent Eretrienses Carystiosque, *Ut & suarum fortunarum in eadem insula geniti misererentur, & Romanam societatem respicerent, ne sinerent Ætolorum Chalcidem fieri. Eubœam habituros, si Chalcidem habuissent. Graves fuisse Macedonas dominos, multo minùs tolerabiles futuros Ætolos.* Romanorum maximè respectus civitates movit; & virtutem nuper in bello, & in victoria justitiam benignitatemque expertas. itaque quod roboris in juventute erat, utraque civitas armavit misitque. His tuenda mœnia Chalcidis oppidani quum tradidissent, ipsi, omnibus copi-

copiis transgressi Euripum, ad Salganea posuerunt castra. inde caduceator primùm, deinde legati ad Ætolos missi percunctatum, quo suo dicto factovè socii atque amici ad se oppugnandos venirent? Respondit Thoas, dux Ætolorum, *Non ad oppugnandos, sed ad liberandos ab Romanis venire sese. Splendidiore nunc eos catena, sed multo graviore vinctos esse, quàm quum præsidium Macedonum in arce habuissent. Se vero negare* Chalcidenses *aut servire ulli, aut præsidio cujusquam egere:* Ita digressi ex colloquio legati ad suos. Thoas & Ætoli, ut qui spem omnem in eo, ut improvisò opprimerent, habuissent, ad justum bellum oppugnationemque urbis mari ac terra munitæ haudquaquam pares, domum rediere. Euthymidas, posteaquam castra popularium ad Salganea esse, profectosque Ætolos audivit, & ipse à Thebis Athenas rediit. Et Herodorus quum per aliquot dies intentus ab Atalanta signum nequicquam exspectâsset, missa speculatoria nave, ut, quid moræ esset, sciret; posteaquam rem omissam à sociis vidit, Thronium, unde venerat, repetit.

XXXIX. Quintius quoque his auditis, ab Corintho veniens navibus, in Chalcidis Euripo Eumeni regi occurrit. Placuit, quingentos milit præsidii caussa relinqui Chalcide ab Eumene reg ipsum Athenas ire. Quintius, quo profectus e Demetriadem contendit; ratus Chalcidem libe tam momenti aliquid apud Magnetas, ad repeti dam societatem Romanam, facturam. &, ut pr sidii aliquid esset suæ partis hominibus, Eunoi prætori Thessalorum scripsit, ut armaret juvent tem. & Villium ad Demetriadem præmisit ad t

tan

tandos animos: non aliter, nisi pars aliqua inclinaret ad respectum pristinæ societatis, rem aggressurus. Villius quinqueremi nave ad ostium portus est invectus. Eò multitudo Magnetum omnis quum se effudisset, quæsivit Villius, utrùm ad amicos an ad hostes sese venisse mallent? Respondit Magnetarches Eurylochus, *Ad amicos venisse eum: sed abstineret portu, & sineret Magnetas in concordia & libertate esse, nec per colloquii speciem multitudinem sollicitaret*. Altercatio inde, non sermo fuit: quum Romanus, ut ingratos, increparet Magnetas, imminentesque prædiceret clades; multitudo obstreperet, nunc senatum, nunc Quintium accusando. Ita irrito incepto Villius ad Quintium sese recepit. At Quintius, nuncio ad prætorem misso, ut reduceret domum copias, ipse navibus Corinthum rediit.

XL. Abstulerunt me velut de spatio Græciæ res immixtæ Romanis: non quia ipsas operæ pretium esset perscribere, sed quia caussæ fuerunt cum Antiocho belli. Consulibus designatis (inde namque diverteram) L. Quintius & Cn. Domitius consules in provincias profecti sunt: Quintius in Ligures, Domitius adversus Bojos. Boji quieverunt, atque etiam senatus eorum cum liberis, & præfecti cum equitatu (summa omnium mille & quingenti) consuli dediderunt sese. Ab altero consule ager Ligurum latè est vastatus, castellaque aliquot capta: unde non præda modò omnis generis cum captivis parta, sed recepti quoque aliquot cives sociique, qui in hostium potestate fuerant. Eodem hoc anno Vibonem colonia deducta est ex senatusconsulto plebeique scito. tria millia & septingenti pedites

pedites ierunt, trecenti equites. Triumviri deduxerunt eos, Q. Nævius, M. Minutius, M. Furius Crassipes. quina dena jugera agri data in singulos pedites sunt: duplex equitibus. Bruttiorum proximè fuerat ager: Bruttii ceperant de Græcis. Romæ per idem tempus duo maximi fuerunt terrores; diutinus alter, sed segnior. Terra dies duodequadraginta movit. per totidem dies feriæ in sollicitudine ac metu fuere. in triduum ejus rei caussa supplicatio habita est. Ille non pavor vanus, sed vera multorum clades fuit. incendio à foro Boario orto, diem noctemque ædificia in Tiberim versa arsere, tabernæque omnes cum magni pretii mercibus conflagraverunt.

XLI. Jam fere in exitu annus erat: & indies magis fama de Antiochi bello, & cura Patribus crescebat. itaque de provinciis magistratuum designatorum, quo intentiores essent omnes, agitari cœptum est. Decrevere, ut consulibus Italia, & quò senatus censuisset (jam esse bellum adversus Antiochum regem omnes sciebant) provinciæ essent. cujus ea sors esset, quatuor millia peditum civium Romanorum, & trecenti equites, sex millia sociûm Latini nominis cum quadringentis equitibus sunt decreta. Eorum delectum habere L. Quintius consul jussus: ne quid moraretur, quo minus consul novus, quò senatus censuisset, extemplo proficisci posset. Item de provinciis prætorum decretum est: prima ut sors duæ, urbanaque & inter cives ac peregrinos jurisdictio esset: secunda Bruttii: tertia classis, ut navigaret quò senatus censuisset: quarta, Sicilia: quinta, Sardinia: sexta, Hispania ulterior. Imperatum præterea L. Quintio consuli

ſuli eſt, ut duas legiones civium Romanorum novas conſcriberet: & ſociûm ac Latini nominis viginti millia peditum, & octingentos equites. eum exercitum prætori, cui Bruttii provincia eveniſſet, decreverunt. Ædes duæ Jovi eo anno in Capitolio dedicatæ ſunt. Voverat L. Furius Purpureo prætor Gallico bello unam, alteram conſul. dedicavit Q. Marcius Ralla duumvir. Judicia in fœneratores eo anno multa ſeverè ſunt facta; accuſantibus privatos ædilibus curulibus, M. Tuccio & P. Junio Bruto. de mulcta damnatorum quadrigæ inauratæ in Capitolio poſitæ in cella Jovis ſupra faſtigium ædiculæ, & duodecim clypea inaurata. & iidem porticum extra portam Trigeminam inter lignarios fecerunt.

XLII. Intentis in apparatum novi belli Romanis, ne ab Antiocho quidem ceſſabatur. Tres eum civitates tenebant; Smyrna, & Alexandria Troas, & Lampſacus. quas neque vi expugnare ad eam diem poterat, neque conditionibus in amicitiam perlicere, neque à tergo relinquere trajiciens ipſe in Europam volebat. Tenuit eum & de Annibale deliberatio. & primò naves apertæ, quas cum eo miſſurus in Africam fuerat, moratæ ſunt. deinde an omnino mittendus eſſet, conſultatio mota eſt: maximè à Thoante Ætolo, qui, omnibus in Græcia tumultu completis, Demetriadem afferebat in poteſtate eſſe. /& quibus mendaciis de rege, multiplicando verbis copias ejus, erexerat multorum in Græcia animos, iiſdem & regis ſpem inflabat: omnium votis eum arceſſi; concurſum ad littora futurum, unde claſſem regiam proſpexiſſent. Hic idem auſus de Annibale eſt movere ſententiam pro-

jam certam regis. nam *neque dimittendam par-ı navium à classe regia* censebat: *neque si mit-ıda naves forent, minùs quempiam ei classi, quàm nnibalem, præficiendum. Exsulem illum & Pœ-um esse, cui mille indies nova consilia vel fortuna ua vel ingenium possit facere. & ipsam eam glo-iam belli, quæ velut dote Annibal concilietur, ni-miam in præfecto regio esse. regem conspici, regem unum ducem, unum imperatorem videri debere. Si classem, si exercitum amittat Annibal, idem damni fore, ac si per alium ducem amittantur. si quid pro-spere eveniat, Annibalis eam, non Antiochi, gloriam fore. Si verò universo bello vincendi Romanos for-tuna detur; quam spem esse, sub rege victurum Annibalem uni subjectum, qui patriam prope non tulerit? Non ita se à juventa eum gessisse, spe a-nimoque complexum orbis terrarum imperium, ut in senectute dominum laturus videatur. Nihil opus esse regi Annibale duce: comite & consiliario eodem ad bellum uti posse. modicum fructum ex ingenio tali neque gravem neque inutilem fore. si summa petan-tur, & dantem & accipientem prægravatura.*

XLIII. Nulla ingenia tam prona ad invidiam sunt, quàm eorum qui genus ac fortunam suam animis non æquant: quia virtutem & bonum ali num oderunt. Extemplo consilium mittendi A nibalis, quod unum in principio belli utiliter co tatum erat, abjectum est. Demetriadis maxi defectione ab Romanis ad Ætolos elatus, non tra differre profectionem in Græciam consti Priusquam solveret naves, Ilium à mari asce ut Minervæ sacrificaret. Inde ad classem reg proficiscitur quadraginta tectis navibus, apertis

[redacted]

aginta: & ducentæ onerariæ cum omnis generis commeatu, bellicoque alio apparatu ſequebantur. Imbrum primò inſulam tenuit: inde Scyathum trajecit. Ubi collectis in alto quæ diſſipatæ erant navibus, ad Pteleum primùm continentis venit. Ibi Eurylochus ei Magnetarches, principeſque Magnetum ab Demetriade occurrerunt. quorum frequentia lætus, die poſtero in urbis portum navibus eſt invectus. Copias haud procul inde expoſuit. decem millia peditum fuere, & quingenti equites, ſex elephanti: vix ad Græciam nudam occupandam ſatis copiarum, nedum ad ſuſtinendum Romanum bellum. Ætoli poſteaquam Demetriadem veniſſe Antiochum allatum eſt, concilio indicto, decretum, quo arceſſerent eum, fecerunt. Jam profectus ab Demetriade rex, quia ita decreturos ſciebat, Phaleram in ſinum Maliacum proceſſerat. inde decreto accepto Lamiam venit, exceptus ingenti favore multitudinis, cum plauſibus clamoribuſque, & quibus aliis lætitia effuſa vulgi ſignificatur.

XLIV. In concilium ut ventum eſt, ægre à Phænea prætore principibuſque introductus, inde facto ſilentio rex dicere orſus. Prima ejus oratio fuit excuſantis, *Quòd tanto minoribus ſpe atque opinione omnium copiis veniſſet. Id ſuæ impenſæ erga eos voluntatis maximum debere indicium eſſe, quòd nec paratus ſatis ulla re, & tempore ad navigandum immaturo, vocantibus legatis eorum, haud gravatè obſecutus eſſet; crediditſetque, quum ſe vidiſſent Ætoli, omnia vel in ſe uno poſita præſidia exiſtimaturos eſſe. Ceterùm eorum quoque ſe, quorum exſpectatio deſtituta in præſentia videatur, ſpe* abu

abunde expleturum. Nam simul primum anni tempus navigabile præbuisset mare, omnem se Græciam armis, viris, equis, omnem oram maritimam classibus completurum: nec impensæ, nec labori, nec periculo parsurum, donec, depulso cervicibus eorum imperio Romano, liberam verè Græciam atque in ea principes Ætolos fecisset. cum exercitibus commeatus quoque omnis generis ex Asia venturos. In præsentia curæ esse Ætolis debere, ut copia frumenti suis & annonæ tolerabilis rerum aliarum suppeditetur.

XLV. In hanc sententiam rex cum magno omnium assensu locutus discessit. Post discessum regis inter duos principes Ætolorum, Phæneam & Thoantem, contentio fuit. Phæneas, reconciliatore pacis, & disceptatore de iis, quæ in controversia cum populo Romano essent, utendum potiùs Antiocho censebat, quàm duce belli. *Adventum ejus & majestatem ad verecundiam faciendam Romanis vim majorem habituram, quàm arma. Multa homines, ne bellarent, voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non possint.* Thoas negare, *Paci studere Phæneam: sed discutere apparatum belli velle, ut tædio & impetus relanguescat regis, & Romani tempus ad comparandum habeant. Nihil enim æqui ab Romanis impetrari posse, toties legationibus missis Romam, toties cum ipso Quintio disceptando satis expertum esse: nec, nisi abscissa omni spe, auxilium Antiochi imploraturos fuisse. Quo celeriùs spe omnium oblato, non esse elanguescendum, sed orandum potiùs regem; ut quoniam, quod maximum fuerit, ipse vindex Græciæ venerit, copias quoque terrestres navalesque arcessat. Armatum regem aliquid impetraturum: inermem non*

pro

[redacted]

pro Ætolis modò, sed ne pro se quidem ipso, momenti ullius futurum apud Romanos. Hæc vicit sententia, imperatoremque regem appellandum censuerunt: & triginta principes, cum quibus, si qua vellet, consultaret, delegerunt.

XLVI. Ita dimisso concilio multitudo omnis in suas civitates dilapsa est. Rex postero die cum apocletis eorum, unde bellum ordiretur, consultabat. Optimum visum est, Chalcidem, frustra nuper ab Ætolis tentatam, primùm aggredi: & celeritate in eam rem magis, quàm magno conatu & apparatu, opus esse. Itaque cum mille peditibus rex, qui ab Demetriade secuti erant, profectus per Phocidem est. & alio itinere principes Ætoli, juniorum paucis evocatis, ad Chæroneam occurrerunt: & decem constratis navibus secuti sunt. Rex ad Salganea castris positis, navibus ipse cum principibus Ætolorum Euripum trajecit. & quum haud procul portu egressus esset, magistratus quoque Chalcidensium & principes ante portam processerunt. Pauci utrimque ad colloquium congressi sunt. Ætoli magnopere suadere, *ut salva Romanorum amicitia regem quoque assumerent socium atque amicum. Neque enim eum inferendi belli, sed liberandæ Græciæ caussa in Europam trajecisse; liberandæ verò re, non verbis & simulatione, quod fecissent Romani. Nihil autem utilius Græciæ civitatibus esse, quàm utramque complecti amicitiam. ita enim ab utriusque injuria tutam alterius semper præsidio & fiducia fore. Nam, si non recepissent regem, viderent quid patiendum iis extemplo foret: quum Romanorum procul auxilium, hostis Antiochus, cui resistere viribus suis non possent, ante por*

portas esset. Ad hæc Mictio, unus ex principibu *Mirari se* dixit, *ad quos liberandos Antiochus, re* *cto regno suo, in Europam trajecisset. Nullam eni* *civitatem se in Græcia nôsse, quæ aut præsidium h* *beat, aut stipendium Romanis pendat: aut, fœde* *iniquo alligata, quas nolit leges patiatur. Itaq* *Chalcidenses neque vindice libertatis ullo indiger* *quum liberi sint: neque præsidio, quum pacem eju* *dem populi Romani beneficio & libertatem habean* *Amicitiam regis non aspernari, neque ipsorum Æt* *lorum. id primùm eos pro amicis facturos, si insu* *excedant, atque abeant. nam ipsis certum esse, n* *modò non recipere mœnibus, sed ne societatem qu* *dem ullam pacisci, nisi ex auctoritate Romanorum.*

XLVII. Hæc renunciata regi ad naves, ubi r stiterat, quum essent; in præsentia (neque enii iis venerat copiis, ut vi agere quicquam posse reverti Demetriadem placuit. ibi, quoniam primu inane cœptum evasisset, consultare cum Ætol rex, quid deinde fieret. Placuit Achæos & Am nandrum regem Athamanum tentare. Bœotoru gentem aversam ab Romanis jam inde à Brachyll morte, & quæ secuta eam fuerant, censeban Achæorum Philopœmenem principem, æmulatio gloriæ in bello Laconum, infestum invisumqu esse Quintio credebant. Amynander uxorem Ap miam, filiam Alexandri cujusdam Megalopolitan habebat: qui, se oriundum à Magno Alexandro fe rens, filiis duobus Philippum atque Alexandrum filiæ Apamiam nomina imposuerat: quam, regiis in clytam nuptiis, major ex fratribus Philippus secutu in Athamaniam fuerat. Hunc fortè ingenio vanu *Ætoli* & Antiochus impulerant in spem, quòd

verè regum stirpis esset regni Macedoniæ, si Amynandrum Athamanesque Antiocho conjunxisset. & ea vanitas promissorum non apud Philippum modò, sed etiam apud Amynandrum valuit.

XLVIII. In Achaja legatis Antiochi Ætolorumque coram T. Quintio Ægii datum est concilium. Antiochi legatus prior, quàm Ætoli, est auditus. Is, ut plerique quos opes regiæ alunt, vaniloquus, maria terrasque inani sonitu verborum complevit. *Equitum innumerabilem vim trajici Hellesponto in Europam: partim loricatos, quos cataphractos vocant: partim sagittis ex equo utentes, &, à quo nihil satis tecti sit, aversos refugiente equo certiùs figentes. His equestribus copiis (quanquam vel totius Europæ exercitus in unum coacti obrui possent) adjiciebat multiplices copias peditum, & nominibus quoque gentium vix fando auditis terrebat: Dahas, Medos, Elimæosque & Caddusios appellans. Navalium verò copiarum, quas nulli portus capere in Græcia possent, dextrum cornu Sidonios & Tyrios, sinistrum Aradios & ex Pamphylia Sidetas tenere; quas gentes nullæ unquam nec arte nec virtute navali æquâssent. Jam pecuniam, jam alios belli apparatus referre supervacaneum esse. scire ipsos, abundâsse semper auro regna Asiæ. Itaque non cum Philippo nec Annibale rem futuram Romanis; principe altero civitatis, altero Macedoniæ tantum regni finibus incluso: sed cum magno Asiæ totius partisque Europæ rege. Eum tamen, quanquam ab ultimis orientis terminis ad liberandam Græciam veniat, nihil postulare ab Achæis, in quo fides eorum adversus Romanos priores* socios atque *amicos lædatur. Non enim, ut* secum adversus eos arma

arma capiant, sed ut neutri parti sese conjungant, petere. Pacem utrique parti, quod medios deceat amicos, optent : bello se non interponant. Idem ferme & Ætolorum legatus Archidamus petiit : ut, quæ facillima & tutissima esset, quietem præstarent ; spectatoresque belli, fortunarum alienarum eventum sine ullo discrimine rerum suarum opperirentur. Provectus deinde est intemperantia linguæ in maledicta, nunc communiter Romanorum, nunc propriè ipsius Quintii : *ingratos appellans, & exprobrans non victoriam modò de Philippo virtute Ætolorum partam, sed etiam salutem : ipsumque & exercitum sua opera servatos. Quo enim illum unquam imperatoris functum officio esse ? auspicantem immolantemque, & vota nuncupantem sacrificuli vatis modo in acie vidisse ; quum ipse corpus suum pro eo telis hostium objiceret.*

XLIX. Ad ea Quintius, *Coram quibus magis, quàm apud quos verba faceret,* dicere, *Archidamum rationem habuisse. Achæos enim probè scire, Ætolorum omnem ferociam in verbis, non in factis esse : & in conciliis magis concionibusque, quàm in acie, apparere. itaque parvi Achæorum existimationem, quibus notos esse se scirent, fecisse : legatis regis, & per eos absenti regi eum se jactâsse. Quòd si quis antea ignorâsset, quæ res Antiochum & Ætolos conjunxisset, ex legatorum sermone potuisse apparere : mentiendo invicem jactandoque vires quas non haberent, inflâsse vana spe, atque inflatos esse : dum ii ab se Philippum victum, sua virtute protectos Romanos, & quæ modò audiebatis, narrant ; vos ceterasque civitates & gentes, suam sectam esse secuturas : rex contra peditum equitumque nubes*

jactat,

[redacted]

jactat, & consternit maria suis classibus. Est autem res simillima cœnæ Chalcidensis hospitis mei, hominis & boni & sciti convivatoris. apud quem solstitiali tempore comiter accepti, quum miraremur, unde illi eo tempore anni tam multa & varia venatio; homo, non quàm isti sunt gloriosus, renidens, condimentis ait varietatem illam & speciem ferinæ carnis ex mansueto sue factam. Hoc dici aptè in copias regis, quæ paullo ante jactatæ sint, posse. Varia enim genera armorum, & multa nomina gentium inauditarum, Dahas, & Medos, & Caddusios, Elymæos; Syros omnes esse: haud paullo mancipiorum melius, propter servilia ingenia, quàm militum genus. Et utinam subjicere oculis vestris, Achæi, possem concursationem regis magni ab Demetriade, nunc Lamiam in concilium Ætolorum, nunc Chalcidem. Videretis vix duarum malè plenarum legiuncularum instar in castris regis. videretis regem nunc mendicantem prope frumentum ab Ætolis, quod militi admetiatur: nunc mutuas pecunias fœnore in stipendium quærentem: nunc ad portas Chalcidis stantem: & mox inde exclusum, nihil aliud quàm Aulide atque Euripo spectatis, in Ætoliam redeuntem. Male crediderunt & Antiochus Ætolis & Ætoli regiæ vanitati. Quo minùs vos decipi debetis, sed expertæ toties spectatæque Romanorum fidei credere. Nam quod optimum esse dicant, non interponi vos bello: nihil imò tam alienum rebus vestris est. quippe sine gratia, sine dignitate præmium victoris eritis.

L. Nec absurdè adversus utrosque respondisse visus est. & facile erat orationem apud faventes æquis auribus accipi. nulla enim nec disceptatio nec dubitatio fuit, quin omnes, eosdem genti Achæorum

chæorum hostes & amicos, quos populus Romanus censuisset, judicarent: bellumque & Antiocho & Ætolis nunciari juberent. Auxilia etiam, quò censuit Quintius, quingentorum militum Chalcidem, quingentorum Piræeum extemplo miserunt. Erat enim haud procul seditione Athenis res, trahentibus ad Antiochum quibusdam spe largitionum venalem pretio multitudinem, donec ab iis, qui Romanæ partis erant, Quintius est accitus, &, accusante Leonte quodam, Apollodorus auctor defectionis damnatus atque in exsilium est ejectus. Et ab Achæis quidem cum tristi responso legatio ad regem rediit. Bœoti nihil certi responderunt. quum Antiochus in Bœotiam venisset, tum quid sibi faciundum esset, se deliberaturos esse. Antiochus, quum ad Chalcidis præsidium & Achæos & Eumenem regem misisse audîsset, maturandum ratus, ut & prævenirent sui, & venientes, si possent, exciperent, Menippum cum tribus ferme millibus militum & cum omni classe Polyxenidam mittit. ipse paucos post dies sex millia suorum militum, & ex ea copia, quæ Lamiæ repente colligi potuit, non ita multos Ætolos ducit. Achæi quingenti & ab Eumene rege modicum auxilium missum, duce Xenoclide Chalcidensi, nondum obsessis itineribus, tutò transgressi Euripum, Chalcidem pervenerunt. Romani milites, quingenti ferme ipsi, quum jam Menippus castra ante Salganea ad Hermæum, qua transitus ex Bœotia in Eubœam insulam est, haberet, venerunt. Mictio erat cum iis, legatus à Chalcide ad Quintium ad id ipsum præsidium petendum missus. qui, postquam obsessas ab hostibus fauces vidit, omisso ad Aulidem

itinere

[redacted]

itinere, Delium convertit, ut inde in Euboeam transmissurus.

LI. Templum est Apollinis Delium, imminens mari: quinque millia passuum à Tanagra abest. minus quatuor millium inde in proxima Euboeae est mari trajectus. Ubi & in fano lucoque, ea religione & eo jure sancto, quo sunt templa, (asyla Graeci appellant) & nondum aut indicto bello, aut ita commisso, ut strictos gladios, aut sanguinem usquam factum audissent, quum per magnum otium milites, alii ad spectaculum templi lucique versi, alii in littore inermes vagarentur, magna pars per agros lignatum pabulatumque dilapsa esset; repente Menippus palatos passim aggressus eos cecidit, ad quinquaginta vivos cepit. perpauci effugerunt: in quibus Mictio parva onearia nave exceptus. Ea res Quintio Romanisque, sicut jactura militum molesta, ita ad jus inferendi Antiocho belli adjecisse aliquantum videbatur. Antiochus, admoto ad Aulidem exercitu, quum rursus oratores, partim ex suis, partim Ætolos, Chalcidem misisset, qui eadem illa quae nuper cum minis gravioribus agerent, nequicquam contra Mictione & Xenoclide tendentibus, facilè tenuit, ut portae sibi aperirentur. Qui Romanae partis erant, sub adventum regis urbe excesserunt. Achaeorum & Eumenis milites Salganea tenebant. Et in Euripo castellum Romani milites pauci custodiae caussâ loci communiebant. Salganea Menippus, rex ipse castellum Euripi oppugnare est adortus. Priores Achaei & Eumenis milites, pacti ut sine fraude liceret abire, praesidio excesserunt. pertinaciùs Romani Euripum tuebantur. Hi quo-

que tamen quum terra marique obsiderentur, jam machinas tormentaque comportari videre non tulere obsidionem. Quum id quod caput rat Euboeæ teneret rex, ne ceteræ quidem ejus sulæ urbes imperium abnuerunt. magnoque pı cipio sibi orsus bellum videbatur, quod tanta ir la & tot opportunæ urbes in suam ditionem nissent.

LIBER XXXVI.

EPITOME.

I, &c. *Reseruntur apparatus Romanoı contra Antiochum regem,* &c. *et Antiochi contra Ro: nos.* VII. *Annibalis de adn. strando bello sententia.* XIX, XX. *Manius A us Glabrio consul Antiochum apud Thermopylas ctum Græcia expulit.* XXII, &c. *Idemque A los subegit.* XXXVIII, XXXIX, XL, P. (*nelius Scipio Nasica Consul Bojos Gallos victo: deditionem accepit, & de iis triumphavit.* X &c. *Præterea navalia certamina prospera adve: præfectos Antiochi regis referuntur.*

I. Pub

[redacted]

I. Ublium Cornelium Cn. filium Scipionem & Manium Acilium Glabrionem consules, inito magistratu, Patres, priusquam de provinciis agerent, res divinas facere majoribus hostiis jusserunt in omnibus fanis, in quibus lectisternium majorem partem anni fieri solet: precarique, quod senatus de novo bello in animo haberet, ut ea res senatui populoque Romano bene ac feliciter eveniret. Ea omnia sacrificia læta fuerunt: primisque hostiis perlitatum est: & ita aruspices responderunt, eo bello terminos populi Romani propagari, victoriam ac triumphum ostendi. Hæc quum renunciata essent, solutis religione animis, Patres rogationem ad populum ferri jusserunt: *Vellent juberentne cum Antiocho rege, quique sectam ejus secuti essent, bellum iniri: si ea rogatio perlata esset, tum, si ita videretur consulibus, rem integram ad senatum referrent.* P. Cornelius eam rogationem pertulit. tum senatus decrevit, ut consules Italiam & Græciam provincias sortirentur: cui Græcia evenisset, ut præter eum numerum militum, quem L. Quintius in eam provinciam ex auctoritate senatus scripsisset imperâssetve, ut eum exercitum acciperet, quem M. Bæbius prætor anno priore ex senatusconsulto in Macedoniam trajecisset. Et extra Italiam permissum, ut, si res postulâsset, auxilia ab sociis ne supra quinque millium numerum acciperet. L. Quintium superioris anni consulem legari ad id bellum placuit. Alter consul, cui Italia provincia evenis-

Ante Chr. 191. *U. C.* 561.

ſet, cum Bojis juſſus bellum gerere, utro ex
mallet ex duobus, quos ſuperiores conſules
iſſent; alterum ut mitteret Romam, eæque
næ legiones eſſent paratæ, quò ſenatus ce
ſet.

II. His ita in ſenatu ad id, quæ cujus pr
cia foret, decretis, tum demum ſortiri co
placuit. Acilio Græcia, Cornelio Italia e
Certa deinde ſorte ſenatuſconſultum factum
*quod populus Romanus eo tempore duellum ju
cum rege Antiocho eſſe, quique ſub imperio ej
ſunt: ut ejus rei cauſſa ſupplicationem imper
conſules; utique Manius Acilius conſul ludos
quos Jovi voveret, & dona ad omnia pulvin*
Id votum in hæc verba præeunte P. Licinio
tifice maximo conſul nuncupavit: *Si due
quod cum Antiocho rege ſumi populus juſſit,
ſententia ſenatus populique Romani confectum
tum tibi Jupiter populus Romanus ludos magno
decem continuos faciet, donaque ad omnia pul
ria dabuntur de pecunia, quantam ſenatus
verit. Quiſquis magiſtratus eos ludos quando
que faxit, hi ludi rectè facti, donaque data
ſunto.* Supplicatio inde ab duobus conſulibus
cta per biduum fuit. Conſulibus ſortitis prov
as, extemplo & prætores ſortiti ſunt. M. J
Bruto juriſdictio utraque evenit: A. Cornelio M
mulæ Bruttii, M. Æmilio Lepido Sicilia, L.
pio Salinatori Sardinia, C. Livio Salinatori cl
L. Æmilio Paullo Hiſpania ulterior. His ita
citus decreti. A Cornelio novi milites, conſ
priore anno ex ſenatuſconſulto à L. Quintio
ſule, dati ſunt: juſſuſque tueri omnem oram

[redacted]

:a Tarentum Brundusiumque. L. Æmilio Paullo n ulteriorem Hispaniam, præter eum exercitum quem à M. Fulvio proprætore accepturus esset, decretum, ut novorum militum tria millia duceret, & trecentos equites; ita ut in iis duæ partes sociûm Latini nominis, tertia civium Romanorum esset. Idem supplementi ad C. Flaminium, cui imperium prorogabatur, in Hispaniam citeriorem est missum. M. Æmilius Lepidus à L. Valerio, cui successurus esset, *simul provinciam exercitumque accipere jussus: L. Valerium, si ita videretur, proprætorem in provincia retinere; & provinciam ita dividere, ut una ab Agrigento ad Pachynum esset: altera à Pachyno Tyndarium. Eam maritimam oram L. Valerius viginti navibus longis custodiret.* Eidem prætori mandatum, ut duas decumas frumenti exigeret: id ad mare comportandum, devehendumque in Græciam curaret. Idem L. Oppio de alteris decumis exigendis in Sardinia imperatum. Ceterùm non in Græciam, sed Romam id frumentum portari placere. C. Livius prætor, cui classis evenerat, cum triginta navibus paratis trajicere in Græciam primo quoque tempore jussus, & ab Atilio naves acciperе. veteres naves, quæ in navalibus erant, ut reficeret & armaret, M. Junio prætori negotium datum est, & in eam classem socios navales libertinos legeret.

III. Legati terni in Africam ad Carthaginienses, & in Numidiam ad frumentum rogandum, quod n Græciam portaretur, missi: pro quo pretium solveret populus Romanus. Adeoque in apparatum curamque ejus belli civitas intenta fuit, ut P. Cornelius consul ediceret, Qui senatores essent, qui-

quibusque in senatu sententiam dicere liceret que minores magistratus essent, ne quis eorun giùs ab urbe Roma abiret, quàm unde eo die posset; neve uno tempore quinque senatores a Roma abessent. In comparando impigre c C. Livium prætorem contentio orta cum c maritimis paullisper tenuit. Nam quum co tur in classem, tribunos plebis appellârunt. ad senatum rejecti sunt. Senatus ita, ut ad omnes consentirent, decrevit, vacationem re valis his colonis non esse. Ostia, & Freger Castrum novum, & Pyrgi, & Antium, & ' cina, & Minturnæ, & Sinuessa fuerunt, qua prætore de vacatione certaverunt. Consul Manius Acilius ex senatusconsulto ad collegiu cialium retulit: *Ipsine utique regi Antiocho in tur bellum, an satis esset ad præsidium aliqu nunciare? & num Ætolis quoque separatim juberent bellum? & num priùs societas eis micitia renuncianda esset, quàm bellum in dum?* Feciales responderunt: *Jam ante sese, de Philippo consulerentur, decrêsse; nihil referr coram, an ad præsidium nunciaretur. Ami renunciatam videri, quum legatis, toties repete res, nec reddi nec satisfieri æquum censuissent. tolos ultro sibi bellum indixisse, quum Demetr sociorum urbem, per vim occupâssent: Chalcide ra marique oppugnatum îssent: regem Antioch Europam, ad bellum populo Romano infer traduxissent.* Omnibus jam satis comparatis nius Acilius consul edixit: *Ut quos L. Q milites conscripsisset, & quos sociis nominique imperâsset, quos secum in provinciam ire opo*

[redacted]

& tribuni militum legionis primæ & tertiæ, uti omnes Brundusium Idibus Majis convenirent. ipse ante diem quintum Nonas Majas paludatus urbe egressus est.

IV. Per eosdem dies & prætores in provincias profecti sunt. Sub idem tempus legati ab duobus regibus, Philippo & Ptolemæo Ægypti rege, Romam venerunt; pollicentes ad bellum auxilia, & pecuniam, & frumentum. ab Ptolemæo etiam mille pondo auri, viginti millia pondo argenti allata. Nihil ejus acceptum. Gratiæ regibus actæ. & quum uterque se cum omnibus copiis in Ætoliam venturum, belloque interfuturum polliceretur; Ptolemæo id remissum. Philippi legatis responsum; gratum eum senatui populoque Romano facturum, si Manio Acilio consuli non defuisset. Item ab Carthaginiensibus & Masinissa rege legati venerunt. Carthaginienses tritici modiûm mille, hordei quingenta millia ad exercitum, dimidium ejus Romam apportaturos polliciti sunt: id ut ab se munus Romani acciperent, petere se. & classem suorum suo sumptu comparaturos, & stipendium, quod pluribus pensionibus in multos annos deberent, præsens omne daturos. Masinissæ legati, quingenta millia modiûm tritici, trecenta hordei ad exercitum in Græciam; Romam trecenta millia modiûm tritici, ducenta quinquaginta hordei, equites quingentos, elephantos viginti regem ad Manium Acilium consulem missurum. De frumento utrisque responsum: ita usurum eo populum Romanum, si pretium acciperent. De classe Carthaginiensibus remissum

miſſum, præterquam ſi quid navium ex fœdere deberent. de pecunia item reſponſum; nullam ante diem accepturos.

V. Quum hæc Romæ agebantur, Chalcide Antiochus, ne ceſſaret per hibernorum tempus, partim ipſe ſollicitabat civitatum animos mittendis legatis, partim ultro ad eum veniebant: ſicuti Epirotæ communi gentis conſenſu, & Elei è Peloponneſo venerunt. Elei auxilium adverſus Achæos petebant, quos, poſt bellum non ex ſua ſententia indictum Antiocho, primùm civitati ſuæ arma illaturos credebant. Mille iis pedites cum duce Cretenſi Euphane ſunt miſſi. Epirotarum legatio erat minimè in partem ullam liberi aut ſimplicis animi. Apud regem gratiam initam volebant, cum eo ut caverent, ne quid offenderent Romanos. petebant enim, *ne ſe temere in cauſſam deduceret, expoſitos adverſus Italiam pro omni Græcia, & primos impetus Romanorum excepturos. Sed ſi ipſe poſſet terreſtribus navalibuſque copiis præſidere Epiro, cupidè eum omnes Epirotas & urbibus & portubus ſuis accepturos. ſi id non poſſet, deprecari, ne ſe nudos atque inermes Romano bello objiceret.* Hac legatione id agi apparebat, ut ſive (quod magis credebant) abſtinuiſſet Epiro, integra ſibi omnia apud exercitus Romanos eſſent, conciliata ſatis apud regem gratia, quòd accepturi fuiſſent venientem: ſive veniſſet, ſic quoque ſpes veniæ ab Romanis foret, quòd, non exſpectato longinquo auxilio ab ſe, præſentis viribus ſuccubuiſſent. Huic tam perplexæ legationi quia non ſatis in promptu erat quid reſponderet, legatos ſe miſſurum ad eos dixit, qui

[redacted]

de iis, quæ ad illos ſeque communiter pertinerent, loquerentur.

VI. In Bœotiam ipſe profectus eſt, cauſſas in ſpeciem iræ adverſus Romanos eas, quas ante dixi, habentem; *Brachyllæ necem, & bellum à Quintio Coroneæ, propter Romanorum militum cædes, illatum*: re vera per multa jam ſecula publice privatimque labante egregia quondam diſciplina gentis, & multorum eo ſtatu, qui diuturnius eſſe ſine mutatione rerum non poſſet. Obviam effuſis undique Bœotiæ principibus Thebas venit. ibi in concilio gentis, quanquam & ad Delium impetu in præſidium Romanum facto, & ad Chalcidem commiſerat nec à parvis nec dubiis principiis bellum; tamen eandem orationem exorſus, qua in colloquio primo ad Chalcidem, quaque per legatos in concilio Achæorum uſus erat, ut amicitiam ſecum inſtitui non bellum indici Romanis poſtularet, neminem, quid ageretur, fallebat. decretum tamen ſub levi verborum prætextu pro rege adverſus Romanos factum eſt, Hac quoque gente adjuncta, Chalcidem regreſſus, præmiſſis inde literis, ut Demetriadem convenirent principes Ætolorum, cum quibus de ſumma rerum deliberaret, navibus eo ad diem indictam concilio venit. Et Amynander, accitus ad conſultandum ex Athamania; & Annibal, jamdiu non adhibitus, interfuit ei concilio. Conſultatum de Theſſalorum gente eſt, quorum omnibus qui aderant voluntas tentanda videbatur. in eo modo diverſæ ſententiæ erant: quòd alii extemplo agendum; alii ex hieme, quæ tunc ferme media erat, differendum in veris principium; & alii legatos

esse audirent. Nunc quoque arcessas cens navales terrestresque copias. Sequantur onerariæ cum commeatibus. nam hic sicut munera pauci sumus, sic nimis multi pı commeatuum. Quum omnes tuas contra res, divisam classem partim Corcyræ in sta bebis, ne transitus Romanis liber ac tutus partim ad littus Italiæ, quod Sardiniam Af spectat, trajicies: ipse cum omnibus terres piis in Byllinum agrum procedes. inde Græ debis, & speciem Romanis trajecturum te &, si res poposcerit, trajecturus. Hæc sua ut non omnis peritissimus sim belli, cum certè bellare bonis malisque meis didici. consilium dedi, in eadem nec infidelem ne operam polliceor. Dii approbent eam se quæ tibi optima visa fuerit.

VIII. Hæc ferme Annibalis oratio fu laudârunt magis in præsentia qui aderan rebus ipsis exsecuti sunt. nihil enim eoru ctum, nisi quòd ad classem copiasque ar ex Asia Polyxenidam misit. Legati Lar concilium Thessalorum sunt missi, & A mynandroque dies ad conveniendum exerc ras est indictus. eodem & rex cum suis co festim venit. Ibi dum opperiretur Amy atque Ætolos, Philippum Megalopolitanı duobus millibus hominum ad legenda os donum circa Cynoscephalas, ubi debella cum Philippo, misit; sive ab ipso quær commendationem ad Macedonum gente vidiam regi, quòd insepultos milites re monitus; sive ab insita regibus vanitate

silium specie amplum, re inane, animo adjecto. Tumulus est in unum ossibus, quæ passim strata erant, coacervatis factus: qui nullam gratiam ad Macedonas, odium ingens ad Philippum movit. Itaque qui ad id tempus fortunam esset in consilio habiturus, is extemplo ad M. Bæbium proprætorem misit, Antiochum in Thessaliam impetum fecisse. si videretur ei, moveret ex hibernis: se obviam processurum, ut quid agendum esset consultarent.

IX. Antiocho ad Pheras jam castra habenti, ubi conjunxerant ei se Ætoli & Amynander, legati ab Larissa venerunt, quærentes, quod ob factum dictumve Thessalorum bello lacesseret eos: simul orantes, ut, remoto exercitu, per legatos, si quid ei videretur, secum disceptaret. Eodem tempore quingentos armatos duce Hippolocho Pheras in præsidium miserunt. hi exclusi aditu, jam omnia itinera obsidentibus regiis, Scotussam se receperunt. Legatis Larissæorum rex clementer respondit; Non belli faciendi, sed tuendæ & stabiliendæ libertatis Thessalorum caussa, se Thessaliam intrâsse. Similia his qui cum Pheræis ageret missus: cui nullo dato responso, Pheræi ipsi suum legatum ad regem, principem civitatis Pausaniam, miserunt. Qui quum haud dissimilia his, ut in caussa pari, quæ pro Chalcidensibus in colloquio ad Euripi fretum dicta erant, quædam etiam ferociùs egisset; rex etiam atque etiam deliberare eos jussos, ne id consilii caperent, cujus, dum in futurum nimis cauti & providi essent, extemplo pœniteret, dimisit. Hæc renunciata Pheras legati quum esset, ne paullum quidem dubitârunt,

pro fide erga Romanos, quicquid fors bel fet, paterentur. Itaque & hi summa ope p se ad urbem defendendam: & rex ab omn simul oppugnare mœnia est aggressus. ut q intelligeret (neque enim dubium erat) in ejus urbis positum esse, quam primam ag esset, aut sperni deinde ab universa gente lorum, aut timeri se, omnem undique te obsessis injecit. Primum impetum oppugn satis constanter sustinuerunt: deinde, quum propugnantes caderent, aut vulnerarentur, animi cœpere. Revocati deinde castigati principum ad perseverandum in proposito, exteriore circulo muri, deficientibus jam cop interiorem partem urbis concesserunt, cui b orbis munitionis circumjectus erat. postrem malis quum timerent, ne vi captis nulla ap ctorem venia esset, dediderunt sese. Nihi moratus rex, quotuor millia armatorum, du cens terror esset, Scotussam misit. nec ibi deditionis est facta, cernentibus Pheræorum r exemplum, qui, quod pertinaciter primò a rant, malo domiti tandem fecissent. cum ip be Hippolochus Larissæorumque deditum est sidium. Dimissi ab rege inviolati omnes, eam rem magni momenti futuram rex ad c liandos Larissæorum animos credebat.

X. Intra decimum diem quàm Pheras ve his perfectis, Cranonem profectus cum toto citu, primo adventu cepit. inde Cypæram, & tropolim, & iis circumjecta castella recepit: *niaque* jam regionis ejus, præter Atracem & *tonem*, in potestate erant. Tum aggredi

[redacted]

nstituit : ratus vel terrore ceterarum expug-n, vel beneficio præsidii dimissi, vel exem-civitatum dedentium sese, non ultra in per-mansuros. Elephantis agi ante signa ter-aussa jussis, quadrato agmine ad urbem in-ut incerti fluctuarentur animi magnæ par-issæorum inter metum præsentem hostium ecundiam absentium sociorum. Per eosdem mynander cum Athamanum juventute oc-Pellinæum : & Menippus, cum tribus mil-peditum Ætolorum & ducentis equitibus in biam profectus, Malloeam & Cyretias vi ce-epopulatusque est agrum Tripolitanum. His i peractis, Larissam ad regem redeunt : con-:i, quidnam agendum esset de Larissa, super-unt. Ibi in diversum sententiæ tendebant : vim adhibendam, & non differendum cen-us, quin operibus ac machinis simul undique ia aggrederentur urbis sitæ in plano, à parte estri undique facilis aditu : aliis, nunc vires nequaquam Pheris conferendæ, memoranti-nunc hiemem & tempus anni nulli bellicæ ninimè obsidioni atque oppugnationi urbium n. Incerto regi inter spem metumque legati arsalo, qui ad dedendam urbem suam fortè ant, animos auxerunt. M. Bæbius interim Philippo in Dassaretiis congressus, Ap. Clau-ex communi consilio ad præsidium Larissæ : qui per Macedoniam magnis itineribus in m montium, quod super Gonnos est, perve-Oppidum Gonni viginti millia ab Larissa : in ipsis faucibus saltus, quæ Tempe appel-r, situm. Ibi castra metatus latiùs quàm p co

copiis, & plures, quàm quot satis in usum erant, ignes quum accendisset, speciem, quam quæsierat, hosti fecit: omnem ibi Romanum exercitum cum rege Philippo esse. Itaque hiemem instare apud suos caussatus rex, unum tantùm moratus diem, ab Larissa recessit, & Demetriadem rediit. Ætolique & Athamanes in suos receperunt se fines. Appius etsi, cujus rei caussa missus erat, solutam cernebat obsidionem; tamen Larissam, ad confirmandos in reliquum sociorum animos, descendit: duplexque lætitia erat, quòd & hostes excesserant finibus, & intra mœnia præsidium Romanum cernebant.

XI. Rex Chalcidem à Demetriade profectus, amore captus virginis Chalcidensis Cleoptolemi filiæ; quum patrem, primò allegando, deinde coram ipse rogando fatigâsset, invitum se gravioris fortunæ conditioni illigantem; tandem impetrata re, tanquam in media pace nuptias celebrat: & reliquum hiemis, oblitus quantas simul duas res suscepisset, bellum Romanum & Græciam liberandam, omissa omnium rerum cura, in conviviis & vinum sequentibus voluptatibus, ac deinde ex fatigatione magis quàm satietate earum in somno traduxit. Eadem omnes præfectos regios (qui ubique ad Bœotiam maximè præpositi hibernis erant) cepit luxuria: in eandem & milites effusi sunt. nec quisquam eorum aut arma induit, aut stationem aut vigilias servavit: aut quicquam, quod militaris operis aut muneris esset, fecit. Itaque principio veris quum per Phocidem in Acarnaniam, quò convenire omnem undique exercitum jusserat, venisset; facilè animadvertit, nihilo severiore

[redacted]

riore diſciplina milites quàm ducem hibernâſſe. Alexandrum inde Acarnanem & Menippum Macedonem Stratum Ætoliæ copias ducere juſſit: ipſe Delphis ſacrificio Apollini facto, Naupactum proceſſit. concilio principum Ætoliæ habito, via, quæ præter Chalcidem & Lyſimachiam fert ad Stratum, ſuis, qui per Maliacum ſinum veniebant, occurrit. Ibi Mneſilochus, princeps Acarnanum, multis emptus donis, non ipſe ſolùm gentem regi conciliabat, ſed Clytum etiam prætorem, penes quem tum ſumma poteſtas erat, in ſuam ſententiam adduxerat. Is quum Leucadios, quod Acarnaniæ caput eſt, non facilè ad defectionem poſſe cerneret impelli, propter metum Romanæ claſſis, quæ cum Atilio, quæve circa Cephalleniam erat, arte eos eſt aggreſſus. nam quum in concilio dixiſſet, tuenda mediterranea Acarnaniæ eſſe, & omnibus, qui arma ferrent, exeundum ad Medionem & Thyrium, ne ab Antiocho aut Ætolis occuparentur; fuere qui dicerent, nihil attinere omnes tumultuosè concitari: ſatis eſſe quingentorum hominum præſidium. eam juventutem nactus, trecentis Medione, ducentis Thyrii in præſidio poſitis, id agebat, ut pro obſidibus futuri venirent in poteſtatem regis.

XII. Per eoſdem dies legati regis Medionem venerunt. quibus auditis, quum in concione, quidnam reſpondendum regi eſſet, conſultaretur; & alii manendum in Romana ſocietate, alii non aſpernandam amicitiam regis cenſerent: media viſa eſt Clyti ſententia, eoque accepta eſt, ut ad regem mitterent legatos, peterentque ab eo, ut Medionios ſuper tanta re conſultare in concilio Acarnanum pater-

Philippum venit. Adventu consulis deditio cunctatione est facta: traditumque præsidium gium, & cum iis Athamanes. Ab Limnæa P næum consul proficiscitur. Ibi primi Athama tradiderunt sese. deinde & Philippus Megalopol nus: cui, decedenti de præsidio, quum ob forte fuisset Philippus rex, ad ludibrium Regem um consalutari jussit; ipse congressus fratrem haud sanè decoro majestati suæ joco, appellavit. Deductus inde ad consulem custodiri jussus: & haud ita multo post in vinculis Romam missus. cetera multitudo Athamanum aut militum Antiochi regis, quæ in præsidiis deditorum per eos dies oppidorum fuerat, Philippo tradita regi est. fuere autem ad tria millia hominum. Consul Larissam est profectus; ibi de summa belli consultaturus. in itinere ab Pieria & Metropoli legati, tradentes urbes suas, occurrerunt. Philippus, Athamanum præcipuè captivis indulgenter habitis, ut per eos conciliaret gentem, nactus spem Athamaniæ potiundæ, exercitum eò duxit, præmissis in civitates captivis. Et illi magnam auctoritatem apud populares habuerunt, clementiam erga se regis munificentiamque commemorantes: & Amynander, cujus præsentis majestas aliquos in fide continuisset, veritus ne traderetur Philippo jam pridem hosti, & Romanis meritò tum propter defectionem infensis, cum conjuge ac liberis regno excessit, Ambraciamque se contulit. ita Athamania omnis in jus ditionemque Philippi concessit. Consul ad reficienda maximè jumenta, quæ & navigatione & postea itineribus fatigata erant, paucos Larissæ moratus dies, velut renovato modica quiete exercitu,

Cra-

[redacted]

Cranonem eſt profectus. Venienti Pharſalus, Scotuſſa, & Pheræ, quæque in eis præſidia Antiochi erant, deduntur. ex iis interrogatis, qui manere ſecum vellent, mille volentes Philippo tradit: ceteros inermes Demetriadem remittit. Proërnam inde recepit, & quæ circa eam caſtella erant. Ducere tum porro in ſinum Maliacum cœpit. Appropinquante faucibus, ſuper quas ſiti Thaumaci ſunt, deſerta urbe juventus omnis armata ſilvas & itinera inſedit: & in agmen Romanum ex ſuperioribus locis incurſavit. Conſul primò mittere, qui ex propinquo colloquentes deterrerent eos à tali furore. poſteaquam perſeverare in incepto vidit, tribuno cum duorum ſignorum militibus circummiſſo, interclufit ad urbem iter armatis, vacuamque eam cepit. tum, clamore ab tergo captæ urbis audito, refugientium undique ex ſilvis inſidiatorum cædes facta eſt. A Thaumacis altero die conſul ad Sperchium amnem pervenit: inde Hypatæorum agros vaſtavit.

XV. Quum hæc agebantur, Chalcide erat Antiochus: qui jam tum cernens, nihil ſe ex Græcia, præter amœna Chalcide hiberna & infames nuptias, petiſſe, Ætolorum vana promiſſa incuſare & Thoantem: Annibalem verò, non ut prudentem tantùm virum, ſed prope vatem omnium quæ tum evenirent, admirari. ne tamen temere cœpta ſegnitia inſuper everteret, nuncios in Ætoliam mittit, ut omni contracta juventute convenirent. Jam & ipſe eò decem millia fere peditum, ex iis qui poſtea venerant ex Aſia expleta, & equites quingentos duxit. Quò quum aliquanto pauciores quàm unquam antea conveniſſent, & principe

tantummodo cum paucis clientibus essent, atqui ii dicerent omnia sedulò ab se facta, ut quamprimos ex civitatibus suis evocarent, nec auctoritate, nec gratia, nec imperio adversus detrectantes militiam valuisse: destitutus undique & ab suis qui morabantur in Asia, & ab sociis, qui ea, quorum spem vocaverant, non praestabant, in saltum Thermopylarum sese recepit. Id jugum sicut Apennini dorso Italia dividitur, ita medi Græciam dirimit. ante saltum Thermopylarum septentrionem versa Epirus, & Perrhæbia, & Magnesia, & Thessalia est, & Phthiotæ Achæi, & nus Maliacus: intra fauces ad meridiem vergu Ætoliæ pars major, & Acarnania, & cum Locri Phocis, & Bœotia, adjunctaque insula Eubœa, excurrente in altum velut promontorio Attica te sita ab tergo, & Peloponnesus. Hoc jugum, Leucate & mari ad occidentem verso per Ætoli ad alterum mare orienti objectum tendens, ea spreta rupesque interjectas habet, ut non modo ercitus, sed ne expediti quidem facilè ullos ad tra itum calles inveniant. Extremos ad oriente montes Oetam vocant. quorum quod altissimu est, Callidromon appellatur: in cujus valle, ad M liacum sinum vergente, iter est non latius qu sexaginta passus. Hæc una militaris via est, traduci exercitus, si non prohibeantur, possint. eo Pylæ, & ab aliis, quia calidæ aquæ in faucibus sunt, Thermopylæ locus appellatur; bilis Lacedæmoniorum adversus Persas morte gis memorabili, quàm pugna.

XVI. Haudquaquam pari tum animo Antioch intra portas loci ejus castris positis, munitioni

inst

[redacted]

insuper saltum impediebat. & quum duplici vallo fossaque, & muro etiam, quà res postulabat, ex multa copia passim jacentium lapidum permunisset omnia; satis fidens nunquam eà vim Romanum exercitum facturum, Ætolos ex quatuor millibus (tot enim convenerant) partim ad Heracleam præsidio obtinendam, quæ ante ipsas fauces posita est, partim Hypatam mittit: & Heracleam haud dubius consulem oppugnaturum, & jam multis nunciantibus circa Hypatam omnia evastari. Consul, depopulatus Hypatensem primò, deinde Heracleensem agrum, inutili utrobique auxilio Ætolorum, in ipsis faucibus prope fontes calidarum aquarum adversus regem castra posuit. Ætolorum utræque manus Heracleam sese incluserunt. Antiochum, cui, priusquam hostem cerneret, satis omnia permunita & præsidiis obsepta videbantur, timor deinde incessit, ne quos per imminentia juga calles inveniret ad transitum Romanus. nam & Lacedæmonios quondam ita à Persis circumitos fama erat; & nuper Philippum ab iisdem Romanis. itaque nuncium Heracleam ad Ætolos mittit, ut hanc saltem sibi operam eo bello præstarent, ut vertices circa montium occuparent obsiderentque, ne quà transire Romanus posset. Hoc nuncio audito, dissensio inter Ætolos orta est. pars imperio parendum regis atque eundum censebant, pars subsistendum Heracleæ ad utramque fortunam: ut sive victus à consule rex esset, in expedito haberent integras copias ad opem propinquis ferendam civitatibus suis; sive vinceret, ut dissipatos in fugam Romanos persequerentur. Utraque pars non mansit modò in sententia sua, sed etiam [illegible]

consilium. duo millia Heracleæ substiteru trifariam divisa, Callidromum & Rhodu Tichiunta (hæc nomina cacuminibus sunt) vere.

XVII. Consul, posteaquam insessa sup ca ab Ætolis vidit, M. Porcium Catone Valerium Flaccum consulares legatos cu millibus delectorum militum ad castella Æ Flaccum in Rhoduntiam & Tichiunta, in Callidromum mittit. ipse, priusquam ad copias admoveret, vocatos in concionem paucis est allocutus: *Plerosque omnium milites, inter vos esse video, qui in hac ea vincia T. Quintii ductu auspicioque mili Macedonico bello inexsuperabilis magis fa amnem Aoum fuit, quàm hic. Quippe p ha: & unus inter duo maria clausis omnib naturalis transitus est. munitiones & locis nioribus tunc fuerunt, & validiores imposita citus hostium ille & numero major, & mili nere aliquanto melior. Quippe illic Macedon cesque & Illyrii erant, ferocissima omnes gen Syri & Asiatici Græci sunt; levissima gener num, & servituti nata. Rex ille bellico exercitatus jam inde ab juventa finitimis T atque Illyriorum & circa omnium accolarum*

[redacted]

Summa virium speique ejus in Ætolis fuit, gente vanissima & ingratissima, ut vos prius experti estis, nunc Antiochus experitur. Nam nec convenerunt frequentes, nec contineri in castris potuerunt, & in seditione ipsi inter se sunt: & quum Hypatam tuendam Heracleamque depoposcissent, neutram tutati, refugerunt in juga montium, pars Heraclea incluserunt sese. Rex ipse, confessus nusquam æquo campo non modò congredi se ad pugnam audere, sed ne castra quidem in aperto ponere, relicta omni ante se regione ea, quam se nobis ac Philippo ademisse gloriabatur, condidit se intra rupes: ne ante fauces quidem saltus, ut quondam Lacedæmonios fama est, sed intra penitus retractis castris. quod quantum interest ad timorem ostendendum, an muris alicujus urbis obsidendum sese incluserit? Sed neque Antiochum tuebuntur angustiæ; nec Ætolos vertices illi quos ceperunt. Satis undique provisum anteque præcautum est, ne quid adversus vos in pugna præter hostes esset. Illud proponere animo vestro debetis; non vos pro Græciæ libertate tantùm dimicare, (quanquam is quoque egregius titulus esset, liberatam à Philippo ante, nunc ab Ætolis & ab Antiocho liberare) neque ea tantùm in præmium vestrum cessura, quæ nunc in regiis castris sunt; sed illum quoque omnem apparatum, qui indies ab Epheso exspectatur, prædæ futurum: Asiam deinde Syriamque, & omnia usque ad ortus solis ditissima regna imperio Romano aperturos. Quid deinde aberit, quin ab Gadibus ad mare rubrum Oceano fines terminemus, qui orbem terrarum amplexu finit; & omne humanum genus secundùm Deos nomen Romanum veneretur? In hæc tanta præmia dignos parate animos,

crastino die bene juvantibus Diis acie decernemus.

XVIII. Ab hac concione dimissi milites, priusquam corpora curarent, arma telaque parant. Luce prima, signo pugnæ proposito, instruit aciem consul arcta fronte, ad naturam & angustias loci. Rex postquam signa hostium conspexit, & ipse copias eduxit. Levis armaturæ partem ante vallum in primo locavit: tum Macedonum robur, quos Sarissophoros appellabant, velut firmamentum circa ipsas munitiones constituit. his ab sinistro cornu jaculatorum sagittariorumque & funditorum manum sub ipsis radicibus montis posuit, ut ex altiore loco nuda latera hostium incesserent; ab dextro Macedonibus ad ipsum munimentorum finem, quà loca usque ad mare invia palustri limo & voraginibus claudunt, elephantos cum assueto præsidio posuit: post eos equites: tum, modico intervallo relicto, ceteras copias in secunda acie. Macedones, pro vallo locati, primò facilè sustinebant Romanos, tentantes ab omni parte aditum, multum adjuvantibus qui ex loco superiore fundis velut nimbum, glandes & sagittas simul & jacula ingerebant. deinde, ut major nec jam tolerabilis vis hostium inferebat se, pulsi loco intra munimenta subductis ordinibus concesserunt. inde ex vallo prope alterum vallum, hastis præ se objectis fecerunt. & ita modica altitudo valli erat, ut & locum superiorem ad pugnandum suis præberet, & propter longitudinem hastarum subjectum haberet hostem. Multi temere subeuntes vallum transfixi sunt: & aut incepto irrito recessissent, aut plures cecidissent, ni M. Porcius ab jugo Callidromi, deje-

[redacted]

dejectis inde Ætolis & magna ex parte cæsis, (incautos enim & plerosque sopitos oppresserat) super imminentem castris collem apparuisset.

XIX. Flacco non eadem fortuna ad Tichiunta & Rhoduntiam, nequicquam subire ad ea castella conato, fuerat. Macedones, quique alii in castris regiis erant, primò, dum procul nihil aliud quàm turba & agmen apparebat, Ætolos credere visa procul pugna subsidio venire. ceterùm ut primùm signaque & arma ex propinquo cognita errorem aperuerunt, tantus repente pavor omnes cepit, ut abjectis armis fugerent. Et munimenta sequentes impedierunt, & angustiæ vallis, per quàm sequendi erant: maximè & omnium, quòd elphanti novissimi agmine erant, quos pedes ægre præterire, eques nullo poterat modo; timentibus equis, tumultumque inter se majorem quàm in prœlio edentibus. Aliquantum temporis & direptio castrorum tenuit. Scarphiam tamen eo die persecuti sunt hostem. Multis in ipso itinere cæsis captisque, non equis virisque tantùm, sed etiam elephantis, quos capere non potuerant, interfectis, in castra reverterunt: quæ tentata eo die inter ipsum pugnæ tempus ab Ætolis, Heracleam obtinentibus præsidio, sine ullo haud parum audacis incepti effectu fuerant. Consul, noctis insequentis tertia vigilia præmisso equitatu ad persequendum hostem, signa legionum prima luce movit. Aliquantum viæ præceperat rex, ut qui non ante quàm Elatiæ ab effuso constiterit cursu. ubi primùm reliquiis pugnæque & fugæ collectis, cum perexigua manu semiermium militum Chalcidem se recepit. Romanus equitatus ipsum quidem regem Elatiæ assecutus non est; sed magna

gnam partem agminis, aut lassitudine subsisti aut errore, ut qui sine ducibus per ignota itiner gerent, dissipatos oppresserunt. nec præter quin tos, qui circa regem fuerunt, ex toto exercitu quam effugit: etiam ex decem millibus milit quos Polybio auctore trajecisse secum regem in Gr ciam scripsimus, exiguus numerus. quid si Anti Valerio credamus, sexaginta millia militum fuisse regio exercitu scribenti, quadraginta inde millia cec disse, supra quinque millia capta cum signis militaribus ducentis triginta? Romanorum centum quinquaginta in ipso certamine pugnæ, ab incursu Ætolorum se tuentes non plus quinquaginta interfecti sunt.

XX. Consule per Phocidem & Bœotiam exercitum ducente, consciæ defectionis civitates cum velamentis ante portas stabant, metu ne hostiliter diriperentur. ceterùm per omnes dies, haud secus quàm in pacato agro, sine violatione ullius rei agmine processit; donec in agrum Coronæum ventum est. Ibi statua regis Antiochi, posita in templo Minervæ Itoniæ, iram accendit: permissumque militi est, ut circumjectum templo agrum popularetur. deinde cogitatio animum subiit, quum communi decreto Bœotorum posita esset statua, indignum esse in unum Coronensem agrum sævire. Revocato extemplo milite, finis populandi factus: castigati tantùm verbis Bœoti, ob ingratum in tantis tamque recentibus beneficiis animum erga Romanos. Inter ipsum pugnæ tempus decem naves regiæ cum præfecto Isidoro ad Thronium in sinu Maliaco stabant. eo gravis vulneribus Alexander Acarnan, nuncius adversæ pugnæ, quum perfugisset; trepidæ inde recenti terrore naves G

næum Euboeæ petierunt. ibi mortuus sepultusque Alexander. Tres, quæ ex Asia profectæ eundem portum tenuerant, naves, audita exercitus clade, Ephesum redierunt. Isidorus ab Cenæo Demetriadem, si fortè eo deferret fuga regem, trajecit. Per eosdem dies A. Atilius, præfectus Romanæ classis, magnos regios commeatus, jam fretum, quod ad Andrum insulam est, prætervectos, excepit: alias mersit, alias cepit naves. quæ novissimæ agminis erant, cursum in Asiam verterunt. Atilius Piræeum, unde profectus erat, cum agmine captivarum navium revectus, magnam vim frumenti & Atheniensibus & aliis ejusdem regionis sociis divisit.

XXI. Antiochus, sub adventum consulis à Chalcide profectus, Tenum primò tenuit: inde Ephesum transmisit. Consuli Chalcidem venienti portæ patuerunt; quum appropinquante eo Aristoteles, præfectus regis, urbe excessisset. & ceteræ urbes in Euboea sine certamine traditæ: paucosque per dies omnibus perpacatis, sine ullius noxa urbis, exercitus Thermopylas reductus; multo modestia post victoriam, quàm ipsa victoria, laudabilior. Inde consul M. Catonem, per quem quæ gesta essent senatus populusque Romanus haud dubio auctore sciret, Romam misit. Is à Creusa (Thespiensium emporium est, in intimo sinu Corinthiaco retractum) Patras Achajæ petit; à Patris Corcyram usque Ætoliæ atque Acarnaniæ littora legit; atque ita ad Hydruntum Italiæ trajecit: quinto die inde pedestri itinere Romam ingenti cursu pervenit. ante lucem ingressus urbem, à porta ad prætorem M. Junium iter intendit. Is prima luce senatu

...ecta est; & ...
praetor, quibus D...
eosdem dies & ...
ante praetor in uic...
oratas urbem est ...
tuit centum & triga...
duodecim milia po...
tum viginti septem.

XXII. Acilius con...
ad Aetolos praemisit. ...
vanitatem, resipiscerent; ...
rent de petenda ab senat...
venia. & ceteras Graecia ...
optimè de se meritis ...
regis, cujus fiducia ab officio ...
pertinaciam culpe, in fiden...
quoque, quanquam non fo...
esserint, & duces belli non ...
tere possint, posse & incolum...
pacati nihil relinqu...
...

que præcipiti habet. Contemplatus omnia, quæ noscenda erant, quatuor simul locis aggredi urbem constituit. à flumine Asopo, quà & gymnasium est, L. Valerium operibus atque oppugnationi præposuit: arcem extra muros, quæ frequentiùs propè quàm urbs habitabatur, Ti. Sempronio Longo oppugnandam dedit: à sinu Maliaco, quæ aditum haud facilem pars habebat, M. Bæbium; ab altero amniculo, quem Melana vocant, adversus Dianæ templum Appium Claudium opposuit. Horum magno certamine intra paucos dies turres arietesque, & alius omnis apparatus oppugnandarum urbium perficitur. & cum ager Heracleensis paluster omnis, frequensque proceris arboribus, benignè ad omne genus operum materiam suppeditabat: tum quia refugerant intra mœnia Ætoli, desertaque in vestibulo urbis erant tecta, in varios usus non tigna modò & tabulas, sed laterem quoque, & cæmenta, & saxa, variæ magnitudinis, præbebant.

XXIII. Et Romani quidem operibus, magis quàm armis, urbem oppugnabant: Ætoli contrà armis se tuebantur. nam, quum ariete quaterentur muri, non laqueis, ut solet, exceptos declinabant ictus: sed armati, frequentes quidam ignes etiam, quos aggeribus injicerent, ferebant. fornices quoque in muro erant apti ad excurrendum: & ipsi, quum pro dirutis reficerent muros, crebriores eos, ut pluribus erumperetur in hostem locis, faciebant. Hoc primis diebus, dum integræ vires erant, & frequentes & impigre fecerunt: indies deinde pauciores, & segniùs. Etenim quum multis urgerentur rebus, nulla eos res æquè ac vigiliæ conficiebant:

rant; Romanis in magna copia militum succedentibus aliis in stationem aliorum, Ætolos propter paucitatem eosdem dies noctesque assiduo labore urente. Per quatuor & viginti dies, ita ut nullum tempus vacuum dimicatione esset, adversus quatuor è partibus simul oppugnantem hostem nocturnus diurno continuatus labor est. Quum fatigatos jam Ætolos sciret consul, & ex ratione temporis & quòd ita transfugæ affirmabant, tale consilium iniit. media nocte receptui signum dedit, & ab oppugnatione simul omnes milites deductos usque ad tertiam diei horam quietos in castris tenuit. inde cœpta oppugnatio ad mediam rursus noctem perducta est: intermissa deinde usque ad tertiam diei horam. Fatigationem rati caussam esse Ætoli non continuandæ oppugnationis, quæ & ipsos affecerat, ubi Romanis datum receptui signum esset, velut ipsi quoque hoc revocati, pro se quisque ex stationibus decedebant: nec ante tertiam diei horam armati in muris apparebant.

XXIV. Consul, quum nocte media intermisisset oppugnationem, quarta vigilia rursus ab tribus partibus summa vi aggressus, ab una Ti. Sempronium tenere intentos milites signumque exspectantes jussit: ad ea in nocturno tumultu, unde clamor exaudiretur, haud dubiè ratus hostes concursuros. Ætoli pars sopiti affecta labore ac vigiliis corpora ex somno moliebantur: pars vigilantes huc ad strepitum pugnantium in tenebris currunt. Hostes partim per ruinas jacentis muri transire conantur: partim scalis ascensus tentant. ... sus quos undique ad opem ferendam oc...

Ætoli. Pars una, in qua ædificia extra urbem erant, neque defenditur neque oppugnatur: sed qui oppugnarent, intenti signum exspectabant, defensor nemo aderat. Jam dilucescebat, quum signum consul dedit: & sine ullo certamine partim per semiruta, partim scalis integros muros transcendere. Simul clamor, index capti oppidi, est exauditus: undique Ætoli, desertis stationibus, in arcem fugiunt. Oppidum victores, permissu consulis, diripiunt: non tam ab ira, nec ab odio, quàm ut miles, coërcitus in tot receptis ex potestate hostium urbibus, aliquo tandem loco fructum victoriæ sentiret. Revocatos inde à medio ferme die milites quum in duas divisisset partes: unam radicibus montium circumduci ad rupem jussit; (quæ, fastigio altitudinis par, media valle velut abrupta ab arce erat; sed adeò prope geminata cacumina eorum montium sunt, ut ex vertice altero conjici tela in arcem possint) cum dimidia militum parte consul, ab urbe ascensurus in arcem, signum ab iis, qui ab tergo in rupem evasuri erant, exspectabat. Non tulere qui in arce erant Ætoli primum eorum, qui rupem ceperant, clamorem, deinde impetum ab urbe Romanorum; & fractis jam animis, & nulla ibi præparata re ad obsidionem diutius tolerandam: utpote congregatis feminis puerisque, & imbelli alia turba in arcem, quæ vix capere, nedum tueri multitudinem tantam posset. itaque ad primum impetum abjectis armis dediderunt sese. Traditus inter ceteros princeps Ætolorum Damocritus est: qui principio belli decretum Ætolorum, quo arcessendum Antiochum censuerant,

Romæ in senatu. eo quoque enim mittendos ... *gatos.* Hæc una via omnibus ad salutem vi... *ut in fidem se permitterent Romanorum. Ita* ... *& illis violandi supplices verecundiam se im*... *ros: & ipsos nihilo minus suæ potestatis f*... *quid melius fortuna ostendisset.*

XXVIII. Posteaquam ad consulem ventu... Phæneas legationis princeps longam oration... variè ad mitigandam iram victoris composita... ad extremum finivit, ut diceret, Ætolos se ... omnia fidei populi Romani permittere. I... sul ubi audivit; *Etiam atque etiam videte,* ... *Ætoli, ut ita permittatis.* Tum decretum ... as, in quo id disertè scriptum erat, ostendit. ... *do ergo,* inquit, *ita permittitis, postulo ut m*... *caarchum civem vestrum, & Menetam Ep*... (Naupactum is cum præsidio ingressus ad de... nem compulerat) *& Amynandrum cum pri*... *Athamanum, quorum consilio ab nobis defeci*... *ne mora dedatis.* prope dicentem interfatus ...

suo, ante armis victos. Itaque ni propere fit quod impero, vinciri vos jam jubeo. afferrique catenas, & circumsistere lictores jussit. Tum fracta Phæneæ ferocia, Ætolisque aliis est: & tandem, cujus conditionis essent, sensere. & *se quidem*, Phæneas, *& qui adsint Ætolorum, scire facienda esse quæ imperentur,* dixit: *sed ad decernenda ea concilio Ætolorum opus esse. ad id petere, ut decem dierum inducias daret.* Petente Flacco pro Ætolis, induciæ datæ: & Hypatam reditum est. Ubi quum in concilio delectorum, quos Apocletos vocant, Phæneas & quæ imperarentur, & quæ ipsis prope accidissent, exposuisset; ingemuerunt quidem principes conditioni suæ, parendum tamen victori censebant, & ex omnibus oppidis convocandos Ætolos, ad concilium.

XXIX. Postcaquam verò omnis coacta multitudo eadem illa audivit, adeò sævitia imperii atque indignitate exasperati animi sunt, ut, si in pace fuissent, illo impetu iræ concitari potuerint ad bellum. Ad iram accedebat & difficultas eorum quæ imperarentur: quonam modo enim utique regem Amynandrum se tradere posse? Et spes fortè oblata, quòd Nicander, eo ipso tempore ab rege Antiocho veniens, implevit exspectatione vana multitudinem; terra marique ingens parari bellum. Is, duodecimo die, quàm conscenderat navem, in Ætoliam perfecta legatione rediens, Phaleram in sinu Maliaco tenuit. inde Lamiam pecuniam quum devexisset, ipse cum expeditis vespera prima, inter Macedonum Romanaque castra medio agro, dum Hypatam notis callibus petit, in stationem incidit Macedonum: deductusque ad regem est, nondum convivio dimisso. Quod ubi nunciatum est, velut hospitis

templo sibi præbere jussit. Ibi de Zacyn
tercepta per fraudem insula questus, postul
restitueretur Romanis. Philippi Macedonu
Zacynthus fuerat: eam mercedem Amy
dederat, ut per Athamaniam ducere exerci
superiorem partem Ætoliæ liceret. qua expe
fractis animis, Ætolos compulit ad petend
cem. Amynander Philippum Megalopol
insulæ præfecit: postea per bellum, quo se
cho adversus Romanos conjunxit, Phili
munia belli revocato, Hieroclem Agrige
successorem misit.

XXXII. Is post fugam ab Thermopylis
chi, Amynandrumque à Philippo Athaman
sum, missis ultro ad Diophanem prætorem
rum nunciis, pecuniam pactus, insulam
tradidit. Id præmium belli suum esse,
censebant Romani. non enim Manium A
consulem legionesque Romanas Diophani &
ad Thermopylas pugnâsse. Diophanes a
hæc purgare interdum sese, gentemque: in
de jure facti differere. Quidam Achæor
initio eam se rem aspernatos testabantur, &
pertinaciam increpitabant prætoris: auctori
iis decretum est, ut T. Quintio ea res perm
tur. Erat Quintius sicut adversantibus
ita, si cederes, idem placabilis. Omissa
contentione vocis vultusque, *Si utilem*, inqu
sessionem ejus insulæ censerem Achais esse, au
sem senatui populoque Romano, ut eam vos
sinerent. ceterùm sicut testudinem, ubi coll
suum tegumen est, tutam ad omnes ictus vid
ubi exerit partes aliquas, quodcumque nudaru

noxium atque infirmum habere: haud dissimiliter vos, Achai, clausos undique mari, qua intra Peloponnesi sint terminos, ea & jungere vobis & juncta tueri facile. simul aviditate plura amplectendi hinc excedatis; nuda vobis omnia, qua extra sint, & exposita ad omnes ictus esse. Assentiente omni concilio, nec Diophane ultro tendere auso, Zacynthus Romanis traditur.

XXXIII. Per idem tempus Philippus rex proficiscentem consulem ad Naupactum percunctatus, si se interim, quæ defecissent ab societate Romana, urbes recipere vellet; permittente eo, ad Demetriadem copias admovit, haud ignarus, quanta ibi tum perturbatio esset. Destituti enim ab omni spe, quum desertos se ab Antiocho, spem nullam in Ætolis esse cernerent; dies noctesque aut Philippi hostis adventum, aut infestiorem etiam, quo justiùs irati erant, Romanorum exspectabant. Turba erat ibi incondita regiorum: qui primò pauci, in præsidio relicti, postea plures, plerique inermes ex prœlio adverso fuga delati, nec virium nec animi satis ad obsidionem tolerandam habebant. itaque præmissis à Philippo, qui spem impetrabilis veniæ ostendebant; responderunt, patere portas regi. Ad primum ejus ingressum principum quidam urbe excesserunt: Eurylochus mortem sibi conscivit. Antiochi milites (sic enim pacti erant) per Macedoniam Thraciamque, prosequentibus Macedonibus, ne quis eos violaret, Lysimachiam deducti sunt. Erant & paucæ naves Demetriade, quibus præerat Isidorus. eæ quoque cum præfecto suo dimissæ sunt.

citia fuiffe fatis conftabat: militem tam Antiocho dederant. pecunia juviffe eum bantur: legatos ad regem ne ipfi quid inficiabantur. Iis petentibus, ut in ar ftina effe liceret, refpondit conful, *Se, ftium an pacatorum eos numero habere fcire. Senatum ejus rei judicem fore. fe cauffam eorum Romam rejicere. indi dierum nonaginta dare.* Epirotæ Ror fenatum adierunt. iis magis quæ non fi ftilia referentibus, quàm purgantibus ea, arguebantur, refponfum datum eft; q impetrâffe, non cauffam probâffe vid Et Philippi regis legati fub idem tempı tum introducti, gratulantes de victoria. tibus, ut fibi facrificare in Capitolio, do auro liceret ponere in æde Jovis Optim permiffum ab fenatu. centum pondo auream pofuerunt. Non refponfum nignè legatis eft: fed Philippi quoque metrius, qui obfes Romæ erat, ad pa cendus legatis datus eft. Bellum, quod tiocho rege in Græcia geftum eft à M confule, hunc finem habuit.

XXXVI. Alter conful P. Cornelius liam provinciam fortitus, priufquam quod cum Bojis gerendum erat, pro poftulavit ab fenatu, ut pecunia fibi d ad ludos, quos proprætor in Hifpania i difcrimen pugnæ voviffet. Novum quum poftulare eft vifus. cenfuerunt *ludos inconfulto fenatu ex fua unius fen viffet, eos uti de manubiis, fi quam*

[redacted]

id reservâsset, vel sua ipse impensa faceret. eos ludos per dies decem P. Cornelius fecit. Per idem fere tempus ædes Matris Magnæ Idææ dedicata est: quam Deam is P. Cornelius advectam ex Asia, P. Cornelio Scipione, cui pòst Africano fuit cognomen, P. Licinio consulibus, in Palatium à mari detulerat. Locaverant ædem faciendam ex senatusconsulto M. Livius, C. Claudius censores, M. Cornelio, P. Sempronio consulibus. tredecim annis postquam locata erat, dedicavit eam M. Junius Brutus: ludique ob dedicationem ejus facti, quos primos scenicos fuisse Valerius Antias est auctor, Megalesia appellatos. Item Juventatis ædem in circo maximo C. Licinius Lucullus duumvir dedicavit. Voverat eam sexdecim annis antè M. Livius consul, quo die Asdrubalem exercitumque ejus cecidit. idem censor eam faciendam locavit, M. Cornelio, P. Sempronio consulibus. Hujus quoque dedicandæ caussa ludi facti: & eò omnia cum majore religione facta, quòd novum cum Antiocho instabat bellum.

XXXVII. Principio ejus anni, quo hæc, jam profecto ad bellum Manio Acilio, manente adhuc Romæ P. Cornelio consule, agebantur; boves duos domitos in Carinis per scalas pervenisse in tegulas ædificii, proditum memoriæ est. Eos vivos comburi, cineremque eorum dejici in Tiberim, aruspices jusserunt. Tarracinæ & Amiterni nunciatum est, aliquoties lapidibus pluisse: Minturnis ædem Jovis & tabernas circa forum de cœlo tactas esse: Vulturni in ostio fluminis duas naves fulmine ictas conflagrâsse. Eorum prodigiorum caussa libros Sibyllinos ex senatusconsulto decemviri quum adissent

ediffent, renunciârunt, *Jejunium insti-
tueri esse, & id quinto quoque anno ser-
vari: novendiale sacrum fieret, & suppli-
catio esset: coronati supplicarent: & c-
nelius, quibus Diis quibusque hostiis edi-
viri, sacrificaret.* Placatis Diis, nu-
solvendis, nunc prodigiis expiandis, i
proficiscitur consul; atque inde C
proconsulem dimisso exercitu Rom
jussit: ipse in agrum Bojorum legion

XXXVIII. Sub idem fere tempus
sacrata coacto exercitu, nocte improv
Minucii proconsulis aggressi sunt.
que ad lucem intra vallum militem
tenuit; intentus ne quà transcender
nimenta. Prima luce duabus simul p
nem fecit. nec primo impetu, quà
Ligures pulsi sunt: duas amplius h
certamen sustinuere. Postremò qui
alia agmina erumperent, & integri f
rent ad pugnam; tandem Ligures,
etiam vigiliis confecti, terga dederun
quatuor millia hostium: ex Roma
minus trecenti perierunt. Duobus fe
sibus P. Cornelius consul cum Bojo
signis collatis egregiè pugnavit.
millia hostium cæsa Antias Valerius s
tria millia & quadringentos: signa
tum viginti quatuor: equos mille
ginta: carpenta ducenta quadragint
victoribus mille quadringentos octo
cecidisse. Ubi ut in numero scripto
sit, (quia in augendo eo non alius

[redacted]

est) magnam victoriam fuisse apparet; quòd & castra capta sunt, & Boji post eam pugnam extemplo dediderunt sese, & quòd supplicatio ejus victoriæ caussa decreta ab senatu, victimæque majores cæsæ.

XXXIX. Per eosdem dies M. Fulvius Nobilior ex ulteriore Hispania ovans urbem est ingressus. argenti transtulit decem millia pondo: bigati argenti centum & triginta: auri centum viginti quinque. P. Cornelius consul, primò obsidibus à Bojorum gente acceptis, agri parte fere dimidia eos mulctavit: quò, si vellet, populus Romanus colonias mittere posset. Inde Romam ut ad triumphum haud dubium decedens, exercitum dimisit, & adesse Romæ ad diem triumphi jussit. ipse postero die quàm venit, senatu in ædem Bellonæ vocato, quum de rebus ab se gestis disseruisset, postulavit, ut sibi triumphanti liceret in urbem invehi. P. Sempronius Blæsus tribunus plebis, *non negandum Scipioni, sed differendum honorem triumphi censebat. Bella Ligurum Gallicis semper juncta fuisse: eas inter se gentes mutua ex propinquo ferre auxilia. Si P. Scipio, devictis acie Bojis, aut ipse cum victore exercitu in agrum Ligurum transisset, aut partem copiarum Q. Minucio misisset, qui jam tertium ibi annum dubio detineretur bello, debellari cum Liguribus potuisse. Nunc ad triumphum frequentandum deductos esse milites, qui egregiam navare operam reipublicæ potuissent: possent etiam, si senatus, quod festinatione triumphi prætermissum esset, id restituere differendo triumpho vellet. Juberent consulem cum legionibus redire in provinciam dare operam ut Ligures subigantur. Nisi illi*

g

gantur in jus judiciumque populi quidem quieturos. aut pacem, aut habenda. Devictis Liguribus pa proconsulem P. Cornelium, multor in magistratu non triumphaverunt, esse.

XL. Ad ea consul, *Neque se L sortitum esse,* ait, *neque cum Ligur sisse, neque triumphum de iis postul cium confidere brevi subactis iis mer postulaturum, atque impetraturum lis Bojis postulare triumphum, quos stris exuerit: quorum gentem bi totam acceperit in deditionem: à q duxerit, pacis futura pignus. Ver lud multo majus esse, quòd tantum lorum ceciderit in acie, quòd cum Bojorum nemo ante se imperator p partem dimidiam ex quinquaginta n casam, multa millia capta: senes superesse. Itaque id quemquam victor exercitus, quum hostem in pr reliquisset, Romam venerit ad cele triumphum? Quorum militum f vincia opera uti senatus velit: u promptiores ad aliud periculum, no ituros credat, si persoluta iis sine de periculi laborisque merces sit, an si rentes dimittant, jam semel in prin Nam quod ad se attineat, sibi glori tam illo die satis quaesitum esse: q timum judicatum ad accipiendam misisset senatus.* Hoc titulo, etsi

[redacted]

triumphus addatur, satis honestam honoratamque P. Scipionis Nasicæ imaginem fore. Universus senatus non ipse modò ad decernendum triumphum consensit, sed etiam tribunum plebis auctoritate sua compulit ad remittendam intercessionem. P. Cornelius consul triumphavit de Bojis. in eo triumpho Gallicis carpentis arma signaque & spolia omnis generis transvexit, & vasa ænea Gallica: & cum captivis nobilibus equorum quoque captorum gregem traduxit. Aureos torques transtulit mille quadringentos septuaginta. ad hæc auri pondo ducenta quadraginta quinque; argenti infecti factique in Gallicis vasis, non infabre suo more factis, duo millia trecenta quadraginta pondo; bigatorum nummorum ducenta triginta tria. militibus, qui currum secuti sunt, trecentos vicenos quinos asses divisit: duplex centurioni, triplex equiti. Postero die, concione advocata, de rebus ab se gestis, & de injuria tribuni bello alieno se illigantis, ut suæ victoriæ fructu se defraudaret, quum disseruisset; milites exauctoratos dimisit.

XLI. Dum hæc in Italia geruntur, Antiochus Ephesi securus admodum de bello Romano erat, tanquam non transituris in Asiam Romanis. quam securitatem ei magna pars amicorum, aut per errorem aut assentando, faciebat. Annibal unus, cujus eo tempore ut maxima apud regem auctoritas erat, *Magis mirari se,* ajebat, *quòd non jam in Asia essent Romani, quàm venturos dubitare. Propius esse in Asiam ex Græcia, quàm ex Italia in Græciam trajicere: & multo majorem caussam Antiochum, quàm Ætolos esse.* neque enim mari minus, quàm terra pollere Romana arma. jampridem

classem circa Maleam esse. Audire sese, super novas naves novumque imperatorem rei gerendae caussa ex Italia venisse. Itaque desineret Antiochus pacem sibi ipse spe vana facere. In Asia, & de ipsa Asia brevi terra marique dimicandum ei cum Romanis esse: & aut imperium adimendum orbem terrarum affectantibus, aut ipsi regnum amittendum. Unus vera & providere & fideliter praedicere visus. itaque ipse rex navibus, quae paratae instructaeque erant, Chersonesum petit: ut ea loca, si forte terra venirent Romani, praesidiis firmaret. ceteram classem Polyxenidam parare, & deducere jussit; speculatorias naves ad omnia exploranda circa insulas dimisit.

XLII. C. Livius, praefectus Romanae classis, cum quinquaginta navibus tectis profectus ab Roma Neapolim, quo ab sociis ejus orae convenire jusserat apertas naves, quae ex foedere debebantur, Siciliam inde petit: fretoque Messanam praetervectus, quum sex Punicas naves ad auxilium missas accepisset, ab Rheginis Locrisque & ejusdem juris sociis debitas exegisset naves, lustrata classe ad Lacinium, altum petit. Corcyram, quam primam Graeciae civitatum adiit, quum venisset, percunctatus de statu belli, (necdum enim omnia in Graecia perpacata erant) & ubi classis Romana esset, posteaquam audivit circa Thermopylarum saltum in statione consulem ac regem esse, classem Piraei stare, maturandum ratus omnium rerum caussa, pergit protinus navigare Peloponnesum. Samen Zacynthumque, quia partis Ætolorum maluerant esse, protinus depopulatus, Maleam petit: &, prospera navigatione usus, paucis diebus Piraeeum

eum

[redacted]

eum ad veterem classem pervenit. Ad Scyllæum Eumenes rex cum tribus navibus occurrit, quum Æginæ diu incertus consilii fuisset, utrùm ad tuendum rediret regnum, (audiebat enim, Antiochum Ephesi navales terrestresque parare copias) an nusquam abscederet ab Romanis, ex quorum fortuna sua penderet. A Piræeo A. Atilius, traditis successori quinque & viginti navibus tectis, Romam est profectus. Livius una & octoginta rostratis navibus, multis præterea minoribus, quæ aut apertæ rostratæ aut sine rostris speculatoriæ erant, Delum trajecit.

XLIII. Eo fere tempore consul Acilius Naupactum oppugnabat. Livium Deli per aliquot dies (& est ventosissima regio inter Cycladas, fretis alias majoribus, alias minoribus divisas) adversi venti tenuerunt. Polyxenidas, certior per dispositas speculatorias naves factus, Deli stare Romanam classem, nuncios ad regem misit. qui, omissis quæ in Hellesponto agebat, cum rostratis navibus, quantum accelerare potuit, Ephesum rediit: & consilium extemplo habuit, faciendumne periculum navalis certaminis foret. Polyxenidas *negabat cessandum; & utique priùs confligendum, quàm classis Eumenis & Rhodiæ naves conjungerentur Romanis. ita numero non ferme impares futuros; ipsum ceteris omnibus superiorem, & celeritate navium & varietate auxiliorum. Nam Romanas naves, cum ipsas inscitè factas immobiles esse, tum etiam, ut quæ in terram hostium veniant, oneratas commeatu venire: suas autem, ut pacata omnia circa se relinquentes, nihil præter militem atque arma habituras. multùm etiam adjuturam notitiam maris te-*
rarum

rarumque & ventorum: quæ omnia ignaros turbatura hostes essent. Movit omnes auctor consilii, qui & re consilium exsecuturus erat. Biduum in apparatu morati: tertio die centum navibus, quarum septuaginta tectæ, ceteræ apertæ, minoris omnes formæ erant, profecti Phocæam petierunt. inde quum audîsset appropinquare jam Romanam classem rex, quia non interfuturus navali certamini erat, Magnesiam, quæ ad Sipylum est, concessit, ad terrestres copias comparandas. classis ad Cyssuntem portum Erythræorum (tanquam ibi aptiùs exspectatura hostem) contendit. Romani, ubi primùm aquilones (ii namque per aliquot dies tenuerant) cecidere, ab Delo Phanas, portum Chiorum in Ægæum mare versum, petunt. inde ad urbem circumegere naves, commeatuque sumpto Phocæam trajiciunt. Eumenes, Elæam ad suam classem profectus, paucis post inde diebus cum quatuor & viginti navibus tectis, apertis pluribus paullo, à Phocæa ad Romanos, parantes instruentesque se ad navale certamen, rediit. Inde centum quinquaginta tectis navibus, apertis ferme quinquaginta profecti, primò aquilonibus transversis quum urgerentur in terram, cogebantur tenui agmine prope in ordinem singulæ naves ire: deinde, ut lenita paullum vis venti est, ad Corycum portum, qui super Cyssuntem est, conati sunt trajicere.

XLIV. Polyxenidas, ut appropinquare hostes allatum est, occasione pugnandi lætus, sinistrum ipse cornu in altum extendit, dextrum cornu præfectos navium ad terram explicare jubet, & æqua *fronte* ad pugnam procedebat. Quod ubi vidit Roma-

Romanus, vela contrahit, malosque inclinat, & simul armamenta componens opperitur insequentes naves. Jam ferme triginta in fronte erant; quibus ut æquaret lævum cornu, dolonibus erectis altum petere intendit: jussis, qui sequebantur, adversus dextrum cornu prope terram proras dirigere. Eumenes agmen cogebat: ceterùm ut demendis armamentis tumultuari primùm cœptum est, & ipse, quanta maxima celeritate potest, concitat naves. Jam omnibus in conspectu erant. duæ Punicæ naves antecedebant Romanam classem, quibus obviæ tres fuerunt regiæ naves. & ut in numero impari, duæ regiæ unam circumsistunt. & primùm ab utroque latere remos detergunt: deinde transcendunt armati, &, dejectis cæsisque propugnatoribus, navem capiunt. Una, quæ compari Marte concurrerat, postquam captam alteram navem vidit, priusquam à tribus simul circumveniretur, retro ad classem refugit. Livius, indignatione accensus, prætoria nave in hostes tendit. adversus quam eadem spe duæ, quæ Punicam unam navem circumvenerant, quum inferrentur, demittere in aquam remos ab utroque latere remiges stabiliendæ navis caussa jussit, & in advenientes hostium naves ferreas manus injicere: &, ubi pugnam pedestri similem fecisset, meminisse Romanæ virtutis, nec pro viris ducere regia mancipia. Haud paullo faciliùs, quàm ante duæ unam, tunc una duas naves expugnavit cepitque. Et jam classes quoque undique concurrerant, & passim permixtis navibus pugnabatur. Eumenes, qui extremus commisso certamine advenerat, ut animadvertit.

... intendit. mox id...
... Eumene contraxerant
... Romani & Eumenes, quos...
... & in spe erant extre...
... pertinaciter secuti sun...
... navium, utpote levium, ...
... frustra tendentes
... tredecim captis na...
... demersis. Ro...
... in primo certamin...
... perit. Polyxenidas ...
... fuga finem fecit.
... classis erat, m...
... persequi intenderunt
... iis quinque ...
... cum Pausistrato
... Ephesum hostem ...
... acie instructa steterunt.
... victis satis exp...
... domos dimissi: Rom...

Fossa valloque circumdatis naves subductæ. Exitu anni comitia Romæ habita, quibus creati sunt consules L. Cornelius Scipio & C. Lælius, intuentibus cunctis ad finiendum cum Antiocho bellum. Postero die prætores creati, M. Tuccinus, L. Aurunculejus, Cn. Fulvius, L. Æmilius, P. Junius, C. Atinius Labeo.

Ante Chr. 190. U. C. 562.

LIBER XXXVII.

EPITOME.

I. *Lucius Cornelius Scipio consul legato P. Scipione Africano, qui se legatum fratris futurum dixerat, si ei Græcia & Asia provincia decerneretur, quum C. Lælio, qui multum in senatu poterat, ea provincia dari videretur; profectus ad bellum adversus Antiochum gerendum, in Asiam primus omnium Romanorum ducum trajecit.* XXIII, XXIV. *Annibal & Apollonius, qui Antiochi classi præfuerunt, navali prælio à Rhodiis vincuntur.* XXIX, XXX. *Æmilius Regillus adversus regiam classem Antiochi feliciter pugnavit ad Myonnesum, Rhodiis adjuvantibus,* XXXVII. *Filius Africani ab Antiocho captus, patri remissus est.* XLI, &c. *Antiochus ingenti prælio à Romanis superatur.* XLVI. *Manius Acilius Glabrio de Antiocho, quem Græcia expulerat, & de Ætolis triumphavit.* XLV. Victo deinde Antio-cho

cho à L. Cornelio Scipione, adjuvante Eumene regi Attali Pergameni filio, pax data, ea conditione, ut omnibus provinciis citra Taurum montem cederet. LVI. *Eumeni, quo juvante Antiochus victus erat, regnum ampliatum. Rhodiis quoque, qui & ipsi juverant, quædam civitates concessæ.* LVII. *Colonia deducta est Bononia.* LVIII. *Æmilius Regillus, qui præfectos Antiochi navali certamine vicerat, navalem triumphum duxit. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho debellaverat, cognomine fratri coæquatus, Asiaticus appellatus est.*

I. Ucio Cornelio Scipione & C. Lælio consulibus, nulla priùs secundùm religiones acta in senatu res est, quàm de Ætolis. & legati eorum institere, quia brevem induciarum diem habebant: & ab T. Quintio, qui tum Romam ex Græcia redierat, adjuti sunt. Ætoli, ut quibus plus in misericordia senatus quàm in caussa spei esset, suppliciter egerunt; veteribus benefactis nova pensantes maleficia. Ceterùm & præsentes interrogationibus undique senatorum, confessionem magis noxæ quàm responsa exprimentium, fatigati sunt: & excedere curia jussi, magnum certamen præbuere. Plus ira, quàm misericordia, in caussa eorum valebat: quia non ut hostibus modò, sed tanquam indomitæ & insociabili genti succensebant. Per aliquot dies quum certatum esset, postremò neque dari neque negari pacem placuit. duæ conditiones eis latæ sunt: vel senatui liberum arbitrium de se permitterent; vel mille

Ante Chr. 190. U. C. 562.

mille talentûm darent, eosdemque amicos atque inimicos haberent. Exprimere cupientibus, quarum rerum in se arbitrium senatui permitterent; nihil certi responsum est. ita infecta pace dimissi, urbe eodem die, Italia intra quindecim dies excedere jussi. Tum de consulum provinciis cœptum est agi. Ambo Græciam cupiebant. Multum Lælius in senatu poterat. is, quum senatus aut sortiri aut comparare inter se provincias consules jussisset, elegantiùs facturos dixit, si judicio patrum, quàm si sorti eam rem permisissent. Scipio, responso ad hoc dato, cogitaturum quid sibi faciendum esset, cum fratre uno locutus; jussusque ab eo permittere audacter senatui, renunciat collegæ, facturum se quod is censeret. Quum res aut nova, aut vetustate exemplorum memoriæ jam exoletæ, relata exspectatione certaminis senatum erexisset, P. Scipio Africanus dixit, *Si L. Scipioni fratri suo provinciam Græciam decrevissent, se legatum iturum.* Hæc vox magno assensu audita sustulit certamen. Experiri libebat, utrùm plùs regi Antiocho in Annibale victo, an in victore Africano consuli legionibusque Romanis auxilii foret: ac prope omnes Scipioni Græciam, Lælio Italiam decreverunt.

II. Prætores inde provincias sortiti, L. Aurunculejus urbanam, Cn. Fulvius peregrinam, L. Æmilius Regillus classem, P. Junius Brutus Tuscos, M. Tuccius Apuliam & Bruttios, C. Atinius Siciliam. Consuli deinde, cui Græcia provincia decreta erat, ad eum exercitum, quem à Manio Acilio (duæ autem legiones erant) accepturus esset, in supplementum addita peditum civium Romanorum tria millia, equites centum, & sociûm Latini nominis quinque millia, equites ducenti; & adjectum, ut,

quum

chinationis genus parare, aut comminisci
ni conabantur. omnis spes in armis & au
rat, eruptionibusque crebris & stationes
& eos ipsos, qui circa opera & machin
turbabant.

VI. Multis tamen locis murus decuss
quum allatum est, successorem, Apolloniæ
exercitu, per Epirum ac Thessaliam venire.
tredecim millibus peditum & quingentis
consul veniebat. Jam in sinum Maliacu
rat. & præmissis Hypatam, qui tradere u
berent, posteaquam responsum est, nihil
communi Ætolorum decreto facturos, n
se oppugnatio Hypatæ nondum Amphissa
præmisso fratre Africano, Amphissam duc
adventum eorum oppidani relicta urbe (ja
magna ex parte nudata mœnibus erat) i
quam inexpugnabilem habent, omnes arm
inermes concessere. Consul sex millia fe
suum inde posuit castra. eò legati Athenie
mùm ad P. Scipionem, prægressum agme
antè dictum est) deinde ad consulem ve
deprecantes pro Ætolis. Clementius re
ab Africano tulerunt. qui, caussam relinqu
nestè Ætolici belli quærens, Asiam & re
tiochum spectabat: jusseratque Athenien
Romanis solùm, ut pacem bello præferren
tiam Ætolis persuadere. Celeriter auctorib
niensibus frequens ab Hypata legatio Ætolo
nit. & spem pacis eis sermo etiam Africani
priorem adierunt, auxit, commemorantis,
gentes populosque in Hispania priùs, deinc
frica in fidem suam venisse. in omnibus se

clementiæ benignitatisque, quàm virtutis bellicæ, monumenta reliquisse. Perfecta videbatur res, quum aditus consul idem illud responsum retulit, quo fugati ab senatu fuerant. Eo tanquam novo quum icti Ætoli essent, (nihil enim nec legatione Atheniensium, nec placido Africani responso profectum videbant) referre ad suos dixerunt velle.

VII. Reditum inde Hypatam est, nec consilium expediebatur: nam neque, unde mille talentum daretur, erat; & permisso libero arbitrio, ne in corpora sua sæviretur, metuebant. Redire itaque eosdem legatos ad consulem & Africanum jusserunt, & petere, ut, si dare verè pacem, non tantùm ostendere, frustrantes spem miserorum, vellent; aut ex summa pecuniæ demerent, aut permissionem extra civium corpora fieri juberent. Nihil impetratum ut mutaret consul: & ea quoque irrita legatio dimissa est. Secuti & Athenienses sunt: & princeps legationis eorum Echedemus fatigatos tot repulsis Ætolos, & complorantes inutili lamentatione fortunam gentis, ad spem revocavit; auctor inducias sex mensium petendi, ut legatos Romam mittere possent. Dilationem nihil ad præsentia mala, quippe quæ ultima essent, adjecturam. levari per multos casus tempore interposito præsentes clades posse. Auctore Echedemo iidem missi, priùs P. Scipione convento, per eum inducias temporis ejus, quod petebant, à consule impetraverunt: & soluta obsidione Amphissæ, M. Acilius, tradito consuli exercitu, provincia decessit. & consul ab Amphissa Thessaliam repetit, ut per Macedoniam Thraciamque duceret in Asiam. Tum Africanus fratri, *Iter, quod insistis, L. Scipio*, ego qua-

quoque approbo: sed totum id vertitur in voluntate Philippi. qui, si imperio nostro fidus est, & iter, commeatus, & omnia quæ in longo itinere exercitus alunt juvantque, nobis suppeditabit. si is destituat, nihil per Thraciam satis tutum habebis. Itaque priùs regis animum explorari placet. optime explorabitur, si nihil ex præparato agentem opprimet qui mittetur. Ti. Sempronius Gracchus, longe tum acerrimus juvenum ad id delectus, per dispositos equos prope incredibili celeritate ab Amphissa (inde enim est dimissus) die tertio Pellam pervenit. In convivio rex erat, & in multum vini processerat. ea ipsa remissio animi suspicionem dempsit, novare eum quicquam velle. Et tum quidem comiter acceptus hospes. postero die commeatus exercitui paratos benignè, pontes in fluminibus factos, vias, ubi transitu difficiles erant, munitas vidit. Hæc referens, eadem, qua ierat, celeritate Thaumacis occurrit consuli. Inde certiore & majore spe lætus exercitus ad præparata omnia in Macedoniam pervenit. Venientes regio apparatu accepit, & prosecutus est rex. Multa in eo & dexteritas & humanitas visa, quæ commendabilia apud Africanum erant; virum sicut ad cetera egregium, ita à comitate, quæ sine luxuria esset, non aversum. Inde non per Macedoniam modò, sed etiam Thraciam, prosequente & præparante omnia Philippo, ad Hellespontum perventum est.

VIII. Antiochus post navalem ad Corycum pugnam, quum totam hiemem liberam in apparatus terrestres maritimosque habuisset, classi maximè reparandæ, ne tota maris possessione pelleretur, intentus fuerat. Succurrebat, *Superatum se, quum classis*

classis abfuisset Rhodiorum. quòd si ea quoque (nec commissuros Rhodios, ut iterum morarentur) certamini adesset, magno sibi navium numero opus fore, ut viribus & magnitudine classem hostium aequaret. Itaque & Annibalem in Syriam miserat, ad Phoenicum arcessendas naves; & Polyxenidam, quo minùs prospere gesta res erat, eo enixiùs & eas quae erant reficere, & alias parare naves jussit. Ipse in Phrygia hibernavit undique auxilia arcessens, etiam in Gallograeciam miserat. Bellicosiores ea tempestate erant, Gallicos adhuc, nondum exoleta stirpe gentis, servantes animos. Filium Seleucum in Æolide reliquerat cum exercitu ad maritimas continendas urbes. quas illinc à Pergamo Eumenes, hinc à Phocaea Erythrisque Romani sollicitabant. Classis Romana, sicut ante dictum est, ad Canas hibernabat. Eò media ferme hieme rex Eumenes cum duobus millibus peditum, equitibus centum venit. Is quum magnam praedam agi posse dixisset ex hostium agro, qui circa Thyatira esset, hortando perpulit Livium, ut quinque millia militum secum mitteret. missi ingentem praedam intra paucos dies averterunt.

IX. Inter haec Phocaeae seditio orta, quibusdam ad Antiochum multitudinis animos avocantibus. Gravia hiberna navium erant, grave tributum, quòd togae quingentae imperatae erant cum quingentis tunicis. gravis etiam inopia frumenti, propter quam naves quoque & praesidium Romanum excessit. tum verò liberata metu factio erat, quae plebem in concionibus ad Antiochum trahebat. Senatus & optimates in Romana societate perstandum censebant. defectionis auctores plus apud mul-

multitudinem valuerunt. Rhodii, q
situm priore æstate erat, eo maturi
verso tandem Pausistratum classis præ
sex & triginta navibus miserunt.]
Caius cum triginta navibus, & septem
bus, quas secum Eumenes rex addu
spontum petebat: ut ad transitum ex
terra venturum opinabatur, prepara
efficit. In portum, quem vocant Ach
sum primùm advertit. inde Ilium asc
loque Minervæ facto, legationes fini
tium & Dardano & Rhœteo, tradente
civitates suas, benignè audivit. Inde
ti fauces navigat; &, decem navibu
contra Abydum relictis, cetera classe
ad Sestum oppugnandam trajecit. Jam
armatis muros, fanatici Galli primùm
habitu ante portam occurrunt. Jus
Deûm famulos Deæ venire memoran
ctum Romanum, ut parceret mœni
Nemo eorum violatus est. mox uni
tum magistratibus ad dedendam urb
Inde Abydum trajecta classis. ubi q
per colloquia animis, nihil pacati resp
oppugnationem sese expediebant.
X. Dum hæc in Hellesponto geru
nicus regius præfectus (erat namque e
quum audisset, profectam ab domo p
brum classem, & Pausistratum præfe
quædam & contemptum in se concion
præcipuo certamine animi adversus
nihil aliud dies noctesque agitabat
ut verba magnifica ejus rebus consta

ad eum hominem & illi notum, qui diceret; *& se Pausistrato patriaeque suae magno usui, si liceat, fore, & à Pausistrato se restitui in patriam posse.* Quum, quonam modo ea fieri possent, mirabundus Pausistratus percunctaretur, fidem petenti dedit agendae communiter rei, aut silentio tegendae. Tum internuncius, regiam classem, aut totam, aut majorem ejus partem, Polyxenidam traditurum ei. pretium tanti meriti nullum aliud pacisci, quàm reditum in patriam. Magnitudo rei, nec ut crederet, nec ut aspernaretur dicta, effecit. Panormum Samiae terrae petit: ibique ad explorandam rem, quae oblata erat, subsistit. Ultro citroque nuncii cursare. nec fides ante Pausistrato facta est, quàm coram nuncio ejus Polyxenidas sua manu scripsit, se ea, quae pollicitus esset, facturum: signoque suo impressas tabellas misit. Eo verò pignore velut auctoratum sibi proditorem ratus est. Neque enim eum, qui sub rege viveret, commissurum fuisse, ut adversus semet ipsum indicia manu sua testata daret. inde ratio simulatae proditionis composita. *Omnem se rerum apparatum omissurum,* Polyxenidas dicere; *non remigem, non socios navales ad classem frequentes habiturum: subducturum per simulationem reficiendi quasdam naves, alias in propinquos portus dimissurum: paucas ante portum Ephesi in salo habiturum; quas, si exire res cogeret, objecturus certamini foret.* Quam negligentiam Polyxenidam in classe sua habiturum Pausistratus audivit, eam ipse extemplo habuit. partem navium ad commeatus arcessendos Halicarnassum, partem Samum ad urbem misit: ut paratus esset, quum signum aggrediendi à proditore accepisset.

Polyxenidas, augere ſimulando errorem. ſubducit quaſdam naves, alias velut ſubducturus eſſet, navalia reficit. remiges ex hibernis non Epheſum arceſſit, ſed Magneſiam occultè cogit.

XI. Fortè quidam Antiochi miles, quum Samum rei privatæ cauſſa veniſſet, pro ſpeculatore comprehenſus deducitur Panormum ad præfectum. is percunctanti, quid Epheſi ageretur, incertum metu an erga ſuos haud ſincera fide, omnia aperit: claſſem inſtructam paratamque in portu ſtare: remigium omne Magneſiam ad Sipylum miſſum: perpaucas naves ſubductas eſſe, & navalia tegi: nunquam intentiùs rem navalem adminiſtratam eſſe. Hæc ne pro veris audirentur, animus errore & ſpe vana præoccupatus fecit. Polyxenidas, ſatis omnibus comparatis, nocte remige à Magneſia arceſſito, deductiſque raptim quæ ſubductæ erant navibus, quum diem non tam in apparatu abſumpſiſſet, quàm quòd conſpici proficiſcentem claſſem nolebat, poſt ſolis occaſum profectus ſeptuaginta navibus tectis, vento adverſo, ante lucem Pygela portum tenuit. ubi quum interdiu ob eandem cauſſam quieſſet, nocte in proxima Samiæ terræ trajecit. Hinc Nicandro quodam archipirata cum quinque navibus tectis Palinurum juſſo petere, atque inde armatos, quà proximum per agros iter eſſet, Panormum ad tergum hoſtium ducere; ipſe interim claſſe diviſa, ut ex utraque parte fauces portus teneret, Panormum petit. Pauſiſtratus primò, ut in re nec opinata, turbatus parumper, deinde, vetus miles, celeriter collecto animo, terra meliùs arceri quàm mari hoſtes poſſe ratus, armatos duobus agminibus ad promontoria, quæ cornibus

bus objectis ab alto portum faciunt, ducit: inde facilè telis ancipitibus hoſtem ſummoturus. id inceptum ejus Nicander à terra miſſus quum turbâſſet, repente mutato conſilio naves conſcendere omnes jubet. Tum verò ingens pariter militum nautarumque trepidatio orta, & veluti fuga in naves fieri, quum ſe mari terraque ſimul cernerent circumventos. Pauſiſtratus unam viam ſalutis eſſe ratus, ſi vim facere per fauces portus, atque erumpere in mare apertum poſſet; poſteaquam conſcendiſſe ſuos vidit, ſequi ceteris juſſis, ipſe princeps concitata nave remis ad oſtium portus tendit. Superantem jam fauces navem ejus Polyxenidas tribus quinqueremibus circumſiſtit. Navis roſtris icta ſupprimitur: telis obruuntur propugnatores; inter quos & Pauſiſtratus impigre pugnans interficitur. Navium reliquarum ante portum aliæ, aliæ in portu deprehenſæ; quædam à Nicandro, dum moliuntur à terra, captæ. quinque tantùm Rhodiæ naves cum duabus Cois effugerunt, terrore flammæ micantis via ſibi inter confertas naves facta. contis enim binis à prora prominentibus, trullis ferreis multum conceptum ignem præ ſe portabant. Erythrææ triremes, quum haud procul à Samo Rhodiis navibus, quibus ut eſſent præſidio veniebant, obviæ fugientibus fuiſſent, in Helleſpontum ad Romanos curſum averterunt. Sub idem tempus Seleucus proditam Phocæam, porta una per cuſtodes aperta, recepit: & Cyme aliæque ejuſdem oræ urbes ad eum metu defecerunt.

XII. Dum hæc in Æolide geruntur, Abydus quum per aliquot dies obſidionem toleraſſet, [illegible]

ſidio regio tutante moenia, Jam omnibus Philota quoque præfecto præſidii permittente gistratus eorum cum Livio de conditionibus dendæ urbis agebant. rem diſtinebat, quòd, armati an inermes emitterentur regii, parum veniebat. Hæc agentibus quum interveniſſet cius Rhodiorum cladis, emiſſa de manibus rei metuens enim Livius, ne ſucceſſu tantæ rei tus Polyxenidas claſſem, quæ ad Canas erat, primeret, Abydi obſidione cuſtodiaque Helleſpo extemplo relicta, naves, quæ ſubductæ Canis deduxit. Et Eumenes Elæam venit. Livius ni claſſe, cui adjunxerat triremes duas Mitylenæ Phocæam petit. quam quum teneri valido præſidio audiſſet, nec procul Seleuci caſtra depopulatus maritimam oram, & præda maxime hominum raptim in naves impoſita, tantùm ratus dum Eumenes cum claſſe aſſequeretur, mum petere intendit. Rhodiis primò audita des ſimul pavorem, ſimul luctum ingentem fecit. nam præter navium militumque jacturam, quod floris, quod roboris in juventute fuerat, amiſerant: multis nobilibus ſecutis inter cetera auctoritatem Pauſiſtrati, quæ inter ſuos meritò maxima erat. deinde quòd fraude capti, quòd à cive potiſſimùm ſuo forent, in iram luctus vertit. Decem extemplo naves, & diebus poſt paucis decem alias, præfecto omnium Eudamo miſerunt: quem, aliis virtutibus bellicis haudquaquam Pauſiſtrato parem, cautiorem, quo minus animi erat, ducem futurum credebant. Romani & Eumenes rex in Erythræam primùm claſſem applicaverunt. ibi noctem unam morati, poſtero die Corycum Tejorum promontorium

montorium tenuerunt. inde quum in proxima Samiæ vellent trajicere, non exspectato solis ortu, ex quo statum cœli notare gubernatores possent, in incertam tempestatem miserunt. Medio in cursu aquilone in septentrionem verso, exasperato fluctibus mari jactari cœperunt.

XIII. Polyxenidas, Samum petituros ratus hostes, ut se Rhodiæ classi conjungerent, ab Epheso profectus, primò ad Myonnesum stetit, inde ad Macrin (quam vocant) insulam trajecit: ut prætervehentis classis, si quas aberrantes ex agmine naves posset, aut postremum agmen opportunè adoriretur. Posteaquam sparsam tempestate classem vidit, occasionem primò aggrediendi ratus, paullo post increbrescente vento, & majores jam volvente fluctus, quia pervenire se ad eos videbat non posse, ad Æthaliam insulam trajecit, ut inde postero die Samum ex alto petentes naves aggrederetur. Romani, pars exigua, primis tenebris portum Samiæ desertum tenuerunt; classis cetera, noctem totam in alto jactata, in eundem portum decurrit. Ibi ex agrestibus cognito, hostium naves ad Æthaliam stare, consilium habitum, utrùm extemplo decernerent, an Rhodiam exspectarent classem. dilata re (ita enim placuit) Corycum, unde venerant, trajecerunt. Polyxenidas quoque, quum frustra stetisset, Ephesum rediit. Tum Romanæ naves vacuo ab hostibus mari Samum trajecerunt. Eodem & Rhodia classis post dies paucos venit. quam ut exspectatam esse appareret, profecti extemplo sunt Ephesum, ut aut decernerent navali certamine, aut, si detrectaret hostis pugnam, (quod plurimum intererat ad animos civitatum)

tatum) timoris confessionem exprimerent. Contra fauces portus, instructa in frontem navium acie, stetere. posteaquam nemo adversus ibat, classe divisa, pars in salo ad ostium portus in anchoris stetit, pars in terram milites exposuit. In eos, jam ingentem prædam latè depopulato agro agentes, Andronicus Macedo, qui in præsidio Ephesi erat, jam mœnibus appropinquantes, eruptionem fecit; exutosque magna parte prædæ ad mare ac naves redegit. Postero die insidiis medio ferme viæ positis, ad eliciendum extra mœnia Macedonem, Romani ad urbem agmine iere: inde, quum ea ipsa suspicio, ne quis exiret, deterruisset, redierunt ad naves: &, terra marique fugientibus certamen hostibus, Samum, unde venerat, classis repetit. inde duas sociorum ex Italia, duas Rhodias triremes cum præfecto Epicrate Rhodiorum ad fretum Cephalleniæ tuendum prætor misit. Infestum id latrocinio Lacedæmonius Hybristas cum juventute Cephallenum faciebat: clausumque jam mare commeatibus Italicis erat.

XIV. Piræei L. Æmilio Regillo, succedenti ad navale imperium, Epicrates occurrit. qui, audita clade Rhodiorum, quum ipse duas tantùm quinqueremes haberet, Epicratem cum quatuor navibus in Asiam secum reduxit. prosecutæ etiam apertæ Atheniensium naves sunt. Ægeo mari trajecit. Eòdem Timasicrates Rhodius cum duabus quadriremibus ab Samo nocte intempesta venit; deductusque ad Æmilium, præsidii caussa se missum ait; quòd eam oram maris infestam onerariis regiæ naves excursionibus crebris ab Hellesponto atque Abydo facerent. Trajicienti Æmilio à Chio Samum,

Samum duæ Rhodiæ quadriremes missæ obviam ab Livio, & rex Eumenes cum duabus quinqueremibus occurrit. Samum posteaquam ventum est, accepta ab Livio classe, & sacrificio, ut assolet, rite facto, Æmilius concilium advocavit. Ibi C. Livius (is enim est primus rogatus sententiam) *neminem fidelius dare posse consilium* dixit, *quàm eum, qui id alteri suaderet, quod ipse, si in eodem loco esset, facturus fuerit. Se in animo habuisse tota classe Ephesum petere, & onerarias ducere multa saburra gravatas, atque eas in faucibus portus supprimere. & eo minoris molimenti ea claustra esse, quòd, in fluminis modum, longum & angustum & vadosum ostium portus sit. Ita adempturum se maris usum hostibus fuisse, inutilemque classem facturum.*

XV. Nulli ea placere sententia. Eumenes rex quæsivit, *Quid tandem, ubi demersis navibus frenâssent claustra maris? utrùm libera sua classe abscessuri inde forent ad opem ferendam sociis, terroremque hostibus præbendum? an nihilo minus tota classe portum obsessuri? Sive enim abscedant, cui dubium esse quin hostes extracturi demersas moles sint, & minore molimento aperturi portum quàm obstruatur? Sin autem manendum ibi nihilo minus sit, quid attinere claudi portum? Quin contra illos tutissimo portu, opulentissima urbe fruentes, omnia Asia præbente, quieta æstiva acturos: Romanos, aperto in mari fluctibus tempestatibusque objectos, omnium inopes in assidua statione futuros; ipsos magis alligatos impeditosque, ne quid eorum quæ agenda sint, possint agere, quàm ut hostes clausos habeant.* Eudamus, præfectus Rhodiæ classis, magis

magis eam sibi displicere sententiam ostend[it], quàm ipse quid censeret faciendum, dixit. Epicrates Rhodius, omissa in præsentia Epheso, *mittendam navium partem in Lyciam* censuit: *& Patara, caput gentis, in societatem adjungenda. in duas res magnas id usui fore: & Rhodios, pacatis contra insulam suam terris, totis viribus incumbere in unius belli, quod adversus Antiochum sit, curam posse: & eam classem, quæ in Lycia compararetur, intercludi, ne Polyxenidæ conjungatur.* Hæc maximè movit sententia. placuit tamen Regillum tota classe evehi ad portum Ephesi, ad inferendum hostibus terrorem.

XVI. C. Livius cum duabus quinqueremibus Romanis, & quatuor quadriremibus Rhodiis, & duabus apertis Smyrnæis in Lyciam est missus; Rhodum priùs jussus adire, & omnia cum iis communicare consilia. Civitates, quas prætervectus est, Miletus, Myndus, Halicarnassus, Cnidus, Cous, imperata enixè fecerunt. Rhodum ut est ventum, simul & ad quam rem missus esset iis exposuit, & consuluit eos. Approbantibus cunctis, & ad eam quam habebat classem assumptis tribus quadriremibus, navigat Patara. Primò secundus ventus ad ipsam urbem ferebat eos: sperabantque subito terrore aliquid moturos. posteaquam, circumagente se vento, fluctibus dubiis volvi cœptum est mare, pervicerunt quidem remis, ut tenerent terram: sed neque circa urbem tuta statio erat, nec ante hostium portus in salo stare poterant, aspero mari & nocte imminente. Prætervecti mœnia, portum Phœnicunte, minus duûm millium spatio inde distantem, petiere, nav-

Vbi

vibus à maritima vi tutum. sed altæ rupes insuper imminebant, quas celeriter oppidani, assumptis regiis militibus quos in præsidio habebant, ceperunt. adversus quos Livius, quanquam erant iniqua ac difficilia ad exitus loca, Issæos auxiliares & Smyrnæorum expeditos juvenes misit. Ii, dum missilibus primò & adversus paucos levibus excursionibus lacessebatur magis quàm conserebatur pugna, sustinuerunt certamen. postquam plures ab urbe affluebant, & jam omnibus multitudo effundebatur, timor incessit Livium, ne & auxiliares circumvenirentur, & navibus etiam ab terra periculum esset. ita non milites solùm, sed etiam navales socios, remigum turbam, quibus quisque poterat telis, armatos in prœlium eduxit. Tum quoque anceps pugna fuit; neque milites solùm aliquot, sed L. Apustius tumultuario prœlio cecidit. postremò tamen fusi fugatique sunt Lycii, atque in urbem compulsi: & Romani cum haud incruenta victoria ad naves redierunt. Inde in Thelmessicum profecti sinum, qui latere uno Cariam, altero Lyciam contingit, omissa Patara amplius tentandi spe, Rhodii domum dimissi sunt. Livius, prætervectus Asiam, in Græciam transmisit, ut conventis Scipionibus (qui tum circa Thessaliam erant) in Italiam trajiceret.

XVII. Æmilius, postquam omissas in Lycia res & Livium profectum in Italiam cognovit, quum ipse ab Epheso repulsus tempestate irrito incepto Samum revertisset, turpe ratus tentata frustra Patara esse, proficisci eò tota classe, & summa vi aggredi urbem statuit. Miletum & ceteram oram sociorum prætervecti, in Bargyliético

sinu

suam excusationem ad Jassum fecerunt. Urbem regium tenebat præsidium: agrum circa Romani hostiliter depopulati sunt. Missis deinde qui per colloquia principum & magistratuum tentarent animos, postquam nihil in potestate sua responderunt esse, ad urbem oppugnandam ducit. Erant Jassensium exsules cum Romanis. ii frequentes Rhodios orare institerunt; *ne urbem, & vicinam sibi & cognatam, innoxiam perire sinerent. Sibi exsilii nullam aliam caussam esse, quàm fidem erga Romanos. Eadem vi regiorum, qua ipsi pulsi sint, teneri eos qui in urbe maneant. omnium Jassensium unam mentem esse, ut servitutem regiam effugerent.* Rhodii moti precibus, Eumene etiam rege assumpto, simul suas necessitudines commemorando, simul obsessæ regio præsidio urbis caussam miserando, pervicerunt ut oppugnatione absisteretur. Profecti inde, pacatis ceteris, quum oram Asiæ legerent, Loryma (portus adversus Rhodum est) pervenerunt. Ibi in principiis sermo primò inter tribunos militum secretus oritur, deinde ad aures ipsius Æmilii pervenit, abduci classem ab Epheso, ab suo bello; ut ab tergo liber relictus hostis in tot propinquas sociorum urbes omnia impune conari posset. Movere ea Æmilium: vocatosque Rhodios quum percunctatus esset, utrumnam Pataris universa classis in portu stare posset? quum respondissent, non posse; caussam nactus omittendæ rei, Samum reducit naves.

XVIII. Per idem tempus Seleucus Antiochi filius, quum per omne hibernorum tempus exercitum in Æolide continuisset, partim sociis ferendo opem, partim quos in societatem pellicere non pote-

rat,

terat depopulandis; transire in fines regni Eumenis, dum is procul ab domo cum Romanis & Rhodiis Lyciæ maritima oppugnaret, statuit. Ad Elæam primò infestis signis accessit: deinde, omissa oppugnatione urbis, agros hostiliter depopulatus, ad caput arcemque regni Pergamum ducit oppugnandam. Attalus primò stationibus ante urbem positis, & excursionibus equitum levisque armaturæ magis lacessebat, quàm sustinebat hostem. postremò quum per levia certamina expertus, nulla parte virium se parem esse, intra mœnia se recepisset, obsideri urbs cœpta est. Eodem ferme tempore & Antiochus ab Apamea profectus, Sardibus primùm, deinde, haud procul Seleuci castris, ad caput Cayci amnis stativa habuit, cum magno exercitu mixto variis ex gentibus. Plurimum terroris in Gallorum mercede conductis quatuor millibus erat. hos, paucis admixtis, ad pervastandum passim Pergamenum agrum misit. Quæ posteaquam Samum sunt nunciata, primò Eumenes avocatus domestico bello cum classe Elæam petit: inde quum præstò fuissent equites peditumque expediti, præsidio eorum tutus, priusquam hostes sentirent aut moverentur, Pergamum contendit. ibi rursus levia per excursiones prœlia fieri cœpta; Eumene summæ rei discrimen haud dubiè detrectante. Paucos post dies Romana Rhodiaque classis, ut regi opem ferrent, Elæam ab Samo venerunt. Quos ubi exposuisse copias Elææ, & tot classes in unum convenisse portum, Antiocho allatum est; & sub idem tempus audivit, consulem cum exercitu jam in Macedonia esse, pararique quæ ad transitum Hellesponti opus essent: tempus

venisse

... : ... caduceatore
de pace agere.

XIX. Æmilius, Eume...
adhibitis & Rhodiis, conci...
haud aspernari pacem : Eum...
dicere, *eo tempore de pace ag...*
poni posse. Quô enim, inq...
manibus & obsessi leges paci...
rata ista pax erit, quam sine...
ritate senatus, injussu populi...
Quaero enim, pace per te fact...
plo in Italiam sis, classem ...
an exspectaturus, quid de ea ...
senatus censeat, aut populus ...
ut maneas in Asia ; & rursû...
ducta, omisso bello, exhaurim...
dis socios : deinde (si ita vi...
potestas fuerit) instauremus ...
lum. quod possumus, si ex h...
prolatando remittitur, ante b...

giis militibus parta eſt præda. Eòdem Adramytteum, ut urbi præſidio eſſent, navibus circumvecti, Æmilius & Eumenes venerunt.

XX. Per eoſdem fortè dies Elæam ex Achaja mille pedites cum centum equitibus, Diophane omnibus his copiis præpoſito, acceſſerunt. quos, egreſſos navibus, obviam miſſi ab Attalo nocte Pergamum deduxerunt. Veterani omnes, & periti belli erant; & ipſe dux Philopoemenis, ſummi tum omnium Græcorum imperatoris, diſcipulus. qui biduum ſimul ad quietem hominum equorumque, & ad viſendas hoſtium ſtationes, quibus locis temporibuſque accederent reciperentque ſeſe, ſumpſerunt. Ad radices fere collis, in quo poſita eſt urbs, regii ſuccedebant. ita libera ab tergo populatio erat, nullo ab urbe, ne in ſtationes quidem qui procul jacularetur, excurrente. Poſtquam ſemel compulſi metu ſe mœnibus incluſerunt, contemptus eorum, & inde negligentia apud regios oritur; non ſtratos, non infrenatos magna pars habebant equos. paucis ad arma & ordines relictis, dilapſi ceteri ſparſerant ſe toto paſſim campo: pars in juveniles luſus laſciviamque verſi, pars veſcentes ſub umbra, quidam ſomno etiam ſtrati. Hæc Diophanes ex alta urbe Pergamo contemplatus, arma ſuos capere, & ad portam præſtò eſſe jubet: ipſe Attalum adit, & in animo ſibi eſſe dixit, hoſtium ſtationem tentare. Ægre id permittente Attalo, quippe qui centum equitibus adverſus trecentos, mille peditibus cum quatuor millibus pugnaturum cerneret; porta egreſſus, haud procul ſtatione hoſtium occaſionem opperiens conſedit. Et qui Pergami erant, amentiam magis quàm audaciam crede-

dere

dere; & si qua concurrerat rostro cum hostili navi, aut proram lacerabat, aut remos detergebat aut, libero inter ordines discursu prætervecta, puppim impetum dabat. Maximè exterruit hepteris regia à multo minore Rhodia nave uno ictu demersa. Itaque jam haud dubiè dexterum cornu hostium in fugam inclinabat. Eudamum in alto multitudine navium maximè Annibal, ceteris omnibus longè præstantem, urgebat: & circumvenisset, ni, signo sublato ex prætoria nave, (quo dispersam classem in unum colligi mos erat) omnes, quæ in dextro cornu vicerant, naves ad opem ferendam suis concurrissent. tum & Annibal, quæque circa eum erant naves, capessunt fugam: nec insequi Rhodii, ex magna parte ægris & ob id celeriùs fessis remigibus, potuerunt. Quum in alto, ubi substiterant, cibo reficerent vires, contemplatus Eudamus hostes, claudas mutilasque naves, apertis navibus remulco trahentes, viginti paullo ampliùs integras abscedentes, è turri prætoriæ navis, silentio facto, *Exsurgite,* inquit, *& egregium spectaculum capessite oculis.* Consurrexere omnes, contemplatique trepidationem fugamque hostium, prope una voce exclamavere omnes, ut sequerentur. Ipsius Eudami multis ictibus vulnerata navis erat. Pamphilidam & Chariclitum insequi, quoad putarent tutum, jussit. Aliquamdiu secuti sunt: posteaquam terræ appropinquabat Annibal, veriti ne includerentur vento in hostium ora, ad Eudamum revecti, hepterem captam, quæ primo concursu icta erat, agre Phaselidem pertraxerunt. inde Rhodum non tam victoria læti, quàm alius alium accusantes, quòd, quum potuisset, non omnis [illegible]

[illegible]

mersa aut capta classis hostium foret, redierunt. Annibal, ictus uno prœlio adverso, ne tum quidem prætervehi Lyciam audebat, quum conjungi veteri regiæ classi quamprimum cuperet. Et id ne ei facere liberum esset, Rhodii Chariclitum cum viginti navibus rostratis ad Patara & Megisten portum miserunt. Eudamum cum septem navibus maximis ex ea classe cui præfuerat, Samum redire ad Romanos jusserunt: ut quantum consilio, quantum auctoritate valeret, compelleret Romanos ad Patara oppugnanda.

XXV. Magnam lætitiam Romanis jam priùs nuncius victoriæ, deinde adventus attulit Rhodiorum. & apparebat, si ea cura Rhodiis dempta esset, vacuos eos tuta ejus regionis maria præstituros. Sed profecto Antiocho ab Sardibus, ne opprimerentur urbes maritimæ, abscedere custodia Ioniæ atque Æolidis prohibuerunt. Pamphilidam cum quatuor navibus tectis ad eam classem, quæ circa Patara erat, miserunt. Antiochus non civitatum modò, quæ circa se erant, contrahebat præsidia; sed ad Prusiam Bithyniæ regem miserat legatos literasque, quibus transitum in Asiam Romanorum increpabat. *Venire eos ad omnia regna tollenda, ut nullum usquam orbis terrarum, nisi Romanum, imperium esset. Philippum & Nabin expugnatos, se tertium peti. ut quisque proximus ab oppresso sit, per omneis, velut continens incendium, pervasurum. Ab se gradum in Bithyniam fore, quando Eumenes in voluntariam servitutem concessisset.* His motum Prusiam literæ Scipionis consulis, sed magis ejus fratris Africani, ab suspicione tali averterunt. qui, præter consuetudinem perpe-

tuam populi Romani augendi omni honore regum sociorum majestatem, domesticis ipse exemplis Prusiam ad promerendam amicitiam suam compulit. *Regulos se, acceptos in fidem, in Hispania reges reliquisse. Masinissam non in patrio modò locâsse regno, sed in Syphacis, à quo ante expulsus fuisset, regnum imposuisse. & esse eum non Africæ modò regum longè opulentissimum, sed toto in orbe terrarum cuivis regum vel majestate vel viribus parem. Philippum & Nabin hostes bello superatos ab T. Quintio, tamen in regno relictos. Philippo quidem anno priore etiam stipendium remissum, & filium obsidem redditum: & quasdam civitates extra Macedoniam, patientibus Romanis imperatoribus, recepisse eum. in eadem dignitate & Nabin futurum fuisse, nisi eum suus primò furor, deinde fraus Ætolorum absumpsisset.* Maximè confirmatus est animus regis, posteaquam ad eum C. Livius, qui prætor antè classi præfuerat, legatus ab Roma venit; & edocuit, quanto & spes victoriæ certior Romanis quàm Antiocho, & amicitia sanctior firmiorque apud Romanos futura esset.

XXVI. Antiochus, posteaquam à spe societatis Prusiæ decidit, Ephesum ab Sardibus est profectus ad classem, quæ per aliquot menses instructa ac parata fuerat, visendam: magis quia terrestribus copiis exercitum Romanum & duos Scipiones imperatores videbat sustineri non posse, quàm quòd res navalis ipsa per se aut tentata sibi unquam feliciter, aut tunc magnæ & certæ fiduciæ esset. Erat tamen momentum in præsentia spei: quòd & magnam partem Rhodiæ classis circa Patara esse, & Eumenem regem cum omnibus navibus suis

con-

conſuli obviam in Helleſpontum profectum audierat. aliquid etiam inflabat animos claſſis Rhodia, ad Samum per occaſionem fraude præparatam abſumpta. His fretus, Polyxenida cum claſſe ad tentandam omni modo certaminis fortunam miſſo, ipſe copias ad Notium ducit: (id oppidum Colophonium mari imminens abeſt à vetere Colophone duo ferme millia paſſuum) & ipſam urbem ſuæ eſſe poteſtatis volebat; adeò propinquam Epheſo, ut nihil terra marive ageret, quod non ſubjectum oculis Colophoniorum, ac per eos notum extemplo Romanis eſſet: quos audita obſidione non dubitabat ad opem ferendam ſociæ urbi claſſem à Samo moturos. eam occaſionem Polyxenidæ ad rem gerendam fore. Igitur operibus oppugnare urbem aggreſſus, & ad mare partibus duabus pariter munitionibus deductis, utrimque vineas & aggerem muro injunxit, & teſtudinibus arietes admovit. Quibus territi malis Colophonii oratores Samum ad L. Æmilium, fidem prætoris populique Romani implorantes, miſerunt. Æmilium & Sami ſegnis diu mora offendebat, nihil minus opinantem quàm Polyxenidam, bis nequicquam ab ſe provocatum, poteſtatem pugnæ facturum eſſe: & turpe exiſtimabat, Eumenis claſſem adjuvare conſulem ad trajiciendas in Aſiam legiones; ſe Colophonis obſeſſæ auxilio, incertam finem habituro, alligari. Eudamus Rhodius, qui & tenuerat eum Sami, cupientem proficiſci in Helleſpontum, cunctique inſtare & dicere, *Quanto ſatius eſſe vel ſocios obſidione eximere, vel victam jam ſemel claſſem vincere iterum, totamque maris poſſeſſionem hoſti eripere quàm deſertis ſociis*, tradita Antio-

cho Asia terra marique, in Hellespontum, ubi satis esset Eumenis classis, ab sua parte belli discedere.

XXVII. Profecti ab Samo ad petendos commeatus, consumptis jam omnibus, Chium parabant trajicere. id erat horreum Romanis: eoque omnes ex Italia missæ onerariæ dirigebant cursum. Circumvecti ab urbe ad aversa insulæ, (objecta aquiloni ad Chium & Erythras sunt) quum pararent trajicere, literis certior fit prætor, frumenti vim magnam Chium ex Italia venisse; vinum portantes naves tempestatibus retentas esse. Simul allatum est, Tejos regiæ classi benignè commeatus præbuisse: quinque millia vasorum vini esse pollicitos. Teum ex medio cursu classem repente avertit: aut, volentibus iis, usurus commeatu parato hostibus, aut ipsos pro hostibus habiturus. Quum direxissent ad terram proras, quindecim ferme eis naves circa Myonnesum apparuerunt: quas primò ex classe regia prætor esse ratus, instituit sequi. apparuit inde, piraticas celoces & lembos esse. Chiorum maritimam oram depopulati, cum omnis generis præda revertentes, posteaquam videre ex alto classem, in fugam verterunt. & celeritate superabant, levioribus & ad id fabrefactis navigiis; & propiores terræ erant. Itaque, priusquam appropinquaret classis, Myonnesum perfugerunt. unde se à portu ratus abstracturum naves, ignarus loci sequebatur prætor. Myonnesus promontorium inter Teum Samumque est. ipse collis est in modum metæ in acutum cacumen à fundo satis lato fastigiatus: à continenti arctæ semitæ aditum habet: à mari exesæ fluctibus rupes claudunt; ita

ut quibusdam locis superpendentia saxa plus in altum, quàm quæ in statione sunt naves, promineant. Circa ea appropinquare non ausæ naves, ne sub ictu superstantium in rupibus piratarum essent, diem trivere. tandem sub noctem vano incepto quum abstitissent, Teum postero die accessere: & in portu qui ab tergo urbis est (Geræsticum ipsi appellant) navibus constitutis, prætor ad depopulandum circa urbem agrum milites emisit.

XXVIII. Teii quum in oculis populatio esset, oratores cum infulis & velamentis ad Romanum miserunt. quibus purgantibus civitatem omnis facti dictique hostilis adversus Romanos, *& juvisse eos commeatu classem hostium* arguit, *& quantum vini Polyxenidæ promisissent. quæ si eadem classi Romanæ darent, revocaturum se à populatione militem; sin minus, pro hostibus eos habiturum.* Hoc tam triste responsum quum retulissent legati, vocatur in concionem à magistratibus populus, ut, quid agerent, consultarent. Eò fortè Polyxenidas cum regia classe à Colophone profectus, posteaquam movisse à Samo Romanos audivit, &, ad Myonnesum piratas persecutos, Tejorum agrum depopulari, naves in Geræstico portu stare; ipse adversus Myonnesum in insula (Macrin nautici vocant) anchoras portu occulto jecit. inde ex propinquo explorans quid hostes agerent, primò in magna spe fuit, quemadmodum Rhodiam classem ad Samum circumsessis ad exitum faucibus portus expugnâsset, sic & Romanam expugnaturum. nec est dissimilis natura loci. promontoriis coëuntibus inter se ita clauditur portus, ut vix duæ simul inde naves possint exire. Nocte occupare fauces

Polyxenidas in animo habebat, &, denis navibus ad promontoria ſtantibus, quæ ab utroque cornu in latera exeuntium navium pugnarent, ex cetera classe, ſicut ad Panormum fecerat, armatis in littora expoſitis, terra marique ſimul hoſtes opprimere. quod non vanum ei conſilium fuiſſet, ni, quum Teji facturos ſe imperata promiſiſſent, ad accipiendos commeatus aptius viſum eſſet Romanis in eum portum qui ante urbem eſt, claſſem tranſire. Dicitur & Eudamus Rhodius vitium alterius portus oſtendiſſe, quum fortè duæ naves in arcto oſtio implicitos remos fregiſſent. & inter alia id quoque movit prætorem, ut traduceret claſſem; quòd ab terra periculum erat, haud procul inde Antiocho ſtativa habente.

XXIX. Traducta claſſe ad urbem, ignaris omnibus egreſſi milites nautæque ſunt ad commeatus & vinum maximè dividendum in naves, quum medio fortè diei agreſtis quidam ad prætorem adductus nunciat, alteram jam diem claſſem ſtare ad inſulam Macrin, & paullo ante viſas quaſdam moveri tanquam ad profectionem naves. Re ſubita perculſus prætor, tubicines canere jubet, ut, ſi qui per agros palati eſſent, redirent: tribunos in urbem mittit ad cogendos milites nautaſque in naves. Haud ſecus quàm in repentino incendio aut capta urbe trepidatur: aliis in urbem currentibus ad ſuos revocandos, aliis ex urbe naves curſu repetentibus: incertiſque clamoribus (quibus ipſis tubæ obſtreperent) turbatis imperiis, tandem concurſum ad naves eſt. Vix ſuam quiſque noſcere aut adire præ tumultu poterat. trepidatumque cum periculo & in mari & in terra foret, ni partibus diviſis Æmilius,

cum

cum prætoria nave primus è portu in altum evectus, excipiens inſequenteis ſuo quamque ordine in frontem inſtruxiſſet: Eudamus Rhodiaque claſſis ſubſtitiſſent ad terram, ut & ſine trepidatione conſcenderent, &, ut quæque parata eſſet, exiret navis. Ita & explicuere ordinem primæ in conſpectu prætoris, & coactum agmen ab Rhodiis eſt: inſtructaque acies, velut cerneret regios, in altum proceſſit. inter Myonneſum & Corycum promontorium erant, quum hoſtem conſpexere. Et regia claſſis, binis in ordinem navibus longo agmine veniens, & ipſa aciem adverſam explicuit, tantum lævo evecta cornu, ut amplecti & circumire dexterum cornu Romanorum poſſet. quod ubi Eudamus, qui cogebat agmen vidit, non poſſe exæquare ordinem Romanos, & tantùm non jam circumiri à dextro cornu, concitat naves; (& erant Rhodiæ naves longè omnium celerrimæ tota claſſe) æquatoque cornu, prætoriæ navi, in qua Polyxenidas erat, ſuam objecit.

XXX. Jam totis claſſibus ſimul ab omni parte pugna conſerta erat. Ab Romanis octoginta naves pugnabant, ex quibus Rhodiæ duæ & viginti erant. Hoſtium claſſis undenonaginta navium fuit; & maximæ formæ naves tres hexeres habebat, duas hepteres. Robore navium & virtute militum Romani longè Rhodios præſtabant: Rhodiæ naves agilitate & arte gubernatorum & ſcientia remigum. Maximo tamen hoſtibus terrori fuere, quæ ignes præ ſe portabant: & quod unum iis ad Panormum circumventis ſaluti fuerat, id tum maximum momentum ad victoriam fuit. nam metu ignis adverſi regiæ naves, ne prora concur-

rerent, quum declinâssent, neque ipsæ ferire rostro hostem poterant, & obliquas se ipsæ ad ictus præbebant: & si quà concurrerat, obruebatur infuso igni; magisque ad incendium, quàm ad prœlium, trepidabant. Plurimum tamen, quæ solet, militum virtus in bello valuit. mediam namque aciem hostium Romani quum rupissent, circumvecti ab tergo pugnantibus adversus Rhodios regiis sese objecere: momentoque temporis & media acies Antiochi, & lævo in cornu circumventæ naves mergebantur. Dextera pars integra sociorum magis clade quàm suo periculo terrebatur. ceterum posteaquam alias circumventas, prætoriam navem Polyxenidæ relictis sociis vela dantem videre; sublatis raptim dolonibus (& erat secundus petentibus Ephesum ventus) capessunt fugam, quadraginta duabus navibus in ea pugna amissis: quarum decem & tres captæ in potestatem hostium venerunt, ceteræ incensæ aut demersæ. Romanorum duæ naves fractæ sunt, vulneratæ aliquot. Rhodia una capta memorabili casu. nam quum rostro percussisset Sidoniam navem, ancora ictu ipso excussa è nave sua, unco dente, velut manu ferrea injecta, alligavit alterius proram: inde tumultu injecto quum divellere se ab hoste cupientes inhiberent Rhodii, tractum ancorale & implicitum remis latus alterum detersit, & debilitatam ea ipsa quæ icta cohæserat navim cepit. hoc maximè modo ad Myonnesum navali prœlio pugnatum est.

XXXI. Quo territus Antiochus, quia possessione maris pulsus longinqua tueri diffidebat se posse, præsidium ab Lysimachia, ne opprimeretur ibi ab Romanis, deduci pravo, ut res ipsa postea docuit, con-

consilio jussit. non enim tueri solùm Lysimachiam à primo impetu Romanorum facile erat: sed obsidionem etiam per totam hiemem tolerare, & obsidentes quoque ad ultimam inopiam adducere extrahendo tempus, & interim spem pacis per occasiones tentare. Nec Lysimachiam tantùm hostibus tradidit post adversam navalem pugnam, sed etiam Colophonis obsidione abscessit, & Sardeis recepit se: atque inde in Cappadociam ad Ariarathen, qui auxilia arcesserent, & quocumque aliò poterat ad copias contrahendas, in unum jam consilium, ut acie dimicaret intentus, misit. Regillus Æmilius, post victoriam navalem profectus Ephesum, directis ante portum navibus, quum confessionem concessi maris ultimam hosti expressisset, Chium, quò ante navale prœlium cursum à Samo intenderat, navigat. ibi naves in prœlio quassatas quum refecisset, L. Æmilium Scaurum cum triginta navibus Hellespontum ad exercitum trajiciendum misit: Rhodias, parte prædæ & spoliis navalibus decoratas, domum redire jubet. Rhodii impigre prævertêre, ad trajiciendasque copias consulis iere: atque, eo quoque functi officio, tum demum Rhodum rediere. Classis Romana ab Chio Phocæam trajecit. in sinu maris intimo posita hæc urbs est, oblonga forma. duum millium & quingentorum passuum spatium murus amplectitur: coit deinde ex utraque parte in arctiorem velut cuneum; Lamptera ipsi appellant. mille & ducentos passus ibi latitudo patet: inde in altum lingua mille passuum excurrens medium fere sinum velut nota distinguit. ubi cohæret faucibus angustis, duos in utramque regionem versos portus tutissimos habet.

qui in meridiem vergit, Nauſtathmos ab re appellatur, quia ingentem vim navium capit: alter prope ipſum Lamptera eſt.

XXXII. Hos portus tutiſſimos quum occupaſſet Romana claſſis; priuſquam aut ſcalis aut operibus mœnia aggrederetur, mittendos cenſuit prætor, qui principum magiſtratuumque animos tentarent. poſteaquam obſtinatos vidit, duobus ſimul locis oppugnare eſt adortus. Altera pars infrequens ædificiis erat: templa Deûm aliquantum tenebant loci. ea prius ariete admoto, quatere muros turreſque cœpit. deinde quum eò multitudo occurreret ad defendendum, altera quoque parte admotus aries, & jam utrimque ſternebantur muri. ad quorum caſum quum impetum Romani milites per ipſam ſtragem ruinarum facerent, alii ſcalis etiam aſcenſum in muros tentarent, adeò obſtinatè reſtiterunt oppidani, ut facilè appareret plus in armis & virtute, quàm in mœnibus auxilii eſſe. coactus ergo periculo militum prætor, receptui cani juſſit, ne objiceret incautos furentibus deſperatione ac rabie. Dirempto prœlio, nē tum quidem ad quietem verſi; ſed undique omnes ad munienda, & obmolienda quæ ruinis ſtrata erant, concurrerunt. Huic operi intentis ſupervenit Q. Antonius, à prætore miſſus: qui, caſtigata pertinacia eorum, *majorem curam Romanis quàm illis* oſtenderet *eſſe, ne in perniciem urbis pugnaretur. ſi abſiſtere furore vellent, poteſtatem iis dare eadem conditione, qua prius C. Livii in fidem veniſſent, ſe tradendi.* Hæc quum audiſſent, quinque dierum ſpatio ad deliberandum ſumpto, tentata interim ſpe auxilii ab Antiocho, poſteaquam legati miſſi ad regem, nihil in

eo

eo esse præsidii, retulerunt; tum portas aperuerunt, pacti, ne quid hostile paterentur. Quum signa in urbem inferrentur, & pronunciâsset prætor, parci se deditis velle; clamor undique est sublatus, *indignum facinus esse, Phocaenses, nunquam fidos socios, semper infestos hostes, impune eludere.* ab hac voce (velut signo à prætore dato) ad diripiendam urbem passim discurrerunt. Æmilius primò resistere & revocare, dicendo, captas, non deditas, diripi urbes: & in his tamen arbitrium esse imperatoris, non militum. Posteaquam ira & avaritia imperio potentiora erant; præconibus per urbem missis, liberos omnes in forum ad se convenire jubet, ne violarentur: & in omnibus, quæ ipsius potestatis fuerunt, fides constitit prætoris. Urbem agrosque & suas leges iis restituit: &, quia jam hiems appetebat, Phocææ portus ad hibernandum classi delegit.

XXXIII. Per idem fere tempus consuli, transgresso Æniorum Maronitarumque fines, nunciatur; victam regiam classem ad Myonnesum, relictamque à præsidio Lysimachiam esse. Id multo quàm de navali victoria lætius fuit; utique posteaquam eò venerunt; refertaque urbs omnium rerum commeàtibus, velut in adventum exercitus præparatis, eos excepit: ubi inopiam ultimam, laboremque in obsidenda urbe sibi proposuerant. Ibi paucos dies stativa habuere, ut impedimenta ægrique consequerentur, qui passim per omnia Thraciæ castella, fessi morbis ac longitudine viæ, relicti erant. Receptis omnibus, ingressi rursus iter per Chersonesum Hellespontum perveniunt. ubi omnibus cura regis Eumenis ad trajiciendum præpa-

ratis; velut in pacata littora, nullo prohibente, aliis aliò delatis navibus, sine tumultu trajecere. Ea verò res Romanis auxit animos, concessum sibi transire cernentibus in Asiam: quam rem magni certaminis futuram crediderant. Stativa deinde ad Hellespontum aliquamdiu habuerunt: quia dies fortè, quibus ancilia moventur, religiosi ad iter inciderant. iidem dies P. Scipionem propiore etiam religione, quia Salius erat, disjunxerant ab exercitu: caussaque & is ipse moræ erat, dum consequeretur.

XXXIV. Per eos fortè dies legatus ab Antiocho in castra venerat, Byzantius Heraclides, de pace afferens mandata; quam impetrabilem fore magnam ei spem attulit mora & cunctatio Romanorum: quos, simul Asiam attigissent, effuso agmine ad castra regia ituros crediderat. Statuit tamen non priùs adire consulem, quàm P. Scipionem: & ita mandatum ab rege erat. in eo maximam spem habebat, præterquam quòd & magnitudo animi & satietas gloriæ placabilem eum maximè faciebat. notumque erat gentibus, qui victor ille in Hispania, qui deinde in Africa fuisset: etiam quòd filius ejus captus in potestate regis erat. Is ubi & quando & quo casu captus sit, sicut pleraque alia, parum inter auctores constat. alii principio belli à Chalcide Oreum petentem circumventum ab regiis navibus tradunt: alii, posteaquam transitum in Asiam est, cum turma Fregellana missum exploratum ad regia castra, effuso obviam equitatu quum reciperet sese, in eo tumultu delapsum equo cum duobus equitibus oppressum, ita ad regem deductum esse. Illud satis constat, si pax cum populo

lo Romano maneret, hoſpitiumque privatim regi cum Scipionibus eſſet, neque liberaliùs neque benigniùs haberi colique adoleſcentem, quàm cultus eſt, potuiſſe. Ob hæc quum adventum P. Scipionis legatus exſpectâſſet, ubi is venit, conſulem adit, petitque ut mandata audiret.

XXXV. Advocato frequenti concilio, legati verba ſunt audita. Is, multis ante legationibus nequicquam ultro citroque de pace miſſis, *Eam ipſam fiduciam impetrandi ſibi eſſe* dixit, *quòd priores legati nihil impetrâſſent. Smyrnam enim, & Lampſacum, & Alexandriam Troadem, & Lyſimachiam in Europa, jactatas in illis diſceptationibus eſſe. quarum Lyſimachia jam ceſſiſſe regem, ne quid in Europa habere eum dicerent: eas quæ in Aſia ſint civitates tradere paratum eſſe: & ſi quas alias Romani, quòd ſuarum partium fuerint, vindicare ab imperio regio velint. impenſæ quoque in bellum factæ partem dimidiam regem præſtiturum populo Romano.* Hæ conditiones erant pacis. Reliqua oratio fuit, *Ut memores rerum humanarum, & ſuæ fortunæ moderarentur, & alienam ne urgerent. Finirent Europa imperium. id quoque immenſum eſſe. Parari ſingula acquirendo faciliùs potuiſſe, quàm univerſa teneri poſſe. Quòd ſi Aſiæ quoque partem aliquam abſtrahere velint, dummodo non dubiis regionibus finiant, vinci ſuam temperantiam Romana cupiditate, pacis & concordiæ cauſſa, regem paſſurum.* Ea, quæ legato magna ad pacem impetrandam videbantur, parva Romanis viſa. *Nam & impenſam, quæ in bellum facta eſſet, omnem præſtare regem æquum cenſebant, cujus culpa bellum*

ginta millia peditum, plus duodecim millia equitum animos interdum ad ſpem certaminis faciebant, motus tamen Antiochus tanti auctoritate viri, in quo ad incertos belli eventus omnis fortunæ poſuerat ſubſidia, recepit ſe tranſgreſſus Phrygium amnem: circaque Magneſiam, quæ ad Sipylum eſt, poſuit caſtra. & ne, dum extrahere tempus vellet, munimenta Romani tentarent, foſſam ſex cubitis altam, duodecim latam quum duxiſſet, extra duplex vallum foſſæ circumdedit: interiore labro murum cum turribus crebris objecit. unde facilè arceri tranſitu foſſæ hoſtis poſſet.

XXXVIII. Conſul, circa Thyatira regem eſſe ratus, continuis itineribus quinto die ad Hyrcanum campum deſcendit. inde quum profectum audiſſet, ſecutus veſtigia citra Phrygium amnem, quatuor millia ab hoſte poſuit caſtra. Eò mille ferme equites (maxima pars Gallogræci erant, & Dahæ quidam, aliarumque gentium ſagittarii equites intermixti) tumultuosè amne trajecto, in ſtationes impetum fecerunt. Primò turbaverunt incompoſitos. deinde quum longius certamen fieret, Romanorum, ex propinquis caſtris facili ſubſidio, creſceret numerus, regii feſſi jam & plures non ſuſtinentes, recipere ſe conati, circa ripam amnis, priuſquam flumen ingrederentur, ab inſtantibus tergo aliquot interfecti ſunt. Biduum deinde ſilentium fuit; neutris tranſgredientibus amnem. tertio poſt die Romani ſimul omnes tranſgreſſi ſunt: & duo millia ferme & quingentos paſſus ab hoſte poſuerunt caſtra. Metantibus & muniendo occupatis, tria millia delecta equitum peditumque regiorum magno terrore ac tumultu advenere. aliquanto

to pauciores in statione erant, & tamen per se nullo à munimento castrorum milite avocato, & primò æquum prœlium sustinuere, & crescente certamine pepulerunt hostes; centum ex his occisis, centum ferme captis. Per quatriduum insequens, instructæ utrimque acies pro vallo stetere. quinto die Romani processere in medium campi. Antiochus nihil promovit signa, ita ut extremi minus mille pedes à vallo abessent.

XXXIX. Consul, posteaquam detrectari certamen vidit, postero die in concilium advocavit, *Quid sibi faciendum esset, si Antiochus pugnandi copiam non faceret? Instare hiemem. aut sub pellibus habendos milites fore; aut, si concedere in hiberna vellent, differendum esse in æstatem bellum.* Nullum unquam hostem Romani æquè contempserunt. conclamatum undique est, duceret extemplo, & uteretur ardore militum: qui, tanquam non pugnandum cum tot millibus hostium, sed par numerus pecorum trucidandus esset, per fossas, per vallum castra invadere parati erant, si in prœlium hostis non exiret. Cn. Domitius, ad explorandum iter, & qua parte adiri vallum hostium posset, missus, posteaquam omnia certa retulit, postero die propiùs castra admoveri placuit. tertio signa in medium campi prolata, & instrui acies cœpta est. Nec Antiochus ultra tergiversandum ratus, ne & suorum animos minueret detrectando certamen, & hostium spem augeret, & ipse copias eduxit: tantum progressus à castris, ut dimicaturum appareret. Romana acies unius prope formæ fuit, & hominum & armorum genere. duæ legiones Romanæ, duæ sociûm ac Latini nominis erant, qui-

equitum minus tria millia oppoluit. ex q
menis octingenti, reliquus omnis equitatu
nus erat: extremos Tralleis & Cretenſes (
torum utrique numerum explebant) ſtatu
vum cornu non videbatur egere talibus
quia flumen ab ea parte ripæque derupta
bant. quatuor tamen inde turmæ equitu
ſitæ. Hæc ſumma copiarum erat Rom
duo millia mixtorum Macedonum Thr
qui voluntate ſecuti erant, præſidio relicti
ſtris. Sedecim elephantos poſt triarios in
locaverunt. nam, præterquam quòd mult
regiorum elephantorum (erant autem qu
quinquaginta) ſuſtinere non videbantur p
pari quidem numero Indicis Africi reſiſtu
quia magnitudine (longè enim illi præſt
robore animorum vincuntur.

XL. Regia acies varia magis multis
diſſimilitudine armorum auxiliorumque e
cem & ſex millia peditum more Macedo

tantum inter armatos elephantis magnum terrorem præbebat. Ingentes ipsi erant. addebant speciem frontalia, & cristæ, & tergo impositæ turres, turribusque superstantes, præter rectorem, quaterni armati. Ad latus dexterum phalangitarum mille & quingentos equites Gallogræcorum opposuit. his tria millia equitum loricatorum (cataphractos ipsi appellant) adjunxit. addita his ala mille ferme equitum: agema eam vocabant. Medi erant lecti viri, & ejusdem regionis mixti multarum gentium equites. continens his grex sedecim elephantorum est oppositus in subsidiis. ab eadem parte paullulum producto cornu regia cohors erat: Argyraspides à genere armorum appellabantur. Dahæ deinde equites sagittarii mille & ducenti. tum levis armatura trium millium, pari ferme numero; pars Cretenses, pars Tralles. duo millia & quingenti Mysi sagittariis adjuncti erant. Extremum cornu claudebant quatuor millia mixti Cyrtæi funditores & Elymæi sagittarii. Ab lævo cornu phalangitis adjuncti erant Gallogræci equites mille & quingenti. & similiter his armati duo millia Cappadocum ab Ariarathe missi rege. Inde auxiliares mixti omnium generum duo millia & septingenti, & tria millia cataphractorum equitum, & mille alii equites, regia ala levioribus tegumentis suis equorumque, alio haud dissimili habitu: Syri plerique erant Phrygibus & Lydis immixti. Ante hunc equitatum falcatæ quadrigæ & cameli, quos appellant dromadas. his insidebant Arabes sagittarii gladios habentes tenues, longos quaterna cubita, ut ex tanta altitudine contingere hostem possent. Inde alia multitudo par ei quæ in dextro cornu erat:

tes.

XLI. Rex ipse in dextero cornu era
cum filium & Antipatrum fratris filium
præposuit: media acies tribus permissa,
& Zeuxidi, & Philippo magistro eleph
Nebula matutina, crescente die levata
caliginem dedit. humor inde ab austro
fudit omnia. Quæ nihil admodum Roma
dem perincommoda regiis erant. nam &
tas lucis in acie modica Romanis neq; ad
omnes partes conspectum, & humor ape
vi armatu: nihil gladios aut pila hebetab
tam lata acie, ne ex medio quidem cornu
conspicere poterant, nedum extremi inter
spicerentur: & humor arcus fundasque
rum amenta emollierat. Falcatæ quoq;
gæ, quibus se perturbaturum hostium aci
edidit crediderat, in suos terrorem verter
Armatæ autem in hunc maximè modum er
spides circa temonem ab jugo decem cubi

ı utrimque binæ eodem modo diversæ deligatur falces. Sic armatas quadrigas, quia, si in :emo aut in medio locatæ forent, per suos adæ erant, in prima acie, ut ante dictum est, ıverat rex. Quod ubi Eumenes vidit, haud irus pugnæ, & quàm anceps esset auxilii genus,]uis pavorem magis equis injiceret quàm justa riretur pugna, Cretenses sagittarios funditoress: & jaculatores equitum, non confertos, sed ım maximè possent dispersos, excurrere jubet; ıul omnibus partibus tela ingerere. Hæc velut ›cella partim vulneribus missilium undique conjerum, partim clamoribus dissonis ita consternaequos, ut repente velut effrenati passim incercursu ferrentur: quorum impetus & levis armaa, & expediti funditores, & velox Cretensis monto declinabant: & eques insequendo tumultum pavorem equis camelisque & ipsis simul con-natis augebat, clamore & ab alia circumstantiı turba multiplici adjecto. Ita medio inter duacies campo exiguntur quadrigæ: amotoque inaludibrio, tum demum ad justum proelium, si-› utrimque dato, concursum est.

XLII. Ceterùm vana illa res veræ mox cladis ıssa fuit. auxilia enim subsidiaria, quæ proxima ata erant, pavore & consternatione quadrigarum rita, & ipsa in fugam versa, nudârunt omnia |ue ad cataphractos equites. ad quos quum disıtis subsidiis pervenisset equitatus Romanus, ne mum quidem impetum pars eorum sustinuerunt. fusi sunt, alii propter gravitatem tegumenton armorumque oppressi sunt. Totum deinde um cornu inclinavit; & turbatis auxiliaribus,

quà

qui inter equitem, & quos appellant phalangitas, erant, usque ad mediam aciem terror pervenit. Ibi simul perturbati ordines, & impeditus intercursu suorum usus prælongarum hastarum, (sarissas Macedones vocant) intulere signa Romanæ legiones, & pila in perturbatos conjecere. ne interpositi quidem elephanti militem Romanum deterrebant, assuetum jam ab Africis bellis & vitare impetum belluæ, & ex transverso aut pilis incessere, aut, si propiùs subire posset, gladio nervos incidere. Jam media acies fere omnis à fronte prostrata erat, & subsidia circumita à tergo cædebantur: quum in parte alia fugam suorum, & prope jam ad ipsa castra clamorem paventium accepere. Namque Antiochus à dextro cornu, quum ibi fiducia fluminis nulla subsidia cerneret, præter quatuor turmas equitum, & eas, dum applicant se suis, ripam nudantes, impetum in eam partem cum auxiliis & cataphracto equitatu facit. nec à fronte tantùm instabat, sed circumito à flumine cornu, jam ab latere urgebat, donec fugati equites primùm, deinde proximi peditum effuso cursu ad castra compulsi sunt.

XLIII. Præerat castris M. Æmilius tribunus militum, M. Lepidi filius, qui post annos paucos pontifex maximus factus est. Is, quà fugam cernebat suorum, cum præsidio omni occurrit: & stare primò, deinde redire in pugnam jubebat, pavorem & turpem fugam increpans. Minæ exinde erant, in perniciem suam cæcos ruere, ni dicto parerent. postremò dat signum suis, ut primos fugientium cædant, turbam insequentium ferro & vulneribus in hostes redigant. Hic major timor mino-

:em vicit. ancipiti coacti metu primò consti-
t, deinde & ipsi redierunt in pugnam: & Æ-
s cum suo præsidio (erant autem duo mil-
rorum fortium) effusè sequenti regi acriter
t: & Attalus, Eumenis frater, à dextro
ı, à quo lævum hostium primo impetu
um fuerat, ut ab sinistro fugam suorum &
ltum circa castra vidit, in tempore cum du-
; equitibus advenit. Antiochus, posteaquam
)s, quorum terga modò viderat, repetentes
am, & aliam & à castris & ex acie affluen-
turbam conspexit, in fugam vertit equum. I-
:roque cornu victores Romani per acervos
orum (quos in media maximè acie cumulave-
ubi & robur fortissimorum virorum & arma
tate fugam impedierant) pergunt ad castra di-
ıda. equites primi omnium Eumenis, deinde
ius equitatus toto passim campo sequuntur
:m; & postremos, ut quosque adepti sunt,
ınt. Ceterùm fugientibus major pestis inter-
:is quadrigis elephantisque & camelis erat &
psorum turba: quum solutis ordinibus, velut
super alios alii ruentes, incursu belluarum ob-
:ntur. In castris quoque ingens & major prope
ı in acie cædes est edita. nam & primorum fu-
castra maximè inclinavit; & hujus fiducia mul-
linis, qui in præsidio erant, pertinaciùs pro vallo
ıârunt. retenti in portis valloque, quæ se impetu
capturos crediderant Romani, posteaquam tan-
perruperunt, ab ira graviorem ediderunt cædem.
:LIV. Ad quinquaginta millia peditum cæsa
ie dicuntur: equitum quatuor millia. mille &
lringenti capti, & quindecim cum rectoribus
ele-

elephanti. Romanorum aliquot vulnerati sunt. ceciderunt non plus trecenti pedites, quatuor & viginti equites. & de Eumenis exercitu quinque & viginti. & illo quidem die victores, direptis hostium castris, cum magna præda in sua reverterunt; postero die spoliabant cæsorum corpora, & captivos contrahebant. Legati ab Thyatira & à Magnesia ad Sipylum ad dedendas urbes venerunt. Antiochus cum paucis fugiens, in ipso itinere pluribus congregantibus se, modica manu armatorum media ferme nocte Sardeis concessit. inde quum audîsset Seleucum filium & quosdam amicorum Apameam prægressos, & ipse quarta vigilia cum conjuge ac filia petit Apameam; Zenoni tradita custodia urbis, Timone Lydiæ præposito. quibus spretis, consensu oppidanorum & militum, qui in arce erant, legati ad consulem missi sunt.

XLV. Sub idem fere tempus & ab Trallibus, & à Magnesia, quæ super Mæandrum est, & ab Epheso legati ad dedendas urbes venerunt. Reliquerat Ephesum Polyxenidas audita pugna, & classe usque ad Patara Lyciæ pervectus, metu stationis Rhodiarum navium, quæ ad Megisten erat, in terram egressus, cum paucis itinere pedestri Syriam petiit. Asiæ civitates in fidem consulis ditionemque populi Romani sese tradebant. Sardibus jam consul erat. eò & P. Scipio ab Elæa, quum primum pati laborem viæ potuit, venit. Sub idem fere tempus caduceator ab Antiocho per P. Scipionem à consule petiit impetravitque, ut oratores mittere liceret regi. Paucos post dies Zeuxis, qui præfectus Lydiæ fuerat, & Antipater fratris filius venerunt. hi prius Eumene convento, quem propter

pter vetera certamina aversum maximè à pace credebant esse, & placatiore eo & sua & regis spe invento, tum P. Scipionem, & per eum consulem adierunt: præbitoque iis petentibus frequenti concilio ad mandata edenda, *Non tam quid ipsi dicamus, habemus,* inquit Zeuxis, *quàm ut à vobis quæramus, Romani, quo piaculo expiare errorem regis, pacem veniamque impetrare à victoribus possimus. Maximo semper animo victis regibus populisque ignovistis. quanto id majore & placatiore animo decet vos facere in hac victoria, quæ vos dominos orbis terrarum fecit? Positis jam adversus omnes mortales certaminibus, haud secus quàm Deos consulere & parcere vos generi humano oportet.* Jam antequam legati venirent, decretum erat, quid responderetur. respondere Africanum placuit. Is in hunc modum locutus fertur: *Romani, ex iis quæ in Deûm immortalium potestate erant, ea habemus, quæ Dii dederunt. Animos, qui nostræ mentis sunt, eosdem in omni fortuna gessimus gerimusque: neque eos secundæ res extulerunt, nec adversæ minuerunt. ejus rei, ut alios omittam, Annibalem vestrum vobis darem testem, nisi vos ipsos dare possem. Posteaquam Hellespontum trajecimus, priusquam castra regia, priusquam aciem videremus, quum communis Mars & incertus belli eventus esset, de pace vobis agentibus, quas pares paribus ferebamus conditiones, easdem nunc victores victis ferimus. Europa abstinete, Asiaque omni, quæ cis Taurum montem est, decedite. Pro impensis deinde in bellum factis quindecim millia talentûm Euboïcorum dabitis: quingenta præsentia, duo millia & quingenta, quum senatus populusque Romanus pacem comprobaverint:*

millia deinde talentûm per duodecim annos. Eumeni quoque reddi quadringenta talenta, & quod frumenti reliquum ex eo, quod patri debitum est, placet. Hæc quum pepigerimus, facturos vos ut pro certo habeamus, erit quidem aliquod pignus, si obsides viginti nostro arbitratu dabitis: sed nusquam satis liquebit nobis, ibi pacem esse populo Romano, ubi Annibal erit. eum ante omnia deposcimus. Thoantem quoque Ætolum, concitorem Ætolici belli, qui & illorum fiducia vos, & vestra illos in nos armavit, dedetis, & cum eo Mnasimachum Acarnana, & Chalcidenses, Philonem & Eubulidam. In deteriore sua fortuna pacem faciet rex, quia seriùs facit, quàm facere potuit. Si nunc moratus fuerit, sciat, regum majestatem difficiliùs ab summo fastigio ad medium detrahi, quàm à mediis ad ima præcipitari. Cum his mandatis ab rege missi erant legati, ut omnem pacis conditionem acciperent. itaque Romam mitti legatos placuit. Consul in hiberna exercitum Magnesiam ad Mæandrum & Tralleis Ephesumque divisit. Ephesum ad consulem paucos post dies obsides ab rege adducti sunt: & legati, qui Romam irent, venerunt. Eumenes quoque eodem tempore profectus est Romam, quo legati regis. secutæ eos sunt legationes omnium Asiæ populorum.

XLVI. Dum hæc in Asia geruntur, duo fere sub idem tempus cum triumphi spe proconsules de provinciis Romam redierunt; Q. Minucius ex Liguribus, Manius Acilius ex Ætolia. Auditis utriusque rebus gestis, Minucio negatus triumphus, Acilio magno consensu decretus: isque triumphans de rege Antiocho & Ætolis urbem est invectus. Prælata sunt in triumpho signa militaria ducenta

triginta: & argenti infecti tria millia pondo; signati tetradrachmûm Atticûm centum tredecim millia: cistophorûm ducenta quadraginta octo: vasa argentea cælata multa, magnique ponderis. Tulit & supellectilem regiam argenteam, ac vestem magnificam: coronas aureas, dona sociarum civitatum, quadraginta quinque: spolia omnis generis: captivos nobiles Ætolos, & regios duces sex & triginta duxit. Damocritus Ætolorum dux, paucos ante dies quum è carcere nocte effugisset, in ripa Tiberis consecutis custodibus, priusquam comprehenderetur, gladio se transfixit. Milites tantùm, qui sequerentur currum, defuerunt: alioqui magnificus & spectaculo & fama rerum triumphus fuit. Hujus triumphi minuit lætitiam nuncius ex Hispania tristis; adversa pugna in Vastetanis, ductu L. Æmilii proconsulis apud oppidum Lyconem cum Lusitanis, sex millia de exercitu Romano cecidisse. Ceteros paventes intra vallum compulsos ægre castra defendisse, & ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum reductos. hæc ex Hispania nunciata. Ex Gallia legatos Placentinorum & Cremonensium L. Aurunculejus prætor in senatum introduxit. iis querentibus inopiam colonorum, aliis belli casibus, aliis morbo absumptis, quosdam tædio accolarum Gallorum reliquisse colonias; decrevit senatus, *Utì C. Lælius consul, si ei videretur, sex millia familiarum conscriberet, quæ in eas colonias dividerentur: & ut L. Aurunculejus prætor triumviros crearet ad eos colonos deducendos.*

XLVII. Creati M. Atilius Serranus, L. Valerius P. F. Flaccus, L. Valerius C. F. Tappus.

ita multo post, quum jam consularium comitiorum appeteret tempus, C. Lælius consul ex Gallia Romam rediit. is non solùm ex facto absente se senatusconsulto in supplementum Cremonæ & Placentiæ colonos scripsit; sed, ut novæ coloniæ duæ in agrum, qui Bojorum fuisset, deducerentur, & retulit & auctore eo Patres censuerunt. Eodem tempore L. Æmilii prætoris literæ allatæ de navali pugna ad Myonnesum facta, & L. Scipionem consulem exercitum in Asiam trajecisse. Victoriæ navalis ergo in unum diem supplicatio decreta est: in alterum diem, quòd exercitus Romanus tum primùm in Asia posuisset castra, ut ea res prospera & læta eveniret, vicenis majoribus hostiis in singulas supplicationes sacrificare consul est jussus. Inde consularia comitia magna contentione habita. M. Æmilius Lepidus petebat, adversa fama hominum, quòd provinciam Siciliam petendi caussa, non consulto senatu ut sibi id facere liceret, reliquisset. petebant cum eo M. Fulvius Nobilior, Cn. Manlius Vulso, M. Valerius Messala. Fulvius consul unus creatur, quum ceteri centurias non explêssent: is quoque postero die Cn. Manlium, Lepido dejecto (nam Messala tacuit) collegam dixit. Prætores exinde facti, duo Q. Fabii, Labeo & Pictor, (flamen Quirinalis eo anno inauguratus fuerat) M. Sempronius Tuditanus, Sp. Postumius Albinus, L. Plautius Hypsæus, L. Bæbius Dives.

Ante Chr. 314. U. C. 438.

XLVIII. M. Fulvio Nobiliore & Cn. Manlio Vulsone consulibus, Valerius Antias auctor est, rumorem celebrem Romæ fuisse, & pene pro certo habitum, recipiendi Scipionis adolescentis caussa,

con-

consulem L. Scipionem, & cum eo P. Africanum in colloquium evocatos regis, & ipsos comprehensos esse, & ducibus captis confestim ad castra Romana exercitum ductum, eaque expugnata, & deletas omnes copias Romanorum esse. Ob hæc Ætolos sustulisse animos, & abnuisse imperata facere; principesque eorum in Macedoniam, & in Dardanos, & in Thraciam ad conducenda mercede auxilia profectos. Hæc qui nunciarent Romam, A. Terentium Varronem, & M. Claudium Lepidum ab A. Cornelio propraetore ex Ætolia missos esse. Subtexit deinde fabulæ huic, legatos Ætolos in senatu inter cetera hoc quoque interrogatos esse, unde audissent imperatores Romanos in Asia captos ab Antiocho rege, & exercitum deletum esse? Ætolos respondisse, ab suis legatis se, qui cum consule fuerint, certiores factos. Rumoris hujus quia neminem alium auctorem habeo, neque affirmata res mea opinione sit, nec pro vana prætermissa.

XLIX. Ætoli legati in senatum introducti, quum & caussa eos sua & fortuna hortaretur, ut confitendo seu suæ culpæ seu errori veniam peterent supplices; orsi à beneficiis in populum Romanum, & prope exprobrantes virtutem suam in Philippi bello, & offenderunt aures insolentia sermonis, & eò, vetera & obliterata repetendo, rem adduxerunt, ut haud paullo plurium maleficiorum gentis, quàm beneficiorum, memoria subiret animos Patrum, & quibus misericordia opus erat, iram & odium irritarent. Interrogati ab uno senatore, permitterentne arbitrium de se populo Romano? deinde ab altero, habiturine eosdem, quos

populos Romanus, ſocios & hoſtes eſſent? nihil ad ea reſpondentes, egredi templo juſſi ſunt. Conclamatum deinde prope ab univerſo ſenatu eſt, *Totos adhuc Antiochi Ætolos eſſe, & ex unica ea ſpe pendere animos eorum. Itaque bellum cum haud dubiis hoſtibus gerendum, perdomandoſque feroces animos eſſe.* Etiam illa res accendit, quod eo ipſo tempore, quo pacem ab Romanis petebant, Dolopiæ atque Athamaniæ bellum inferebant. Senatuſconſultum in Manii Acilii ſententiam, qui Antiochum Ætoloſque devicerat, factum eſt, *Ut Ætoli eo die juberentur proficiſci ab urbe, & intra quintum decimum diem Italia excedere.* A. Terentius Varro ad cuſtodiendum iter eorum miſſus: denunciatumque, *Si qua deinde legatio ex Ætolis, niſi permiſſu imperatoris, qui eam provinciam obtineret, & cum legato Romano veniſſet Romam, pro hoſtibus omnes futuros.* Ita dimiſſi Ætoli.

L. De provinciis deinde conſules retulerunt: ſortiri eos Ætoliam & Aſiam placuit. qui Aſiam ſortitus eſſet, exercitus ei, quem L. Scipio haberet, eſt decretus, & in eum ſupplementum quatuor millia peditum Romanorum, ducenti equites, & ſociorum ac Latini nominis octo millia peditum & quadringenti equites: his copiis ut bellum cum Antiocho gereret. Alteri conſuli exercitus, qui erat in Ætolia, eſt decretus; & ut ſupplementum ſcriberet permiſſum, civium ſociorumque eundem numerum quem collega. naves quoque idem conſul, quæ priore anno paratæ erant, ornare juſſus, ac ducere ſecum: nec cum Ætolis ſolùm bellum gerere, ſed etiam in Cephalleniam inſulam trajicere. Mandatum eidem, ſi per commodum reipu-

blicæ

blicæ facere posset, ut ad comitia Romam rediret. nam, præterquam quòd magistratus annui subrogandi essent, censores quoque placere creari. si qua res eum teneret, senatum certiorem faceret, se ad comitiorum tempus occurrere non posse. Ætolia M. Fulvio, Asia Cn. Manlio sorte evenit. Prætores deinde sortiti sunt, Sp. Postumius Albinus urbanam, & inter peregrinos M. Sempronius Tuditanus Siciliam, Q. Fabius Pictor flamen Quirinalis Sardiniam, Q. Fabius Labeo classem, L. Plautius Hypsæus Hispaniam citeriorem, L. Bæbius Dives Hispaniam ulteriorem. Siciliæ legio una, & classis, quæ in ea provincia erat, decreta. & ut duas decumas frumenti novus prætor imperaret Siculis: earum alteram in Asiam, alteram in Ætoliam mitteret. Idem ab Sardis exigi; atque ad eosdem exercitus id frumentum, ad quos Siculum, deportari jussum. L. Bæbio supplementum in Hispaniam datum, mille Romani pedites, equites quinquaginta, & sex millia peditum Latini nominis, & ducenti equites. Plautio Hypsæo in Hispaniam citeriorem mille Romani dati sunt pedites, duo millia sociûm Latini nominis, & ducenti equites. cum his supplementis, ut singulas legiones duæ Hispaniæ haberent. Prioris anni magistratibus, C. Lælio cum suo exercitu prorogatum in annum imperium est: prorogatum & P. Junio proprætori in Etruria, cum eo exercitu qui in provincia esset: & M. Tuccio prætori in Bruttiis & Apulia.

LI. Priusquam in provincias prætores irent, certamen inter P. Licinium pontificem maximum fuit & Q. Fabium Pictorem flaminem Quirinalem, quale patrum memoria inter L. Metellum & P.

ſtumium Albinum fuerat. Conſulem illum, cum C. Lutatio collega in Siciliam ad claſſem proficiſcentem, ad ſacra retinuerat Metellus pontifex maximus; prætorem hunc, ne in Sardiniam proficiſceretur, P. Licinius tenuit. & in ſenatu & ad populum magnis contentionibus certatum eſt: & imperia inhibita ultro citroque, & pignora capta, & mulctæ dictæ, & tribuni appellati, & provocatum ad populum eſt. Religio ad poſtremum vicit, ut dicto audiens eſſet flamen pontifici; & mulctæ ex juſſu populi remiſſæ. Ita provincia erepta, prætorem, magiſtratu abdicare ſe conantem, Patres auctoritate ſua deterruerunt: & ut jus inter peregrinos diceret, decreverunt. Delectibus deinde intra paucos dies (neque enim multi milites legendi erant) perfectis, conſules prætoreſque in provincias proficiſcuntur. Fama deinde de rebus in Aſia geſtis temere vulgata ſine auctore: & poſt dies paucos nuncii certi, literæque imperatoris Romam allatæ; quæ non tantùm gaudium ab recenti metu attulerunt (deſierant enim victum in Ætolia metuere) quàm averterunt famam, quòd ineuntibus id bellum gravis hoſtis, & ſuis viribus & quòd Annibalem rectorem militiæ haberet, viſus fuerat. nihil tamen aut de conſule mittendo in Aſiam mutandum, aut minuendas eas copias cenſuerunt; metu, ne cum Gallis foret bellandum.

LII. Haud multo poſt M. Aurelius Cotta, legatus L. Scipionis, cum Antiochi regis legatis, & Eumenes rex Rhodiique Romam venerunt. Cotta in ſenatu primùm, deinde in concione, juſſu Patrum, quæ acta in Aſia eſſent, expoſuit. ſupplicatio inde in triduum decreta eſt, & quadraginta

ma-

ajores hostiæ immolari jussæ. Tum omnium
imùm Eumeni senatus datus est. Is quum bre-
:er & egisset gratias Patribus, quòd obsidione se
fratrem exemissent, regnumque ab injuriis An-
ıchi vindicâssent; & gratulatus esset, quòd mari
rraque prospere res gessissent; quòdque regem
ıtiochum, fusum fugatumque & exutum castris,
ius Europa, post & Asia, quæ cis Taurum mon-
m est, expulissent: sua deinde merita malle eos
: imperatoribus suis legatisque, quàm se comme-
orante, cognoscere, dixit. Hæc approbantibus
ınctis, jubentibusque dicere ipsum, omissa in id
:recundia, quid sibi à senatu populoque Roma-
ɔ tribui æquum censeret; propensius cumulatius-
ıe; si quo possit, prout ejus merita sint, senatum
cturum: ad ea rex; *Si ab aliis sibi præmiorum
tio deferretur, libenter data modò facultate consu-
ıdi senatum Romanum, consilio amplissimi ordinis
'iurum fuisse, ne quid aut immoderatè cupisse, aut
tûsse parum modestè videri posset: verùm enimvero,
uum ipsi daturi sint, multo magis munificentiam
rum in se fratresque suos ipsorum arbitrii debere
e.* Nihil hac oratione ejus Patres conscripti de-
rriti sunt, quo minus dicere ipsum juberent. &
rum aliquamdiu, hinc indulgentia, hinc mode-
a, inter permittentes invicem non magis mutua
ıàm inexplicabili facilitate certatum esset, Eume-
:s templo excessit. Senatus in eadem perstare
ıtentia; ut *absurdum esse* diceret, *ignorare regem
uid sperans aut petens venerit. quæ accommodata
gno suo sint, ipsum optimè scire: Asiam longè
eliùs, quàm senatum nôsse. revocandum igitur,*

& cogendum, quæ vellet, quæque sentire
mere.

LIII. Reductus à prætore in templun
dicere jussus, *Perseverâssem*, inquit, *ta*
nisi Rhodiorum legationem mox vocatur
rem: &, illis auditis, mihi necessitatem
di. Quæ quidem eò difficilior oratio erit
postulata eorum futura sunt, ut non s
quod contra me sit, sed ne quod ad ip
propriè pertineat, petere videantur.
caussam civitatum Græcarum, & liberar
debere. quo impetrato, cui dubium est, q
nobis aversuri sint, non eas modò civitat
berabuntur, sed etiam veteres stipendiari
ipsi autem tanto obligatos beneficio, verb
vera subjectos imperio & obnoxios habitur
(si Diis placet) quum has tantas opes
dissimulabunt ulla parte id ad se pertinere
dò id decere, & conveniens esse antefa
Hæc vos ne decipiat oratio, providendum
neve non solùm inæqualiter alios nimiùm
ex sociis vestris, alios præter modum exto
etiam ne qui adversus vos arma tulerin
statu sint, quàm socii & amici vestri.
me attinet, in aliis rebus cessisse intra fi
mei cuilibet videri malim, quàm nimis p
in obtinendo eò tetendisse. in certamine aut
tiæ vestræ, benevolentiæ ergà vos, honoris
bis habebitur, minimè æquo animo vin
Hanc ego maximam hereditatem à patre a
primus omnium Asiam Græciamque incol
amicitiam vestram venit, eamque perpetu

stanti fide ad extremum finem vitæ perduxit: nec animum duntaxat vobis bonum ac fidelem præstitit, sed omnibus interfuit bellis, quæ in Græcia gessistis, terrestribus navalibusque; omni genere commeatuum ita, ut nemo sociorum vestrorum æquari ulla parte posset, vos adjuvit. Postremò quum Bœotos ad societatem vestram hortaretur, in ipsa concione intermortuus, haud multo post exspiravit. Hujus ego vestigia ingressus, voluntati quidem & studio in colendis vobis adjicere (etenim inexsuperabilia hæc erant) nihil potui: rebus ipsis meritisque & impensis officiorum ut superare possem, fortuna, tempora, Antiochus, & bellum in Asia gestum præbuerunt materiam. Rex Asiæ & partis Europæ Antiochus filiam suam in matrimonium mihi dabat, restituebat extemplo civitates quæ defecerant à nobis, spem magnam in posterum amplificandi regni faciebat, si secum adversùs vos bellum gessissem. Non gloriabor eo, quòd nihil in vos deliquerim. illa potiùs, quæ vetustissima domus nostra vobiscum amicitia digna sunt, referam. Pedestribus navalibusque copiis, ut nemo vestrorum sociorum me æquiparare posset, imperatores vestros adjuvi, commeatus terra marique suppeditavi: navalibus prœliis, quæ multis locis facta sunt, omnibus affui: nec labori meo, nec periculo usquam peperci. Quod miserrimum est in bello, obsidionem passus sum, Pergami inclusus cum discrimine ultimo simul vitæ regnique. liberatus deinde obsidione, quum alia parte Antiochus, alia Seleucus circa arcem regni mei castra haberent, relictis rebus meis tota classe ad Hellespontum L. Scipioni consuli vestro occurri, ut eum in trajiciendo exercitu adjuvarem.

Post-

Postquam in Asiam exercitus vester est transgressus, nunquam à consule abscessi: nemo miles Romanus magis assiduus in castris vestris fuit, quàm ego fratresque mei. nulla expeditio, nullum equestre prælium sine me factum est. In acie ibi steti: eam partem sum tutatus, in qua me consul esse voluit. Non sum hoc dicturus, Patres conscripti, Quis hoc bello meritis erga vos mecum comparari potest? Ego nulli omnium neque populorum, neque regum, quos in magno honore habetis, non ausim me comparare. Masinissa hostis vobis antequam socius fuit: nec incolumi regno cum auxiliis suis, sed extorris, expulsus, amissis omnibus copiis, cum turma equitum in castra confugit vestra. tamen eum, quia in Africa adversus Syphacem & Carthaginienses fideliter atque impigre vobiscum stetit, non in patrium solùm regnum restituistis; sed, adjecta opulentissima parte Syphacis regni, præpotentem inter Africæ reges fecistis. Quo tandem igitur nos præmio atque honore digni apud vos sumus, qui nunquam hostes, semper socii fuimus? Pater, ego, fratresque mei non in Asia tantùm, sed etiam procul ab domo in Peloponneso, in Bœotia, in Ætolia, Philippi, Antiochi, Ætolico bello, terra marique pro vobis arma tulimus. Quid ergo postulas? dicat aliquis. Ego, Patres conscripti, quoniam dicere utique volentibus vobis parendum est, si vos ea mente ultra Tauri juga Antiochum emôstis, ut ipsi teneretis eas terras, nullos accolas nec finitimos habere, quàm vos malo; nec ulla alia re tutius stabiliusque regnum meum futurum spero. Sed si vobis decedere inde atque exercitus deducere in animo est; neminem digniorem esse

ex

ex sociis vestris, qui bello à vobis parta possideat; quàm me, dicere ausim. Atenim magnificum est liberare civitates servas! Ita opinor, si nihil hostile adversus vos fecerunt. sin autem Antiochi partis fuerint; quanto est vestra prudentia & æquitate dignius, sociis benemeritis, quàm hostibus, vos consulere?

LIV. Grata oratio regis Patribus fuit. & facilè apparebat munificè omnia & propenso animo facturos. Interposita Smyrnæorum brevis legatio est, quia non aderant quidam Rhodiorum. Collaudatis egregiè Smyrnæis, quòd omnia ultima pati, quàm se regi tradere maluissent, introducti Rhodii sunt. quorum princeps legationis, expositis initiis amicitiæ cum populo Romano, meritisque Rhodiorum, Philippi prius, deinde Antiochi bello, *Nihil*, inquit, *nobis tota nostra actione, Patres conscripti, neque difficilius, neque molestius est, quàm quòd cum Eumene nobis disceptatio est: cum quo uno maximè regum & privatum singulis, &, quod magis nos movet, publicum civitati nostræ hospitium est. Ceterùm non animi nostri, Patres conscripti, nos, sed rerum natura, quæ potentissima est, disjungit; ut nos liberi etiam aliorum libertatis caussam agamus; reges serva omnia & subjecta imperio suo esse velint. Utcumque tamen res se habet, magis verecundia nostra adversus regem nobis obstat, quàm ipsa disceptatio aut nobis impedita est, aut vobis perplexam deliberationem præbitura videtur. Nam si aliter socio atque amico regi, & benemerito hoc ipso in bello, de cujus præmiis agitur, honos haberi nullus posset, nisi liberas civitates ei in servitu-*

tem

tem traderetis; esset deliberatio anceps, ne aut regem amicum inhonoratum dimitteretis, aut decederetis instituto vestro, & gloriam Philippi bello partam nunc servitute tot civitatum deformaretis: sed ab hac necessitate, aut gratiæ in amicum minuendæ, aut gloriæ vestræ, egregiè vos fortuna vindicat. Est enim Deûm benignitate non gloriosa magis quàm dives victoria vestra: quæ vos facilè isto velut ære alieno exsolvat. nam & Lycaonia & Phrygia utraque, & Pisidia omnis, & Chersonesus, quæque circumjacent Europæ, in vestra sunt potestate. quarum una qualibet regi adjecta multiplicare regnum Eumenis potest: omnes verò datæ, maximis eum regibus æquare. Licet ergo vobis & præmiis belli ditare socios, & non decedere instituto vestro: & meminisse, quem titulum prætenderitis priùs adversus Philippum nunc adversus Antiochum belli: quid feceritis Philippo victo, quid nunc à vobis, non magis quia feceristis, quàm quia id vos facere decet, desideretur atque exspectetur. Alia enim aliis & honesta & probabilis est caussa armorum. illi agrum, hi vicos, hi oppida, hi portus oramque aliquam maris ut possideant. vos nec cupîstis hæc, antequam haberetis: nec nunc, quum orbis terrarum in ditione vestra sit, cupere potestis. Pro dignitate & gloria apud omne genus humanum, quod vestrum nomen imperiumque juxta ac Deos immortales jampridem intuetur, pugnâstis. quæ parare & quærere arduum fuit, nescio an tueri difficilius sit. Gentis vetustissimæ nobilissimaque, vel fama rerum gestarum, vel omni commendatione humanitatis doctrinarumque, tuendam ab servitio regio libertatem suscepistis. hoc patrocinium

sum recepta in fidem & clientelam vestram universæ perpetuum vos præstare decet. Non quæ in solo modò antiquo sunt, Græcæ magis urbes sunt, quàm coloniæ earum, illinc quondam profectæ in Asiam. Nec terra mutata mutavit genus aut mores. certare pio certamine cujuslibet bonæ artis ac virtutis ausi sumus cum parentibus quæque civitas & conditoribus suis. Adistis Græciæ, adistis Asiæ urbes plerique. nisi quòd longiùs à vobis absumus, nullâ vincimur aliâ re. Massilienses, quos, si natura insita velut ingenio terræ vinci posset, jampridem efferâssent tot indomitæ circumfusæ gentes, in eo honore, in ea meritò dignitate audimus apud vos esse, ac si medium umbilicum Græciæ incolerent. non enim sonum modò linguæ, vestitumque & habitum; sed ante omnia mores, & leges, & ingenium, sincerum integrumque à contagione accolarum, servârunt. Terminus est nunc imperii vestri mons Taurus. quicquid intra eum cardinem est, nihil longinquum vobis videri debet. quo arma vestra pervenerunt, eodem jus hinc profectum perveniat. Barbari, quibus pro legibus semper dominorum imperia fuerunt, quo gaudent, reges habeant: Græci suam fortunam, vestros animos gerunt. Domesticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur; nunc imperium ubi est, ibi ne sit perpetuum, optant. libertatem vestris tueri armis satis habent, quoniam suis non possunt. At enim quædam civitates cum Antiocho senserunt: & aliæ prius cum Philippo, & cum Pyrrho Tarentini. ne alios populos enumerem, Carthago libera cum suis legibus est. Huic vestro exemplo quantum debeatis, videte, Patres conscripti. inducetis in animum negare Eumenis cupiditati, quod justissimæ iræ vestræ negâstis.

Rho-

Rhodii & in hoc & in omnibus bellis, quæ in illa ora gessistis, quàm forti fidelique opera vos adjuverimus, vestro judicio relinquimus. nunc in pace id consilium afferimus, quod si comprobâritis, magnificentiùs vos victoria usos esse, quàm vicisse, omnes existimaturi sint.

LV. Apta magnitudini Romanæ oratio visa est. Post Rhodios Antiochi legati vocati sunt. ii, vulgato petentium veniam more, errorem fassi regis, obtestati sunt Patres conscriptos, *Ut suæ potiùs clementiæ, quàm regis culpæ, qui satis superque pœnarum dedisset, memores consulerent. postremò pacem datam à L. Scipione imperatore, quibus legibus dedisset, confirmarent auctoritate sua.* Et senatus eam pacem servandam censuit, & paucos post dies populus jussit. fœdus in Capitolio cum Antipatro principe legationis, & eodem fratris filio regis Antiochi, est ictum. Auditæ deinde & aliæ legationes ex Asia sunt. quibus omnibus datum est responsum, *Decem legatos more majorum senatum missurum ad res Asiæ disceptandas componendasque. Summam tamen hanc fore: ut cis Taurum montem quæ intra regni Antiochi fines fuissent, Eumeni attribuerentur, præter Lyciam Cariamque, usque ad Mæandrum amnem. ea civitatis Rhodiorum essent. ceteræ civitates Asiæ, quæ Attali stipendiariæ fuissent, eædem Eumeni vectigal penderent: quæ vectigales Antiochi fuissent, eæ liberæ atque immunes essent.* Decem legatos hos decreverunt, Q. Minucium Rufum, L. Furium Purpureonem, Q. Minucium Thermum, Ap. Claudium Neronem, Cn. Cornelium Merulam, M. Junium Brutum, L. Aurunculejum, L. Æmilium Paul-

um, P. Cornelium Lentulum, P. Ælium Tuberonem.

LVI. His, quæ præsentis disceptationis essent, libera mandata. de summa rerum senatus constituit: *Lycaoniam omnem & Phrygiam utramque & Mysiam, regias sylvas, & Lydiæ Ioniaque, extra ea oppida quæ libera fuissent, quo die cum rege Antiocho pugnatum est, & nominatim Magnesiam ad Sipylum, & Cariam quæ Hydrela appellatur, agrumque Hydrelatanum ad Phrygiam vergentem, & castella vicosque ad Mæandrum amnem, & oppida, nisi quæ libera ante bellum fuissent; Telmissum item nominatim, & castra Telmissium, præter agrum qui Ptolemæi Telmissii fuisset: hæc omnia, quæ supra scripta sunt, regi Eumeni jussa dari. Rhodiis Lycia data, extra eundem Telmissum, & castra Telmissium, & agrum qui Ptolemæi Telmissii fuisset: hæc & ab Eumene & ab Rhodiis excepta. Ea quoque his pars data. Caria, quæ propior Rhodum insulam trans Mæandrum amnem est: oppida, vici, castella, agri, qui ad Pisidiam vergunt: nisi quæ eorum oppida in libertate fuissent, pridie quàm cum Antiocho rege in Asia pugnatum est.* Pro his quum gratias egissent Rhodii, de Solis urbe, quæ in Cilicia est, egerunt. *Argis & illos, sicut sese, oriundos esse. ab ea germanitate fraternam sibi cum iis caritatem esse. Petere hoc extraordinarium munus, ut eam civitatem ex servitute regia eximerent.* Vocati sunt regis Antiochi legati, actumque cum iis est: nec quicquam impetratum, testante fœdera Antipatro; adversus quæ ab Rhodiis non Solos, sed Ciliciam peti, & juga Tauri transcendi. Revocatis in senatum Rhodiis, quum, quantopere tenderet legatus re-

ante, Rhodii g... quàm
tiis arrogantiæ Antipatri, quàm
pacis præbituros, dixerunt. ita
tatum est.

LVII. Per eos dies, quibus
gati Massiliensium nunciaveru
torem, in provinciam Hispa
ab Liguribus circumventum,
tum cæsa; vulneratum ipsum
ctoribus Massiliam perfugis
exspirâsse. Senatus, ea re a
Junius Brutus, qui proprætor
vincia exercituque traditis u
gatis, ipse in ulteriorem His
eaque ei provincia esset.
literæque à Sp. Postumio pr
sa sunt. profectusque in
proprætor. In qua provin
successor venisset L. Æmi
regem Persea magna gl

umviri deduxerunt. tria millia hominum sunt de-
cta. equitibus septuagena jugera, ceteris colonis
inquagena sunt data. Ager captus de Gallis
jis fuerat: Galli Tuscos expulerant. Eodem
no censuram multi & clari viri petierunt. quæ
s tanquam in se parum magni certaminis caus-
m haberet, aliam contentionem multo majorem
citavit. Petebant T. Quintius Flamininus, P.
ornelius Cn. F. Scipio, L. Valerius Flaccus, M.
orcius Cato, M. Claudius Marcellus, Manius A-
lius Glabrio, qui Antiochum ad Thermopylas Æ-
olosque devicerat. in hunc maximè, quòd multa
ongiaria habuerat, quibus magnam partem ho-
ninum obligârat, favor populi se inclinabat. Id
uum ægre paterentur tot nobiles, novum sibi
ominem tantum præferri; P. Sempronius Grac-
hus & C. Sempronius Rutilus, tribuni plebis, ei
liem dixerunt, quòd pecuniæ regiæ prædæque ali-
uantum, captæ in Antiochi castris, neque in tri-
umpho tulisset, neque in ærarium detulisset. Va-
ia testimonia legatorum tribunorumque militum
rant. M. Cato ante alios testes conspiciebatur:
cujus auctoritatem, perpetuo tenore vitæ partam,
toga candida elevabat. Is testis, quæ vasa aurea
atque argentea captis castris inter aliam præ-
dam regiam vidisset, ea se in triumpho ne-
gabat vidisse. Postremò in hujus maximè invi-
diam desistere se petitione Glabrio dixit; quando
quod taciti indignarentur nobiles homines, id æ-
què novus competitor inæstimabili perjurio incef-
feret.

LVIII. Centum millium mulcta irrogata erat.
bis de ea re certatum est. tertiò, quum de peti-
tione

tione destitisset reus, nec populus de mulc fragium ferre voluit, & tribuni eo negotio runt. Censores T. Quintius Flamininus, M dius Marcellus creati. Per eosdem dies L. lio Regillo, qui classe præfectum Antioch devicerat, extra urbem in æde Apollinis qu natus datus esset, auditis rebus gestis ejus, cum classibus hostium dimicasset, quot ind demersisset aut cepisset, magno consensu triumphus navalis est decretus. Triumpha lendis Februariis. in eo triumpho undequin ta coronæ aureæ translatæ sunt: pecunia quam tanta pro specie regii triumphi: tetr ma Attica triginta quatuor millia septingen stophori centum triginta unum millia t Supplicationes deinde fuerunt ex senatusc quòd L. Æmilius Paullus in Hispania prosper publicam gessisset. Haud ita multo post L. ad urbem venit. qui, ne cognomine fratri Asiaticum se appellari voluit: & in senatu & cione de rebus ab se gestis disseruit. Era fama id majus bellum, quàm difficultate n se interpretarentur: uno memorabili prœlio latum, gloriamque ejus victoriæ præflorata Thermopylas esse. Ceterùm verè æstiman tolicum magis ad Thermopylas bellum, qu gium fuit. *Quota enim parte virium suar dimicavit Antiochus? in Asia totius Asia sti vires; ab ultimis Orientis partibus omnium g contractis auxiliis.*

LIX. Meritò ergo & Diis immortalibus, tum maximus poterat, habitus est honos; ingentem victoriam facilem etiam fecissent,

in foro obversarentur: die certa multitudinem omnem convocarent ad præsidia Macedonum arcibus expellenda. Ubi ea dies advenit, & Amynander cum mille Ætolis in finibus erat: ex composito quatuor simul locis præsidia Macedonum expulsa. literæque in alias urbes passim dimissæ, ut vindicarent sese ab impotenti dominatione Philippi, & restituerent in patrium ac legitimum regnum. Undique Macedones expelluntur. Thejum oppidum, literis à Zenone præfecto præsidii interceptis, & arce ab regiis occupata, paucos dies obsidentibus restitit: deinde id quoque traditum Amynandro est, & omnis Athamania in potestate erat, præter Athenæum castellum, finibus Macedoniæ subjectum.

II. Philippus, audita defectione Athamaniæ, cum sex millibus armatorum profectus, ingenti celeritate Gomphos pervenit. ibi relicta majore parte exercitus (neque enim ad tanta itinera suffecissent) cum duobus millibus Athenæum, quod unum à præsidio suo retentum fuerat, pervenit. inde proximis tentatis, quum facilè animadvertisset cetera hostilia esse, Gomphos regressus, omnibus copiis simul in Athamaniam rediit. Zenonem inde cum mille peditibus præmissum Ethopiam occupare jubet, opportunè Argitheæ imminentem: quem ubi teneri à suis locum vidit, ipse circa templum Jovis Acræi posuit castra. ibi unum diem foeda tempestate retentus, postero die ducere ad Argitheam intendit. Euntibus extemplo apparuere Athamanes, in tumulos imminentes viæ discurrentes. ad quorum conspectum constitere prima signa, totoque agmine pavor & trepidatio erat:

& pro se quisque, quidnam futurum esset, cogitare, si in valles subjectas rupibus agmen foret demissum. Hæc tumultuatio regem cupientem, si se sequerentur, raptim evadere angustias, revocare primos, & eadem qua venerat via referre coëgit signa. Athamanes primò ex intervallo quieti sequebantur. posteaquam Ætoli se conjunxerunt, hos, ut ab tergo agmini instarent, reliquerunt; ipsi à lateribus se circumfuderunt. quidam, per notos calles breviore via prægressi, transitus insedere: tantumque tumultûs Macedonibus est injectum, ut fugæ magis effusæ, quàm itineris ordinati modo, multis armis virisque relictis, flumen trajecerint. hic finis sequendi fuit. Inde tutò Macedones Gomphos, & à Gomphis in Macedoniam redierunt. Athamanes Ætolique Ethopiam, ad Zenonem ac mille Macedonas opprimendos, undique concurrerunt, Macedones parum loco freti, ab Ethopia in altiorem deruptioremque undique tumulum concessère. quo pluribus locis aditu invento, expulere eos Athamanes; dispersosque, & per invias atque ignotas rupes iter fugæ non expedientes, partim ceperunt, partim interfecerunt: multi pavore in derupta præcipitati, perpauci cum Zenone ad regem evaserunt. postero die per inducias sepeliendi cæsos potestas facta est.

III. Amynander, recuperato regno, legatos Romam ad senatum, & ad Scipiones in Asiam, Ephesi post magnum cum Antiocho prœlium morantes, misit. Pacem petebat, excusabatque sese, quòd per Ætolos recuperâsset paternum regnum. Philippum incusabat. Ætoli ex Athamania in Amphilochos profecti sunt, & majoris partis voluntate

in

in jus ditionemque totam redegerunt gentem. Amphilochia recepta (nam fuerat quondam Ætolorum) eadem ſpe in Aperantiam tranſcenderunt. ea quoque magna ex parte ſine certamine in deditionem venit. Dolopes nunquam Ætolorum fuerant: Philippi erant. hi primùm ad arma concurrerunt: ceterùm poſteaquam Amphilochos cum Ætolis eſſe, fugamque ex Athamania Philippi, & cædem præſidii ejus accepere, & ipſi à Philippo ad Ætolos deficiunt. Quibus circumjectis gentibus, jam undique ſe à Macedonibus tutos credentibus eſſe Ætolis, fama affertur, Antiochum in Aſia victum ab Romanis. nec ita multo poſt legati ab Roma rediere, ſine ſpe pacis; Fulviumque conſulem nunciantes jam cum exercitu trajeciſſe. His territi, priùs ab Rhodo & Athenis legationibus excitis, ut per auctoritatem civitatum earum ſuæ preces nuper repudiatæ faciliorem aditum ad ſenatum haberent; principes gentis ad tentandum ultimam ſpem Romam miſerunt; nihil, ne bellum haberent, priuſquam pene in conſpectu hoſtis erat, præmeditati. Jam M. Fulvius, Apolloniam exercitu trajecto, cum Epirotarum principibus conſultabat, unde bellum inciperet. Epirotis Ambraciam placebat aggredi, quæ tum contribuerat ſe Ætolis. *ſive ad tuendam eam venirent Ætoli, apertos circà campos ad dimicandum eſſe: ſive detrectarent certamen, oppugnationem fore haud difficilem. nam & copiam in propinquo materiæ ad aggeres excitandos, & cetera opera eſſe: & Arethontem navigabilem amnem, opportunum ad comportanda quæ uſui ſint, præter ipſa mœnia fluere: & æſtatem aptam rei gerendæ adeſſe.* his perſuaſerunt, ut per Epirum duceret.

IV. Consuli ad Ambraciam advenienti, magni operis oppugnatio visa est. Ambracia tumulo aspero subjecta, Perranthem incolæ vocant. urbs, quà murus vergit in campos & flumen, occidentem; arx, quæ posita in tumulo est, orientem spectat. amnis Aretho ex Acarnania fluens cadit in sinum maris, ab nomine propinquæ urbis Ambracium appellatum. præterquam quòd hinc amnis munit, hinc tumuli, muro quoque firmo septa erat, patente in circuitu paullo amplius tria millia passuum. Fulvius bina à campo castra modico inter se distantia intervallo, unum castellum loco edito contra arcem objecit. ea omnia vallo ac fossa ita jungere parat, ne exitus inclusis ab urbe, neve aditus foris ad auxilia intromittenda esset. Ad famam oppugnationis Ambraciæ Stratum jam edicto Nicandri prætoris convenerant Ætoli. Inde primò copiis omnibus ad prohibendam obsidionem venire in animo fuerat. deinde, posteaquam urbem jam magna ex parte operibus septam viderunt, Epirotarum trans flumen loco plano castra posita esse; dividere copias placuit. cum mille expeditis Eupolemus Ambraciam profectus, per nondum commissa inter se munimenta urbem intravit. Nicandro cum cetera manu primò Epirotarum castra nocte aggredi consilium fuerat; haud facili ab Romanis auxilio, quia flumen intererat. deinde periculosum inceptum ratus, ne quà sentirent Romani, & regressus inde in tutum non esset; deterritus ab hoc consilio, ad depopulandam Acarnaniam iter convertit.

V. Consul, jam munimentis, quibus sepienda urbs erat, jam operibus, quæ admovere muris parabat,

rabat, perfectis, quinque simul locis mœnia est aggressus. tria paribus intervallis faciliore aditu à campo adversus Pyrrheum, quòd vocant, admovit: unum è regione Æsculapii, unum adversus arcem. Arietibus muros quatiebat, asseribus falcatis detergebat pinnas. Oppidanos primò, & ad speciem, & ad ictus mœnium cum terribili sonitu editos, pavor ac trepidatio cepit. deinde, ut præter spem stare muros viderunt, collectis rursus animis, in arietes tollenonibus libramenta plumbi aut saxorum stipitesve robustos incutiebant; falces anchoris ferreis injectis, in interiorem partem muri trahentes asserem, perfringebant: ad hoc eruptionibus, & nocturnis in custodias operum & diurnis in stationes, ultro terrorem inferebant. In hoc statu res ad Ambraciam quum essent, jam Ætoli à populatione Acarnaniæ Stratum redierant. inde Nicander prætor, spem nactus solvendæ incepto forti obsidionis, Nicodamum quendam cum Ætolis quingentis Ambraciam intromittit. noctem certam tempusque etiam noctis constituit, quo & illi ab urbe opera hostium, quæ adversus Pyrrheum erant, aggrederentur, & ipse ad castra Romana terrorem faceret; posse ratus ancipiti tumultu, nocte augente pavorem, memorabilem rem geri. Et Nicodamus intempesta nocte, quum alias custodias fefellisset, per alias impetu constanti erupisset, superato brachio in urbem penetrat: animique aliquantum ad omnia audenda & spei obsessis adjecit. & simul constituta nox venit, ex composito repente opera est aggressus. Id inceptum conatu, quàm effectu, gravius fuit: quia nulla ab exteriore parte vis admota est, seu metu deterrito prætore

inane, ſuſpenſo furculis ab hoſtibus muro, pervenerunt. ibi commiſſis operibus, quum è foſſa in cuniculum pateret iter, primò ipſis ferramentis, quibus in opere uſi erant, dein celeriter armati etiam ſubeuntes occultam ſub terra ediderunt pugnam. ſegnior deinde ea facta eſt, interſepientibus cuniculum, ubi vellent, nunc ciliciis prætentis, nunc foribus raptim objectis. Nova etiam haud magni operis adverſus eos qui in cuniculo erant, excogitata res eſt. dolium à fundo pertuſum, quà fiſtula modica inſeri poſſet, & fiſtulam ferream, operculumque dolii ferreum, & ipſum pluribus locis perforatum fecerunt. hoc tenui pluma completum dolium ore in cuniculum verſo poſuerunt. Per operculi foramina prælongæ haſtæ, quas ſariſſas vocant, ad ſummovendos hoſtes eminebant. ſcintillam levem ignis inditam plumæ, folle fabrili ad caput fiſtulæ impoſito, flando accenderunt. inde non ſolùm magna vis fumi, ſed acrior etiam fœdo quodam nidore ex aduſta pluma quum totum cuniculum complêſſet, vix durare quiſquam intus poterat.

VIII. Quum in hoc ſtatu res ad Ambraciam eſſet; legati ab Ætolis Phæneas & Damoteles, cum liberis mandatis, decreto gentis, ad conſulem venerunt. nam prætor eorum quum alia parte Ambraciam oppugnari cerneret, alia infeſtam oram navibus hoſtium eſſe, alia Amphilochos Dolopiamque à Macedonibus vaſtari; nec Ætolos ſimul ad tria diverſa bella occurſantes ſufficere, convocato concilio, Ætolos principes, quid agendum eſſet, conſuluit. Omnium eò ſententiæ decurrerunt, *Ut pax, ſi poſſet, æquis; ſi minus, tolerandis conditionibus*

nibus peteretur. Antiochi fiducia bellum susceptum. Antiocho terra marique superato, & prope extra orbem terræ ultra juga Tauri exacto, quam spem esse sustinendi belli? Phaneas & Damoteles quod è re Ætolorum, ut in tali casu, fideque sua esse censerent, egerent. Quod enim sibi consilium, aut cujus rei electionem à fortuna relictam? Cum his mandatis legati missi, *orare consulem, ut parceret urbi, misereretur gentis quondam sociæ; nolle dicere injuriis, miseriis certè coacta insanire. Non plus mali meritos Ætolos Antiochi bello, quàm boni ante, quum adversus Philippum bellatum sit, fecisse. nec tum largè gratiam relatam sibi, nec nunc immodicè pœnam injungi debere.* Ad ea consul respondit: *Magis sæpe, quàm verè unquam, Ætolos pacem petere. imitarentur Antiochum in petenda pace, quem in bellum traxissent. Non paucis urbibus eum, de quarum libertate certatum sit, sed omni Asia cis Taurum montem, opimo regno, excessisse. Ætolos, nisi inermes de pace agentes, non auditurum se. arma illis priùs, equosque omnes tradendos esse, deinde mille talentûm argenti populo Romano dandum: cujus summæ dimidium præsens numeraretur, si pacem habere vellent. Ad ea adjecturum etiam in fœdus esse, ut eosdem, quos populus Romanus, amicos atque hostes habeant.*

IX. Adversus quæ legati, & quia gravia erant, & quia suorum animos indomitos ac immutabiles noverant, nullo reddito responso, domum regressi sunt, ut etiam atque etiam, quid agendum esset, re integra prætorem & principes consulerent. Clamore & jurgio excepti, quòd rem traherent, qualemcunque pacem referre jussi, quum redirent

Ambraciam, Acarnanum insidiis prope viam positis, quibuscum bellum erat, circumventi, Tyrrheum custodiendi deducuntur. Hæc mora injecta est paci. Quum jam Atheniensium Rhodiorumque legati, qui ad deprecandum pro his venerant, apud consulem essent, Amynander quoque Athamanum rex fide accepta venerat in castra Romana, magis pro Ambracia, ubi majorem partem temporis exsulaverat, quàm pro Ætolis sollicitus. Per hos certior factus consul de casu legatorum, adduci eos à Tyrrheo jussit. quorum post adventum agi cœptum est de pace. Amynander, quod sui maximè operis erat, impigre agebat, ut Ambracienses compelleret ad deditionem. id quum per colloquia principum succedens muris parum proficeret: postremò consulis permissu ingressus urbem, partim consilio, partim precibus evicit, ut permitterent se Romanis. Et Ætolos C. Valerius Lævini filius, qui cum ea gente primùm amicitiam pepigerat, consulis frater, matre genitus eadem, egregiè adjuvit. Ambracienses priùs pacti, ut Ætolorum auxiliares sine fraude emitterent, aperuerunt portas. dein *ut quingenta Euboïca darent talenta, ex quibus ducenta præsentia, trecenta per annos sex pensionibus æquis: captivos perfugasque redderent Romanis. urbem nequam formulæ sui juris facerent, quæ post id tempus, quo T. Quintius trajecisset in Græciam, aut vi capta ab Romanis esset, aut voluntate in amicitiam venisset. Cephallenia insula ut extra jus fœderis esset.* Hæc, quanquam spe ipsorum aliquanto leviora erant, petentibus Ætolis, ut ad concilium referrent, permissum est. Parva disceptatio de urbibus tenuit. quæ quum sui juris aliquando fuissent,

ſent, avelli velut à corpore ſuo ægre patiebantur. ad unum tamen omnes accipi pacem juſſerunt. Ambracienſes coronam auream conſuli centum & quinquaginta pondo dederunt: ſigna ænea marmoreaque & tabulæ pictæ, quibus ornatior Ambracia (quia regia ibi Pyrrhi fuerat) quàm ceteræ regionis ejus urbes erant, ſublata omnia avectaque. nihil præterea tactum, violatumve.

X. Profectus ab Ambracia conſul in mediterranea Ætoliæ, ad Argos Amphilochicum (viginti duo millia ab Ambracia abeſt) caſtra poſuit. eò tandem legati Ætoli, mirante conſule quòd morarentur, venerunt. Inde, poſteaquam approbâſſe pacem concilium Ætolorum accepit, juſſis proficiſci Romam ad ſenatum, permiſſoque, ut & Athenienſes & Rhodii deprecatores irent, dato, qui ſimul cum iis proficiſceretur, C. Valerio fratre, ipſe in Cephalleniam trajecit. Præoccupatas aures animoſque principum Romæ criminibus Philippi invenerunt; qui per legatos, per literas, Dolopas Amphilochoſque & Athamaniam ereptas ſibi querens, præſidiaque ſua, poſtremò etiam filium Perſea ex Amphilochis pulſum, averterat ſenatum ab audiendis precibus eorum. Rhodii tamen & Athenienſes cum ſilentio auditi ſunt. Athenienſis legatus Leon, Iceſiæ filius, eloquentia etiam dicitur moviſſe: qui vulgata ſimilitudine, *mari tranquillo, quod ventis concitaretur, æquiparando multitudinem Ætolorum*, uſus, *quum in fide Romana ſocietatis manſiſſent, inſita gentis tranquillitate quieſſe eos* ajebat: *poſteaquam flare ab Aſia Thoas & Dicæarchus, ab Europa Menetas & Damocritus cœpiſſent; tum illam tempeſtatem coor-*

tam

tam, quæ ad Antiochum eos, ſicut in ſcopulum, intuliſſet.

XI. Diu jactati Ætoli, tandem ut conditiones pacis convenirent, effecerunt. Fuerunt autem hæ: *Imperium majeſtatemque populi Romani gens Ætolorum conſervato ſine dolo malo. Ne quem exercitum, qui adverſus ſocios amicoſque eorum ducetur, per fines ſuos tranſire ſinito; neve ulla ope juvato. Hoſtes eoſdem habeto, quos populus Romanus, armaque in eos ferto, bellum pariter gerito: perfugas, fugitivos captivoſque reddito Romanis ſociiſque; præterquam ſi qui capti, quum domos rediſſent, iterum capti ſunt; aut ſi qui eo tempore ex iis capti ſunt, qui tum hoſtes erant Romanis, quum inter præſidia Romana Ætoli eſſent. Aliorum qui comparebunt, intra dies centum Corcyræorum magiſtratibus ſine dolo malo tradantur. qui non comparebunt, quando quiſque eorum primùm inventus fuerit, reddatur. Obſides quadraginta arbitratu conſulis Romani dato: ne minores duodecim annorum, neu majores quadraginta. Obſes ne eſto prætor, præfectus equitum, ſcriba publicus: neu quis, qui ante obſes fuerit apud Romanos. Cephallenia extra pacis leges eſto.* De pecuniæ ſumma, quam penderent, penſionibuſque ejus, nihil ex eo, quod cum conſule convenerat, mutatum. Pro argento ſi aurum dare mallent, darent, convenit; dum pro argenteis decem aureus unus valeret: *Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt; qui eorum L. Quintio, Cn. Domitio conſulibus, poſtve eos conſules armis ſubacti, aut voluntate in ditionem populi Romani venerunt, ne quem eorum Ætoli recepiſſe velint. Oeniadæ cum*

urbe

agrisque Acarnanum sunto. His legibus fœ-
ictum cum Ætolis est.

:II. Eadem non æstate solùm, sed etiam iis-
prope diebus, quibus hæc à M. Fulvio con-
in Ætolia gesta sunt, consul alter Cn. Man-
in Gallogræcia bellum gessit, quod nunc ordiri
am. Vere primo Ephesum consul venit, ac-
sque copiis à L. Scipione, & exercitu lustrato,
ionem apud milites habuit. qua, *collaudata vir-
eorum, quòd cum Antiocho uno prœlio debellâs-
adhortatus eos ad novum cum Gallis suscipien-
bellum, qui & auxiliis Antiochum juvissent, &
indomita haberent ingenia, ut nequicquam An-
us emotus ultra juga Tauri montis esset, nisi
gerentur opes Gallorum:* de se quoque pauca,
falsa, nec immodica, adjecit. Læti cum fre-
ti assensu consulem audiverunt, partem virium
ochi fuisse Gallos credentes: rege superato,
im momentum in solis per se Gallorum co-
fore. Eumenem haud in tempore abesse (Ro-
tunc erat) credere consul, gnarum locorum
inumque, & cujus interesset frangi Gallorum
. Attalum igitur fratrem ejus arcessit à Per-
o, hortatusque ad capessendum secum bellum,
entem suam suorumque operam, domum ad
parandum dimittit. Paucos post dies profecto
Ephreso consuli ad Magnesiam occurrit Attalus
mille peditibus, equitibus ducentis; Athenæo
e jusso cum ceteris copiis subsequi: commen-
iis custodia Pergami, quos fratri regnoque fi-
credebat. Consul, collaudato juvene, cum
ibus copiis ad Mæandrum progressus, castra
it; quia vado superari amnis non poterat,

&

tyranno, & cop...
ret. Permissu consulis postero die
nus venit, vestitus comitatusque
modicè locupletis habitum. & orat
sa & infracta, extenuantis opes s
suæ ditionis egestatem querentis.
sub eo, præter Cibyram, Syleum,
appellatur. ex his, ut se suosque sp
& viginti talenta se confecturum
dens pollicebatur. *Enimvero*, inq
jam ludificatio ista non potest. Par
buisse absentem, quum per legatos
nisi præsens quoque in eadem im
Quinque & viginti talenta tyran
haurirent? Quingenta ergo talent
meras, populationem in agris, obsid
specta. Hac denunciatione conter
men in pertinaci simulatione ino
illiberali adjectione, nunc per cav
precibus & simulatis lacrimis, a
... adjecta decem ...

erum omnium copia oppidum diripuerunt. inde ab Lysis fluminis fonte, postero die ad Cobulatum amnem progressi. Termessenses eo tempore Isiondensium arcem urbe capta oppugnabant: inclusi, quum alia spes auxilii nulla esset, legatos ad consulem orantes opem miserunt. cum conjugibus ac liberis in arce inclusos se mortem indies aut ferro aut fame patiendam exspectare. Volenti consuli caussa in Pamphyliam divertendi oblata est. adveniens obsidione Isiondenses exemit. Termesso pacem dedit, quinquaginta talentis argenti acceptis: item Aspendiis ceterisque Pamphyliæ populis. Ex Pamphylia rediens ad flumen Taurum primo die, postero ad Xylinen (quam vocant) comen posuit castra. Profectus inde continentibus itineribus ad Cormasam urbem pervenit. Darsa proxima urbs erat. eam, metu incolarum desertam, plenam omnium rerum copia invenit. Progredienti præter paludes, legati ab Lysinoe dedentes civitatem venerunt. Inde in agrum Sagalassenum, uberem fertilemque omni genere frugum, ventum est. Colunt Pisidæ, longè optimi bello regionis ejus. cum ea res animos facit, tum agri fœcunditas & multitudo hominum, & situs inter paucas munitæ urbis. Consul, quia nulla legatio ad finem præsto fuerat, prædatum in agros misit. tum demum fracta pertinacia est, ut ferri agique res suas viderunt. Legatis missis pacti quinquaginta talentis, & viginti millibus medimnûm tritici, viginti hordei, pacem impetraverunt. Progressus inde ad Obrimæ fontes, ad vicum, quem Aporidos comen vocant, posuit castra. Eò Seleucus ab Apamea postero *die venit.* Ægros inde & inutilia impedimenta

quum

quum Apameam dimisisset, ducibus itinerum Seleuco acceptis, profectus eo die in Metrop num campum, postero die Dinias Phrygiæ pr sit. Inde Synnada venit; metu omnibus circ pidis desertis. quorum jam præda grave a trahens, vix quinque millium die toto itiner fecto, ad Beudos, quod vetus appellant, pe ad Anabura inde, & altero die ad Alandri tertio ad Abbassum posuit castra. ibi plur stativa habuit: quia perventum erat ad Tol jorum fines.

XVI. Hi Galli, magna hominum vis, se pia agri seu prædæ spe, nullam gentem, p ituri essent, parem armis rati, Brenno duce danos pervenerunt. ibi seditio orta, & ad millia hominum cum Leonorio ac Lutari lis, secessione facta à Brenno, in Thraciam verterunt. ubi, cum resistentibus pugnan cem petentibus stipendium imponendo, E um quum pervenissent, aliquamdiu oram I tidis vectigalem habendo, regionis ejus urb nuerunt. Cupido inde eos in Asiam tra audientes ex propinquo, quanta ubertas te esset, cepit. &, Lysimachia fraude capta, sonesoque omni armis possessa, ad Hellesp descenderunt. Ibi verò exiguo divisis fret nentibus Asiam, multo magis animi ad tr dum accensi; nunciosque ad Antipatrum præ ejus oræ de transitu mittebant. quæ res qu tiùs spe ipsorum traheretur, alia rursus [illegible] regulos orta seditio est. Leonorius retro venerat, cum majore parte hominum rep zantium: Lutarius, Macedonibus per speci

ionis ab Antipatro ad speculandum missis, duas
tas naves, & tres lembos adimit. his alios atque
as dies noctesque transvehendo, intra paucos dies
nes copias trajecit. Haud ita multo post Leo-
rius, adjuvante Nicomede Bithyniæ rege, à By-
ntio transmisit. Coëunt deinde in unum rursus
lli, & auxilia Nicomedi dant, adversus Zyboe-
t, partem tenentem Bithyniæ, gerenti bellum.
que eorum maximè opera devictus Zyboea est,
hyniaque omnis in ditionem Nicomedis conces-
. Profecti ex Bithynia in Asiam processerunt.
n plus ex viginti millibus hominum quàm de-
m armata erant: tamen tantum terroris omni-
s, quæ cis Taurum incolunt, gentibus injece-
nt, ut quas adîssent, quasque non adîssent, pa-
er ultimæ propinquis imperio parerent. Postre-
ò quum tres essent gentes, Tolistoboji, Troc-
i, Tectosagi; in tres partes, quà cuique popu-
rum suorum vectigalis Asia esset, diviserunt.
rocmis Hellespontì ora data: Tolistoboji Æolida
que Ioniam, Tectosagi mediterranea Asiæ sortiti
nt. & stipendium tota cis Taurum Asia exige-
nt. Sedem autem ipsi circa Halyn flumen ce-
runt. tantusque terror eorum nominis erat, mul-
udine etiam magna sobole aucta, ut Syriæ quo-
e ad postremum reges stipendium dare non ab-
erent. Primus Asiam incolentium abnuit Atta-
s, pater regis Eumenis. audacique incepto præter
nnium opinionem adfuit fortuna, & signis col-
is superior fuit. non tamen ita infregit animos
rum, ut absisterent imperio. Eædem opes us-
e ad bellum Antiochi cum Romanis manserunt.
m quoque, pulso Antiocho, magnam spem ha-
buerunt

buerunt, quia procul mari incolerent, Roman ad se non perventurum.

XVII. Cum hoc hoste, tam terribili omn regionis ejus, quia bellum gerendum erat, pro cione milites maximè in hunc modum alloc est consul; *Non me præterit, milites, omnium, Asiam colunt, gentium Gallos fama belli pra Inter mitissimum genus hominum ferox natio, vagata bello prope orbem terrarum, sedem procera corpora, promissæ & rutilatæ comæ, scuta, prælongi gladii: ad hoc cantus inchoan prœlium, & ululatus, & tripudia, & quatien scuta in patrium quendam morem horrendus rum crepitus: omnia de industria composita ad rorem. Sed hæc, quibus insolita atque insueta Græci & Phryges & Cares timeant: Romanis, lici tumultus assuetis, etiam vanitates notæ Semel primo congressu ad Alliam olim fuderunt jores nostros: ex eo tempore per ducentos jam pecorum in modum consternatos cædunt fugan & plures prope de Gallis triumphi, quàm d orbe terrarum acti sunt. Jam usu hoc cogn est, si primum impetum, quem fervido ingeni cæca ira effundunt, sustinueris; fluunt sudore & situdine membra, labant arma: mollia co molles ubi ira consedit animos, sol, pulvis, sit ferrum non admoveas, prosternunt. Non legi legiones eorum solùm experti sumus, sed vir cum viro congrediendo. T. Manlius, M. Va quantum Gallicam rabiem vinceret Romana v docuerunt. Jam M. Manlius unus agmine dentes in Capitolium Gallos detrusit. & illis m bus nostris cum haud dubiis Gallis in terra s*

res erat. Hi jam degeneres sunt; mixti, & graci verè, quod appellantur. Sicut in frugi- ecudibusque, non tantum semina ad servan- indolem valent, quantum terra proprietas cœli- sub quo aluntur, mutat. Macedones, qui A- driam in Ægypto, qui Seleuciam ac Babyloni- qnique alias sparsas per orbem terrarum colo- bàbent, in Syros, Parthos, Ægyptios degenerâ- Massilia, inter Gallos sita, traxit aliquan- ab accolis animorum. Tarentinis quid ex Spar- dura illa & horrida disciplina mansit? Gene- in sua quicquid sede gignitur, insitum aliena , in id quod alitur, natura vertente se, dege- . Phrygas igitur Gallicis oneratos armis, sicut cie Antiochi cecidistis, victos victores cadetis. s id vereor, ne parum inde gloria quàm ne ni- s belli sit. Attalus eos rex sæpe fudit fuga- io. Nolite existimare, belluas tantùm recèns is feritatem silvestrem primò servare, deinde, s diu manibus humanis alantur, mitescere : in num feritate mulcenda non eandem naturam Eosdemne hos creditis esse, qui patres eorum te fuerunt? extorres inopia agrorum profecti per asperrimam Illyrici oram : Pæoniam inde hraciam, pugnando cum ferocissimis gentibus, si, has terras ceperunt. Duratos eos tot malis eratosque accepit terra, qua copia rerum om- saginaret. uberrimo agro, mitissimo cælo, cle- ibus accolarum ingeniis, omnis illa, cum qua ant, mansuefacta est feritas. Vobis, mehercu- Martis viris, cavenda ac fugienda quamprim- amœnitas est Asia. tantum hæ peregrina vo- tes ad exstinguendum vigorem animorum pos-

sunt :

ſunt: tantum contagio diſciplinæ moriſque accolarum valet. Hoc tamen feliciter evenit, quòd ſicut vobis adverſus vos nequaquam, ita famam apud Græcos parem illi antiquæ obtinent, cum qua venerunt. bellique gloriam victores eandem inter ſocios habebitis, quam ſi, ſervantes antiquum ſpecimen animorum, Gallos viciſſetis.

XVIII. Concione dimiſſa, miſſiſque ad Epoſſognatum legatis, qui unus ex regulis & in Eumenis amicitia manſerat, & negaverat Antiocho adverſus Romanos auxilia, caſtra movit. primo die ad Alandrum flumen, poſtero ad vicum, quem vocant Tyſcon, ventum. Eò legati Oroandenſium quum veniſſent amicitiam petentes, ducenta talenta iis ſunt imperata: precantibuſque ut domum renunciarent, poteſtas facta. Ducere inde exercitum conſul ad Plitendum: deinde ad Alyattos caſtra poſita. Eò miſſi ad Epoſſognatum redierunt, & legati cum illis reguli orantes, ne Tectoſagis bellum inferrent. ipſum in eam gentem iturum Epoſſognatum, perſuaſurumque ut imperata faciant. Data venia regulo, duci inde exercitus per Axylon (quam vocant) terram cœptus. Ab re nomen habet. non ligni modò quicquam, ſed ne ſpinas quidem, aut ullum aliud alimentum fert ignis. Fimo bubulo pro lignis utuntur. Ad Cuballum, Gallogræciæ caſtellum, caſtra habentibus Romanis apparuere cum magno tumultu hoſtium equites. nec turbârunt tantùm ſtationes Romanas repentè invecti, ſed quoſdam etiam occiderunt. qui tumultus quum in caſtra perlatus eſſet, effuſus repentè omnibus portis equitatus Romanus fudit fugavitque Gallos, & aliquot fugientes

le consul, ut qui jam ad hostes perventum cer-
:et, explorato deinde & cum cura coacto ag-
ne procedebat. continentibus itineribus quum
Sangarium flumen pervenisset, pontem, quia
o nusquam transitus erat, facere instituit. San-
ius, ex Adoreo monte per Phrygiam fluens,
scetur ad Bithyniam Thymbri fluvio. inde
jor jam geminatis aquis per Bithyniam fertur,
in Propontidem sese effundit; non tamen tam
gnitudine memorabilis, quàm quòd piscium ac-
is ingentem vim præbet. Transgressis ponte
fecto flumen, præter ripam euntibus Galli Ma-
: Magnæ à Pessinunte occurrere cum insignibus
s, vaticinantes fanatico carmine, Deam Roma-
viam belli & victoriam dare, imperiumque ejus
gionis. Accipere se omen quum dixisset con-
; castra eo ipso loco posuit. postero die ad Gor-
ım pervenit. Id haud magnum quidem oppi-
m est, sed plusquam mediterraneum celebre &
:quens emporium. tria maria pari ferme distan-
. intervallo habet. Hellespontum, ad Sinopen,
alterius oræ littora, quà Cilices maritimi co-
nt. multarum magnarumque præterea gentium
ıes contingit, quarum commercium in eum ma-
mè locum mutui usus contraxere. id tum deser-
m fuga incolarum oppidum, refertum idem co-
a rerum omnium invenerunt. Ibi stativa ha-
:ntibus legati ab Eposognato venerunt, nuncian-
s, *Profectum eum ad regulos Gallorum, nihil a-*
ui impetrâsse. ex campestribus vicis agrisque fre-
uentes demigrare, & cum conjugibus ac liberis
ua ferre atque agere possent præ se agentes por-
tantesque,

tanteſque, Olympum montem petere, ut inde armis locorumque ſitu ſeſe tueantur.

XIX. Certiora poſtea Oroandenſium legati attulerunt. *Toliſtobojorum civitatem Olympum montem cepiſſe: diverſos Tectoſagos alium montem, qui Magaba dicatur, petiſſe. Trocmos, conjugibus ac liberis apud Tectoſagos depoſitis, armatorum agmine Toliſtobojis ſtatuiſſe auxilium ferre.* Erant autem tunc trium populorum reguli, Ortiagon & Combolomarus & Gaulotus. Iis hæc maximè belli ratio ſumendi fuerat, quòd quum montes editiſſimos ejus regionis tenerent, convectis omnibus, quæ ad uſum quamvis longi temporis ſufficerent, tædio ſe fatigaturos hoſtes cenſebant. *Nam neque auſuros per tam ardua atque iniqua loca ſubire eos: & ſi conarentur, vel parva manu prohiberi ac deturbari poſſe. nec quietos, in radicibus gelidorum montium ſedentes, frigus aut inopiam laturos.* Et quum ipſa altitudo locorum eos tutaretur, foſſam quoque & alia munimenta verticibus iis, quos inſederant, circumjecere. Minima apparatus miſſilium telorum cura fuit: quòd ſaxa affatim præbituram aſperitatem ipſam locorum credebant.

XX. Conſul, quia non cominus pugnam, ſed procul locis oppugnandis futuram præceperat animo, ingentem vim pilorum, velitarium haſtarum, ſagittarum, glandiſque, & modicorum, qui funda mitti poſſent, lapidum paraverat. inſtructuſque miſſilium apparatu, ad Olympum montem ducit, & à quinque ferme millibus locat caſtra. Poſtero die cum quadringentis equitibus & Attalo progreſſum eum, ad naturam montis ſitumque Gallico-

rum

n. castrorum visendum, equites hostium, dux numerus, effusi castris in fugam averterunt. :isi quoque pauci fugientium, vulnerati plures. rtio die cum omnibus ad loca exploranda profes ; quia nemo hostium extra munimenta prosit, tutò circumvectus montem, animadvertit ridiana regione terrenos & placidè acclivos ad endam finem colles esse; ad septentrionem aras & rectas prope rupes. atque omnibus ferme s inviis, itinera tria esse: unum medio monte, à terrena erant: duo difficilia ab hiberno solis u, & ab æstivo occasu. Hæc contemplatus eo , sub ipsis radicibus posuit castra. postero die sacificio facto, quum primis hostiis litâsset, trifam exercitum divisum ducere ad hostem pergit. e cum maxima parte copiarum, quà æquissiam aditum præbebat mons, ascendit. L. Manm fratrem ab hiberno ortu, quoad loca patian: & tutò possit, subire jubet. si qua periculosa præerupta occurrant, non pugnare cum iniquie locorum, neque inexsuperabilibus vim afferre, l obliquo monte ad se declinare, & suo agmini njungi. C. Helvium cum tertia parte circumire ısim per infima montis, deinde ab æstivo occaerigere agmen. & Attali auxilia trifariam æquo mero divisit: secum esse ipsum juvenem jussit. uitatum cum elephantis in proxima tumulis placie reliquit. Edictum præfectis, ut intenti, quid ique geratur, animadvertant: opemque ferre, ıò postulent res, properent.

XXI. Galli duobus lateribus satis fidentes invia se, ab ea parte, quæ in meridiem vergeret, ut mis clauderent viam, quatuor ferme millia ar-

matorum ad tumulum, imminentem viæ mille passuum à castris occupandum mitt se rati velut castello iter impedituros. Q Romani viderunt, expediunt sese ad pugna signa modico intervallo velites eunt, & a Cretenses sagittarii, & funditores, & Tra ces: signa peditum, ut per arduum, le ducuntur, ita præ se habentium scuta, ut tantùm vitarent, pede collato non viderei gnaturi. Missilibus ex intervallo loci prœliu missum est; primò par, Gallos loco ac Romanos varietate & copia telorum. Pr certamine nihil jam æqui erat. scuta lon rùm ad amplitudinem corporum parum ea ipsa plana, malè tegebant Gallos. I tela habebant, præter gladios: quorum, q num hostis non consereret, nullus usus er nec modicis, ut quæ non præparâssent, cuique temere trepidanti ad manum ve insueti, nec arte nec viribus adjuvantes it tebantur. sagittis, glande, jaculis incauti parte configebantur: nec quid agerent, i vore obcæcatis animis, cernebant. & erat hensi genere pugnæ, in quod minimè a Nam quemadmodum cominus, ubi invic ac inferre vulnera licet, accendit ira ani rum; ita ibi ex occulto & procul levibus v nerantur, nec quo ruant cæco impetu hab lut feræ transfixæ in suos temere incurrun tegebat vulnera eorum, quòd nudi pugn sunt fusa & candida corpora, ut quæ numq si in pugna nudentur. ita & plus sanguini ta carne fundebatur, & fœdiores patebant

& candor corporum magis ſanguine atro maculabatur. Sed non tam patentibus plagis moventur. interdum inſecta cute, ubi latior, quàm altior, plaga eſt, etiam glorioſius ſe pugnare putant. Iidem, quum aculeus ſagittæ aut glandis abditæ introrſus tenui vulnere in ſpeciem urit, & ſcrutantes quæ vellant, telum non ſequitur; tum in rabiem & pudorem tam parvæ perimentis peſtis verſi, proſternunt corpora humi, ſic ut paſſim procumberent. Alii ruentes in hoſtem undique configebantur: &, quum cominus venerant, gladiis a velitibus trucidabantur. Hic miles tripedalem parmam habet: & in dextra haſtas, quibus eminus utitur. gladio Hiſpanienſi eſt cinctus. quòd ſi pede collato pugnandum eſt, tranſlatis in lævam haſtis, ſtringit gladium. Pauci ſupererant jam Gallorum: qui poſteaquam ab levi armatura ſuperatos ſe viderunt, & inſtare legionum ſigna, effuſa fuga caſtra repetunt, pavoris & tumultus jam plena; ut ubi feminæ, puerique, & alia imbellis turba permixta eſſet. Romanos victores deſerti fuga hoſtium acceperunt tumuli.

XXII. Sub idem tempus L. Manlius & C. Helvius, quum, quoad viam colles obliqui dederunt, aſcendiſſent, poſteaquam ad invia ventum eſt, flexere iter in partem montis, quæ una habebat iter; & ſequi conſulis agmen modico uterque intervallo, velut ex compoſito, cœperunt: quod primò optimum factu fuiſſet, in id neceſſitate ipſa compulſi. Subſidia enim in talibus iniquitatibus locorum maximo ſæpe uſui fuerunt: ut, primis fortè deturbatis, ſecundi & tegant pulſos & integri pugnam excipiant. Conſul, poſteaquam ad tumulos ab

lium ... ab animis fore ...
mis, quid ab animis fore, in qu
ctari? Castra illis capienda esse, præced
levi armatura hostis trepidet. quum
bet levem armaturam: quæ, quum
colligendis per tumulos telis, ut mi
haud segne id ipsum tempus consu
castris appropinquabant: & Galli
munimenta sua tegerent, armati p
rant. obruti deinde omni genere
quo plures ac densiores erant, eo
quam intercideret teli, intra vallum
poris compelluntur, stationibus
ipsos aditus portarum relictis.
compulsam in castra vis ingens
conjiciebatur: & vulnerari mu
mixtus mulierum atque puerorum
nificabat. In eos, qui portas f
ferant, legionum antesignani
verò non vulnerabantur, sed t
... inter se confecti hæ

prædaque abstinet. militem sequi pro se quemque & instare, & perculsis pavorem addere jubet. Supervenit & alterum cum L. Manlio agmen, nec eos castra intrare sinit. protinus ad persequendos hostes mittit. & ipse paullo post, tradita captivorum custodia tribunis militum, sequitur: debellatum ratus, si in illo pavore quamplurimi cæsi forent aut capti. Egresso consule, C. Helvius cum tertio agmine advenit. nec continere suos à direptione castrorum valuit: prædaque eorum, iniquissima sorte, qui pugnæ non interfuerant, facta est. Equites diu ignari & pugnæ & victoriæ suorum steterunt. deinde & ipsi, quantum equi in colles subire poterant, sparsos fuga Gallos circa radices montis consectati cecidere, aut cepere. Numerus interfectorum haud facilè iniri potuit, quia latè inter omnes anfractus montium fugaque & cædes fuit: & magna pars rupibus inviis in profundæ altitudinis convalles delapsa est, pars in silvis vepribusque occisa. Claudius, qui bis pugnatum in Olympo monte scribit, ad quadraginta millia hominum cæsa auctor est: Valerius Antias, qui magis immodicus in numero augendo esse solet, non plus decem millia. Numerus captivorum haud dubiè millia quadraginta explevit: quia omnis generis ætatisque turbam secum traxerant, demigrantium magis quàm in bellum euntium modo. Consul, armis hostium in uno concrematis cumulo, ceteram prædam conferre omnes jussit: & aut vendidit quod ejus in publicum redigendum erat; aut cum cura, ut quàm æquissima esset, per milites divisit. Laudati quoque pro concione omnes sunt, donatique pro merito quisque: ante om-

[illegible]…
XXIV. Sup…
sagis. Ad eos profectus con…
cyram, nobilem in illis locis urbem, per…
de hostes paullo plus decem millia aber…
quum stativa essent, facinus memorabile…
factum est. Ortiagontis reguli uxor…
mia custodiebatur inter plures captivos,…
diæ centurio præerat, & libidinis & ava…
ris. Is primò ejus animum tentavit. …
abhorrentem à voluntario videret stu…
quod servum fortuna erat, vim fecit. …
leniendam indignitatem injuriæ, sp…
suos mulieri facit: & ne eam quid…
gratuitam; certo auri pondere pa…
conscium suorum haberet, ipsi perm…
captivis nuncium conf…
vellet, unum ex…
ret. Locum prope flumen cum a…
ne plus, necessarii captivæ cum…
Hæc insequenti ad eum accipiendo…
mulieris servus inter captivos ej…
[illegible] …cium primis tene[illegible]…

qui ab Olympo domum refugerat, pervenit. quem priusquam complecteretur, caput centurionis ante pedes ejus abjecit: mirantique cujusnam id caput hominis, aut quod id facinus haudquaquam muliebre esset, & injuriam corporis, & ultionem violatæ per vim pudicitiæ confessa viro est: aliaque (ut traditur) sanctitate & gravitate vitæ hujus matronalis facinoris decus ad ultimum conservavit.

XXV. Ad Ancyram in stativa Tectosagûm oratores ad consulem venerunt, petentes, ne ante ab Ancyra castra moveret, quàm collocutus cum suis regibus esset. nullas conditiones pacis iis non bello fore potiores. Tempus in posterum diem constituitur, locusque qui maximè medius inter castra Gallorum & Ancyram est visus. Quo quum consul ad tempus cum præsidio quingentorum equitum venisset, nec ullo Gallorum ibi viso, regressus in castra esset; oratores iidem redeunt, excusantes religione objecta venire reges non posse. principes gentis, per quos æquè res transigi posset, venturos. Consul se quoque Attalum missurum dixit. Ad hoc colloquium utrimque ventum est. trecentos equites Attalus præsidii caussa quum adduxisset, jactæ sunt pacis conditiones. Finis rei quia absentibus ducibus imponi non poterat, convenit, uti consul regesque eo loco postero die congrederentur. Frustratio Gallorum eò spectabat: primùm, ut tererent tempus, donec res suas, cum quibus periclitari nolebant, cum conjugibus ac liberis trans Halyn flumen trajicerent: deinde quòd ipsi consuli, parum cauto adversus colloquii fraudem, insidiabantur. Mille ad eam rem ex omni numero audaciæ expertæ delegerunt equites. & suc-

dium & ipsum pro statione ...
oppositum. suam tamen alteram st
castra sexcentorum equitum posi
affirmante Attalo venturos reges
posse, profectus è castris, quum
tea, præsidio equitum quinque m
sisset, nec multum à constituto
pente concitatis equis cum im
Gallos venientes. constituit agm
tela animosque equitibus jussis,
initium pugnæ accepit, nec ce
prægravaret multitudo, cedere s
fusis turmarum ordinibus, cœpit.
jam plus in mora periculi quàm
servandis præsidii esset, omnes
effusi sunt. tum verò instare dissi
dere : magnaque pars oppressa f
bulatorum sexcenti equites occi
cul clamore pavido suorum ex
equosque expedissent, integri pr

runt. Romani, ardentibus ira animis, postero die omnibus copiis ad hostem perveniunt.

XXVI. Biduum natura montis per se ipsum exploranda, ne quid ignoti esset, absumpsit consul. tertio die quum auspicio operam dedisset, deinde immolâsset, in quatuor partes divisas copias educit: duas ut medio monte duceret, duas ab lateribus ut adversus cornua Gallorum erigeret. Hostium quod roboris erat, Tectosagi & Trocmi mediam tenebant aciem, millia hominum quinquaginta: equitatum (quia equorum nullus inter inæquales rupes usus erat) ad pedes deductum, decem millia hominum, ab dextro locaverunt cornu. Ariarathis Cappadoces & Morzi auxiliares in lævo quatuor ferme millium numerum explebant. Consul, sicut in Olympo monte, prima in acie locata levi armatura, telorum omnis generis ut æquè magna vis ad manum esset, curavit. Ubi appropinquârunt, omnia eadem utrimque, quæ fuerant in priore prœlio, erant, præter animos, & victoribus ab re secunda auctos & hostibus fractos: quia etsi non ipsi victi erant, suæ gentis hominum cladem pro sua ducebant. itaque à paribus initiis cœpta res eundem exitum habuit. Velut nubes levium telorum conjecta obruit aciem Gallorum. nec aut procurrere quisquam ab ordinibus suis, ne nudarent undique corpus ad ictus, audebant: & stantes, quo densiores erant, hoc plura, velut destinatum petentibus, vulnera accipiebant. Consul, jam per se turbatis si legionum signa ostendisset, versuros extemplo in fugam omnes ratus, receptis inter ordines velitibus & alia turba auxiliorum, aciem promovit.

menta se recep... impetus tulit, ...
lati, quà quemque impetus tulit, ceciderunt te...
res, usque ad castra secuti, prædæ hæserunt...
inde in castris cupiditate prædæ hæserunt...
quebatur quisquam. In cornibus Galli d...
terunt, quia seriùs ad eos perventum est...
ne primum quidem conjectum teloru...
Consul, qui ingressos in castra ab dirept...
here non poterat, eos qui in cornibus f...
tinus ad sequendos hostes misit. per...
spatium secuti, non plus tamen octo...
num in fuga (nam pugna nulla fuit...
reliqui flumen Halyn trajecerunt.
magna pars ea nocte in hostium cast...
teros in sua castra consul reduxit. ...
ptivos prædamque recensuit: quæ ta...
tam avidissima rapiendi gens, quu...
Taurum omnia armis per multos...
coacervare potuit. Galli, ex dissip...
in unum locum congregati, ...
... nudati omnibus re...

mae. T. Quintius Flamininus & M. Claudius Marcellus senatum perlegerunt. princeps in senatu tertium lectus P. Scipio Africanus. quatuor soli praeteriti sunt, nemo curuli usus honore: & in equitatu recensendo mitis admodum censura fuit. Substructionem super Æquimalium in Capitolio, & viam silice sternendam à porta Capena ad Martis locaverunt. Campani, ubi censerentur, senatum consuluerunt. decretum, utì Romae censerentur. Aquae ingentes eo anno fuerunt. Tiberis duodecies campum Martium planaque urbis inundavit. Ab Cn. Manlio consule bello in Asia cum Gallis perfecto, alter consul M. Fulvius, perdomitis Ætolis, quum trajecisset in Cephalleniam, circa civitates Insulae misit percunctatum, utrùm se dedere Romanis, an belli fortunam experiri mallent? Metus ad omnes valuit, ne deditionem recusarent. obsides inde imperatos pro viribus inopis populi, vicenos Nesiotae, Cranii, Pallenses, & Samaei dederunt. Insperata pax Cephalleniae affulserat: quum repente una civitas, incertum quam ob caussam, Samaei desciverunt. Quia opportuno loco urbs posita esset, timuisse se ajebant, ne demigrare cogerentur ab Romanis. ceterùm ipsine sibi eum finxerint metum, & timore vano quietem exuerint, an jactata sermonibus res apud Romanos perlata ad eos sit, nihil comperti est, nisi quòd, datis jam obsidibus, repente portas clauserunt: & ne suorum quidem precibus (miserat enim sub muros consul ad tentandam misericordiam parentum populariumque) desistere ab incepto voluerunt. Oppugnari deinde, posteaquam nihil pacati respondebatur, coepta urbs est. apparatum omnem tor-

mentorum

mentorum machinarumque transvectum ab Ambraciæ oppugnatione habebat: & opera, quæ facienda erant, impigre milites perfecerunt. duobus igitur locis admoti arietes quatiebant muros.

XXIX. Nec ab Samæis quicquam, quo aut opera aut hostis arceri posset, prætermissum est. duabus tamen maximè resistebant rebus: una, interiorem semper juxta validum pro diruto novum obstruentes murum: altera, eruptionibus subitis nunc in opera hostium, nunc in stationes: & plerumque iis prœliis superiores erant. Una ad coërcendos inventa haud magna memoratu res est. Centum funditores ab Ægio & Patris & Dymis acciti. A pueris ii, more quodam gentis, saxis globosis, quibus ferme arenæ immixtis strata littora sunt, funda mare apertum incessentes exercebantur. itaque longiùs certiùsque & validiore ictu, quàm Balearis funditor, eo telo usi sunt. & est non simplicis habenæ, ut Balearica aliarumque gentium funda: sed triplex scutale crebris suturis duratum, ne fluxa habena volutetur in jactu glans; sed, librata quum sederit, velut nervo missa excutiatur. coronas modici circuli magno ex intervallo loci assueti trajicere, non capita solùm hostium vulnerabant, sed quem locum destinâssent oris. Eæ fundæ Samæos cohibuerunt, ne tam crebrò, neve tam audacter erumperent: adeò ut precarentur ex muris Achæos, ut parumper abscederent; & se cum Romanis stationibus pugnantes quietè spectarent. Quatuor menses obsidionem Samæ sustinuit. quum ex paucis quotidie aliqui eorum caderent aut vulnerarentur, & qui supererant fessi & corporibus & animis essent; Romani nocte per arcem,

quam

quam Cyatidem vocant, (nam urbs, in mare devexa, in occidentem vergit) muro superato in forum pervenerunt. Samæi, posteaquam captam urbis partem ab hostibus senserunt, cum conjugibus ac liberis in majorem refugerunt arcem. inde postero die dediti, direpta urbe, sub corona omnes venierunt.

XXX. Consul compositis rebus Cephalleniæ, præsidio Samæ imposito, in Peloponnesum, jamdiu arcessentibus Ægiensibus maximè ac Lacedæmoniis, trajecit. Ægium à principio Achaïci concilii semper conventus gentis indicti sunt; seu dignitati urbis id, seu loci opportunitati datum est. hunc morem Philopœmen eo primùm anno labefactare conatus, legem parabat ferre, ut in omnibus civitatibus quæ Achaïci concilii essent, invicem conventus agerentur. & sub adventum consulis Damiurgis civitatum, qui summus est magistratus, Ægium evocantibus, Philopœmen (prætor tum erat) Argos conventum edixit. quò quum appareret omnes fere conventuros; consul quoque, quanquam Ægiensium favebat caussæ, Argos venit: ubi quum disceptatio fuisset, & rem inclinatam cerneret, incepto destitit. Lacedæmonii deinde eum in sua certamina averterunt. Sollicitam eam civitatem exsules maximè habebant: quorum magna pars in maritimis Laconicæ oræ castellis, quæ omnis adempta erat, habitabant. id ægre patientes Lacedæmonii, ut aliquem liberum ad mare haberent aditum, si quando Romam, aliove quo mitterent legatos, simulque ut emporium & receptaculum peregrinis mercibus ad necessarios usus

esset,

castella omnia vicique, & exsules, quibus
micilia erant, ad Achæos miserunt.

XXXI. Philopœmen prætor, jam inde
exsulum caussæ & amicus, & auctor sem
chæis minuendi opes & auctoritatem Lac
niorum, concilium quærentibus dedit. de
que eo referente factum est, *Quum in fi*
chæorum tutelamque T. Quintius & Roman
nica ora castella & vicos tradidissent, &c., qu
stinere his ex fœdere Lacedæmonii deberent,
cus oppugnatus esset, cædesque ibi facta; q
rei auctores affinesque essent, nisi dederentur
violatum videri fœdus. Ad exposcendos eo
extemplo Lacedæmonem missi sunt. Id
um adeò superbum & indignum Lacedæmo
sum est, ut, si antiqua civitatis fortuna esset
dubiè arma extemplo capturi fuerint. maxi
tem consternavit eos metus, si semel primi
riis obediendo jugum accepissent, ne, id qu
diu molitetur. Philopœmen exsulibus Lace

monem dederent; orarentque eum ut veniret in Peloponnesum, ad urbem Lacedæmonem in fidem ditionemque populi Romani accipiendam.

XXXII. Id ubi legati ad Achæos retulerunt, omnium civitatum, quæ ejus concilii erant, consensu, bellum Lacedæmoniis indictum est. ne extemplo gereretur, hiems impediit. Incursionibus tamen parvis, latrocinii magis quàm belli modo, non terra tantùm, sed etiam navibus è mari fines eorum vastati. Hic tumultus consulem in Peloponnesum adduxit; jussuque ejus Elin concilio indicto, Lacedæmonii ad disceptandum acciti. Magna ibi non disceptatio modò, sed etiam altercatio fuit. cui consul quum alia, satis ambitiosè partem utramque fovendo, incerta respondisset; una denunciatione, ut bello abstinerent, donec Romam legatos ad senatum misissent, finem imposuit. Utrimque legatio missa Romam est. exsules quoque Lacedæmoniorum suam caussam legationemque Achæis injunxerunt. Diophanes & Lycortas, Megalopolitani ambo, principes legationis Achæorum fuerunt. qui dissidentes in republica, tum quoque minimè inter se convenientes orationes habuerunt. Diophanes senatui disceptationem omnium rerum permittebat. eos optimè controversias inter Achæos ac Lacedæmonios finituros esse. Lycortas ex præceptis Philopœmenis postulabat, ut Achæis ex fœdere ac legibus suis quæ decrêssent, agere liceret; libertatemque sibi illibatam, cujus ipsi auctores essent, præstarent. Magnæ auctoritatis apud Romanos tum gens Achæorum erat: novari tamen nihil de Lacedæmoniis placebat. ceterùm responsum ita perplexum fuit, ut & Achæi sibi de

Lace-

Lacedæmone permiſſum aociperent ; & Lacedæmonii non omnia conceſſa iis interpretarentur. hac poteſtate immodicè Achæi ac ſuperbè uſi ſunt.

XXXIII. Philopœmeni continuatur magiſtratus. qui veris initio exercitu indicto caſtra in finibus Lacedæmoniorum poſuit: legatos deinde miſit ad depoſcendos auctores defectionis ; & civitatem in pace futuram, ſi id feciſſent, pollicens, & illos nihil indicta cauſſa paſſuros. Silentium præ metu ceterorum fuit. quos nominatim depopoſcerat, ipſi ſe ituros profeſſi ſunt ; fide accepta ab legatis, vim abfuturam, donec cauſſam dixiſſent. ierunt alii etiam illuſtres viri, & advocati privatis, & quia pertinere cauſſam eorum ad rempublicam cenſebant. Nunquam aliàs exſules Lacedæmoniorum Achæi ſecum adduxerant in fines: quia nihil æquè alienaturum animos civitatis videbatur. tunc exercitus totius prope anteſignani exſules erant. Ii, venientibus Lacedæmoniis ad portam caſtrorum, agmine facto occurrerunt. & primò laceſſere jurgiis : deinde altercatione orta, quum accenderentur iræ, ferociſſimi exſulum impetum in Lacedæmonios fecerunt. quum illi Deos & fidem legatorum teſtarentur, & legati & prætor ſummoveret turbas, & protegeret Lacedæmonios, vinculaque jam quoſdam injicientes arceret : creſcebat tumultu concita turba. Et Achæi ad ſpectaculum primò concurrerunt. deinde vociferantibus exſulibus quæ paſſi forent, & orantibus opem, affirmantibuſque ſimul, *Nunquam talem occaſionem habituros, ſi eam prætermiſiſſent : fœdus, quod in Capitolio, quod Olympiæ, quod in arce Athenis ſacratum fuiſſet, irritum per illos eſſe : priuſquam alio de integro*

tegro fœdere obligarentur, noxios puniendos esse; accensa his vocibus multitudo ad vocem unius, qui ut ferirent, inclamavit, saxa conjecit: atque ita septemdecim, quibus vincula per tumultum injecta erant, interfecti sunt: sexaginta tres postero die comprehensi, à quibus prætor vim arcuerat, non quia salvos vellet, sed quia perire caussa indicta nolebat, objecti multitudini iratæ, quum aversis auribus pauca locuti essent, damnati omnes & traditi sunt ad supplicium.

XXXIV. Hoc metu injecto Lacedæmoniis, imperatum primùm, ut muros diruerent: deinde ut omnes externi auxiliares, qui mercede apud tyrannos militâssent, terra Laconica excederent: tum, utì quæ servitia tyranni liberâssent (ea magna multitudo erat) ante diem certam abirent: qui ibi mansissent, eos prehendendi, vendendi, abducendi Achæis jus esset: Lycurgi leges moresque abrogarent: Achæorum assuescerent legibus institutisque. ita unius eos corporis fore, & de omnibus rebus faciliùs consensuros. Nihil obedientiùs fecerunt, quàm ut muros diruerent: nec ægrius passi sunt, quàm exsules reduci. Decretum Tegeæ, in concilio communi Achæorum, de restituendis iis factum est. & mentione illata, externos auxiliares dimissos, & Lacedæmoniis adscriptos (ita enim vocabant, qui à tyrannis liberati erant) urbe excessisse, in agros dilapsos, priusquam dimitteretur exercitus: ire prætorem cum expeditis, & comprehendere id genus hominum, & vendere jure prædæ placuit. Multi comprehensi venierunt. porticus ex ea pecunia Megalopoli permissu Achæorum refecta est, quam Lacedæmonii diruerant. Et ager

Belbi-

cungi, cui per septingentos annos a

XXXV. A concili

Ante Chr. 188. *U. C.* 564.

fulem inter Achæos. disceptatum est, M. in exitu annus erat.

sa profectus Romam, creavit rium Messalam & C. Livium S M. Æmilium Lepidum inimicu petentem dejecisset. Prætores i cius Philippus, M. Claudius M nius, C. Atinius, P. Claudius I Acidinus. Comitiis perfectis, vium in provinciam ad exerci eique & collegæ Cn. Manlio imp rogatum est. Eo anno in æde Dei ipsius ex decemvirorum res Capitolio aurati à P. Cornelio p se, inscriptum est. Et duodecim dilibus curulibus, P. Claudio

publica, deque provinciis & exercitibus ſenatum conſuluerunt. De Ætolia & Aſia nihil mutatum eſt. Conſulibus, alteri Piſæ cum Liguribus, alteri Gallia provincia decreta eſt. comparare inter ſe, aut ſortiri juſſi, & novos exercitus, binas legiones ſcribere, & ut ſociis Latini nominis quina dena millia peditum imperarent, & mille ducentos equites. Meſſalæ Ligures, Salinatori obtigit Gallia. Prætores inde ſortiti ſunt. Marcio Claudio urbana, Publio Claudio peregrina juriſdictio evenit. Q. Marcius Siciliam, C. Stertinius Sardiniam, L. Manlius Hiſpaniam citeriorem, C. Atinius ulteriorem eſt ſortitus.

XXXVI. De exercitibus ita placuit. è Gallia legiones, quæ ſub C. Lælio fuerant, ad M. Tuccium proprætorem in Bruttios traduci: &, qui in Sicilia eſſet, dimitti exercitum: & claſſem, quæ ibi eſſet, Romam reducere M. Sempronium proprætorem. Hiſpaniis legiones ſingulæ, quæ tum in iis provinciis erant, decretæ: & ut terna millia peditum, ducenos equites ambo prætores in ſupplementum ſociis imperarent, ſecumque tranſportarent. Priuſquam in provincias novi magiſtratus proficiſcerentur, ſupplicatio in triduum pro collegio decemvirorum imperata fuit in omnibus compitis, quòd luce inter horam tertiam ferme & quartam tenebræ obortæ fuerant. & novendiale ſacrificium indictum eſt, quòd in Aventino lapidibus pluiſſet. Campani, quum eos ex ſenatuſconſulto, quod priore anno factum erat, cenſores Romæ cenſeri coëgiſſent, (nam antea incertum fuerat, ubi cenſerentur) petierunt, ut ſibi cives Romanas ducere uxores liceret; & ſi qui priùs duxiſſent,

ſent, ut habere eas; & ante eam diem nati, uti juſti ſibi liberi heredeſque eſſent. utraque res impetrata. De Formianis Fundaniſque municipibus & Arpinatibus C. Valerius Tappus tribunus plebis promulgavit: utì iis ſuffragii latio (nam ante ſine ſuffragio habuerant civitatem) eſſet. Huic rogationi quatuor tribuni plebis, quia non ex auctoritate ſenatus ferretur, quum intercederent; edocti, populi eſſe, non ſenatus jus, ſuffragium, quibus velit, impartiri, deſtiterunt incepto. Rogatio perlata eſt; ut in Æmilia tribu Formiani & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent. atque in his tribubus tum primùm ex Valerio plebiſcito cenſi ſunt. M. Claudius Marcellus cenſor, fortè ſuperato T. Quintio, luſtrum condidit. cenſa civium capita ducenta quinquaginta octo millia, trecenta octo. Luſtro perfecto, conſules in provincias profecti ſunt.

XXXVII. Hieme ea, qua hæc Romæ geſta ſunt, ad Cn. Manlium conſulem primùm, deinde proconſulem, hibernantem in Aſia, legationes undique ex omnibus civitatibus gentibuſque, quæ cis Taurum montem incolunt, conveniebant. & ut clarior nobiliorque victoria Romanis de rege Antiocho fuit, quàm de Gallis; ita lætior ſociis erat de Gallis, quàm de Antiocho. Tolerabilior regia ſervitus fuerat, quàm feritas immanium barbarorum: incertuſque in dies terror, quo velut tempeſtas eos populantes inferret. itaque, ut quibus libertas, Antiocho pulſo, pax, Gallis domitis, data eſſet; non gratulatum modò venerant, ſed coronas etiam aureas pro ſuis quæque facultatibus attulerant; & ab Antiocho legati, & ab ipſis Gallis

pacis leges dicerentur, & ab Ariarathe rege Cappadocum venerunt, ad veniam petendam, luendamque pecunia noxam, quòd auxiliis Antiochum juvisset. Ei ducenta talenta argenti sunt imperata. Gallis responsum; quum Eumenes rex venisset, tum daturum iis leges. civitatum legationes cum benignis responsis, lætiores etiam quàm venerant, dimissæ. Antiochi legati pecuniam in Pamphyliam, frumentumque ex pacto cum L. Scipione debere jussi advehere. eò se cum exercitu venturum. Principio deinde veris lustrato exercitu profectus, die octavo Apameam venit. ibi triduum stativis habitis, tertiis rursus ab Apamea castris in Pamphyliam, quò pecuniam frumentumque regios convehere jusserat, pervenit. mille & quinquaginta talenta argenti accepta Apameam deportantur. frumentum exercitui dividitur. Inde ad Pergam ducit; quæ una in iis locis regio tenebatur præsidio. Appropinquanti præfectus præsidii obvius fuit, triginta dierum tempus petens, ut regem Antiochum de urbe tradenda consuleret. dato tempore, ad eam diem præsidio decessum est. à Perga L. Manlio fratre cum quatuor millibus militum Oroanda, ad reliquum pecuniæ ex eo quod pepigerant exigendum, misso; ipse, quia Eumenem regem & decem legatos ab Roma Ephesum venisse audierat, jussis sequi Antiochi legatis, Apameam exercitum reduxit.

XXXVIII. Ibi ex decem legatorum sententia fœdus in hæc verba fere cum Antiocho conscriptum est: *Amicitia regi Antiocho cum populo Romano his legibus & conditionibus esto. Ne quem exercitum, qui cum populo Romano sociisque bellum gesturus erit,*

rit, rex per fines regni sui, eorumque qui sub ditione ejus erunt, transire sinito: neu commeatu, neu qua alia ope juvato. Idem Romani sociique Antiocho, & iis qui sub imperio ejus erunt, præstent. Belli gerendi jus Antiocho ne esto cum iis qui insulas colunt, neve in Europam transeundi. Excedito urbibus, agris, vicis, castellis cis Taurum montem usque ad Tanaïm amnem, & à valle Tauri usque ad juga qua in Lycaoniam vergit. Ne qua arma efferto ex iis oppidis, agris, castellisque, quibus excedat. si qua extulit, quæ quoque oportebit, rectè restituito. Ne militem, neu quem alium ex regno Eumenis recipito. Si qui earum urbium cives quæ regno abscedunt, cum rege Antiocho, intraque fines ejus regni sunt, Apameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex regno Antiochi apud Romanos sociosque sunt, iis jus abeundi manendique esto. Servos seu fugitivos, seu bello captos, seu qui liber captus aut transfuga erit, reddito Romanis sociisque. Elephantos tradito omnes, neque alios parato. Tradito & naves longas armamentaque earum: neve plures quàm decem naves actuarias (nulla plusquam triginta remis agatur) habeto: neve monerem ex belli caussa, quod ipse illaturus erit. neve navigato citra Calycadnum, neve Sarpedonem, promontoria: extra quam si qua navis pecuniam, stipendium, aut legatos, aut obsides portabit. Milites mercede conducendi ex iis gentibus, quæ sub ditione populi Romani sunt, Antiocho regi jus ne esto: ne voluntarios quidem recipiendi. Rhodiorum sociorumve quæ ædes ædificiaque intra fines regni Antiochi sunt, quo jure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum sociorumve sunto. Si qua pecunia debentur, earum exactio esto. Si quid abla-

ctum est, id conquirendi, cognoscendi, repetendique item esto. Si quas urbes, quas tradi oportet, ii nt, quibus Antiochus dedit, ex iis praesidia dedu- : utique recte tradantur, curato. Argenti pro- duodecim millia Attica talenta dato intra duode- annos pensionibus aequis. Talentum ne minus do octoginta Romanis ponderibus pendat, & tritici ngenta quadraginta millia modium. Eumeni re- alenta trecenta quinquaginta intra quinquennium ; & pro frumento quod aestimatione fiat, ta- a centum viginti septem. Obsides Romanis vi- ti dato: & triennio mutato, ne minores octonum den annorum, neu majores quinum quadragenum. qui sociorum populi Romani ultro bellum inferent tiocho, vim vi arcendi jus esto: dum ne quam em aut belli jure teneat, aut in amicitiam acci- t. Controversias inter se jure ac judicio disceptan- ant, si utrisque placebit, bello. De Annibale no, & Ætolo Thoante, & Mnasimacho Acar- e, & Chalcidensibus, Eubulida & Philone, de- dis, in hoc quoque foedere adscriptum est. & si quid postea addi, demi, mutarive placuisset, id salvo foedere fieret.

XXXIX. Consul juravit in hoc foedus. ab rege exigerent jusjurandum, profecti, Q. Minucius ermus, & L. Manlius, qui tum forte ab Ore- lis redit: & Q. Fabio Labeoni, qui classi prae- t, scripsit, ut Patara extemplo proficisceretur; aeque ibi naves regiae essent, concideret crema- que. Profectus ab Epheso quinquaginta tectas es aut concidit, aut incendit. Telmissum ea- n expeditione (territis subito adventu classis op- danis) recepit. Ex Lycia protinus, jussis ab E-

pheso

inter ...
lephantos quoque accep... deinde caussas civitatu...
nes dedisset; deinde caussas civitatum ... Et A...
novas res turbatis, cognovit. Et ... Eu...
parte dimidia pecuniæ imperatæ, Eu...
cio, cui despondera per eos dies f...
in amicitiam est acceptus. Civitat...
nitis caussis, decem legati aliam al...
conditionem. Quæ stipendiariæ re...
erant, & cum populo Romano...
immunitatem dederunt: quæ p...
fuerant, aut stipendiariæ Attali ...
vectigal pendere Eumeni jusserunt...
terea Colophoniis qui in Notio...
mæis & Milesiis immunitatem ...
zomeniis super immunitatem &...
lam dono dederunt: & Milesiis...
pellant, agrum restituerunt: ...
teum & Gergithum addiderun...
centia ulla merita, quàm ori...
... & Dardanum liberandi...
... & E...

meni Cherſoneſum in Europa & Lyſimachiam, caſtella, vicos, agros, quibus finibus tenuerat Antiochus, adjecerunt: in Aſia Phrygiam utramque; alteram ad Helleſpontum, majorem alteram vocant: & Myſiam, quam Pruſias rex ademerat, ei reſtituerunt: & Lycaoniam, & Myliada, & Lydiam, & nominatim urbes, Tralles, atque Epheſum & Telmiſſum. De Pamphylia diſceptatum inter Eumenem & Antiochi legatos quum eſſet, quia pars ejus citra, pars ultra Taurum eſt; integra res ad ſenatum rejicitur.

XL. His fœderibus decretiſque datis, Manlius, cum decem legatis omnique exercitu ad Helleſpontum profectus, evocatis eò regulis Gallorum, leges, quibus pacem cum Eumene ſervarent, dixit; denunciavitque, ut morem vagandi cum armis finirent, agrorumque ſuorum terminis ſe continerent. Contractis deinde ex omni ora navibus, & Eumenis etiam claſſe per Athenæum fratrem regis ab Elæa adducta, copias omnes in Europam trajecit. inde per Cherſoneſum modicis itineribus grave præda omnis generis agmen trahens, Lyſimachiæ ſtativa habuit: ut quammaxime recentibus & integris jumentis Thraciam, per quam iter vulgò horrebant, ingrederetur. Quo profectus eſt ab Lyſimachia die, ad amnem Melana, quem vocant; inde, poſtero die, Cypſela pervenit: à Cypſelis via decem millium fere ſilveſtris, anguſta, confragoſa excipiebat. propter cujus difficultatem itineris in duas partes diviſus exercitus. & præcedere una juſſa, altera magno intervallo cogere agmen, media impedimenta interpoſuit: plauſtra cum pecunia publica erant, pretioſaque alia præda. Itaque quum

donum ...
per Thraciam redituros
cuniam ſecum portare
perator erat ; ſollicitus
rum. Thraces nihil
tranſirent. poſteaquam
viderunt, poſtremos n
pedimenta & ſarcina
bus, partim ea quæ i
tim ſub oneribus jun
eaquam clamor prin
ſaltum ſequebantur,
men eſt perlatus,
tur, & inordinatum
conſeritur. Thrac
bus, & pleroſque
haberent) inermes
iniquitas locorum
ſantibus, & laten
prodebat. ipſa eti
... illis

XLI. Romanorum primum agmen extra saltum circa templum Bendidium castra loco aperto posuit: pars altera ad custodiam impedimentorum medio in saltu, duplici circumdata vallo, mansit. Postero die, priùs explorato saltu quàm moverent, primis se conjungunt. In eo proelio, quum & impedimentorum pars & calonum, & milites aliquot, quum passim toto prope saltu pugnaretur, cecidissent; plurimum Q. Minucii Thermi morte damni est acceptum, fortis ac strenui viri. Eo die ad Hebrum flumen perventum est. inde Æniorum fines præter Apollinis, Zerynthum quem vocant incolæ, templum superant. Aliæ angustiæ circa Tempyra excipiunt, (hoc loco nomen est) nec minus confragosæ, quàm priores: sed quia nihil silvestre circa est, ne latebras quidem ad insidiandum præbent. Huc ad eandem spem prædæ Thrausi (gens & ipsa Thracum) convenere: sed quia nudæ valles, procul ut conspicerentur angustias obsidentes, efficiebant; minus terroris tumultusque fuit apud Romanos. quippe etsi iniquo loco, proelio tamen justo, acie aperta, collatis signis dimicandum erat. Conferti subeuntes, cum clamore impetu facto, primùm expulere loco hostes; deinde avertere. fuga inde cædesque suis, ipsos impedientibus angustiis, fieri coepta est. Romani victores ad vicum Maronitarum (Saren appellant) posuerunt castra. postero die patenti itinere Priaticus campus eos excepit, triduumque ibi frumentum accipientes manserunt; partim ex agris Maronitarum, conferentibus ipsis, partim ex navibus suis, quæ cum omnis generis commeatu sequebantur. *Ab stativis diei via Apolloniam* fuit. hinc

 per

puli Romani est, magnum & terribile nomen. Recenti ruina Annibalis, Philippi, Antiochi, prope attoniti erant, tantæ corporum moles. Fundis sagittisque in fugam consternati sunt. gladius in acie cruentatus non est Gallico bello: velut avium examina, ad crepitum primum missilium avolavere. At Hercule, nos iidem (admonente fortuna, quid, si hostem habuissemus, casurum fuisset) quum redeuntes in latrunculos Thracas incidissemus, cæsi, fugati, exuti impedimentis sumus. Q. Minucius Thermus, in quo haud paullo plus damni factum est, quàm si Cn. Manlius, cujus temeritate ea clades inciderat, periisset, cum multis viris fortibus cecidit: exercitus, spolia regis Antiochi referens, trifariam dissipatus; alibi primum, alibi postremum agmen, alibi impedimenta; inter vepres in latebris ferarum noctem unam delituit. Pro his triumphus petitur? Si nihil in Thracia cladis ignominiæque foret acceptum, de quibus hostibus triumphum peteres? de iis, ut opinor, quos tibi hostes senatus, aut populus Romanus dedisset. Sic huic L. Scipioni, sic illi Manio Acilio de rege Antiocho, sic paullo ante T. Quintio de rege Philippo, sic P. Africano de Annibale & Pœnis & Syphace triumphus datus. & minima illa, quum jam senatus censuisset bellum, quæsita tamen sunt, quibus nunciandum esset: ipsis utique regibus nunciaretur, an satis esset ad præsidium aliquod nunciari? Vultis ergo hæc omnia pollui & confundi? tolli fecialia jura? nullos esse feciales? fiat (pace Deûm dixerim) jactura religionis: oblivio Deorum capiat pectora vestra. Num senatum quoque de bello consuli non placet? non ad populum ferri, velint

lint

ta, Q. Fulvius Flaccus, M. Furius Crassipes. ›itiis perfectis, quas provincias prætoribus esse :ret, retulit ad senatum consul. decreverunt Romæ, juris dicendi caussa: duas extra Ita-, Siciliam & Sardiniam: duas in Italia, Ta- ım & Galliam. & extemplo, priusquam ini- magistratum, sortiri jussi. Ser. Sulpicius ur- m, Q. Terentius peregrinam est sortitus: L. ntius Siciliam, Q. Fulvius Sardiniam, Ap. Clau- Tarentum, M. Furius Galliam. Eo anno L. ıcius Myrtilus & L. Manlius, quòd legatos haginienses pulsâsse dicebantur, jussu M. Clau- rætoris per urbis feciales traditi sunt legatis, & haginem avecti. In Liguribus magni belli, liscentis indies magis, fama erat. itaque con- ıs novis, quo die de provinciis & de republi- :tulerunt, senatus utrique Ligures provinciam :vit. Huic senatusconsulto Lepidus consul cedebat, *Indignum esse* prædicans, *consules am- s valles Ligurum includi. M. Fulvium & Cn. lium biennium jam, alterum in Europa, alte- in Asia, velut pro Philippo atque Antiocho sub- os, regnare. si exercitus in his terris esse place- onsules iis potiùs, quàm privatos, praesse opor- Vagari eos cum belli terrore per nationes, qui- ellum indictum non sit, pacem pretio venditan- si eas provincias exercitibus obtinere opus esset: Man. Acilio, L. Scipioni consulibus M. Fulvius Cn. Manlius successissent consules; ita Fulvio lioque C. Livium & M. Valerium consules de- succedere. nunc certè perfecto Ætolico bello, re- ab Antiocho Asia, devictis Gallis, aut consules xercitus consulares mitti, aut reportari legiones inde.*

inde, reddique tandem reipublicæ debere. Senatus his auditis, in sententia perseveravit, ut consulibus ambobus Ligures provincia esset: Manlium Fulviumque decedere de provinciis, & exercitus inde deducere, ac redire Romam, placuit.

XLIII. Inimicitiæ inter M. Fulvium & M. Æmilium consulem erant: & super cetera Æmilius seriùs biennio se consulem factum M. Fulvii opera ducebat. itaque ad invidiam ei faciendam legatos Ambracienses in senatum, subornatos criminibus, introduxit. *Qui sibi, quum in pace essent, imperataque à prioribus consulibus fecissent, & eadem præstare obedienter M. Fulvio parati essent, bellum illatum questi, agros primùm depopulatos, terrorem direptionis & cædis urbi injectum, ut eo metu claudere cogerentur portas. obsessos deinde, & oppugnatos se, & omnia exempla belli edita in se, cædibus, incendiis, ruinis, direptione urbis: conjuges, liberos in servitium abstractos: bona adempta: &, quod se ante omnia moveat, templa tota urbe spoliata ornamentis. simulacra Deûm, Deos imò ipsos, convulsos ex sedibus suis, ablatos esse: parietes postesque nudatos. quos adorent, ad quos precentur & supplicent, Ambraciensibus non superesse.* Hæc querentes, interrogando criminosè ex composito, consul ad plura, velut non sua sponte dicenda, eliciebat. Motis Patribus, alter consul C. Flaminius M. Fulvii caussam excepit: qui *veterem & obsoletam viam ingressos Ambracienses* dixit. *Sic M. Marcellum à Syracusanis, sic Q. Fulvium à Campanis accusatos. quin eadem opera T. Quintium à Philippo rege, Man. Acilium & L. Scipionem ab Antiocho, Cn. Manlium à* Gallis, *ipsum Fulvium ab Ætolis*

& Cephallenia populis accusari paterentur. Ambraciam oppugnatam & captam, & signa inde ornamentaque ablata, & cetera facta, quae captis urbibus soleant, negaturum aut me pro M. Fulvio, aut ipsum M. Fulvium censetis, Patres conscripti; qui ob has res gestas triumphum à vobis postulaturus sit; Ambraciam captam, signaque, quae ablata criminantur, & cetera spolia ejus urbis ante currum laturus, & fixurus in postibus suis? Nihil est, quòd se ab Ætolis separent. eadem Ambraciensium & Ætolorum caussa est. Itaque collega meus, vel in alia caussa inimicitias exerceat; vel, si in hac utique mavult, retineat Ambracienses suos in adventum M. Fulvii. Ego nec de Ambraciensibus, nec de Ætolis decerni quicquam absente M. Fulvio patiar.

XLIV. Quum Æmilius callidam malitiam inimici, velut omnibus notam, insimularet, & tempus eum morando extracturum diceret, ne consule inimico Romam rediret; certamine consulum biduum absumptum est. nec praesente Flaminio decerni quicquam videbatur posse. Captata occasio est, quum aeger fortè Flaminius abesset. & referente Æmilio senatusconsultum factum est: *Ut Ambraciensibus omnes sua res redderentur: in libertate essent, ac legibus suis uterentur: portoria, quae vellent, terra marique caperent, dum eorum immunes Romani ac socii Latini nominis essent. Signa aliaque ornamenta, quae quererentur ex aedibus sacris sublata esse; de iis, quum M. Fulvius Romam revertisset, placere ad collegium pontificum referri, & quod ii censuissent, fieri.* Neque his contentus consul fuit, sed postea per infrequentiam adjecit senatusconsulto, Ambraciam non videri vi captam esse.

Supplicatio inde ex decemvirorum decreto pro valetudine populi fuit per triduum: quia gravis pestilentia urbem atque agros vastabat. Latinæ inde fuerunt. Quibus religionibus liberati consules, & delectu perfecto, (novis enim uterque maluit uti militibus) in provinciam profecti sunt: veteresque omnes dimiserunt.

XLV. Post consulum profectionem Cn. Manlius proconsul Romam venit, cui quum ab Ser. Sulpicio prætore senatus ad ædem Bellonæ datus esset, & ipse commemoratis rebus ab se gestis postulâsset, ut ob eas Diis immortalibus honos haberetur, sibique triumphanti urbem invehi liceret; contradixerunt pars major decem legatorum, qui cum eo fuerant, & ante alios L. Furius Purpureo & L. Æmilius Paullus: *Legatos sese Cn. Manlio datos pacis cum Antiocho faciendæ caussa, fœderisque & legum, quæ cum L. Scipione inchoatæ fuissent, perficiendarum. Cn. Manlium summa ope tetendisse, ut eam pacem turbaret, & Antiochum, si sui potestatem fecisset, insidiis exciperet: sed illum cognita fraude consulis, quum sæpe colloquiis petitis captatus esset, non congressum modò, sed conspectum etiam ejus vitâsse. Cupientem transire Taurum, ægre omnium legatorum precibus, ne carminibus Sibyllæ prædictam superantibus terminos fatales cladem experiri vellet, retentum. admovisse tamen exercitum, & prope ipsis jugis ad divortia aquarum castra posuisse. Quum nullam ibi caussam belli inveniret, quiescentibus regiis, circumegisse exercitum ad Gallogræcos: cui nationi non ex senatus auctoritate, non populi jussu bellum illatum. quod quem unquam de sua sententia facere ausum? Antiochi, Philippi, An-*

Annibalis & Pœnorum recentissima bella esse. de omnibus his consultum senatum, populum jussisse. sæpe legatos ante missos, res repetitas: postremò qui bellum indicerent missos. Quid eorum, Cn. Manli, factum est, ut istud publicum populi Romani bellum, & non tuum privatum latrocinium dicamus? At eo ipso contentus fuisti. recto itinere duxisti exercitum ad eos, quos tibi hostes desumpseras: an & per omnes anfractus viarum, quum ad bivia consisteres, ut quò flexisset agmen Attalus Eumenis frater, eò consul mercenarius cum exercitu Romano sequereris, Pisidiæ Lycaoniæque & Phrygiæ recessus omnes atque angulos peragrâsti, stipem à tyrannis castellanisque deviis colligens? Quid enim tibi cum Oroandis? *quid cum aliis æquè innoxiis populis? Bellum autem ipsum, cujus nomine triumphum petis, quo modo gessisti? Loco æquo, tempore tuo pugnâsti? Tu verò rectè, ut Diis immortalibus honos habeatur, postulas: primùm, quòd pro temeritate imperatoris, nullo jure gentium bellum inferentis, pœnas luere exercitum noluerunt: deinde, quòd belluas, non hostes nobis objecerunt.*

XLVI. *Nolito nomen tantùm existimare mixtum esse* Gallogræcorum: *multò antè & corpora & animi mixti ac vitiati sunt. An si illi* Galli *essent, cum quibus millies vario eventu in Italia pugnatum est, quantum in imperatore nostro fuit, nuncius illinc redîsset? Bis cum iis pugnatum est, bis loco iniquo subiit, in valle inferiore pedibus pene hostium aciem subjecit: ut si non tela ex superiore loco mitterent, sed corpora sua nuda injicerent, obruere nos potuerint. Quid igitur incidit? magna fortuna po-*

L. Plus crimina eo die, quàm defenſio, valuiſſent, ni altercationem in ſerum perduxiſſent. dimittitur ſenatus in ea opinione, ut negaturus triumphum fuiſſe videretur. Poſtero die & cognati amicique Cn. Manlii ſummis opibus annixi ſunt, & auctoritas ſeniorum valuit, negantium, exemplum proditum memoriæ eſſe, ut imperator, qui, perduellibus devictis, confecta provincia, exercitum reportâſſet, ſine curru & laurea, privatus inhonoratuſque, urbem iniret. hic pudor malignitatem vicit, triumphumque frequentes decreverunt. Oppreſſit deinde mentionem memoriamque omnem contentionis hujus, majus & cum majore & clariore viro certamen ortum. P. Scipioni Africano (ut Valerius Antias auctor eſt) duo Q. Petilii diem dixerunt, id, prout cujuſque ingenium erat, interpretabantur. Alii non tribunos plebis, ſed univerſam civitatem, quæ id pati poſſet, incuſabant. *Duas maximas orbis terrarum urbes ingratas uno prope tempore in principes inventas: Romam ingratiorem. ſiquidem victa Carthago victum Annibalem in exſilium expuliſſet, Roma victrix victorem Africanum expellat.* Alii, *Neminem unum civem tantum eminere debere, ut legibus interrogari non poſſit. nihil tam æquandæ libertatis eſſe, quàm potentiſſimum quemque poſſe dicere cauſſam. Quid autem tutò cuiquam nedum ſummam rempubl. permitti, ſi ratio non ſit reddenda? qui jus æquum pati non poſſit, in eum vim haud injuſtam eſſe.* Hæc agitata ſermonibus, donec dies dicendæ cauſſæ venit. nec alius antea quiſquam, nec illle ipſe Scipio conſul cenſorve majore omnis generis hominum frequentia, quàm reus illo die in forum eſt deductus.

. Jussus dicere caussam, sine ulla criminum tione orationem adeò magnificam de rebus ab estis est exorsus, ut satis constaret, neminem iam neque meliùs, neque veriùs laudatum esse. bantur enim ab eodem animo ingenioque, à gesta erant. & aurium fastidium aberat; quia periculo, non in gloriam, referebantur.

.I. Tribuni plebis vetera luxuriæ crimina Syranorum hibernorum, & Locris Pleminianum ultum, quum ad fidem præsentium criminum issent; suspicionibus magis, quàm argumentis, niæ captæ reum accusârunt. *Filium captum pretio redditum: omnibusque aliis rebus Scipio- tanquam in ejus unius manu pax Romana mque esset, ab Antiocho cultum. Dictatorem consuli, non legatum, in provincia fuisse: nec liam rem eò profectum, quàm ut id quod Hiia, Gallia, Sicilia, Africa jampridem persuasum hoc Græcia Asiaque & omnibus ad Orientem s regibus gentibusque appareret; unum homicaput columenque imperii Romani esse; sub um- Scipionis civitatem dominam orbis terrarum la-; nutus ejus pro decretis Patrum, pro populi esse.* infamia intactum, invidia qua possunt, ur-. Orationibus in noctem perductis, prodicta dies ubi ea venit, tribuni in Rostris prima luce consent. Citatus reus, magno agmine amicorum tiumque per mediam concionem ad Rostra t. silentioque facto, *Hoc*, inquit, *die, tribuni s, vosque Quirites, cum Annibale & Carthansibus signis collatis in Africa bene ac feliciter avi. Itaque, quum hodie litibus & jurgiis sederi æquum sit, ego hinc extemplo in Capito-*

ium

lium ad Jovem optimum maximum, Junonemque & Minervam, ceterosque Deos, qui Capitolio atque arci præsident, salutandos ibo: hisque gratias agam, quòd mihi & hoc ipso die & sæpe aliàs egregiè reipubl. gerendæ mentem facultatemque dederunt. Vestrûm quoque quibus commodum est, ite mecum Quirites; & orate Deos, ut mei similes principes habeatis. ita, si ab annis septendecim ad senectutem semper vos ætatem meam honoribus vestris anteistis, ego vestros honores rebus gerendis præcessi. Ab Rostris in Capitolium ascendit. simul se universa concio avertit, & secuta Scipionem est: adeò, ut postremò scribæ viatoresque tribunos relinquerent; nec cum iis præter servilem comitatum, & præconem, qui eum ex Rostris citabat, quisquam esset. Scipio non in Capitolio modò, sed per totam urbem omnia templa Deûm cum populo Romano circumiit. Celebratior is prope dies favore hominum & æstimatione veræ magnitudinis ejus fuit, quàm quo triumphans de Syphace rege & Carthaginiensibus urbem est invectus.

LII. Hic speciosus ultimus dies P. Scipioni illuxit. post quem, quum invidiam & certamina cum tribunis prospiceret, die longiore prodicta, in Literrnum concessit; certo consilio ne ad caussam dicendam adesset. Major animus & natura erat, ac majori fortunæ assuetus, quàm ut reus esse sciret, & summittere se in humilitatem caussam dicentium. Ubi dies venit, citarique absens est cœptus; L. Scipio, morbum caussam esse cur abesset, excusabat. quam excusationem quum tribuni, qui diem dixerant, non acciperent, & ab eadem superbia non venire ad caussam dicendam arguerent, qua judi-

udicium & tribunos plebis & concionem reliquisset; & quibus jus de se dicendæ sententiæ & libertatem ademisset, his comitatus, velut captos trahens, triumphum de populo Romano egisset, secessionemque eo die in Capitolium à tribunis fecisset: *Habetis ergo temeritatis illius mercedem. quo duce & auctore nos reliquistis, ab eo ipsi relicti estis. & tantum animorum indies nobis decrescit, ut ad quem, ante annis septemdecim exercitum & classem habentem, tribunos plebis ædilemque in Siciliam mittere ausi sumus, qui prehenderent eum, & Romam reducerent; ad eum privatum, ex villa sua extrahendum ad caussam dicendam, mittere non audeamus?* Tribuni plebis appellati ab L. Scipione ita decreverunt: *Si morbi caussa excusaretur, sibi placere accipi eam caussam, diemque à collegis prodici.* Tribunus plebis eo tempore Tib. Sempronius Gracchus erat, cui inimicitiæ cum P. Scipione intercedebant. is, quum vetuisset nomen suum decreto collegarum adscribi, tristioremque omnes sententiam exspectarent, ita decrevit: *Quum L. Scipio excusasset morbum esse caussam fratri, satis id sibi videri: se P. Scipionem, prinsquam Romam redisset, accusari non passurum. tum quoque, si se appellet, auxilio ei futurum, ne caussam dicat. Ad id fastigium rebus gestis, honoribus populi Romani P. Scipionem, deorum hominumque consensu, pervenisse; ut sub rostris reum stare & præbere aures adolescentium conviciis, populo Romano magis deforme, quàm ipsi sit.*

LIII. Adjecit decreto indignationem: *Sub pedibus vestris stabit, tribuni, domitor ille Africæ Scipio? ideo quatuor nobilissimos duces Pœnorum in Hispania,*

quatuor

quatuor exercitus fudit fugavitque: ideo Syphacem cepit, Annibalem devicit, Carthaginem vectigalem nobis fecit, Antiochum (recepit enim fratrem consortem hujus gloriæ L. Scipio) ultra Tauri juga emovit, ut duobus Petilliis succumberet; vos de P. Africano palmam peteretis? Nullisnę meritis suis, nullis vestris honoribus unquam in arcem tutam & velut sanctam clari viri pervenient: ubi si non venerabilis, inviolata saltem senectus eorum considat? Movit & decretum, & adjecta oratio non ceteros modò, sed ipsos etiam accusatores: & deliberaturos se, quid sui juris & officii esset, dixerunt. Senatus deinde, concilio plebis dimisso, haberi est cœptus. ibi grâtiæ ingentes ab universo ordine, præcipuè à consularibus senioribusque, Tib. Graccho actæ sunt, quòd rempublicam privatis simultatibus potiorem habuisset. & Petillii vexati sunt probris, quòd splendere aliena invidia voluissent, & spolia ex Africani triumpho peterent. Silentium deinde de Africano fuit. vitam Literni egit sine desiderio urbis. Morientem rure eo ipso loco sepeliri se jussisse ferunt; monumentumque ibi ædificari, ne funus sibi in ingrata patria fieret. Vir memorabilis, bellicis tamen magis quàm pacis artibus. Memorabilior prima pars vitæ, quàm postrema fuit: quia in juventa bella assiduè gesta; cum senectute res quoque defloruere, nec præbita est materia ingenio. Quid ad primum consulatum secundus, etiam si censuram adjicias? quid Asiatica legatio; & valetudine adversa inutilis, & filii casu deformata, & post reditum necessitate aut subeundi judicii aut simul cum patria deserendi? Punici tamen belli perpetrati, quo nullum neque majus neque

periculosius Romani gessère, unus præcipuam
iam tulit.
.IV. Morte Africani crevere inimicorum ani-
quorum princeps fuit M. Porcius Cato, qui
quoque eo allatrare ejus magnitudinem solitus
. hoc auctore existimantur Petillii & vivo Afri-
rem ingressi, & mortuo rogationem promul-
:. Fuit autem rogatio talis : *Velitis jubeatis,*
'atur, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege
iocho est, quique sub ejus imperio fuerunt: quod
in publicum relatum non est, uti de ea re Ser.
icius prætor urbanus ad senatum referat? quem
rem velit senatus quærere de iis, qui prætores
: sunt? Huic rogationi primò Q. & L. Mum-
intercedebant: Senatum quærere de pecunia
relata in publicum, ita ut antea semper factum
, æquum censebant. Petillii nobilitatem &
um in senatu Scipionum accusabant. L. Fu-
Purpureo consularis, qui in decem legatis in
fuerat, latiùs rogandum censebat: non quæ
Antiocho modò pecuniæ captæ forent, sed quæ
liis regibus gentibusque; Cn. Manlium inimi-
incessens. Et L. Scipio, quem magis pro se,
n adversus legem, dicturum apparebat, dissua-
processit. is post mortem P. Africani fratris,
omnium fortissimi clarissimique, eam exortam
tionem est conquestus. *Parum enim fuisse,*
laudari pro Rostris P. Africanum post mortem,
etiam accusaretur. Et Carthaginienses exsilio
ibalis contentos esse: populum Romanum ne mor-
uidem P. Scipionis exsatiari; nisi & ipsius fama
'ti laceretur, & frater insuper, accessio invidiæ,
'etur. M. Cato suasit rogationem (exstat ora-
tio

tio ejus de pecunia regis Antiochi) & Mummios tribunos auctoritate deterruit, ne adversarentur rogationi. Remittentibus ergo his intercessionem, omnes tribus utì rogâsset, jusserunt.

LV. Ser. Sulpicio deinde referente, quem rogatione Petillia quærere vellent; Q. Terentium Culleonem Patres jusserunt. Ad hunc prætorem, adeò amicum Corneliæ familiæ, ut qui, Romæ mortuum elatumque P. Scipionem, (est enim ea quoque fama) tradunt, pileatum, sicut in triumpho ierat, in funere quoque ante lectum isse, memoriæ prodiderint, & ad portam Capenam mulsum prosecutis funus dedisse, quòd ab eo inter alios captivos in Africa ex hostibus receptus esset; aut adeò inimicum eundem, ut propter insignem simultatem ab ea factione, quæ adversa Scipionibus erat, delectus sit potissimùm ad quæstionem exercendam. ceterùm ad hunc nimis æquum aut iniquum prætorem reus extemplo factus L. Scipio; simul & delata & recepta nomina legatorum ejus, A. & L. Hostiliorum Catonum & C. Furii Aculeonis quæstoris: &, ut omnia contacta societate peculatus viderentur, scribæ quoque duo & accensus. L. Hostilius & scribæ & accensus, priusquam de Scipione judicium fieret, absoluti sunt: Scipio & A. Hostilius legatus & C. Furius damnati. *quo commodior pax Antiocho daretur, Scipionem sex millia pondo auri, quadringenta octoginta argenti plus accepisse, quàm in ærarium retulerit: A. Hostilium octoginta pondo auri, argenti quadringenta tria: Furium quæstorem auri centum triginta, argenti ducenta pondo.* Has ego summas auri & argenti relatas apud Antiatem inveni. in L. Scipione malim

equidem

quidem librarii mendum, quàm mendacium scriptoris esse, in summa auri atque argenti. Similius enim veri est, argenti quàm auri majus pondus fuisse: & potiùs quadragies quàm ducenties quadragies litem æstimatam. eo magis, quòd tantæ summæ rationem etiam ab ipso P. Scipione requisitam esse in senatu tradunt: librumque rationis ejus, quum Lucium fratrem afferre jussisset, inspectante senatu suis ipsum manibus conscerpsisse; indignantem quòd, quum bis millies in ærarium intulisset, quadragies ratio ab se posceretur. Ab eadem fiducia animi, quum quæstores pecuniam ex ærario contra legem promere non auderent, poposcisse claves, & se aperturum ærarium dixisse, qui, ut clauderetur, effecisset.

LVI. Multa alia in Scipionis exitu maximè vitæ, dieque dicta, morte, funere, sepulchro, in diversum trahunt: ut cui famæ, quibus scriptis assentiar, non habeam. Non de accusatore convenit; alii M. Nævium, alii Petillios diem dixisse scribunt: non de tempore, quo dicta dies sit: non de anno, quo mortuus sit: non ubi mortuus, aut elatus sit. Alii Romæ, alii Literni & mortuum & sepultum: utrobique monumenta ostenduntur & statuæ. Nam & Literni monumentum, monumentoque statua superimposita fuit; quam tempestate disjectam nuper vidimus ipsi. Et Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuæ sunt: quarum duæ P. & L. Scipionum dicuntur esse: tertia poëtæ Q. Ennii. Nec inter scriptores rerum discrepat solùm, sed orationes quoque, si modò ipsorum sunt, quæ feruntur, P. *Scipionis* & *Tib.* Gracchi, abhorrent inter se. Inde

lam mentionem habet.
est Gracchi orationi conve
sequendi sunt, qui, quum
& damnatus sit pecuniæ
in Etruria fuisse Africanun
mam de fratris casu allatar
currisse eum Romam: &,
forum se contulisset, quòd
dictum erat, repulisse à coı
tribunis, retinentibus magi
fecisse. Hæc enim ipse C
lutam esse à privato tribur
postremum, quum auxiliu
tur, adjicit; tolerabilioris
plebis potiùs, quàm à pı
tribuniciam potestatem &
ita hanc unam impotent
onerat, ut, increpando qu
se ipse, cumulatas ei vet
& temperantiæ pro repr

II. Hæc vel in laudatione posita ingentem
itudinem animi moderandis ad civilem habi-
ionoribus significarent, quæ exprobrando ini-
fatetur. Huic Graccho minorem ex dua-
iis (nam major P. Cornelio Nasicæ haud du-
patre collocata erat) nuptam fuisse convenit.
parum constat, utrùm post mortem patris &
nsa sit & nupserit: an veræ illæ opiniones
Gracchum, quum L. Scipio in vincula duce-
nec quisquam collegarum auxilio esset, ju-
Sibi inimicitias cum Scipionibus, quæ fuissent,
'e; nec se gratiæ quærendæ caussa quicquam
. sed in quem carcerem reges & imperatores
n ducentem vidisset P. Africanum, in eum se
m ejus duci non passurum. Senatum, eo die
cœnantem in Capitolio, consurrexisse; &,
:, ut inter epulas Graccho filiam Africanus
nderet. quibus ita inter publicum solenne
ılibus rite factis, quum se domum recepisset,
ınem Æmiliæ uxori dixisse, filiam se mino-
lespondisse. quum illa muliebriter indignabun-
ihil de communi filia secum consultatum, ad-
:t; non, si Tib. Graccho daret, expertem
ii debuisse matrem esse: lætum Scipionem
concordi judicio, ipsi desponsam respondisse.
de tanto viro, quanquam & opinionibus &
ımentis literarum variarent, proponenda erant.
/III. Judiciis à Q. Terentio prætore perfe-
Hostilius & Furius damnati prædes eodem
uæstoribus urbanis dederunt. Scipio, quum
nderet, omnem, quam accepisset, pecuniam
'ario esse, nec se quicquam publici habere, in
ıla duci est cœptus. P. Scipio Nasica tribu-

nos appellavit, orationemque habuit plenam decoribus; non communiter modò Corneliæ tis, sed propriè familiæ suæ. *Parentes su P. Africani ac L. Scipionis, qui in carcerem di tur, fuisse Cn. & P. Scipiones, clarissimos viros quum per aliquot annos in terra Hispania ad multos Pœnorum Hispanorumque & duces & citus nominis Romani famam auxissent, non solùm, sed quod Romanæ temperantiæ fideiqu cimen illis gentibus dedissent, ad extremum pro populo Romano morte occubuisse. quum ill tueri gloriam posteris satis esset, P. Africanum tum paternas superavisse laudes, ut fidem fe non sanguine humano, sed stirpe divina satu esse. L. Scipionem, de quo agatur, (ut quæ i spania, quæ in Africa, quum legatus fratris gessisset, prætereantur) consulem, & ab senatu num visum, cui extra sortem Asia provincia, bellum cum Antiocho rege decerneretur: & à tre, cui post duos consulatus censuramque & tr phum legatus in Asiam iret. Ibi ne magnitud splendor legati laudibus consulis officeret, fortè it cidisse, ut, quo die ad Magnesiam signis collat Scipio Antiochum devicisset, æger P. Scipio Elæ rum aliquot via abesset. Non fuisse minorem exercitum, quàm Annibalis, cum quo in Afric set pugnatum. Annibalem eundem fuisse inter tos alios regios duces, qui imperator Punici belli rit: & bellum quidem ita gestum esse, ut ne tunam quidem quisquam criminari possit. In crimen quæri: eam dici venisse. His decem le simul argui, quorum ex consilio data pax esset. exstitisse ex decem legatis, qui Cn. Manlium au*

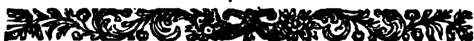
t: tamen non modò ad criminis fidem, sed ne moram quidem triumphi etiam accusationem va- le.

LIX. At, Hercule, in Scipione ipsas leges pacis, nimiùm accommodatas Antiocho, suspectas esse. grum enim ei regnum relictum, omnia possidere n victum, quæ ante bellum ejus fuerint. auri & enti quum vim magnam habuisset, nihil in publi- m relatum, omne in privatum versum. An non ter omnium oculos tantum auri argentique in tri- pho L. Scipionis, quantum non decem aliis tri- phis, si omne in unum conferatur, sit latum? m quid de finibus regni dicam? Asiam omnem, proxima Europa tenuisse Antiochum? Ea quanta rte orbis terrarum sit, à Tauro monte in Ægæum ue prominens mare: quot non urbes modò sed tes amplectatur, omnes scire. hanc regionem die- m plus triginta in longitudinem, decem inter duo ria in latitudinem patentem, usque ad Tauri ntis juga Antiocho ademptam, expulso in ulti- um angulum orbis terrarum. Quid, si gratuita e esset, plus adimi ei potuisse? Philippo victo, Ma- oniam; Nabidi Lacedæmonem relictam. nec Quin- crimen quæsitum: nec enim habuisse eum Afri- num fratrem; cujus quum gloria prodesse L. Sci- ni debuisset, invidiam nocuisse. Talentum auri ar- ntique judicatum esse in domum L. Scipionis illa- m, quantum venditis omnibus bonis redigi non pos- . id ubi ergo esse regium aurum? ubi tot heredi- tes acceptas? In domo, quam sumptus non exhau- int, exstare debuisse novæ fortunæ cumulum. At m quod ex bonis redigi non possit, ex corpore & go per vexationem & contumelias L. Scipionis pe-

tituros inimicos: ut in carcerem inter fures nocturnos & latrones vir clarissimus includatur, & in robore & tenebris exspiret; deinde nudus ante carcerem projiciatur. Non id Corneliæ magis familiæ, quàm urbi Romanæ fore erubescendum.

LX. Adversus ea Terentius prætor rogationem Petilliam, & senatusconsultum, & judicium de L. Scipione factum recitavit: se, ni referatur pecunia in publicum, quæ judicata sit, nihil habere quod faciat, nisi ut prehendi damnatum & in vincula duci jubeat. Tribuni quum in consilium secessissent, paullo post C. Fannius ex sua collegarumque aliorum, præter Gracchum, sententia pronunciavit; prætori non intercedere tribunos, quo minus sua potestate utatur. Tib. Gracchus ita decrevit: *Quo minùs ex bonis L. Scipionis quod judicatum sit, redigatur, se non intercedere prætori. L. Scipionem (qui regem opulentissimum orbis terrarum devicerit, imperium populi Romani propagaverit in ultimos terrarum fines, regem Eumenem, Rhodios, alias tot urbes Asiæ devinxerit populi Romani beneficiis, plurimos duces hostium in triumpho ductos carcere incluserit) non passurum inter hostes populi Romani L. Scipionem in carcere & in vinculis esse, mittique eum se jubere.* Tanto assensu auditum est decretum, adeò dimissum L. Scipionem læti homines viderunt, ut vix in eadem civitate videretur factum judicium. In bona deinde L. Scipionis possessum publicè quæstores prætor misit. neque in iis non modò vestigium ullum comparuit pecuniæ regiæ, sed nequaquam tantum redactum est, quantæ summæ damnatus fuerat. Collata pecunia à cognatis amicisque & clientibus est L. Scipioni;

pioni; ut, si acciperet eam, locupletior aliquanto esset, quàm ante calamitatem fuerat. Nihil accepit. quæ necessaria ad cultum erant, redempta ei à proximis cognatis sunt. Verteratque Scipionum invidia in prætorem, & consilium ejus, & accusatores.

LIBER XXXIX.

EPITOME.

I, II. *Milius consul, Liguribus subactis, viam à Placentia usque Ariminum perductam Flaminiæ junxit.* VI. *Initia luxuriæ introducta ab exercitu Asiatico referuntur.* VIII, IX, &c. *Bacchanalia, sacrum Græcum, & quidem nocturnum, scelerum omnium seminarium, quum ad ingentis turbæ conjurationem pervenisset, à consule investigatum, & multorum pœna sublatum est.* XX. *Q. Marcius consul Ligurum insidiis interceptus quatuor millia hominum amittit.* XXX, XXXI. *C. Calpurnius & L. Quintius prætores ab Hispanis superati, eosdem mox ingenti prœlio fundunt.* XLII. *A censoribus L. Valerio Flacco & M. Porcio Catone, viro & belli & pacis artibus maximo, motus est senatu L. Quintius Flamininus, T. Quintii frater; eo quòd, quum Galliam provinciam consul obtinuerat, rogatus à Philippo Pœno, quem amabat, scorto no-*

morum virorum, ...
ad quem victo Antiocho c
tur Romanis, qui ad expo
ctium Flamininum miser
conscivit: L. *Philopœmen*
vir maximus, à Messeniis
ab iis bello captus esset.
Pisaurum & Mutina
LVI. *Præterea res advers*
stas, XXIII. *& initia*
continet; cujus origo ind
gre ferebat regnum suum
quòd cogeretur à Thracib
ducere.

I. DUM
hoc a
Rom
ſules
ribus
velut
...

imperio Cn. Manlii ſolutè ac negligenter habiti ſunt. itaque aſperius paullo iter in Thracia, & exercitatior hoſtis magna clade eos caſtigavit. In Liguribus omnia erant, quæ militem excitarent: loca montana & aſpera, quæ & ipſis capere labor eſt, & ex præoccupatis dejicere hoſtem; itinera ardua, anguſta, infeſta inſidiis: hoſtis levis, & velox, & repentinus, qui nullum uſquam tempus, nullum locum quietum aut ſecurum eſſe ſineret; oppugnatio neceſſaria munitorum caſtellorum, laborioſa ſimul periculoſaque; inops regio, quæ parſimonia aſtringeret milites, prædæ haud multum præberet. Itaque non lixa ſequebatur, non jumentorum longus ordo agmen extendebat: nihil, præter arma & viros omnem ſpem in armis habentes, erat. Nec deerat unquam cum iis vel materia belli, vel cauſſa; quia propter domeſticam inopiam vicinos agros incurſabant: nec tamen in diſcrimen ſummæ rerum pugnabatur.

II. C. Flaminius conſul, cum Friniatibus Liguribus in agro eorum pluribus prœliis ſecundis factis, in deditionem gentem accepit, & arma ademit: ea quia non ſincera fide tradebant, quum caſtigarentur, relictis vicis in montem Auginum confugerunt. confeſtim ſecutus eſt conſul. Ceteri effuſi rurſus, & pars maxima inermes, per invia & rupes deruptas præcipitantes fugerunt, quà ſequi hoſtis non poſſet. ita trans Apenninum abierunt. qui caſtris ſe tenuerant, circumſeſſi expugnati ſunt. Inde trans Apenninum ductæ legiones. ibi montis, quem ceperant, altitudine paulliſper ſe tutati, mox in deditionem conceſſerunt. tum conquiſita cum intentiore cura arma, & omnia adempta. Transla-

[illegible]
beret, viam à Bononia perdu
milius alter conſul agros Li
in campis aut vallibus erant,
liſtam Suiſmontiumque tene
pulatuſque eſt. deinde eos c
adortus, primò levibus proel
coactos in aciem deſcendere
in quo ædem Dianæ vovit.
num omnibus, tum tranſf
his & Briniates Ligures è
C. Flaminius. Omnes Æn
ademit, & de montibus in
deduxit. Pacatis Liguribu
exercitum duxit: viamque
niæ committeret, Ariminu
timo, quo cum Liguribus
ædem Junoni Reginæ vov
anno geſta.

III. In Gallia M. Furiu
[illegible]

e, alterum alienas & mandatas exercuisse.
ictus castigationibus tribunus quum templo
isset, referente Ser. Sulpitio prætore, trium-
M. Fulvio est decretus. Is quum gratias
ius conscriptis egisset, adjecit; *Ludos magnos*
vi optimo maximo eo die, quo Ambraciam ce-
vovisse. in eam rem sibi centum decem pondo
à civitatibus collatum. Petere ut ex ea pecu-
niam in triumpho latam in ærario positurus es-
l aurum secerni juberent. Senatus pontificum
ium consuli jussit, num omne id aurum in
consumi necessum esset? Quum pontifices
sent ad religionem pertinere, quanta impensa
os fieret; senatus Fulvio, quantum vellet im-
ret, permisit, dum ne summam octoginta
m excederet. Triumphare mense Januario
rat. sed quum audisset consulem Æmili-
literis Abutii tribuni plebis acceptis de re-
intercessione, ipsum ad impediendum trium-
Romam venientem, ægrum in via substi-
ne plus in triumpho certaminum quàm in
haberet, prætulit triumphi diem. triumpha-
te diem decimum Kalendas Januarias de Æ-
& de Cephallenia. Aureæ coronæ centum
cim pondo ante currum latæ sunt: argenti
i millia octoginta tria: auri pondo CCXLIII.
rachmûm Atticûm centum octodecim millia:
pei nummi duodecim millia quadringenti vi-
duo: signa ænea ducenta octoginta quinque:
marmorea ducenta triginta: arma, tela, ce-
polia hostium, magnus numerus. ad hæc ca-
æ, ballistæ, tormenta omnis generis: duces,
Ætoli & Cephallenes aut regii ab Antiocho ibi

re-

centurioni, triplex equi... comit
VI. Jam consularium tempus, quibus quia M. Æmilius cura erat, occurrere non potuit, mam venit. ab eo

Ante Chr. 186. *U. C.* 566.

Postumius Albinus, pus. Prætores inde P. Cornelius Sulla, M. Licinius Lucullus, C. Aureliu tius Crispinus. Extremo ann creatis, ante diem tertium Non lius Vulso de Gallis, qui Asi phavit. seriùs ei triumphandi Terentio Culleone prætore, diceret, & incendio alieni ju damnatus erat, conflagraret: quàm in illum judicibus, qu rem, severè ab eo conservata ni genere licentiæ corruperat ...erant, quæ in provinci

addita epulis: epulæ quoque ipsæ & cura & sumptu majore apparari cœptæ. tum coquus, vilissimum antiquis mancipium & æstimatione & usu, in pretio esse; &, quod ministerium fuerat, ars haberi cœpta. vix tamen illa, quæ tum conspiciebantur, semina erant futuræ luxuriæ.

VII. In triumpho tulit Cn. Manlius coronas aureas CCXII pondo: argenti pondo CCXX millia: auri pondo MMCCIII: tetradrachmûm Atticûm CXXVII millia: cistophorûm CCL: Philippeorum aureorum nummorum sedecim millia CCCXX: & arma spoliaque multa Gallica carpentis transvecta. duces hostium duo & quinquaginta ducti ante currum. militibus quadragenos binos denarios divisit, duplex centurioni; & stipendium duplex in pedites dedit, triplex in equites. Multi omnium ordinum, donati militaribus donis, currum secuti sunt. carminaque à militibus ea in imperatorem dicta, ut facilè appareret in ducem indulgentem ambitiosumque ea dici. triumphum esse militari magis favore, quàm populari celebrem. Sed ad populi quoque gratiam conciliandam amici Manlii valuerunt: quibus annitentibus senatusconsultum factum est, *Ut ex pecunia, quæ in triumpho translata esset, stipendium collatum à populo in publicum, quod ejus solutum antea non esset, solveretur.* Vicenos quinos & semisses in millia æris quæstores urbani cum fide & cura solverunt. Per idem tempus tribuni militum duo ex duabus Hispaniis cum literis C. Atinii & L. Manlii, qui eas provincias obtinebant, venerunt. Ex iis literis cognitum est, Celtiberos Lusitanosque in armis esse, & sociorum agros populari. de ea re consultationem integram senatus ad

ad novos magistratus rejecit. Ludis Rom anno, quos P. Cornelius Cethegus, A. Pos Albinus faciebant, malus in circo instabilis num Pollentiæ procidit, atque id dejecit. gione moti Patres, & diem unum adjiciend dorum celebritati censuerunt; & signa duo reponenda, & novum auratum faciendum. beji ludi ab ædilibus C. Sempronio Blæso & rio Lusco diem unum instaurati sunt.

VIII. Insequens annus Sp. Postumium A & Q. Marcium Philippum consules ab exerc lorumque & provinciarum cura ad intestin jurationis vindictam avertit. Prætores pro sortiti sunt; T. Mænius urbanam, M. L Lucullus inter cives & peregrinos, C. A Scaurus Sardiniam, P. Cornelius Sulla Sicili Quintius Crispinus Hispaniam citeriorem, C purnius Piso Hispaniam ulteriorem. Con ambobus quæstio de clandestinis conjurati decreta est. Græcus ignobilis in Etruriam pr venit, nulla cum arte earum, quas multas morum corporumque cultum nobis erudi omnium gens invexit; sacrificulus & vates is qui aperta religione propalam, & quæst disciplinam profitendo animos horrore im sed occultorum antistes sacrorum. Initia quæ primò paucis tradita sunt: deinde coepta per viros mulieresque. additæ volupta ligioni vini & epularum, quo plurium animi rentur. Quum vinum animos & nox, & feminis mares, ætatis teneræ majoribus, disc omne pudoris exstinxissent; corruptelæ primùm nis generis fieri coeptæ, quum ad id quisque

natura pronioris libidinis esset, paratam voluptatem haberet. Nec unum genus noxæ, stupra promiscua ingenuorum feminarumque erant: sed falsi testes, falsa signa testimoniaque & indicia ex eadem officina exibant. Venena indidem intestinæque cædes: ita ut ne corpora quidem interdum ad sepulturam exstarent. Multa dolo, pleraque per vim audebantur. occulebat vim, quòd præ ululatibus, tympanorumque & cymbalorum strepitu, nulla vox quiritantium inter stupra & cædes exaudiri poterat.

IX. Hujus mali labes ex Etruria Romam, velut contagione morbi, penetravit. primò urbis magnitudo capacior patientiorque talium malorum ea celavit: tandem indicium hoc maximè modo ad Postumium consulem pervenit. P. Æbutius, cujus pater publico equo stipendia fecerat, pupillus relictus, mortuis deinde tutoribus, sub tutela Duroniæ matris & vitrici T. Sempronii Rutili educatus fuerat. Et mater dedita viro erat, & vitricus, quia tutelam ita gesserat, ut rationem reddere non posset, aut tolli pupillum, aut obnoxium sibi vinculo aliquo fieri cupiebat. via una corruptelæ Bacchanalia erant. Mater adolescentulum appellat, *Se pro ægro vovisse, ubi primùm convaluisset, Bacchis eum se initiaturam. damnatam voti, Deûm benignitate, exsolvere id velle. Decem dierum castimonia opus esse. decimo die cœnatum, deinde purè lautum in sacrarium deducturam.* Scortum nobile libertina Hispala Fecenia, non digna quæstu cui ancillula assueverat; etiam postquam manumissa erat, eodem se genere tuebatur. Huic consuetudo juxta vicinitatem cum Æbutio fuit; minimè adolescen-

tis

tis aut rei aut famæ damnoſa: ultro enim amatu appetituſque erat. &, malignè omnia præbentibus ſuis, meretriculæ munificentia ſuſtinebatur. Quin eò proceſſerat conſuetudine capta, ut poſt patroni mortem, quia in nullius manu erat, tutore à tribunis & prætore petito, quum teſtamentum faceret, unum Æbutium inſtitueret heredem.

X. Hæc amoris pignora quum eſſent, nec quicquam ſecretum alter ab altero haberent, per jocum adoleſcens vetat eam mirari, ſi per aliquot noctes ſecubuiſſet. religionis ſe cauſſa, ut voto pro valetudine ſua facto liberetur, Bacchis initiari velle. Id ubi mulier audivit, perturbata, *Dii meliora!* inquit: *mori & ſibi & illi ſatius eſſe, quàm id faceret. & in caput eorum deteſtari minas periculaque qui id ſuaſiſſent.* Admiratus cum verba, tum perturbationem tantam adoleſcens, parcere exſecrationibus jubet: matrem id ſibi, aſſentiente vitrico, imperâſſe. *Vitricus ergo,* inquit, *tuus (matrem enim inſimulare forſitan fas non ſit) pudicitiam, famam, ſpem, vitamque tuam perditum ire hoc facto properat.* Eo magis mirabundo, quærentique quid rei eſſet, *pacem veniamque precata Deorum Dearumque, ſi, coacta caritate ejus, ſilenda enunciâſſet:* ancillam ſe ait *dominæ comitem id ſacrarium intrâſſe, liberam nunquam eò acceſſiſſe. Scire corruptelarum omnis generis eam officinam eſſe: & jam biennio conſtare neminem initiatum ibi majorem annis viginti. Ut quiſque introductus ſit, velut victimam tradi ſacerdotibus. eos deducere in locum, qui circumſonet ululatibus, cantuque ſymphoniæ, & cymbalorum & tympanorum pulſu, ne vox quiritantis, quum per vim ſtuprum inferatur, exaudiri poſſit.*

Orari

Orare deinde atque obsecrare, ut eam rem quocunque discuteret modo: nec se eò præcipitaret, ubi omnia infanda patienda primùm, deinde facienda essent. neque ante dimisit eum, quàm fidem dedit adolescens, ab his sacris se temperaturum.

XI. Posteaquam domum venit, & mater mentionem intulit, quid eo die, quid deinceps ceteris quæ ad sacra pertinerent faciendum esset; negat eorum se quicquam facturum, nec initiari sibi in animo esse. Aderat sermoni vitricus. confestim mulier exclamat, *Hispala concubitu carere eum decem noctes non posse. illius excetræ delenimentis & venenis imbutum, nec vitrici, nec parentis, nec Deorum verecundiam habere.* jurgantes hinc mater, hinc vitricus, cum quatuor eum servis domo exegerunt. Adolescens inde ad Æbutiam se amitam contulit: caussamque ei, cur esset à matre ejectus, narravit. deinde ex auctoritate ejus postero die ad consulem Postumium, arbitris remotis, rem detulit. Consul post diem tertium ad se jussum redire dimisit: ipse Sulpiciam, gravem feminam, socrum suam, percunctatus est, ecquam anum Æbutiam ex Aventino nôsset? quum eam nôsse, probam & antiqui moris feminam respondisset: opus esse sibi ea conventa dixit; mitteret nuncium ad eam, ut veniret. Æbutia accita ad Sulpiciam venit. & consul paullo post, velut fortè intervenisset, sermonem de Æbutio fratris ejus filio infert. Lacrymæ mulieri obortæ, & miserari casum adolescentis coepit, qui spoliatus fortunis, à quibus minimè oporteret, apud se tunc esset, ejectus à matre, quòd probus adolescens (Dii propitii essent) obscoenis, ut fama esset, sacris initiari nollet.

XII. Sati-

ret, unum Æbutium ...
X. Hæc amoris pignora qu...
quam ſecretum alter ab altero ...
adoleſcens vetat eam mirari, ...
ſecubuiſſet. religionis ſe cauſſ...
tudine ſua facto liberetur, Bac...
ubi mulier audivit, perturba...
quit: *mori & ſibi & illi ſatius* ...
& in caput eorum deteſtari ...
id ſuaſiſſent. Admiratus cu...
bationem tantam adoleſcens ...
bus jubet: matrem id ſibi, ...
perâſſe. *Vitricus ergo,* inqu...
inſimulare forſitan fas non ...
ſpem, vitamque tuam per...
perat. Eo magis mirabu...
rei eſſet, *pacem veniamqu*...
rumque, ſi, coacta caritate ...
ancillam ſe ait *dominæ con*...
... *nunquam eò* ...

*in domo gravissima femina & cum consule lo-*i. & Sulpicia attollere paventem, simul illam ad-rtari, simul iram generi lenire. Tandem con-nata, multùm incusata perfidia Æbutii, qui op-ni in eo ipso meriti talem gratiam retulisset: *gnum sibi metum Deorum, quorum occulta ini-enunciaret, majorem multo dixit hominum esse, i se indicem manibus suis discerpturi essent. ita-e hoc se Sulpiciam, hoc consulem orare, ut se ex-Italiam aliquò amandarent, ubi reliquum vitæ gere tutò posset.* Bono animo esse jubere eam nsul, & sibi curæ fore dicere, ut Romæ tutò bitaret. Tum Hispala originem sacrorum expro-it. *Primò sacrarium id feminarum fuisse, nec emquam virum eò admitti solitum. Tres in an-statos dies habuisse, quibus interdiu Bacchis ini-rentur. Sacerdotes invicem matronas creari soli-. Pacullam Miniam Campanam sacerdotem om-, tanquam Deûm monitu, immutâsse. nam & os eam primam suos filios initiâsse, Minium & remnium Cerrinios: & nocturnum sacrum ex di-, & pro tribus in anno diebus quinos singulis nsibus dies initiorum fecisse. Ex quo in promis-sacra sint, & permixti viri feminis, & noctis ntia accesserit; nihil ibi facinoris, nihil flagitii termissum. plura virorum inter sese, quàm fe-narum esse stupra. Si qui minùs patientes dedeco-sint & pigriores ad facinus, pro victimis immo-: nihil nefas ducere, hanc summam inter eos gionem esse. Viros, velut mente capta, cum ja-tione fanatica corporis vaticinari: matronas Bac-arum habitu crinibus passis cum ardentibus faci-s decurrere ad Tiberim, demissasque in aquam fa-*

ces

nuarium perturbata Hispa
& gravem feminam ig
postea quam lictores in ve
larem & consulem ipsum
mata est. In interiorem
socru adhibita consul, *Si*
... posset, negat *per*
à Sulpicia tali femina, v
meret sibi quae in luco Sti
cro nocturno solerent fieri
tus pavor tremorque om
rem cepit, ut diu hiscere
firmata, *puellam admodu*
cum domina, ait. *aliquot*
sit, nihil, quid ibi fiat, s
sul *laudare, quam initiat*
& cetera eadem fide exp
quam scire; non eandem
alio, ac per se fatenti,

mnia fora & conciliabula conquiri, ut in consu-
um potestate essent. edici præterea in urbe Roma
& per totam Italiam edicta mitti, *Ne quis, qui Bacchis initiatus esset, coisse aut convenisse caussa sa-crorum velit, neu quid talis rei divinæ fecisse. ante omnia, ut quæstio de his habeatur qui coissent con-juråssentve, quò stuprum flagitiumve inferretur.* hæc senatus decrevit. Consules ædilibus curu-libus imperârunt, ut sacerdotes ejus sacri om-nes conquirerent, comprehensosque libero con-vivi ad quæstionem servarent. Ædiles plebis vi-dere, ne qua sacra in operto fierent. Triumviris capitalibus mandatum est, ut vigilias disponerent per urbem, servarentque ne qui nocturni cœtus fi-erent. utque ab incendiis caveretur, adjutores tri-umviris quinqueviri, uti cis Tiberim suæ quisque regionis ædificiis præessent.

XV. Ad hæc officia dimissis magistratibus, con-sules in Rostra ascenderunt, &, concione advoca-ta, quum solenne carmen precationis, quod præfa-ri, priusquam populum alloquantur, magistratus so-lent, peregisset consul, ita cœpit: *Nulli unquam concioni, Quirites, tam non solùm apta, sed etiam necessaria hæc solennis Deorum comprecatio fuit, quæ vos admoneret hos esse Deos, quos colere, venerari, precarique majores vestri instituissent; non illos, qui pravis & externis religionibus captas mentes velut furialibus stimulis ad omne scelus & ad omnem li-bidinem agerent. Equidem nec quid taceam, nec quatenus proloquar, invenio. si aliquid ignorabitis, ne locum negligentiæ dem; si omnia nudavero, ne nimium terroris offundam vobis, vereor. quicquid dixero, minùs quàm pro atrocitate & magnitudine rei*

rei dictum scitote esse. ut ad cavendum satis sit, dabitur opera à nobis. Bacchanalia tota jam pridem Italia, & nunc per urbem etiam multis locis esse, non fama modò accepisse vos, sed crepitibus etiam ululatibusque nocturnis, qui personant tota urbe, certum habeo: ceterùm quæ ea res sit, ignorare. alios Deorum aliquem cultum, alios concessum ludum & lasciviam esse credere: &, qualecumque sit, ad paucos pertinere. Quod ad multitudinem eorum attinet, si dixero multa millia hominum esse, illico necesse est exterreamini, nisi adjunxero, qui qualesque sint. Primùm igitur mulierum magna pars est, & is fons mali hujusce fuit: deinde simillimi feminis mares, stuprati & constupratores, fanatici vigiles; vino, strepitibus, clamoribusque nocturnis attoniti. Nullas adhuc vires conjuratio, ceterùm incrementum ingens virium habet, quòd indies plures fiunt. Majores vestri, ne vos quidem, nisi quum aut vexillo in arce posito comitiorum caussa exercitus eductus esset, aut plebi concilium tribuni edixissent, aut aliquis ex magistratibus ad concionem vocâsset, fortè temere coire noluerunt: & ubicumque multitudo esset, ibi & legitimum rectorem multitudinis censebant debere esse. Quales primùm nocturnos coetus, deinde promiscuos mulierum ac virorum esse creditis? Si quibus ætatibus initientur mares, sciatis; non misereat vos eorum solùm, sed etiam pudeat. Hoc sacramento initiatos juvenes milites faciendos censetis Quirites? iis ex obscœno sacrario eductis arma committenda? hi, cooperti stupris suis alienisque, pro pudicitia conjugum ac liberorum vestrorum ferro decernent?

XVI. *Minùs*

'I. *Minus tamen esset, si flagitiis tantùm effe-
i forent, (ipsorum id magna ex parte dedecus
à facinoribus manus, mentem à fraudibus
vissent. Nunquam tantum malum in republi-
t, nec ad plures, nec ad plura pertinens. quic-
bis annis libidine, quicquid fraude, quicquid
peccatum est, ex illo uno sacrario scitote or-
sse. Necdum omnia, in quæ conjuraverunt,
facinora habent. adhuc privatis noxiis, quia
m ad rempubl. opprimendam satis virium est,
atio sese impia tenet: crescit & serpit quoti-
alum. jam majus est, quàm ut capere id pri-
fortuna possit: ad summam rempubl. spectat.
raeavetis, Quirites, jam huic diurnæ, legiti-
consule vocatæ, par nocturna concio esse pote-
unc illi vos singuli universos concionantes ti-
jam ubi vos dilapsi domos & in rura vestra
illi coierint, consultabunt de sua salute simul
tua pernicie. tum singulis vobis universi timen-
ue. Optare igitur unusquisque vestrûm debet,
ua mens suis omnibus fuerit. Si quem libido,
or in illum gurgitem abripuit, illorum eum,
quibus in omne flagitium & facinus conjura-
non suum judicet esse. Ne quis etiam errore
ui vestrûm quoque, non sum securus. nihil e-
in speciem fallacius est, quàm prava religio.
Deorum numen prætenditur sceleribus, subit a-
m. timor, ne fraudibus humanis vindicandis
i juris aliquid immixtum violemus. Hæc vos
me innumerabilia decreta pontificum, senatus-
lta, aruspicum denique responsa liberant. Quo-
oc patrum avorumque ætate negotium est ma-
gistratibus*

nis ...... quàm ubi non ...
religionis esse, quàm ubi non ...
tu sacrificaretur. Hæc vobis præ
ne qua superstitio agitaret animos
molientes nos Bacchanalia discu
cœtus cerneretis. Omnia Diis
que ea faciemus: qui, quia su
bus libidinibusque contaminari
occultis ea tenebris in lucem ex
fieri ut impunita essent, sed ut
primerentur, voluerunt. Senat
ordinem de ea re mihi collega
nos, quæ ipsis nobis agenda su
mur. Vigiliarum nocturnaru
minoribus magistratibus mand
æquum est, quæ vestra munia
positus erit, quod imperabitu
dare operam, ne quid, frau
aut tumultus oriatur.

XVII. Recitari deinde se
...

ne quis quid fugae caussa vendidisse, neve emisse vellet: ne quis reciperet, celaret, ope ulla juvaret fugientes. Concione dimissa, terror magnus urbe tota fuit. nec moenibus se tantùm urbis, aut finibus Romanis continuit: sed passim per totam Italiam, literis hospitum de senatusconsulto & concione & edicto consulum acceptis, trepidari coeptum est. Multi ea nocte, quae diem insecuta est, quo in concione res palam facta est, custodiis circa portas positis, fugientes à triumviris comprehensi & reducti sunt: multorum nomina delata. quidam ex iis viri feminaeque mortem sibi consciverunt. Conjurasse supra septem millia virorum ac mulierum dicebantur. capita autem conjurationis constabat esse, M. & L. Catinios de plebe Romana, & Faliscum, L. Opiternium, & Minium Cerrinium Campanum. ab his omnia facinora & flagitia orta: eos maximos sacerdotes conditoresque ejus sacri esse. data opera est, ut primo quoque tempore comprehenderentur. Adducti ad consules fassique, de se nullam moram judicio fecerunt.

XVIII. Ceterùm tanta fuga ex urbe facta erat, ut, quia multis actiones & res peribant, cogerentur praetores T. Maenius & M. Licinius per senatum res in diem trigesimum differre, donec quaestiones à consulibus perficerentur. Eadem solitudo, quia Romae non respondebant, nec inveniebantur, quorum nomina delata erant, coëgit consules circa fora proficisci, ibique quaerere & judicia exercere. Qui tantùm initiati erant, & ex carmine sacro, praeeunte verba sacerdote, precationes fecerant; in quibus nefanda conjuratio in omne facinus ac libidinem continebatur; nec earum rerum

ciebant. Plures necati, q...
sunt. magna vis in utraque caussa
rumque fuit. Mulieres damnatas
quorum manu essent, tradebant:
to animadverterent in eas. si n...
supplicii exactor, in publico anim...
tum deinde consulibus negotiu...
Bacchanalia Romæ primùm, dei...
liam diruerent: extra quam si
aut signum consecratum esset.
senatusconsulto cautum est, ...
Roma, neve in Italia essent. si ...
lenne & necessarium duceret,
piaculo se id omittere posse ap...
profiteretur; prætor senatum
missum esset, quum in senatu
sent, ita id sacrum faceret,
sacrificio interessent; neu q...
neu quis magister sacrorum,
... Aliud deinde huic ...

ndæ locum haberet. Sp. Postumius aliquanto Romam venit. eo referente de P. Æbutii & æ Feceniæ præmio, quòd eorum opera indi-Bacchanalia essent, S. C. factum est; *Ut sin-bis centena millia æris quæstores urbani ex a-darent. Utique consul cum tribunis plebis a-ut ad plebem primo quoque tempore ferrent, Æbutio emerita stipendia essent, ne invitus mi-, neve censor ei equum publicum assignaret. Fecenia Hispala datio, diminutio, gentis enu-tutoris optio item esset, quasi ei vir testamento t. Utique ei ingenuo nubere liceret: neu quid i eam duxisset, ob id fraudi ignominiave esset. e consules prætoresque, qui nunc essent, quive futuri essent, curarent, ne quid ei mulieri in-fieret, utique tutò esset. id senatum velle, & n censere, ut ita fieret.* Ea omnia lata ad n, factaque sunt ex senatusconsulto; & de rum indicum impunitate præmiisque consu-permissum est.

X. Et jam Q. Marcius, quæstionibus suæ re-perfectis, in Ligures provinciam proficisci it; tribus millibus peditum Romanorum, n quinquaginta equitibus, & quinque milli-atini nominis peditum, ducentis equitibus in mentum acceptis. Eadem provincia, idem rus peditum equitumque & collegæ decretus Exercitus acceperunt, quos priore anno C. nius & M. Æmilius consules habuerunt. duas ea legiones novas ex senatusconsulto scribere unt: & viginti millia peditum sociis & no-*Latino* imperârunt, & equites mille trecen-*tria millia* peditum Romanorum, ducentos

 equites.

tur, ...
Perfectis quæstionibus, P
res Apuanos est profectus. Dum pe
tos saltus (quæ latebræ receptaculaque
fuerant) persequitur; in præoccupatis
co iniquo est circumventus. quatuor
tum amissa, & legionis secundæ sig
cim vexilla sociûm Latini nominis in
stium venerunt; & arma multa, q
dimento fugientibus per silvestres
passim jactabantur. priùs sequendi
quàm fugæ Romani fecerunt. Co
ex hostium agro evasit, ne quant
piæ forent appareret, in locis pac
misit. Non tamen obliterare fa
stæ potuit. nam saltus, unde e
verant, Marcius est appellatus.

XXI. Sub hunc nuncium e
tum, literæ ex Hispania mixta
afferentes recitatæ sunt. C.
...rætor in eam provin... Aste

queretur, nunciaretque, senatum æquum censere, ne sine imperio provincia esset, maturare eum proficisci. Quarto die, qui missus erat, Lunam venit. paucis ante diebus Calpurnius profectus erat. Et in citeriore Hispania L. Manlius Acidinus, qui eodem tempore, quo C. Atinius in provinciam ierat, cum Celtiberis acie conflixit. incerta victoria discessum est, nisi quòd Celtiberi castra inde nocte proxima moverunt: Romanis & suos sepeliendi, & spolia legendi ex hostibus potestas facta est. Paucos post dies coacto majore exercitu Celtiberi ad Calagurrim oppidum ultro lacessiverunt prœlio Romanos. Nihil traditur, quæ caussa numero aucto infirmiores eos fecerit. superati prœlio sunt. ad duodecim millia hominum cæsa, plus duo capta: & castris Romanus potitus. & nisi successor adventu suo inhibuisset impetum victoris, subacti Celtiberi forent. Novi prætores ambo exercitus in hiberna deduxerunt.

XXII. Per eos dies quibus hæc ex Hispania nunciata sunt, ludi Taurilia per biduum facti religionis caussa. per dies decem apparatos deinde ludos M. Fulvius, quos voverat Ætolico bello, fecit. Multi artifices ex Græcia venerant honoris ejus caussa. athletarum quoque certamen tum primo Romanis spectaculo fuit: & venatio data leonum & pantherarum: & prope hujus seculi copia ac varietate ludicrum celebratum est. Novendiale deinde sacrum tenuit, quòd in Piceno per triduum lapidibus pluerat, ignesque cœlestes multifariam orti adussisse complurium levi afflatu vestimenta maximè dicebantur. Addita & unum diem supplicatio est ex decreto pontificum, quòd ædes Opis in

Capitolio de cœlo tacta erat. hostiis ma
consules procurârunt, urbemque lustraverunt
idem tempus & ex Umbria nunciatum est,
marem duodecim ferme annos natum inve
id prodigium abominantes, arceri Romanc
necarique quamprimum jusserunt. Eodem
Galli transalpini, transgressi in Venetiam si
pulatione aut bello, haud procul inde, ubi
Aquileja est, locum oppido condendo cep
Legatis Romanis, de ea re trans Alpes missi
sponsum est, Neque profectos ex auctoritate
tis eos, nec, quid in Italia facerent, se scire
Scipio ludos eo tempore, quos bello Antioc
visse sese dicebat, ex collata ad id pecunia
gibus civitatibusque, per dies decem fecit.
gatum eum, post damnationem & bona ve
missum in Asiam, ad dirimenda inter Antio
& Eumenem reges certamina, Valerius Ant
auctor. tum collatas ei pecunias, congregat
per Asiam artifices: & quorum ludorum po
lum, in quo votos diceret, mentionem non
set, de iis post legationem demum in sena
ctum.

XXIII. Quum jam in exitu annus esse
Marcius absens magistratu abiturus erat. Sp. P
mius, quæstionibus cum summa fide curaque
fectis, comitia habuit. creati sunt consules,
Claudius Pulcher, M. Sempronius
Ante Chr. 185. ditanus. Postero die prætores fac
V. C. 567. Cornelius Cethegus, A. Postumius
binus, C. Afranius Stellio, C. A
Serranus, L. Postumius Tempsanus, M. Clau
Marcellinus. Extremo anni, quia Sp. Postu
cc

consul renunciaverat, peragrantem se propter quæstiones utrumque littus Italiæ, desertas colonias, Sipontum supero, Buxentum infero mari, invenisse; triumviri ad colonos eò scribendos ex senatusconsulto ab T. Mænio prætore urbano creati sunt, L. Scribonius Libo, M. Tuccius, Cn. Bæbius Tamphilus. Cum Perseo rege & Macedonibus bellum quod imminebat, non unde plerique opinantur, nec ab ipso Perseo caussas cepit. inchoata initia à Philippo sunt: & is ipse, si diutius vixisset, id bellum gessisset. Una eum res, quum victo leges imponerentur, maximè angebat; quòd qui Macedonum ab se defecerant in bello, in eos jus sæviendi ademptum ei ab senatu erat: quum, quia rem integram Quintius in conditionibus pacis distulerat, non desperâsset impetrari posse. Antiocho rege deinde bello superato ad Thermopylas, divisis partibus, quum per eosdem dies consul Acilius Heracleam, Philippus Lamiam oppugnâsset; capta Heraclea, quia jussus abscedere à mœnibus Lamiæ erat, Romanisque oppidum deditum est, ægre eam rem tulerat. permulsit iram ejus consul, quòd ad Naupactum ipse festinans, quò se ex fuga Ætoli contulerant, Philippo permisit, ut Athamaniæ & Amynandro bellum inferret; & urbes, quas Thessalis Ætoli ademerant, regno adjiceret. Haud magno certamine & Amynandrum Athamania expulerat, & urbes aliquot receperat. Demetriadem quoque urbem validam, & ad omnia opportunam, & Magnetum gentem suæ ditionis fecit. inde & in Thracia quasdam urbes, novæ atque insuetæ libertatis vitio, seditionibus principum tur-

turbatas, partibus quæ domestico certamine vincerentur adjungendo se, cepit.

XXIV. His sedata in præsentia regis ira in Romanos est. nunquam tamen remisit animum à colligendis in pace viribus, quibus, quandocumque data fortuna esset, ad bellum uteretur. Vectigalia regni, non fructibus tantùm agrorum portoriisque maritimis auxit: sed metalla etiam & vetera intermissa recoluit, & nova multis locis instituit. Ut verò antiquam multitudinem hominum, quæ belli cladibus amissa erat, restitueret; non sobolem tantùm stirpis parabat, cogendis omnibus procreare atque educare liberos: sed Thracum etiam magnam multitudinem in Macedoniam traduxerat: quietusque aliquamdiu à bellis omni cura in augendas regni opes intentus fuerat. Rediere deinde caussæ, quæ de integro iram moverent in Romanos. Thessalorum & Perræborum querelæ de urbibus suis ab eo possessis, & legatorum Eumenis regis de Thraciis oppidis per vim occupatis, traductaque in Macedoniam multitudine, ita auditæ erant, ut eas non negligi satis appareret. Maximè moverat senatum, quòd jam Æni & Maroneæ affectari possessionem audierant; minùs Thessalos curabant. Athamanes quoque legati venerunt; non partis amissæ, non finium jacturam querentes, sed totam Athamaniam sub jus judiciumque regis venisse. Et Maronitarum exsules erant pulsi, quia libertatis caussam defendissent, ab regio præsidio. ii non Maroneam modò, sed etiam Ænum in potestate nunciabant Philippi esse. Venerant & à Philippo legati ad purganda ea: qui, nihil, nisi permissu Romanorum im-

imperatorum, factum affirmabant. *Civitates Thessalorum, Perræborum, & Magnetum, & cum Amynandro Athamanum gentem, in eadem caussa, qua Ætolos, fuisse. Antiocho rege pulso, occupatum oppugnandis Ætolicis urbibus consulem ad recipiendas eas civitates Philippum misisse. armis subactos parere.* Senatus, ne quid absente rege statueret, legatos ad eas controversias disceptandas misit, Q. Cæcilium Metellum, M. Bæbium Tamphilum, Ti. Sempronium. quorum sub adventum, ad Thessalica Tempe omnibus iis civitatibus, quibus cum rege disceptatio erat, concilium indictum est.

XXV. Ibi quum Romani legati disceptatorum loco, Thessali Perræbique & Athamanes haud dubii accusatores, Philippus ad audienda crimina tanquam reus, consedissent; prò ingenio quisque eorum qui principes legationum erant, & gratia cum Philippo aut odio, acerbiùs leniùsve egerunt. In controversiam autem veniebant, Philippopolis, Tricca, Phaloria, & Eurymenæ, & cetera circa eas oppida; utrùm Thessalorum juris, quum vi ademptæ possessæque ab Ætolis forent, (nam Philippum Ætolis ademisse eas constabat) an Ætolica antiquitus ea oppida fuissent. ita enim Acilium regi concessisse, si Ætolorum fuissent; & si voluntate, non vi atque armis coacti, cum Ætolis essent. Ejusdem formulæ disceptatio de Perræborum Magnetumque oppidis fuit. omnium enim jura possidendo per occasiones Ætoli miscuerant. Ad hæc, quæ disceptationis erant, querelæ Thessalorum adjectæ; *quòd ea oppida, si jam redderentur sibi, spoliata ac deserta redditurus esset. nam, præter belli casibus amissos, quingentos principes juventutis in-*

Macedoniam abduxisse, & opera eorum in servilibus abuti ministeriis: & quæ reddiderit coactus Thessalis, inutilia ut redderet, curâsse. Thebas Phthias unum maritimum emporium fuisse; quondam Thessalis quæstuosum & frugiferum. Ibi navibus onerariis comparatis, regem, quæ præter Thebas Demetriadem cursum dirigerent, negotiationem maritimam omnem eò avertisse. Jam ne à legatis quidem, qui jure gentium sancti sint, violandis abstinere. insidias positas euntibus ad T. Quintium. Itaque ergo in tantum metum omnes Thessalos conjectos, ut non in civitatibus suis, non in communibus gentis conciliis, quisquam hiscere audeat. procul enim abesse libertatis auctores Romanos: lateri adhærere gravem dominum; prohibentem uti beneficiis populi Romani. Quid autem, si vox libera non sit, liberum esse? Nunc se fiducia & præsidio legatorum ingemiscere magis quàm loqui. nisi provideant aliquid Romani, quo & Græcis Macedoniam accolentibus metus, & audacia Philippi minuatur; nequicquam & illum victum, & se liberatos esse. ut equum tenacem non parentem, frenis asperioribus castigandum esse. Hæc acerbè postremi, quum priores leniter permulsissent iram ejus, petentes, *Ut ignosceret pro libertate loquentibus; & ut, deposita domini acerbitate, assuesceret socium atque amicum sese præstare; & imitaretur populum Romanum, qui caritate quàm metu adjungere sibi socios mallet.* Thessalis auditis, Perræbi Gonnocondylum, quod Philippus Olympiadem appellaverat, Perræbiæ fuisse, & ut sibi restitueretur, agebant. & de Mallœa & Ericinio eadem postulatio erat. Athamanes libertatem repetebant, & castella Athenæum & Pœtneum.

XXVI. Phi-

XXVI. Philippus, ut accusatoris potiùs quàm rei speciem haberet, & ipse à querelis orsus, *Menelaïdem in Dolopia, quæ regni sui fuisset, Thessalos vi atque armis expugnâsse questus est. item Petram in Pieria ab iisdem Thessalis Perrabisque captam. Xynias quidem haud dubiè Ætolicum oppidum sibi eos contribuisse; & Paracheloïda, quæ sub Athamania esset, nullo jure Thessalorum formulæ factam. Nam quæ sibi crimina objiciantur, de insidiis legatorum, & maritimis portubus frequentatis aut desertis; alterum deridiculum esse, se reddere rationem, quos portus mercatores aut nautici petant; alterum mores suos respuere. tot annos esse, per quos nunquam cessaverint legati, nunc ad imperatores Romanos; nunc Romam ad senatum crimina de se deferre. quem unquam verbo violatum esse? Semel ad Quintium euntibus insidias dici factas. sed, quid iis acciderit, non adjici. Quærentium quid falsò objiciant, quum veri nihil habeant, ea crimina esse. Insolenter & immodicè abuti Thessalos indulgentia populi Romani; velut ex diutina siti nimis avidè meram haurientes libertatem. Ita, servorum modo præter spem repente manumissorum, licentiam vocis & linguæ experiri. & jactare sese insectatione & conviciis dominorum.* Elatus deinde ira adjecit, *nondum omnium dierum solem occidisse.* Id minaciter dictum, non Thessali modò in sese, sed etiam Romani acceperunt. & quum fremitus post eam vocem ortus, & tandem sedatus esset; Perræborum inde Athamanumque legatis respondit, *Eandem, de quibus illi agant, civitatum caussam esse, consulem Acilium & Romanos sibi dedisse*

eas,

eas, quum hostium essent. Si suum munus qui dedissent, adimere velint, scire se cedendum esse: sed meliori ac fideliori amico, in gratiam levium & inutilium sociorum, injuriam eos esse facturos. Nec enim ullius rei minùs diuturnam esse gratiam, quàm libertatis: præsertim apud eos, qui malè utendo eam corrupturi sint. Caussa cognita, pronunciaverunt legati, *Placere deduci præsidia Macedonum ex iis urbibus: & antiquis Macedoniæ terminis regnum finiri. De injuriis, quas ultro citroque illatas querantur, quo modo inter eas gentes & Macedonas disceptetur, formulam juris exsequendi constituendam esse.*

XXVII. Inde, graviter offenso rege, Thessalonicen ad cognoscendum de Thraciæ urbibus proficiscuntur. ibi legati Eumenis: *Si liberas esse Ænum & Maroneam velint Romani, nihil sui pudoris esse ultra dicere, quàm ut admoneant; re, non verbo eos liberos relinquant, nec suum munus intercipi ab alio patiantur. Sin autem minor cura sit civitatum in Thracia positarum; multo verius esse, quæ sub Antiocho fuerint, præmia belli Eumenem, quàm Philippum, habere; vel pro patris Attali meritis bello, quod adversus Philippum ipsum gesserit populus Romanus; vel suis, quòd Antiochi bello terra marique laboribusque periculisque omnibus interfuerit. Habere eum præterea decem legatorum in eam rem præjudicium. qui quum Chersonesum Lysimachiamque dederint, Maroneam quoque atque Ænum profectò dedisse. quæ ipsa propinquitate regionis velut appendices majoris muneris essent. Nam Philippum quidem quo aut merito in populum Romanum, aut*

jure

jure imperii, quum tam procul à finibus Macedoniæ absint, civitatibus his præsidia imposuisse? Vocari Maronitas juberent. ab iis certiora omnia de statu civitatum earum scituros. Legati Maronitarum vocati, *Non uno loco tantùm urbis præsidium regium esse, sicut in aliis civitatibus,* dixerunt, *sed pluribus simul: & plenam Macedonum Maroneam esse. Itaque dominari assentatores regios. his solis loqui & in senatu & in concionibus licere. eos omnes honores & capere ipsos, & dare aliis. Optimum quemque, quibus libertatis, quibus legum cura sit, aut exsulare pulsos patria, aut inhonoratos & deterioribus obnoxios silere.* De jure etiam finium pauca adjecerunt: *Q. Fabium Labeonem, quum in regione ea fuisset, direxisse finem Philippo veterem viam regiam, quæ ad Thraciæ Paroreiam subeat; nusquam ad mare declinantem. Philippum novam postea deflexisse viam, qua Maronitarum urbes agrosque amplectatur.*

XXVIII. Ad ea Philippus longè aliam, quàm adversus Thessalos Perræbosque nuper, ingressus differendi viam, *Non cum Maronitis,* inquit, *mihi aut cum Eumene disceptatio est; sed etiam vobiscum Romani: à quibus nihil æqui me impetrare jam diu animadverto. Civitates Macedonum, quæ à me inter inducias defecerant, reddi mihi æquum censebam; non quia magna accessio ea regni futura esset, (sunt enim & parva oppida, & in finibus extremis posita) sed quia multum ad reliquos Macedonas continendos exemplum pertinebat. negatum est mihi. Bello Ætolico Lamiam oppugnare jussus à consule Manio Acilio, quum diu fatigatus ibi prœliis operibusque*

que essem; transcendentem me jam muros à capta prope urbe revocavit consul, & abducere copias inde coëgit. Ad hujus solatium injuriæ permissum est, ut Thessaliæ Perrhæbiæque & Athamanum reciperem quædam castella magis quàm urbes. ea quoque ipsa vos mihi, Q. Cæcili, paucos ante dies ademistis. Pro non dubio paullo ante, si Diis placet, legati Eumenis sumebant; quæ Antiochi fuerunt, Eumenem æquius esse quàm me habere. id ego aliter longè judico esse. Eumenes enim, non nisi vicissent Romani, sed nisi bellum gessissent, manere in regno suo non potuit. Itaque ille vestrum meritum habet, non vos illius: mei autem regni tantum aberat ut ulla pars in discrimine fuerit, ut tria millia talentûm, & quinquaginta tectas naves, & omnes Græciæ civitates, quas antea tenuissem, pollicentem ultro Antiochum, in mercedem societatis, sim aspernatus. hostemque ei me esse priùs etiam, quàm Manius Acilius exercitum in Græciam trajiceret, præ me tuli: & cum eo consule belli partem, quamcunque mihi delegavit, gessi. & insequenti consuli L. Scipioni, quum terra statuisset ducere exercitum ad Hellespontum, non iter tantùm per regnum nostrum dedi, sed vias etiam munivi, pontes feci, commeatus præbui: nec per Macedoniam tantùm, sed per Thraciam, ubi etiam inter cetera pax quoque præstanda à barbaris erat. Pro hoc studio meo erga vos, ne dicam merito, utrùm adjicere vos Romani aliquid, & amplificare & augere regnum meum munificentia vestra oportebat, an quæ haberem, aut meo jure aut beneficio vestro, eripere? id quod nunc facitis. Macedonum civitates, quas regni mei fuisse fatemini,

non

non restituuntur. Eumenes, tanquam ad Antiochum, spoliandum me venit. &, si Diis placet, decem legatorum decretum calumnia impudentissima prætendit; quo maximè & refelli & coargui potest. Disertissimè enim planissimèque in eo scriptum est; Chersonesum & Lysimachiam Eumeni dari. Ubi tandem Ænus, & Maronea, & Thracia civitates adscripta sunt? quod ab illis ne postulare quidem est ausus, id apud vos, tanquam ab illis impetraverit, obtinebit? Quo in numero me apud vos esse velitis, refert. Si tanquam inimicum & hostem insectari propositum est; pergite, ut cœpistis, facere. Sin aliquis respectus est mei, ut socii atque amici regis; deprecor, ne me tanta injuria dignum judicetis.

XXIX. Movit aliquantum oratio regis legatos. itaque medio responso rem suspenderunt: *Si decem legatorum decreto Eumeni data civitates ea essent, nihil se mutare. si Philippus bello cepisset eas, præmium victoria jure belli habiturum. si neutrum eorum foret, placere cognitionem senatui reservari: &, ut omnia in integro manerent, præsidia, quæ in iis urbibus sint, deduci.* Hæ caussæ maximè animum Philippi alienaverunt ab Romanis: ut non à Perseo filio ejus novis caussis motum, sed ob has à patre bellum relictum filio videri possit. Romæ nulla belli Macedonici suspicio erat. L. Manlius proconsul ex Hispania redierat. cui postulanti ab senatu in æde Bellonæ triumphum rerum gestarum magnitudo impetrabilem faciebat: exemplum obstabat; quòd ita comparatum more majorum erat, ne quis, qui exercitum non deportâsset, triumpharet, nisi perdomitam pacatamque provinciam tradidisset successori. medius tamen honos

Manlio

pondo arg...
ſtorem advehere. id quoque ...
rum. Magnus motus ſervilis eo ...
fuit. Tarentum provinciam L. Poſtu...
bebat.* Is de paſtorum conjuratio...
trociniis paſcuaque publica infeſta ...
ſtionem ſeverè exercuit. ad ſepte...
num condemnavit: multi inde fu...
tis ſumptum eſt ſupplicium. Co...
ti ad urbem delectibus, tandem i...
fecti ſunt.

XXX. Eodem anno in Hiſpani...
purnius & L. Quintius, quum p...
nis copias eductas in Beturia ju...
taniam, ubi hoſtium caſtra era...
communi animo conſilioque ...
Haud procul Hippone & Tolet... orta eſt. qui...
bulatores pugna ... paullatim ...
ſubvenitur à caſtris, ... In eo ...
ciem eductæ ſunt. ... genus pugnæ ...

paucos dies quietis ſtativis manſerunt. Romanorum ſociorumque, in prœlio fugaque, ad quinque millia occiſa; quorum ſe ſpoliis hoſtes armârunt. inde ad Tagum flumen profecti ſunt. Prætores interim Romani, omne id tempus contrahendis ex civitatibus ſociis Hiſpanorum auxiliis, reficiendiſque ab terrore adverſæ pugnæ militum animis, conſumpſerunt. ubi ſatis placuere vires, & jam miles quoque, ad delendam priorem ignominiam, hoſtem poſcebat; duodecim millia paſſuum ab Tago flumine poſuerunt caſtra. inde tertia vigilia ſublatis ſignis, quadrato agmine principio lucis ad Tagi ripam pervenerunt. Trans fluvium in colle hoſtium caſtra erant. extemplo quà duobus locis vada audabat amnis, dextera parte Calpurnius, læva Quintius exercitum traduxerunt; quieto hoſte, dum miratur ſubitum adventum, conſultatque, qui tumultum injicere trepidantibus in ipſo tranſitu amnis potuiſſet. Interim Romani, impedimentis quoque omnibus traductis contractiſque in unum locum, quia jam moveri videbant hoſtem, nec ſpatium erat caſtra communiendi, aciem inſtruxerunt. in medio locatæ quinta Calpurnii legio & octava Quintii. id robur toto exercitu erat. Campum apertum uſque ad hoſtium caſtra habebant, liberum à metu inſidiarum.

XXXI. Hiſpani, poſteaquam in citeriore ripa duo Romanorum agmina conſpexerunt, ut, priuſquam ſe jungere atque inſtruere poſſent, occuparent eos, caſtris repente effuſi curſu ad pugnam tendunt. Atrox in principio prœlium fuit; & Hiſpanis recenti victoria ferocibus, & inſueta ignominia milite Romano accenſo, acerrimè media

acies,

mò negatus erat, honorem
plus quàm unum ex pat
arctior petitio quatuor
quoque gratiosi homines
Terentius Culleo, Cn. B
pulsi, in spem impetrand
ris, dilati. Claudius un
didatus erat. Opinione
stinabantur Q. Fabius L
nus. sed Claudius consu
toto foro volitando, cla
jore parte senatus, *me*
consulem populi Romani
esse: quin ille sedens
aut comitiorum tacitum
ërceri tamen ab effuso
tentionibus tribunorum
tra consulem aut pro
tia aliquoties turbata
dejecto F
Ante Chr. tus P. Cl

nelius Cethegus, Q. Nævius Matho, C. Sempronius Blæsus, A. Terentius Varro, prætores facti. Hæc eo anno, quo Ap. Claudius, M. Sempronius consules fuerunt, domi militiæque gæsta.

XXXIII. Principio insequentis anni, P. Claudio, L. Porcio consulibus, Q. Cæcilius, M. Bæbius, & Ti. Sempronius, qui ad disceptandum inter Philippum & Eumenem reges Thessalorumque civitates missi erant, legationem renunciârunt; regum quoque eorum civitatumque legatos in senatum introduxerunt. Eadem utrimque iterata, quæ dicta apud legatos in Græcia erant. Aliam deinde legationem novam Patres, cujus princeps Ap. Claudius fuit, in Macedoniam & in Græciam decreverunt, ad visendum, redditæne civitates Rhodiis & Thessalis & Perræbis essent. Iisdem mandatum, ut ab Æno & Maronea præsidia deducerentur, maritimaque omnis Thraciæ ora à Philippo & Macedonibus liberaretur. Peloponnesum quoque adiri jussi; unde prior legatio discesserat incertiore statu rerum, quàm si non venissent: nam super cetera etiam sine responso dimissi, nec datum petentibus erat Achæorum concilium. De qua re querente graviter Q. Cæcilio, simul Lacedæmoniis deplorantibus mœnia diruta, abductam plebem in Achajam & venundatam; ademptas, quibus ad eam diem civitas stetisset, Lycurgi leges: Achæi maximè concilii negati crimen excusabant, recitandò legem, quæ, nisi belli pacisve caussâ; & quum legati ab senatu cum literis aut scriptis mandatis venirent, vetaret indici concilium. Ea ne postea excusatio esset, ostendit senatus, curæ iis esse debere, ut Romanis legatis semper adeundi concilium gen-

tia

tis potestas fieret : quemadmodum & illis, quoties vellent, senatus daretur.

XXXIV. Dimissis iis legationibus, Philippus à suis certior factus, cedendum civitatibus deducendaque præsidia esse, infensus omnibus, in Maronitas iram effundit. Onomasto, qui præerat maritimæ oræ, mandat, ut partis adversæ principes interficeret. Ille, per Casandrum quendam, unum ex regiis jam diu habitantem Maroneæ, nocte Thracibus intromissis, velut in bello capta urbe, cædem fecit. Id apud Romanos legatos querentes, *tam crudeliter adversus innoxios Maronitas, tam superbè adversus populum Romanum factum, ut, quibus libertatem restituendam senatus censuisset, ii pro hostibus trucidarentur*; abnuebat, *quicquam eorum ad se aut quenquam suorum pertinere. Seditione inter ipsos dimicatum, quum alii ad se, alii ad Eumenem civitatem traherent. id facilè scituros esse, si percunctarentur ipsos Maronitas:* haud dubius, perculsis omnibus terrore tam recentis cædis, neminem hiscere adversus se ausurum. Negare Appius, *Rem evidentem pro dubia quærendam. si ab se culpam removere vellet, Onomastum & Casandrum, per quos acta res diceretur, mitteret Romam, ut eos senatus percunctari posset.* Primò adeo perturbavit ea vox regem, ut non color, non vultus ei constaret. deinde collecto tandem animo, *Casandrum, qui Maroneæ fuisset, si utique vellent, se missurum* dixit. *Ad Onomastum quidem quid eam rem pertinere: qui non modò Maroneæ, sed ne in regione quidem propinqua fuisset?* Et parcebat magis Onomasto, honoratiori amico, & eundem indicem haud paullo plus timebat: quia & ipse sermonem cum

eo

:o contulerat, & multorum talium ministrum & :onscium habebat. Casander quoque, missis qui ›er Epirum ad mare prosequerentur eum, ne quà ndicium emanaret, veneno creditur sublatus.

XXXV. Et legati à Philippi colloquio ita digressi sunt, ut præ se ferrent, nihil eorum sibi placere: & Philippus, minimè quin rebellandum esset dubius, quia tamen immaturæ ad id vires erant, id moram interponendam Demetrium, minorem filium, mittere Romam, simul ad purganda crimina, simul ad deprecandam iram senatus, statuit: satis credens ipsum etiam juvenem, quòd Romæ obses specimen regiæ indolis dedisset, aliquid momenti facturum. Interim per speciem auxilii Byzantiis ferendi, re ipsa ad terrorem regulis Thracum injiciendum, profectus, perculsis iis uno prœlio, & Amadoco duce capto, in Macedoniam rediit, missis ad accolas Istri fluminis barbaros, ut in Italiam irrumperent, sollicitandos. Et in Peloponneso adventus Romanorum legatorum, qui ex Macedonia in Achajam ire jussi erant, exspectabatur: adversus quos ut præparata consilia haberent, Lycortas prætor concilium indixit. Ibi de Lacedæmoniis actum. *Ex hostibus eos accusatores factos. & periculum esse, ne victi magis timendi forent, quàm bellantes fuissent. quippe in bello sociis Romanis Achæos usos: nunc eosdem Romanos æquiores Lacedæmoniis quàm Achæis esse: ubi Areus etiam & Alcibiades, ambo exsules suo beneficio restituti, legationem Romam adversus gentem Achæorum ita de ipsis meritam suscepissent; adeoque infesta oratione usi essent, ut patria pulsi, non restituti in eam, viderentur.* Clamor undique ortus, referret nomi-

natim

tum ci
XXXVI. Priu
Achæis injectus erat, & cog
æquo disceptatio futura esset : quòd Are
cibiadem, capitis ab se in concilio proxim
tos, cum legatis videbant ; nec hiscere
audebat. Appius ea, quæ apud senatu
rant Lacedæmonii, displicere senatui o
dem primum ad conflictum factam eo
Philopœmene ad causam dicendam evoc
deinde quum in homines ita sævitum e
parte crudelitas eorum cessaret, muro
nobilissimæ esse, leges vetustissimas a
tamque per gentes Lycurgi discipl
Hæc quum Appius dixisset, Lycor
tor, & quia Philopœmenis, aucto
Lacedæmone acta fuerant, factio
spondit: *Difficilior nobis, Ap. Cla*
tio est, quàm Romæ nuper apud se
enim Lacedæmoniis accusantibus
nunc à vobis ipsis accusati sum
quam iniquitatem audit

apud vos quidem nobis objiciendum fuisse arbitror. Quid ita? quia in vestro fœdere erat, ut maritimis urbibus abstinerent Lacedæmonii. Quo tempore armis captis urbes, à quibus abstinere jussi erant, nocturno impetu occupaverunt; si T. Quintius, si exercitus Romanus, sicut antea, in Peloponneso fuisset, eò nimirum capti & oppressi confugissent. quum vos procul essetis, quò aliò, nisi ad nos socios vestros, quos antea Gythio opem ferentes, quos Lacedæmonem vobiscum simili de caussa oppugnantes viderant, confugerent? Pro vobis igitur justum piumque bellum suscepimus. quod quum alii laudent, reprehendere ne Lacedæmonii quidem possint, Dii quoque ipsi comprobaverint, qui nobis victoriam dederunt; quonam modo ea, quæ belli jure acta sunt, in disceptationem veniunt? quorum tamen maxima pars nihil pertinet ad nos. Nostrum est, quòd evocavimus eos ad caussam dicendam, qui ad arma multitudinem exciverant, qui expugnaverant maritima oppida, qui diripuerant, qui cædem principum fecerant? Quòd verò illi venientes in castra interfecti sunt; vestrum est, Areu & Alcibiade, qui nunc nos, si Diis placet, accusatis, non nostrum. Exsules Lacedæmoniorum, quo in numero hi quoque duo fuerunt & tunc nobiscum erant, quòd domicilio sibi delegerant maritima oppida, se petitos credentes; in eos, quorum opera patria extorres, ne in tuto quidem exsilio posse consenescere se indignabantur, impetum fecerunt. Lacedæmonii igitur Lacedæmonios, non Achæi, interfecerunt. nec, jure an injuria cæsi sint, argumentari refert.

dam Lycurgi disciplinam
nim nuper eos, arcem &
vitati, permoverunt. E
Lycurgus, gaudeat ruin
am & Spartam antiq
Philopœmenem ex spectA
Lacedæmonii vestris ma
nia tyrannidis vestigia
deformes veluti cicatric
fine muris per octingen
do etiam principes Græ
pedibus circumdatis v
stis. Quod ad leges
Lacedæmoniis leges ty
non suas ademisse, q
leges dedisse: nec m
concilii nostri eum fe
ut corpus unum & c
Tunc, opinor, si ali
istis injunxissemus, q

Capuæ autem feceritis Romani, non quæro; vos rationem reposcitis, quid Achai Lacedamoniis bello victis fecerimus? Interfecti aliqui sunt; finge, à nobis: Quid? vos senatores Campanos securi non percussistis? Muros diruimus. vos non muros tantùm, sed urbem & agros ademistis. Specie, inquis, æquum est fœdus apud Achaos, re precaria libertas: apud Romanos etiam imperium est. Sentio Appi: &, si non oportet, non indignor; sed oro vos, quantumlibet intersit inter Romanos & Achaos, modò ne in æquo hostes vestri nostrique apud vos sint, ac nos socii, imo ne meliore jure sint. Nam ut in æquo essent, nos fecimus, quum leges iis nostras dedimus; quum, ut Achai concilii essent, effecimus. Parum est victis, quod victoribus satis est. plus postulant hostes, quàm socii habent. Quæ jurejurando, quæ monumentis literarum in lapide insculptis in æternam memoriam sancta atque sacrata sunt, ea cum perjurio nostro tollere parant. Veremur quidem vos, Romani; &, si ita vultis, etiam timemus: sed plus & veremur & timemus Deos immortales. Cum assensu maximæ partis est auditus, & locutum omnes pro majestate magistratus censebant: ut facilè appareret, molliter agendo dignitatem suam tenere Romanos non posse. Tum Appius suadere se magnopere Achæis dixit, ut, dum liceret voluntate sua facere, gratiam inirent, ne mox inviti & coacti facerent. Hæc vox audita quidem cum omnium gemitu est, sed metum injecit imperata recusandi. id modò petierunt, ut Romani, quæ viderentur, de Lacedæmoniis mutarent; nec Achæos religione obstringerent, irrita ea, quæ jurejurando sanxissent, faciendi. damnatio tantùm

creti. ...
Cornelius Cethegus inter ...
titi sunt: C. Sempronius ...
vius Matho Sardiniam; ...
quæreret, A. Terentius ...
rem, P. Sempronius Lo...
rem. De iis duabus pr...
tempus, L. Juventius Th...
rus, venerunt. qui, quan...
tum in Hispania esset, ...
simul, ut pro rebus tan...
mortalibus haberetur ho...
citum deportare licere...
decreta est. de legioni...
consulum prætorumqu...
integram referri jusser...
suli in Ligures binæ ...
dius & M. Semproni...
De exercitibus Hispan...
it inter novos prætor...
purnii Quintiique.
... utraque consules...

sociorum peditum Latini nominis, quingentos equites, quos secum in Hispaniam portarent. quum eas legiones quatuor descripsissent, quod plus quàm quina millia peditum, treceni equites, in singulis legionibus esset, dimitterent: eos primùm, qui emerita stipendia haberent, deinde, ut cujusque fortissima opera Calpurnius & Quintius in prœlio usi essent.

XXXIX. Haç sedata contentione, alia subinde C. Decimii prætoris morte exorta est. Cn. Sicinius & L. Pupius, qui ædiles proximo anno fuerant, & C. Valerius flamen Dialis & Q. Fulvius Flaccus (is quia ædilis curulis designatus erat, sine toga candida, sed maxima ex omnibus contentione) petebant. certamenque ei cum flamine erat. & postea quam primò æquare, mox superare etiam est visus, pars tribunorum plebis negare, rationem ejus habendam esse; quòd duos simul unus magistratus, præsertim curules, neque capere posset, nec gerere: pars legibus eum solvi æquum censere, ut, quem vellet, prætorem creandi populo potestas fieret. L. Porcius consul primò in ea sententia esse, ne nomen ejus acciperet. deinde, ut ex auctoritate senatus idem faceret, convocatis Patribus, *referre se ad eos* dixit, *quòd nec jure ullo, nec exemplo tolerabili liberæ civitati ædilis curulis designatus præturam peteret: sibi, nisi quid aliud iis videretur, in animo esse è lege comitia habere.* Patres censuerunt, utì L. Porcius consul cum Q. Fulvio ageret, ne impedimento esset, quo minùs comitia prætoris in locum C. Decimii subrogandi è lege haberentur. Agenti consuli ex senatusconsulto respondit Flaccus, *nihil, quod se indignum esset, facturum.* Medio responso spem ad voluntatem interpretantibus fecerat, cessurum Patrum auctoritati esse. Comi-

li magis magisque in eum ...
missis comitiis senatum voca...
quentes, quoniam Flaccum au...
hil movisset, ad populum cu...
Concione advocata quum egi...
quidem de sententia motus, g...
no egit, quòd tanto studio, ...
randæ voluntatis potestas fact...
voluisset facere. ea sibi studi...
stituere non in animo esse.
nata vox tantum ei favorem ...
hius prætor esset, si consul ...

Ingens certamen tribunis, ...
cum consule, fuit: donec ...
habitus, decretumque, *quon...*
di comitia ne legibus fierent, ...
prava studia hominum im...
fore satis prætorum esse:
in urbe jurisdictionem habere...

s patricios plebejosque nobilissimarum familia- m M. Porcius longè anteibat. in hoc viro tanta animi ingeniique fuit, ut, quocumque loco na- esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse videre- . Nulla ars, neque privatæ neque publicæ rei :endæ, ei defuit. Urbanas rusticasque res pari- callebat. Ad summos honores alios scientia ju- , alios eloquentia, alios gloria militaris provexit. ic versatile ingenium sic pariter ad omnia fuit, natum ad id unum diceres, quodcumque age- . In bello manu fortissimus, multisque insigni- s clarus pugnis. idem posteaquam ad magnos nores pervenit, summus imperator: idem in ce, si jus consuleres, peritissimus; si caussa o- da esset, eloquentissimus. nec is tantùm, cujus gua vivo eo viguerit, monumentum eloquentiæ llum exstet: vivit imò, vigetque eloquentia e- , sacrata scriptis omnis generis. Orationes & se multæ, & pro aliis, & in alios. nam non ùm accusando, sed etiam caussam dicendo fati- eit inimicos. Simultates nimio plures & exer- erunt eum, & ipse exercuit eas. nec facilè dixe- , utrum magis presserit eum nobilitas, an ille a- averit nobilitatem. Asperi proculdubio animi, linguæ acerbæ & immodicè liberæ fuit: sed in- Ɛti cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiæ; ntemptor gratiæ, divitiarum. In parsimonia, in tientia laboris periculique, ferrei prope corporis imique; quem ne senectus quidem, quæ solvit nnia, fregerit. Qui sextum & octogesimum an- m agens caussam dixerit, ipse pro se oraverit, ipseritque: nonagesimo anno Servium Galbam populi adduxerit judicium.

XLI. Hunc, sicut omni vita, tum pren
premebat nobilitas; coïerantque (præter L
cum, qui collega in consulatu fuerat) c
omnes, ad dejiciendum honore eum: non
ut ipsi potius adipiscerentur, nec quia indi
tur novum hominem censorem videre; se
quòd tristem censuram, periculosamque m
famæ, & ab læso à plerisque & lædendi
exspectabant. Etenim tum quoque minit
petebat; refragari sibi, qui liberam & forte
suram timerent, criminandò. & simul L.
suffragabatur. Illo uno collega castigare
flagitia, & priscos mores revocare posse.
censi homines, adversa nobilitate non M. I
modò censorem fecerunt, sed etiam colle
L. Valerium Flaccum adjecerunt. Secund
miria censorum consules prætoresque in pro
profecti sunt, præter Q. Nævium, quem
non minùs menses, priusquam in Sardinia
quæstiones veneficii, quarum magnam part
tra urbem per municipia conciliabulaque
quia ita aptius visum erat, tenuerunt. Si
Valerio credere libet, ad duo hominum mill
navit. Et L. Postumius prætor, cui Ta
provincia evenerat, magnas pastorum con
nes vindicavit, & reliquias Bacchanalium q
nis cum omni exsecutus est cura. multos,
citati non affuerant, aut vades deseruerant
regione Italiæ latentes, partim noxios ju
partim comprehensos Romam ad senatum
in carcerem omnes à P. Cornelio conjecti s

XLII. In Hispania ulteriore, fractis p
bello Lusitanis, quietæ res fuerunt. In ci

Terentius in Suessetanis oppidum Corbionem
:is & operibus expugnavit, captivos vendidit.
:ta deinde hiberna & citerior provincia habuit.
:res prætores, C. Calpurnius Piso & L. Quin-
, Romam redierunt. utrique magno patrum
sensu triumphus est decretus. Prior C. Cal-
nius de. Lusitanis & Celtiberis triumphavit. co-
ıs aureas tulit octoginta tres, & duodecim mil-
ondo argenti. Paucos post dies L. Quintius
pinus ex iisdem Lusitanis Celtiberisque trium-
vit. tantundem auri atque argenti in eo trium-
translatum. Censores, M. Porcius & L. Va-
ıs, metu mixta exspectatione senatum legerunt:
em moverunt senatu. ex quibus unum insig-
ı & nobilitate & honoribus, L. Quintium Fla-
inum consularem. Patrum memoria institutum
ır, ut censores motis senatu adscriberent notas.
onis & aliæ quidem acerbæ orationes exstant in
quos aut senatorio loco movit, aut quibus e-
s ademit: longè gravissima in L. Quintium o-
) est, qua si accusator ante notam, non censor
notam usus esset, retinere Quintium in senatu
rater quidem T. Quintius, si tum censor esset,
ıisset. Inter cetera objecit ei, Philippum Pœ-
ı, carum ac nobile scortum, ab Roma in Gal-
ı provinciam spe ingentium donorum perdu-
n. eum puerum, per lasciviam quum cavilla-
r, exprobrare consuli persæpe solitum, quòd sub
m spectaculum gladiatorium abductus ab Roma
:, ut obsequium amatori venditaret. Fortè e-
ntibus iis, quum jam vino incaluissent, nun-
um in convivio esse, nobilem Bojum cum li-
s transfugam venisse: convenire consulem vel-

ſimultatumque plena: quæ M. Porcium (cui acerbitas ea aſſignabatur) per omnem vitam exercuerunt. Eodem anno coloniæ duæ, Potentia in Picenum, Piſaurum in Gallicum agrum, deductæ ſunt. Sena jugera in ſingulos data. diviſerunt agrum, coloniaſque deduxerunt iidem treſviri, Q. Fabius Labeo, & M. & Q. Fulvii, Flaccus & Nobilior. Conſules ejus anni nec domi nec militiæ memorabile quicquam egerunt.

Ante Chr. 183. U. C. 569.

XLV. In inſequentem annum crearunt conſules M. Claudium Marcellum, Q. Fabium Labeonem. M. Claudius, Q. Fabius Idibus Martiis, quo die conſulatum inierunt, de provinciis ſuis prætorumque retulerunt. Prætores creati erant, C. Valerius flamen Dialis, qui & priore anno petierat; & Sp. Poſtumius Albinus, & P. Cornelius Siſenna, L. Pupius, L. Julius, Cn. Sicinius. Conſulibus Ligures cum iiſdem exercitibus, quos P. Claudius & L. Porcius habuerant, provincia decreta eſt. Hiſpaniæ extra ſortem prioris anni prætoribus cum ſuis exercitibus ſervatæ. Prætores ita ſortiri juſſi, utì flamini Diali utique altera juris dicendi Romæ provincia eſſet. peregrinam eſt ſortitus. Siſennæ Cornelio urbana, Sp. Poſtumio Sicilia, L. Pupio Apulia, L. Julio Gallia, Cn. Sicinio Sardinia evenit. L. Julius maturare eſt juſſus. Galli tranſalpini per ſaltus ignotæ antea viæ (ut ante dictum eſt) in Italiam tranſgreſſi, oppidum in agro, qui nunc Aquilejenſis eſt, ædificabant. Id eos ut prohiberet, quoad ejus ſine bello poſſet, prætori mandatum eſt. ſi armis prohibendi eſſent, conſules certiores faceret. ex his placere alterum adverſus Gallos

los ducere legiones. Extremo prioris anni comitia habita erant in demortui Cn. Cornelii locum auguris sufficiendi. Creatus Sp. Postumius Albinus.

XLVI. Hujus principio anni P. Licinius Crassus pontifex maximus mortuus est: in cujus locum M. Sempronius Tuditanus pontifex est cooptatus. Pontifex maximus est creatus C. Servilius Geminus. P. Licinii funeris caussa visceratio data, & gladiatores centum viginti pugnaverunt: & ludi funebres per triduum facti; post ludos epulum. in quo, quum toto foro strata triclinia essent, tempestas cum magnis procellis coorta coëgit plerosque tabernacula statuere in foro. Eadem paullo pòst, quum undique disserenâsset, sublata. defunctosque vulgò ferebant, quòd inter fatalia vates cecinissent, necesse esse tabernacula in foro statui. Hac religione levatis, altera injecta, quòd sanguine per biduum pluisset in area Vulcani: & per decemviros supplicatio indicta erat ejus prodigii expiandi caussa. Priusquam consules in provincias proficiscerentur, legationes transmarinas in senatum introduxerunt. nec unquam ante tantum regionis ejus hominum Romæ fuerat. Nam ex quo fama per gentes, quæ Macedoniam accolunt, vulgata est, crimina querimoniasque de Philippo non negligenter ab Romanis audiri, multis operæ pretium fuisse queri; pro se quæque civitates gentesque, singuli etiam privatim (gravis enim accola omnibus erat) Romam, aut ad spem levandæ injuriæ aut ad deflendæ solatium, venerunt. Et ab Eumene rege legatio cum fratre ejus Athenæo venit, ad querendum, simul, quòd non deducerentur ex Thracia

cia præsidia; simul, quòd in Bithyniam Prusiæ bellum adversus Eumenem gerenti auxilia missi forent.

XLVII. Respondendum ad omnia juveni tum admodum Demetrio erat: quum haud facile esset, aut ea quæ objicerentur, aut quæ adversus ea dicenda erant, memoria complecti. nec enim multa solùm, sed etiam pleraque oppidò quàm parva erant: de controversia finium, de hominibus raptis, pecoribusque abactis, de jure aut dicto per libidinem aut non dicto, de rebus per vim aut per gratiam judicatis. nihil horum quoque Demetrium docere dilucidè, nec se satis liquidò discere ab eo senatus quum cerneret posse; simul & tirocinio & perturbatione juvenis moveretur; quæri jussit ab eo, ecquem de his rebus commentarium à patre accepisset? Quum respondisset, *accepisse se*; nihil prius nec potius visum est, quàm regis ipsius de singulis responsa accipere. Librum extemplo poposcerunt; deinde, ut ipse recitaret, permiserunt. Erant autem de rebus singulis in breve coactæ caussæ: ut alia fecisse se secundùm decreta legatorum doceret; alia non per se stetisse, quo minùs faceret, sed per eos ipsos qui accusarent. Interposuerat & querelas de iniquitate decretorum, & quàm non ex æquo disceptatum apud Cæcilium foret, indignèque sibi, nec ullo suo merito, insultatum ab omnibus esset. Has notas irritati ejus animi collegit senatus; ceterùm alia excusanti juveni, alia recipienti, futura ita, ut maximè vellet senatus, responderi placuit: *Nihil patrem ejus neque rectius, nec magis, quod ex voluntate senatus esset, fecisse; quàm quòd, utcumque ea gesta essent,*

sent, per Demetrium filium satisfieri voluisset Romanis. Multa & dissimulare & oblivisci & pati præterita senatum posse, & credere etiam Demetrio credendum esse. Obsidem enim se animum ejus habere, etsi patri corpus reddiderit: & scire, quantum salva in patrem pietate possit, amicum eum populo Romano esse. Honorisque ejus caussa missuros in Macedoniam legatos: ut, si quid minùs factum sit quàm debuerit, tum quoque sine piaculo rerum prætermissarum fiat. Velle etiam sentire Philippum, integra omnia sibi cum populo Romano Demetrii filii beneficia esse.

XLVIII. Hæc, quæ augendæ amplitudinis ejus caussa facta erant, extemplo in invidiam, mox etiam in perniciem adolescenti verterunt. Lacedæmonii deinde introducti sunt. multæ & parvæ disceptationes jactabantur; sed, quæ maximè rem continerent, erant: utrùm restituerentur quos Achæi damnaverant, necne. iniquè, an jure occidissent, quos occiderant, vertebatur; &, utrùm manerent in Achaïco concilio Lacedæmonii: an, ut ante fuerat, secretum ejus unius in Peloponneso civitatis jus esset. Restitui, judiciaque facta tolli placuit. Lacedæmonem manere in Achaïco concilio: scribique id decretum, & consignari à Lacedæmoniis & Achæis. Legatus in Macedoniam Q. Marcius est missus: jussus idem in Peloponneso sociorum res adspicere. nam ibi quoque & ex veteribus discordiis residui motus erant, & Messene desciverat à concilio Achaïco. cujus belli & caussam & ordinem si expromere velim, immemor sim propositi, quo statui non ultra attingere externa, nisi quà Romanis cohærent rebus.

XLIX. Even-

XLIX. Eventus memorabilis est, q bello superiores essent Achæi, Philopœn eorum capitur, ad præoccupandam Co fectus, quam hostes petebant: in valle i equitibus paucis oppressus. Ipsum po gere Thracum Cretensiumque auxilio t pudor relinquendi equites, nobilissimos ipso nuper lectos, tenuit. quibus dum evadendas angustias cogendo ipse agm sustinens impetus hostium; prolapso eq ipse casu, & onere equi super eum ru multum abfuit quin exanimaretur; sept nos jam natus, & diutino morbo, ex primùm reficiebatur, viribus admodum jacentem hostes superfusi oppresserunt: que primùm à verecundia memoriaque haud secus quàm ducem suum attollunt, que, & ex valle devia in viam portant met ipsi præ nec opinato gaudio crede nuncios Messenem præmittunt debella Philopœmenem adduci. Primùm adeo his visa res, ut non pro vano modò, se sano nuncius audiretur. deinde ut super a idem omnes affirmantes veniebant, tan fides; & priusquam appropinquare urbi rent, ad spectaculum omnes simul liber pueri quoque cum feminis effundunt clauserant portam turbæ, dum pro se qui ipse oculis suis credidisset, vix pro com tam rem habiturus videretur. Ægre su tes obvios intrare portam, qui adduceba pœmenem, potuerunt; atque turba con reliquum clauserat. & quum pars maxim

à ſpectaculo eſſet, theatrum repente, quod viæ propinquum erat, compleverunt: &, ut eo in conſpectum populi adduceretur, una voce omnes expoſcebant. Magiſtratus & principes, veriti ne quem motum miſericordia præſentis tanti viri faceret, quum alios verecundia priſtinæ majeſtatis collata præſenti fortunæ, alios recordatio ingentium meritorum motura eſſet, procul in conſpectu eum ſtatuerunt. deinde raptim ex oculis hominum abſtraxerunt, prætore Dinocrate dicente, eſſe quæ pertinentia ad ſummam belli percunctari eum magiſtratus vellent. Inde abducto eo in curiam, & ſenatu vocato, conſultari cœptum.

L. Jam inveſperaſcebat, & non modò cetera, ſed ne in proximam quidem noctem, ubi ſatis tutò cuſtodiretur, expediebant. Obſtupuerant ad magnitudinem priſtinæ ejus fortunæ virtutiſque: & neque ipſi domum recipere cuſtodiendum audebant, nec cuiquam uni cuſtodiam ejus ſatis credebant. Admonent deinde quidam, eſſe theſaurum publicum ſub terra, ſaxo quadrato ſeptum. eo vinctus demittitur, & ſaxum ingens, quo operitur, machina ſuperimpoſitum eſt. ita loco potius quàm homini cuiquam credendam cuſtodiam rati, lucem inſequentem exſpectaverunt. Poſtero die multitudo quidem integra, memor priſtinorum ejus in civitatem meritorum, parcendum, ac per eum remedia quærenda eſſe præſentium malorum, cenſebat: defectionis auctores, quorum in manu reſpublica erat, in ſecreto conſultantes omnes ad necem ejus conſentiebant: ſed utrùm maturarent, an differrent, ambigebatur. Vicit pars avidior pœnæ; miſſuſque qui venenum ferret. Accepto poculo nihil

nihil aliud locutum ferunt, quàm quæsisse, *si incolumis Lycortas* (is alter imperator Achæorum erat) *equitesque evasissent?* Posteaquam dictum est, *incolumes esse*; *Bene habet*, inquit. & poculo impavidè exhausto, haud ita multo post exspiravit. Nec diuturnum mortis ejus gaudium auctoribus crudelitatis fuit. victa namque Messene bello exposcentibus Achæis noxios dedidit, ossaque reddita Philopœmenis sunt: & sepultus ab universo Achaico concilio, adeo omnibus humanis congestis honoribus, ut ne divinis quidem abstineretur. Ab scriptoribus rerum Græcis Latinisque tantum huic viro tribuitur, ut à quibusdam eorum, velut ad insignem notam hujus anni, memoriæ mandatum sit, tres claros imperatores eo anno decessisse, Philopœmenem, Annibalem, P. Scipionem. adeo in æquo eum duarum potentissimarum gentium summis imperatoribus posuerunt.

LI. Ad Prusiam regem legatus T. Quintius Flamininus venit: quem suspectum Romanis, & receptus post fugam Antiochi Annibal, & bellum adversus Eumenem motum faciebat. ibi, seu quia à Flaminino inter cetera objectum Prusiæ erat, hominem omnium qui viverent infestissimum populo Romano apud eum esse, qui patriæ suæ primùm, deinde, fractis ejus opibus, Antiocho regi auctor belli adversus populum Romanum fuisset; seu quia ipse Prusias, ut gratificaretur præsenti Flaminino Romanisque, per se necandi aut tradendi ejus in potestatem consilium cepit; à primo colloquio Flaminini, milites extemplo ad domum Annibalis custodiendam missi sunt. Semper talem exitum vitæ suæ Annibal prospexerat animo; & Romanorum

rum inexpiabile odium in se cernens, & fidei regum nihil sanè confisus. Prusiæ verò levitatem etiam expertus erat. Flàminini quoque adventum velut fatalem sibi horruerat. Ad omnia undique infesta, ut iter semper aliquod præparatum fugæ haberet, septem exitus è domo fecerat; & ex iis quosdam occultos, ne custodia sepirentur. Sed grave imperium regum nihil inexploratum, quod investigari volunt, efficit. totius circuitum domus ita custodiis complexi sunt, ut nemo inde elabi posset. Annibal, posteaquam est nunciatum milites regios in vestibulo esse; postico, quod devium maximè atque occultissimi exitus erat, fugere conatus, ut id quoque occursu militum obseptum sensit, & omnia circa clausa custodiis dispositis esse, venenum (quod multo ante præparatum ad tales habebat casus) poposcit. *Liberemus*, inquit, *diuturna cura populum Romanum: quando mortem senis exspectare longum censent. Nec magnam nec memorabilem ex inermi proditoque Flamininus victoriam feret. mores quidem populi Romani quantum mutaverint, vel hic dies argumento erit. Horum patres Pyrrho regi, hosti armato exercitum in Italia habenti, ut à veneno caveret, prædixerunt. hi legatum consularem, qui auctor esset Prusiæ per scelus occidendi hospitis, miserunt.* Exsecratus deinde in caput regnumque Prusiæ, & hospitales Deos violatæ ab eo fidei testes invocans, poculum exhausit.

LII. Hic vitæ exitus fuit Annibalis. Scipionem & Polybius & Rutilius hoc anno mortuum scribunt. Ego neque his, neque Valerio assentior. his, quòd, censoribus M. Porcio, L. Valerio, principem senatus

tus ipsum L. Valerium censorem lectum invenio: quum superioribus tribus lustris Africanus fuisset: quo vivo, nisi ut ille senatu moveretur, quam notam nemo memoriæ prodidit, alius princeps in locum ejus lectus non esset. Antiatem auctorem refellit tribunus plebis M. Nævius, adversus quem oratio inscripta P. Africani est. Hic Nævius in magistratuum libris est tribunus plebis, P. Claudio, L. Porcio consulibus: sed iniit tribunatum, Appio Claudio, M. Sempronio consulibus, ante diem quartum Idus Decembres. inde tres menses ad Idus Marcias sunt; quibus P. Claudius, L. Porcius consulatum inierunt. Ita & vixisse in tribunatu Nævii videtur: diesque ei dici ab eo potuisse; decessisse autem ante L. Valerii & M. Porcii censuram. Trium clarissimorum suæ cujusque gentis virorum non magis tempore congruente comparabilis mors videtur esse, quàm quòd nemo eorum satis dignum splendore vitæ exitum habuit. Jam primùm omnes non in patrio solo mortui, nec sepulti sunt. veneno absumpti Annibal & Philopœmen: exsul Annibal proditus ab hospite; captus Philopœmen, in carcere & in vinculis exspiravit. Scipio, etsi non exsul, neque damnatus, die tamen dicta, ad quam non affuerat, reus absens, citatus, voluntarium non sibimet ipse solùm, sed etiam funeri suo exsilium indixit.

LIII. Dum ea in Peloponneso (à quibus divertit oratio) geruntur; reditus in Macedoniam Demetrii legatorumque aliter aliorum affecerat animos. vulgus Macedonum, quos belli ab Romanis imminentis metus terruerat, Demetrium ut pacis auctorem cum ingenti favore conspiciebant: simul &

spe

ſpe haud dubia regnum ei poſt mortem patris deſtinabant. Nam etſi minore ætate, quàm Perſeus eſſet, hunc tamen juſta matrefamilias, illum pellice ortum eſſe: illum, ut ex vulgato corpore genitum, nullam certi patris notam habere; hunc inſignem Philippi ſimilitudinem præ ſe ferre. Ad hoc, Romanos Demetrium in paterno ſolio locaturos: Perſei nullam apud eos gratiam eſſe. Hæc vulgò loquebantur. itaque & Perſea cura angebat, ne parum pro ſe una ætas valeret, quum omnibus aliis rebus frater ſuperior eſſet: & Philippus ipſe, vix ſui arbitrii fore, quem heredem regni relinqueret, credens, ſibi quoque graviorem eſſe, quàm vellet, minorem filium cenſebat. Offendebatur interdum concurſu Macedonum ad eum: & alteram jam ſe vivo regiam eſſe indignabatur. Et ipſe juvenis haud dubiè inflatior redierat; ſubnixus erga ſe judiciis ſenatus, conceſſiſque ſibi, quæ patri negata eſſent: & omnis mentio Romanorum, quantam dignitatem ei apud ceteros Macedonas, tantam invidiam non apud fratrem modò, ſed etiam apud patrem conciliabat. utique, poſteaquam alii legati Romani venerunt, & cogebatur decedere Thracia, præſidiaque deducere, & alia aut ex decreto priorum legatorum, aut ex nova conſtitutione ſenatus facere: ſed omnia mœrens quidem & gemens; eo magis, quòd filium frequentiorem prope cum illis quàm ſecum cernebat. obedienter tamen adverſus Romanos faciebat, ne quam movendi extemplo belli cauſſam præberet. avertendos etiam animos à ſuſpicione talium conſiliorum ratus, mediam in Thraciam, exercitum in Odryſas & Dantheletas & Beſſos duxit. Philippopolin urbem fuga deſer-

desertam oppidanorum, qui in proxima montium juga cum familiis receperant sese, cepit: campestresque barbaros, depopulatus agros eorum, in deditionem accepit. relicto inde ad Philippopolin præsidio, quod haud multo post ab Odrysis expulsum est, oppidum in Deuriopo condere instituit.

LIV. Pæoniæ ea regio est prope Erigonum fluvium, qui ex Illyrico per Pæoniam fluens in Axium amnem editur. Haud procul Stobis, vetere urbe, novam urbem Perseida, ut is filio majori haberetur honos, appellari jussit. Dum hæc in Macedonia geruntur, consules in provincias profecti. Marcellus nuncium præmisit ad L. Porcium proconsulem, ut ad novum Gallorum oppidum legiones admoveret. Advenienti consuli Galli sese dediderunt. duodecim millia armatorum erant. plerique arma ex agris rapta habebant. ea ægre patientibus iis adempta, quæque alia populantes agros rapuerant, aut secum attulerant. de his rebus qui quererentur, legatos Romam miserunt. Introducti in senatum à C. Valerio prætore exposuerunt; *Se, superante in Gallia multitudine, inopia coactos agri & egestate, ad quærendam sedem Alpes transgressos. quæ inculta per solitudines viderent, ibi sine ullius injuria consedisse. Oppidum quoque ædificare cœpisse: quod indicium esset, nec agro nec urbi ulli vim allaturos venisse. Nuper M. Claudium ad se nuncium misisse, bellum se cum iis, ni dederentur, gesturum. Se certam, etsi non speciosam, pacem, quàm incerta belli præoptantes, dedidisse se prius in fidem, quàm in potestatem populi Romani. Post paucos dies, jussos & agro & urbe decedere, sese tacitos abire quò terrarum possent, in animo habuisse.*

arma

m deinde sibi & postremò omnia alia quæ ferrent rentve adempta. Orare se senatum populumque nimum, ne in se immeritos deditos acerbiùs quàm hostes sævirent. Huic orationi senatus responderi sit: *Neque illos rectè gessisse, quum in Italiam venent, oppidumque in alieno agro nullius Romani gistratus, qui ei provinciæ præesset, permissu ædifi- e conati sint: neque senatui placere, deditos spoli. Itaque se cum iis legatos ad consules missuros: , si redeant unde venerint, omnia iis sua reddi eant: quique protinus eant trans Alpes, & de- ciens Gallicis populis, multitudinem suam domi tineant. Alpes prope inexsuperabilem finem in dio esse. non utique iis melius fore, quàm qui primi pervias fecissent.* Legati missi, L. Furi- Purpureo, Q. Minucius, L. Manlius Acidinus. lli, redditis omnibus, quæ sine cujusquam injuria ebant, Italia excesserunt.

LV. Legatis Romanis transalpini populi benignè ponderunt. seniores eorum nimiam lenitatem puli Romani castigârunt: *Quòd eos homines, qui tis injussu profecti occupare agrum imperii Roma- & in alieno solo ædificare oppidum conati sint, punitos dimiserint. Debuisse gravem temeritatis rcedem statui. quòd verò etiam sua reddiderint, eri ne tanta indulgentia plures ad talia audenda ellantur.* Et exceperunt & prosecuti cum do- legatos sunt. M. Claudius consul, Gallis ex vincia exactis, Istricum bellum moliri cœpit, ris ad senatum missis, ut sibi in Istriam traduce- legiones liceret. Id senatui placuit. Illud agi- ant, utì colonia Aquileja deduceretur. nec satis stabat, utrùm Latinam, in civium Romanorum

deduci

deduci placeret. postremò Latinam potius c
am deducendam Patres censuerunt. Tri
creati sunt, P. Scipio Nasica, C. Flamini
Manlius Acidinus. Eodem anno Mutina &
ma coloniæ Romanorum civium sunt deduc
na millia hominum in agro, qui proximè Bo
ante Tuscorum fuerat, octona jugera Parma
na Mutinæ acceperunt. deduxerunt triumv
Æmilius Lepidus, T. Æbutius Carus, L. Q
Crispinus. Et Saturnia colonia civium Ro
rum in agrum Caletranum est deducta. dedu
triumviri, Q. Fabius Labeo, C. Afranius
Ti. Sempronius Gracchus. jugera in singul
decem.

LVI. Eodem anno A. Terentius pro
haud procul flumine Ibero in agro Auseta
prœlia secunda cum Celtiberis fecit, & o
quæ ibi communierant, aliquot expugnavit
terior Hispania eo anno in pace fuit: quia
Sempronius proprætor diutino morbo est in
tus, &, nullo lacessente, peropportunè quie
Lusitani. nec in Liguribus memorabile qui
à Q. Fabio consule gestum. M. Marcellus,
stria revocatus, exercitu dimisso Romam co
rum caussa rediit. Creavit co
Cn. Bæbium Tamphilum & L.
lium Paullum. cum M. Æmilio
do hic ædilis curulis fuerat:

Ante Chr. 182.
U. C. 570.

consule quintus annus erat; quum is ipse I
post duas repulsas consul factus esset. Pr
inde facti, Q. Fulvius Flaccus, M. Valerius
nus, P. Manlius iterum, M. Ogulnius Gall
Cæcilius Denter, C. Terentius Istra. Supp

extremo anno fuit prodigiorum caussa, quòd sanguine per biduum pluisse in area Concordiæ satis credebant: nunciatumque erat, haud procul Sicilia insulam, quæ non antè fuerat, novam editam è mari esse. Annibalem hoc anno Antias Valerius decessisse auctor est: legatis ad eam rem ad Prusiam missis, præter T. Quintium Flamininum, (cujus in ea re celebre est nomen) L. Scipione Asiatico & P. Scipione Nasica.

LIBER XL.

EPITOME.

IV. *Quum Philippus liberos eorum, quos in vinculis nobilissimorum hominum habebat, conquiri ad mortem jussisset, Theoxena, pro liberis suis & sororis admodum pueris verita regis libidinem, prolatis in medium gladiis, & poculo, in quo erat venenum, suasit iis, ut imminens ludibrium morte effugerent: &, quum persuasisset, ipsa se cum viro in mare præcipitavit.* V, VI, &c. *Certamina inter Philippi Macedoniæ regis liberos, Perseum & Demetrium, referuntur*: VIII. *Et ut fraude fratris sui Demetrius confictis criminibus, inter quæ accusatione parricidii & affectati regni, primùm petitus,* XXIV. *Ad ultimum, quoniam populi Romani amicus erat, ve-*

neno necatus est: regnumque Macedoniæ Philippo ad Perseum devenit. XVI, XXV, *tem res in Liguribus & Hispania contra Celti compluribus feliciter gestas continet.* XXIX *Numæ Pompilii in agro L. Petillii scribæ sub culo à cultoribus agri in arca lapidea clau Græci & Latini, inventi sunt; in quibus quæ dissolvendarum religionum, prætor, ad qu lati erant, quum legisset, juravit senatui, rempublicam esse, ut legerentur servarenturq ex senatusconsulto in comitio exusti sunt.* X *Colonia Aquileja deducta est.* LIV, &c. *Ph ægritudine animi confectus, quòd Demetrium falsis alterius filii in eundem delationibus im veneno sustulisset, & de pœna Persei cogitavi luitque Antigonum potiùs amicum suum su rem regni sui relinquere. Sed in hac cogit morte raptus est. regnum Perseus excepit.*

I. PRincipio insequentis anni consules prætoresque sortiti provincias sunt. consulibus nulla, ter Ligures, quæ decerne erat. Jurisdictio urbana M gulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio Hispaniarum Q. Fulvio Flacco citerior, P. M ulterior; L. Cæcilio Dentri Sicilia, C. Ter Istræ Sardinia. Consules delectus habere jussi Fabius ex Liguribus scripserat, Apuanos ad lionem spectare: periculumque esse, ne impe in agrum Pisanum facerent. Et ex Hispaniis *Ann.* 1 *V. C.*

tert

teriorem in armis esse, & cum Celtiberis bellari sciebant: in ulteriore, quia diu æger prætor esset, luxuria & otio solutam disciplinam militarem esse. Ob ea novos exercitus conscribi placuit: quatuor legiones in Ligures; utì singulæ quina millia & ducenos pedites, trecenos haberent equites: sociorum iisdem Latini nominis quindecim millia peditum addita, & octingenti equites. hi duo consulares exercitus essent. Scribere præterea jussi septem millia peditum sociorum ac Latini nominis, & sexcentos equites, & mittere ad M. Marcellum in Galliam: cui ex consulatu prorogatum imperium erat. In Hispaniam etiam utramque, quæ ducerentur, quatuor millia peditum civium Romanorum, & ducenti equites, & sociorum septem millia peditum cum trecentis equitibus scribi jussa. & Q. Fabio Labeoni cum exercitu, quem habebat in Liguribus, prorogatum in annum imperium est.

II. Ver procellosum eo anno fuit. pridie Parilia, medio ferme die, atrox cum vento tempestas coorta multis sacris profanisque locis stragem fecit: signa ænea in Capitolio dejecit: forem ex æde Lunæ, quæ in Aventino est, raptam tulit, & in posticis parietibus Cereris templi affixit: signa alia in circo maximo cum columnis, quibus superstabant, evertit: fastigia aliquot templorum à culminibus abrupta fœdè dissipavit. Itaque in prodigium versa ea tempestas, procurarique aruspices jusserunt. simul procuratum est, quòd tripedem mulum Reate natum nunciatum erat: & à Formiis ædem Apollinis Cajetæ de cœlo tactam. ob ea prodigia

digia viginti hostiis majoribus sacrificatum est, & diem unum supplicatio fuit. Per eosdem dies ex literis A. Terentii proprætoris cognitum, P. Sempronium in ulteriore provincia, quum plus annum æger fuisset, mortuum esse. eo maturiùs in Hispaniam prætores jussi proficisci. Legationes transmarinæ deinde in senatum introductæ sunt. Prima Eumenis & Pharnacis regum, & Rhodiorum, querentium de Sinopensium clade. Philippi quoque legati, & Achæorum, & Lacedæmoniorum, sub idem tempus venerunt. iis, priùs Marcio audito, qui ad res Græciæ Macedoniæque visendas missus erat, responsa data sunt. Asiæ regibus ac Rhodiis responsum est, legatos ad eas res visendas missurum senatum.

III. De Philippo auxerat curam Marcius. nam ita fecisse eum, quæ senatui placuissent, fatebatur; ut facilè appareret, non diutiùs, quàm necesse esset, facturum. neque obscurum erat, rebellaturum; omniaque, quæ tunc ageret diceretque, eò spectare. Jam primùm omnem fere multitudinem civium ex maritimis civitatibus cum familiis suis in Emathiam, quæ nunc dicitur, quondam appellata Pæonia est, traduxit: Thracibusque & aliis barbaris urbes tradidit habitandas: fidiora hæc genera hominum fore ratus in Romano bello. Ingentem ea res fremitum tota Macedonia fecit. relinquentesque penates suos cum conjugibus ac liberis pauci tacitum dolorem continebant: exsecrationesque in agminibus proficiscentium in regem, vincente odio metum, exaudiebantur. His ferox animus omnes homines, omnia loca temporaque suspecta habebat.

bat. Poſtremò negare propalam cœpit, ſatis tutum ſibi quicquam eſſe: niſi liberos eorum, quos interfeciſſet, comprehenſos in cuſtodia haberet, & tempore alium alio tolleret.

IV. Eam crudelitatem fœdam per ſe, fœdiorem unius domus clades fecit. Herodicum principem Theſſalorum multis ante annis occiderat: generos quoque ejus poſtea interfecit. in viduitate relictæ filiæ, ſingulos filios parvos habentes. Theoxena & Archo nomina mulieribus erant. Theoxena multis petentibus aſpernata nuptias eſt. Archo Poridi cuidam, longè principi gentis Æneatum, nupſit: & apud eum plures enixa partus, parvis admodum relictis omnibus deceſſit. Theoxena, ut in ſuis manibus liberi ſororis educarentur, Poridi nupſit: &, tanquam omnes ipſa enixa foret, ſuum ſororiſque filios in eadem habebat cura. poſteaquam regis edictum de comprehendendis liberis eorum, qui interfecti eſſent, accepit; ludibrio futuros non regis modò, ſed cuſtodum etiam libidini rata, ad rem atrocem animum adjecit: auſaque eſt dicere, ſe ſua manu potius omnes interfecturam, quàm in poteſtatem Philippi venirent. Poris, abominatus mentionem tam fœdi facinoris, Athenas deportaturum eos ad fidos hoſpites dixit, comitemque ipſum fugæ futurum eſſe. Proficiſcuntur ab Theſſalonica Æneam ad ſtatum ſacrificium, quod conditori Æneæ cum magna cærimonia quotannis faciunt. ibi die per ſolennes epulas conſumpto, navem præparatam à Poride, ſopitis omnibus, de tertia vigilia conſcendunt, tanquam redituri in Theſſalonicam: ſed trajicere in Eubœam erat propoſitum. ceterùm in adverſum ventum ne-

quicquam eos tendentes prope terram lux oppressit: & regii, qui præerant custodiæ portus, lembum armatum ad pertrahendam eam navim miserunt, cum gravi edicto, ne reverterentur sine ea. Quum jam appropinquabant, Poris quidem ad hortationem remigum nautarumque intentus erat: interdum manus ad cœlum tendens, opem ut Dii ferrent, orabat. ferox interim femina, ad multo antè præcogitatum revoluta facinus, venenum diluit, ferrumque promit: &, posito in conspectu populo, strictisque gladiis, *Mors*, inquit, *una vindicta est. Viæ ad mortem hæ sunt: qua quemque animus fert, effugite superbiam regiam. Agite juvenes mei, primùm, qui majores estis, capite ferrum: aut haurite poculum, si segnior mors juvat.* Et hostes aderant, & auctor mortis instabat. Alii alio leto absumpti semianimes è nave præcipitantur. ipsa deinde, virum comitem mortis complexa, in mare sese dejecit. nave vacua dominis regii potiti sunt.

V. Hujus atrocitas facinoris novam velut flammam regis invidiæ adjecit, ut vulgò ipsum liberosque ejus exsecrarentur. quæ diræ brevi ab omnibus Diis exauditæ, ut sæviret ipse in suum sanguinem, effecerunt. Perseus enim, quum indies magis cerneret favorem dignitatemque Demetrii fratris apud Macedonum multitudinem crescere, & gratiam apud Romanos, sibi spem nullam regni superesse nisi in scelere ratus, ad id unum omnes cogitationes intendit. ceterùm quum se ne ad id quidem, quod muliebri cogitabat animo, satis per se validum crederet; singulos amicorum patris tentare sermonibus perplexis instituit. & primò quidam

ex

ex his aſpernantium tale quicquam ſpeciem præbuerunt, quia plus in Demetrio ſpei ponebant. deinde creſcente indies Philippi odio in Romanos, cui Perſeus indulgeret, Demetrius ſumma ope adverſaretur; proſpicientes animo exitum incauti à fraude fraterna juvenis, adjuvandum quod futurum erat rati, fovendamque ſpem potentioris, Perſeo ſe adjungunt: cetera in ſuum quæque tempus agenda differunt. in præſentia placet, omni ope in Romanos accendi regem, impellique ad conſilia belli, ad quæ jam ſua ſponte animum inclinâſſet. Simul, ut Demetrius indies ſuſpectior eſſet, ex compoſito ſermones ad ſpretionem Romanorum trahebant. ibi quum alii mores & inſtituta eorum, alii res geſtas, alii ſpeciem ipſius urbis, nondum exornatæ neque publicis neque privatis locis, alii ſingulos principum eluderent; juvenis, incautus & amore nominis Romani & certamine adverſus fratrem, omnia tuendo ſuſpectum ſe patri & opportunum criminibus faciebat. itaque expertem eum pater omnium de rebus Romanis conſiliorum habebat. totus in Perſea verſus, cum eo cogitationes ejus rei dies ac noctes agitabat. Redierant, quos fortè miſerat in Baſtarnas ad arceſſenda auxilia, adduxeruntque inde nobiles juvenes, & regii quoſdam generis. quorum unus ſororem ſuam in matrimonium Philippi filio pollicebatur: erexeratque conſociatio gentis ejus animum regis. Tum Perſeus, *Quid iſta proſunt?* inquit. *nequaquam tantum in externis auxiliis eſt præſidii, quantum periculi fraude domeſtica. Proditorem nolo dicere, certè ſpeculatorem habemus in ſinu: cujus, ex quo obſes Romæ fuit, corpus nobis reddiderunt Romani, animum ipſi habent. Omnium*

 pene

pene Macedonum in eum ora conversa sunt: nec regem se alium rentur habituros esse, quàm quem Romani dedissent. His per se ægra mens senis stimulabatur, & animo magis quàm vultu ea crimina accipiebat.

VI. Fortè lustrandi exercitus venit tempus, cujus solenne est tale. Caput mediæ canis præcisæ, & prior pars ad dextram cum extis, posterior ad lævam viæ ponitur. inter hanc divisam hostiam copiæ armatæ traducuntur. præferuntur primo agmini arma insignia omnium ab ultima origine Macedòniæ regum: deinde rex ipse cum liberis sequitur. proxima est regia cohors custodesque corporis: postremum agmen Macedonum cetera multitudo claudit. latera regis duo filii juvenes cingebant; Perseus jam tricesimum annum agens, Demetrius quinquennio minor: medio juventæ robore ille, hic flore; fortunati patris matura soboles, si mens sana fuisset. Mos erat, lustrationis sacro peracto, exercitum decurrere, & divisas bifariam duas acies concurrere ad simulacrum pugnæ. Regii juvenes duces ei ludicro certamini dati. ceterùm non imago fuit pugnæ, sed tanquam de regno dimicaretur, ita concurrerunt: multaque vulnera sudibus facta, nec præter ferrum quicquam defuit ad justam belli speciem. Pars ea, quæ sub Demetrio erat, longè superior fuit. id ægre patiente Perseo, lætari prudentes amici ejus, eamque rem ipsam dicere præbituram caussam criminandi juvenis.

VII. Convivium eo die sodalium, qui simul decurrerant, uterque habuit. quum vocatus ad cœnam ab Demetrio Perseus negâsset, festo die invitatio benigna, & hilaritas juvenilis utrosque in vinum

num traxit. Commemoratio ibi certaminis ludicri, & jocosa dicta in adversarios, ita ut ne ipsis quidem ducibus abstineretur, jactabantur. ad has excipiendas voces speculator ex convivis Persei missus, quum incautior obversaretur, exceptus à juvenibus fortè triclinio egressis, malè mulctatur. Hujus rei ignarus Demetrius, *Quin comissatum*, inquit, *ad fratrem imus? & iram ejus, si qua ex certamine residet, simplicitate & hilaritate nostra lenimus?* Omnes se ire conclamârunt, præter eos, qui speculatoris ab se pulsati præsentem ultionem metuebant. quum eos quoque Demetrius traheret; ferrum veste abdiderunt, quo se tutari, si qua vis fieret, possent. Nihil occulti esse in intestina discordia potest. utraque domus speculatorum & proditorum plena erat. Præcucurrit index ad Persea; ferro succinctos nuncians cum Demetrio quatuor adolescentes venire. etsi caussa apparebat, (nam ab iis pulsatum convivam suum audierat) tamen infamandæ rei caussâ januam obserari jubet: & ex parte superiore ædium, versisque in viam fenestris, comissatores, tanquam ad cædem suam venientes, aditu januæ arcet. Demetrius per vinum, quòd excluderetur, paullisper vociferatus, in convivium redit, totius rei ignarus.

VIII. Postero die Perseus, quum primùm conveniendi potestas patris fuit, regiam ingressus, perturbato vultu in conspectu patris tacitus procul constitit. cui quum pater, *Satin' salva?* & *quænam ea mœstitia esset?* interrogaret eum: *De lucro tibi*, inquit, *vivere me scito. jam non occultis à fratre petimur insidiis. Nocte cum armatis domum ad interficiendum me venit: clausisque foribus, pa-*

 rietum

pellice genitum appellant. nam si gradum, si caritatem filii apud te haberem; non in me, querentem deprehensas insidias, sed in eum, qui fecisset, saevires: nec adeo tibi vilis vita esset nostra, ut nec praeterito periculo meo movereris, neque futuro, si insidiantibus sit impune. Itaque si mori tacitum oportet, taceamus, precati tantùm Deos, ut à me cœptum scelus in me finem habeat, nec per meum latus tu petaris. Sin autem, quod circumventis in solitudine natura ipsa subjicit, ut hominum, quos nunquam viderint, fidem tamen implorent; mihi quoque ferrum in me strictum cernenti vocem mittere liceat. Per te patriumque nomen, quod utri nostrûm sanctius sit, jampridem sentis, ita me audias, precor, tanquam si voce & comploratione nocturna excitus mihi quiritanti intervenisses, Demetrium cum armatis nocte intempesta in vestibulo meo deprehendisses. quod tum vociferarer in re praesenti pavidus, hoc nunc postero die queror. Frater, non comissantium in vicem jamdiu vivimus inter nos: regnare utique vis: huic spei tua obstat aetas mea, obstat gentium jus, obstat vetustus Macedoniae mos, obstat verò etiam patris judicium. Huc transcendere, nisi per meum sanguinem, non potes. omnia moliris & tentas. adhuc seu cura mea, seu fortuna, restitit parricidio tuo. Hesterna die in lustratione, & decursu, & simulachro ludicro pugnae, funestum prope praelium fecisti: nec me aliud à morte vindicavit, quàm quòd me ac meos vinci passus sum. Ab hostili praelio, tanquam fraterno lusu, pertrahere me ad cœnam voluisti. Credis me, pater, inter inermes convivas cœnaturum fuisse, ad quem armati comissatum venerunt? credis nihil à gladiis nocte periculum

lum fuisse, quem sudibus te inspectante prope occiderunt? Quid hoc noctis, quid inimicus ad iratum, quid cum ferro succinctis juvenibus venis? Convivam me tibi committere ausus non sum, comissatorem te cum armatis venientem recipiam? Si aperta janua fuisset, funus meum parares hoc tempore, pater, quo querentem audis. Nihil ego tanquam accusator criminosè, nec dubia argumentis colligendo ago. Quid enim? negat se cum multitudine venisse ad januam meam? an ferro succinctos secum fuisse? Quos nominavero, arcesse. possunt quidem omnia audere, qui hoc ausi sunt; non tamen audebunt negare. Si deprehensos intra limen meum cum ferro ad te deducerem, pro manifesto haberes; fatentes pro deprehensis habe.

X. *Exsecrare nunc cupiditatem regni, & furias fraternas concita. sed ne sint cacæ, pater, exsecrationes tuæ, discerne & dispice insidiatorem & petitum insidiis.* * * * *noxium huic esse caput. Qui occisurus fratrem fuit, habeat etiam iratos paternos Deos: qui periturus fraterno scelere fuit, perfugium in patris misericordia & justitia habeat. Quò enim aliò confugiam, cui non solenne lustrale exercitus tui, non decursus militum, non domus, non epulæ, non nox, ad quietem data naturæ beneficio mortalibus, tuta est? Si iero ad fratrem invitatus, moriendum est: si recepero intra januam comissatum fratrem, moriendum est. nec eundo, nec manendo insidias evito. quò me conferam? Nihil præter Deos, pater, & te colui. non Romanos habeo, ad quos confugiam. periisse expetunt, quia tuis injuriis doleo, quia tibi ademptas tot urbes, tot gentes, modò Thraciæ maritimam*

niam oram, indignor. nec me, nec te incolumi, Macedoniam suam futuram sperant. Si me scelus fratris, te senectus absumpserit, aut ne ea quidem exspectata fuerit; regem regnumque Macedoniæ sua futura sciunt. Si quid extra Macedoniam tibi Romani reliquissent, mihi quoque id relictum crederem receptaculum. At in Macedonibus satis præsidii est. Vidisti hesterno die impetum in me militum. Quid illis defuit, nisi ferrum? quod illis defuit interdiu, convivæ fratris noctu assumpserunt. Quid de magna parte principum loquar, qui in Romanis spem omnem dignitatis & fortunæ posuerunt, & in eo qui omnia apud Romanos potest? neque Hercule istum mihi tantùm fratri majori, sed prope est ut tibi quoque ipsi regi & patri præferant. Iste enim est, cujus beneficio pœnam tibi senatus remisit, qui nunc te ab armis Romanis protegit, qui tuam senectutem obligatam & obnoxiam adolescentiæ suæ esse æquum censet. Pro isto Romani stant, pro isto omnes urbes tuo imperio liberatæ, pro isto Macedones qui pace Romana gaudent. mihi præter te, pater, quid usquam aut spei aut præsidii est?

XI. *Quò spectare illas literas ad te nunc missas T. Quintii credis, quibus & bene te consuluisse rebus tuis ait, quod Demetrium Romam miseris; & hortatur, ut iterum, & cum pluribus legatis & primoribus quoque Macedonum, remittas eum? T. Quintius nunc est auctor omnium rerum isti, & magister. Eum sibi, te abdicato patre, in locum tuum substituit. illic ante omnia clandestina concocta sunt consilia. Quæruntur adjutores consiliis, quum te plures & principes Macedonum cum isto mittere ju-*

jubet. qui hinc integri & sinceri Romam eunt, Philippum se habere credentes, imbuti illinc & infecti Romanis delenimentis redeunt. Demetrius iis unus omnia est. eum jam regem vivo patre appellant. Hæc si indignor, audiendum est statim, non ab aliis solùm, sed etiam à te, pater, cupiditatis regni crimen. Ego verò, si in medio ponitur, non agnosco. quem enim suo loco moveo, ut ipse in ejus locum succedam? Unus ante me pater est: &, ut diu sit, Deos rogo. Superstes (& ita sim, si merebor, ut ipse me esse velit) hereditatem regni, si pater tradet, accipiam. Cupit regnum, & quidem scelerate cupit, qui transcendere festinat ordinem ætatis, naturæ, moris Macedonum, juris gentium. Obstat frater major, ad quem jure, voluntate etiam patris, regnum pertinet. Tollatur: non primus regnum fraterna cæde petiero. Pater senex, & filio solus orbatus, de se magis timebit, quàm ut filii necem ulciscatur. Romani lætabuntur, probabunt, defendent factum. Hæ spes incertæ, pater, sed non inanes sunt. Ita enim res se habet: periculum vitæ propellere à me potes, puniendo eos, qui ad me interficiendum ferrum sumpserunt: si facinori eorum successerit, mortem meam idem tu persequi non poteris.

XII. Postea quam dicendi finem Perseus fecit, conjecti eorum, qui aderant, oculi in Demetrium sunt, velut confestim responsurus esset. deinde diu silentium fuit. Quum perfusum fletu appareret omnibus loqui non posse, tandem vicit dolorem ipsa necessitas, quum dicere juberent, atque ita orsus est: *Omnia, quæ reorum antea fuerant auxilia, pater, præoccupavit accusator. Simulatis lacrimis in alterius*

alterius perniciem, veras meas lacrimas suspectas tibi fecit. quum ipse, ex quo ab Roma redii, per occulta cum suis colloquia dies noctesque insidietur ultro mihi; non insidiatoris modò, sed latronis manifesti & percussoris speciem induit. Periculo suo te exterret, ut innoxio fratri per eundem te maturet perniciem. perfugium sibi nusquam gentium esse ait, ut ego ne apud te quidem quicquam spei reliquæ habeam. Circumventum, solum, inopem, invidia gratiæ externæ, quæ obest potiùs quàm prodest, onerat. Jam illud quàm accusatoriè, quòd noctis hujus crimen miscuit cum cetera insectatione vitæ meæ? ut & hoc, quod jam, quale sit scies, suspectum alio vitæ nostræ tenore faceret: & illam vanam criminationem spei, voluntatis, consiliorum meorum, nocturno hoc ficto & composito argumento fulciret. Simul & illud quæsivit, ut repentina & minimè præparata accusatio videretur: quippe ex noctis hujus metu & tumultu repentino exorta. Oportuit autem, Perseu, si proditor ego patris regnique eram, si cum Romanis, si cum aliis inimicis patris inieram consilia, non exspectatam fabulam noctis hujus esse, sed proditionis meæ antè me accusatum: si illa separata ab hac vana accusatio erat, invidiamque tuam adversus me magis quàm crimen meum indicatura, hodie quoque eam aut prætermitti, aut in aliud tempus differri: ut perspiceretur, utrum ego tibi, an tu mihi, novo quidem & singulari genere odii, insidias fecisses. Ego tamen, quantum in hac subita perturbatione potero, separabo ea quæ tu confudisti: & noctis hujus insidias, aut tuas aut meas, detegam. Occidendi sui consilium me inîsse, videri vult: ut scilicet, majore fratre sublato, cujus jure gentium, more Macedonum,

num, tuo etiam, ut ait, judicio regnum est futurum; ego minor in ejus, quem occidissem, succederem locum. Quid ergo illa sibi vult pars altera orationis, qua Romanos à me cultos ait, atque eorum fiducia in spem regni me venisse? nam si & in Romanis tantum momenti esse credebam, ut, quem vellent, imponerent Macedonia regem, & mea tantum apud eos gratia confidebam; quid opus parricidio fuit? An ut cruentum fraterna cade diadema gererem? ut illis ipsis, apud quos aut vera aut certè simulata probitate partam gratiam habeo, si quam fortè habeo, exsecrabilis & invisus essem? nisi T. Quintium credis, cujus virtute & consiliis me nunc arguis regi, quum & ipse tali pietate vivat cum fratre, mihi fraterna cadis fuisse auctorem. Idem non Romanorum solùm gratiam, sed Macedonum judicia ac pene omnium Deorum hominumque consensum collegit, per qua omnia se mihi parem in certamine non futurum crediderit. idem, tanquam in aliis omnibus rebus inferior essem, ad sceleris spem ultimam confugisse me insimulat. Vis hanc formulam cognitionis esse, ut uter timuerit, ne alter dignior videretur regno, is consilium opprimendi fratris cepisse judicetur?

XIII. *Exsequamur tamen quocunque modo confícti ordinem criminis. Pluribus modis se petitum criminatus est, & omnes insidiarum vias in unum diem contulit. Volui interdiu eum post lustrationem, quum concurrimus, & quidem, si Diis placet, lustrationum die occidere: volui, quum ad cœnam invitavi, veneno scilicet tollere: volui, quum comissatum gladiis accincti me secuti sunt, ferro interficere. Tempora quidem qualia sint ad parricidium electa,*

cumdatam intuens, parricidium, u
comissationem præparatos, volutabam
quibus aliis deinde sacris contamina
mentem expiarem? Sed cæcus c
tata animus, dum omnia suspecta
liud alio confundit. nam si veneno te
lare volui, quid minus aptum fuit,
certamine & concursu iratum te q
nitè, sicut fecisti, invitatus ad c
quam autem iratus negâsses, utrum
danda opera fuit, ut aliam quær
quoniam semel venenum paraveru
consilio velut transiliendum ad aliu
re, & quidem eo die per speciem
cidunem? Quo deinde modo, si
credebam cœnam evitâsse meam, no
comissationem quoque evitaturum ex

XIV. Non est res, quæ erubesca
festo inter æquales largiore vino su

ceremus. Si domum tuam expugnaturus, capta domo dominum interfecturus eram, non temperâssem vino in unum diem? non milites abstinuissem meos? Et ne ego me solus nimia simplicitate tuear, ipse quoque minimè malus ac suspicax frater, nihil aliud scio, inquit, nihil arguo, nisi quòd cum ferro comissatum venerunt. Si quæram, unde id ipsum scieris; necesse erit te fateri, aut speculatorum tuorum plenam domum fuisse meam, aut illos ita apertè sumpsisse ferrum ut omnes viderent. Et ne quid ipse aut priùs inquisisse aut nunc criminosè argumentari videretur, te quærere ex iis, quos nominâsset, jubebat, an ferrum habuissent? ut tanquam in re dubia, quum id quæsisses, quòd ipsi fatentur, pro convictis haberentur. Quin tu illud quæri jubes, num tui occidendi caussa ferrum sumpserint? num me auctore & sciente? Hoc enim videri vis, non illud quod fatentur & palam est, & sui se tuendi caussa sumpsisse dicunt. Rectè an perperam fecerint, ipsi sui facti rationem reddent. Meam caussam, quæ nihil eo facto contingitur, ne miscueris: aut explica, utrùm apertè an clam te aggressuri fuerimus. Si apertè, cur non omnes ferrum habuimus? cur nemo præter eos, qui tuum speculatorem pulsârunt? si clam, quis ordo consilii fuit? Convivio soluto, quum comissator ego discessissem, quatuor substitissent, ut sopitum te aggrederentur? quo modo fefellissent, & alieni & mei; & maximè suspecti, quia paullo ante in rixa fuerant? quo modo autem trucidato te ipsi evasuri fuerint? quatuor gladiis domus tua capi & expugnari potuit?

XV. *Quin tu, omissa ista nocturna fabula, ad id quod doles, quod invidiam urit, reverteris? Cur*

usquam

usquam regni tui mentio fit, Demetri? cur dignior patris fortunæ successor quibusdam videris, quàm ego? cur spem meam, quæ, si tu non esses, certa erat, dubiam & sollicitam facit? Hæc sentit Perseus, etsi non dicit: hæc istum inimicum, hæc accusatorem faciunt: hæc domum, hæc regnum tuum criminibus & suspicionibus replent. Ego autem, pater, quemadmodum ne nunc sperare regnum, nec ambigere unquam de eo forsitan debeam, quia minor sum, quia tu me majori cedere vis; sic illud nec debui facere, nec debeo, ut indignus te patre, indignus omnibus videar. id enim vitiis meis, non cedendo cui jus fasque est, non modestia consequar. Romanos objicis mihi: & ea, quæ gloriæ esse debent, in crimen vertis. Ego, nec obses Romanis ut traderer, nec ut legatus mitterer Romam, petii. à te missus, ire non recusavi. utroque tempore ita me gessi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum essem. Itaque mihi cum Romanis amicitiæ caussa tu fuisti pater. Quoad tecum illis pax manebit, mecum quoque gratia erit: si bellum esse cœperit, qui obses, qui legatus pro patre non inutilis fui, idem hostis illis acerrimus ero. Nec hodie, ut prosit mihi gratia Romanorum, postulo: ne obsit, tantùm deprecor. nec in bello cœpit, nec ad bellum reservatur. Pacis pignus fui: ad pacem retinendam legatus missus sum. neutra res mihi nec gloriæ nec crimini sit. Ego, si quid impiè in te, pater, si quid sceleratè in fratrem admisi, nullam deprecor pœnam. si innocens sum, ne invidia conflagrem, quum crimine non possim, deprecor. Non hodie me primùm frater accusat: sed hodie primùm apertè, nullo meo in se merito. Si mihi pater succenseret,

te

te majorem fratrem pro minore deprecari oportebat, te adolescentiæ, te errori veniam impetrare. in eo, ubi præsidium esse oportebat, ibi exitium est. E convivio & comissationibus prope semisomnus raptus sum ad caussam parricidii dicendam. sine advocatis, sine patronis, ipse pro me dicere cogor. Si pro alio dicendum esset, tempus ad meditandam & componendam orationem sumpsissem, quum quid aliud quàm ingenii famæ periclitarer? ignarus quid arcessitus essem, te iratum & jubentem dicere caussam, fratrem accusantem audivi. Ille diu ante præparata, meditata in me oratione est usus: ego id tantùm temporis, quo accusatus sum, ad cognoscendum, quid ageretur, habui. Utrùm momento illo horæ accusatorem audirem? an defensionem meditarer? Attonitus repentino atque inopinato malo, vix, quid objiceretur, intelligere potui: nedum satis sciam, quo modo me tuear. Quid mihi spei esset, nisi patrem judicem haberem? apud quem etiam si caritate à fratre majore vincor, misericordia certè reus vinci non debeo. Ego enim, ut me mihi tibique serves, precor: ille, ut me in securitatem suam occidas, postulat. Quid eum, quum regnum ei tradideris, facturum credis esse, qui jam nunc sanguine meo sibi indulgeri æquum censet?

XVI. Dicenti hæc lacrimæ simul spiritum & vocem intercluserunt. Philippus summotis iis, paullisper collocutus cum amicis, pronunciavit; *non verbis se, nec unius horæ disceptatione caussam eorum dijudicaturum: sed inquirendo in utriusque vitam, mores; & dicta factaque in magnis parvisque rebus observando*: ut omnibus appareret, noctis proximæ crimen facilè revictum; suspectam nimiam

nimiam cum Romanis Demetrii gratiam esse. Hæc vivo Philippo velut semina jacta sunt Macedonici belli, quod maximè cum Perseo gerendum erat. Consules ambo in Ligures, quæ tum una consularis provincia erat, proficiscuntur. &, quia prospere ibi res gesserunt, supplicatio in unum diem decreta est. Ligurum duo millia fere ad extremum finem provinciæ Galliæ, ubi castra Marcellus habebat, venerunt, utì reciperentur, orantes. Marcellus, opperiri eodem loco Liguribus jussis, senatum per literas consuluit. Senatus rescribere M. Ogulnium prætorem Marcello jussit: *Verius fuisse, consules, quorum provincia esset, quàm se, quid è republica esset, decernere. tum quoque non placere sibi, per deditionem Ligures recipi, & receptis arma adimi. atque eos ad consulem mitti senatum æquum censere.* Prætores eodem tempore, P. Manlius in ulteriorem Hispaniam, quam & priore prætura provinciam obtinuerat; Q. Fulvius Flaccus in citeriorem pervenit, exercitumque à Terentio accepit. nam ulterior morte P. Sempronii proprætoris sine imperio fuerat. Fulvium Flaccum oppidum Hispanum, Urbicuam nomine, oppugnantem Celtiberi adorti sunt. Dura ibi prœlia aliquot facta: multi Romani milites & vulnerati & interfecti sunt. vicit perseverantia Fulvius, quòd nulla vi abstrahi ab obsidione potuit. Celtiberi fessi prœliis variis abscesserunt. urbs, amoto auxilio eorum, intra paucos dies capta & direpta est: prædam militibus prætor concessit. Fulvius, hoc oppido capto, P. Manlius, exercitu tantùm in unum coacto qui dissipatus fuerat, nulla alia memorabili gesta re, exercitus in hiberna deduxerunt.

Hæc

Hæc ea æstate in Hispania gesta. Terentius, qui ex ea provincia decesserat, ovans urbem iniit. translatum, argenti pondo novem millia trecenta viginti: auri octoginta pondo, & duæ coronæ aureæ pondo sexaginta septem.

XVII. Eodem anno inter populum Carthaginiensem & regem Masinissam in re præsenti disceptatores Romani de agro fuerunt. ceperat eum ab Carthaginiensibus, pater Masinissæ, Gala. Galam Syphax inde expulerat: postea, in gratiam soceri Asdrubalis, Carthaginiensibus dono dederat. Carthaginienses eo anno Masinissa expulerat. Haud minore certamine animorum, quàm quum ferro & acie dimicârunt, res acta apud Romanos. Carthaginienses, quòd primò majorum suorum fuisset, deinde ab Syphace ad se pervenisset, repetebant: Masinissa paterni regni agrum se & recepisse & habere jure gentium ajebat, & caussâ & possessione superiorem esse. nihil aliud se in ea disceptatione metuere, quàm ne pudor Romanorum, dum verentur ne quid socio atque amico regi adversus communes suos atque illius hostes indulsisse videantur, damno sit. Legati possessionis jus non mutârunt. caussam integram Romam ad senatum rejecerunt. In Liguribus nihil postea gestum. recesserant primùm in devios saltus: deinde, dimisso exercitu, passim in vicos castellaque sua dilapsi sunt. Consules quoque dimittere exercitum voluerunt, ac de ea re Patres consuluerunt. Alterum ex his dimisso exercitu ad magistratus in annum creandos venire Romam jusserunt, alterum cum legionibus suis Pisis hiemare. Fama erat, Gallos transalpinos juventutem armare: nec, in quam regionem Italiæ

U.C. 571. cti duo Q. Fab...
C. Claudius Nero, Q. Petillius S...
rius Posca, L. Duronius. His...
provinciæ ita sorte evenerunt. ...
prætoribus, Q. Petillio urbana...
peregrina, Q. Fabio Buteoni ...
Neroni Sicilia, M. Pinario Sa...
Apulia, & Istri adjecti, quòd ...
nique nunciabant, maritimos ...
marinarum navium latrocinii...
enses de Ligurum navibus ...
tus inde decreti. quatuor legi...
millia ducenos Romanos ped...
equites, & quindecim milli...
minis, octingentos equites ...
gatum veteribus prætoribus ...
ercitibus quos haberent. ...
creta tria millia civium R...
quites : & sociûm Latini ...
...nti equites. N...

do, in medio esset: alter in dextram partem usque ad Massiliam, lævam alter usque ad Barium tueretur.

XIX. Prodigia multa fœda & Romæ eo anno visa, & nunciata peregre. In area Vulcani & Concordiæ sanguinem pluit: & pontifices hastas motas nunciavere, & Lanuvii simulacrum Junonis Sospitæ lacrimâsse. & pestilentia in agris, forisque, & conciliabulis, & in urbe tanta erat, ut Libitina tunc vix sufficeret. His prodigiis cladibusque anxii Patres decreverunt, ut & consules, quibus Diis videretur, hostiis majoribus sacrificarent, & decemviri libros adirent. Eorum decreto supplicatio circa omnia pulvinaria Romæ in diem unum indicta est. iisdem auctoribus & senatus censuit & consules edixerunt, ut per totam Italiam triduum supplicatio & feriæ essent. Pestilentiæ tanta vis erat, ut, quum propter defectionem Corsorum bellumque ab Iliensibus concitatum in Sardinia, octo millia peditum ex sociis Latini nominis scribi placuisset, & trecentos equites, quos M. Pinarius prætor secum in Sardiniam trajiceret; tantum hominum demortuum esse, tantum ubique ægrorum consules renunciaverint, ut is numerus effici militum non potuerit. quod deerat militum, sumere à Cn. Bæbio proconsule, qui Pisis hibernabat, jussus prætor, atque inde in Sardiniam trajicere. L. Duronio prætori, cui provincia Apulia evenerat, adjecta de Bacchanalibus quæstio est; cujus residua quædam velut semina ex prioribus malis jam priore anno apparuerant: sed magis inchoatæ apud L. Pupium prætorem quæstiones erant, quàm ad exitum ullum perductæ. id persecare novum præto-

Lacedæmoniorum deinde exſulum
legati introducti ſunt, & ſpes dat
ſcripturum ſenatum Achæis, ut reſt
chæi de Meſſene recepta, compoſiti
cum aſſenſu Patrum expoſuerunt.
rege Macedonum duo legati veneru
Apelles, nulla ſuper re quæ ab ſen
ſet: ſpeculatum magis inquiſitumq
quorum Perſeus Demetrium inſim
num cum Romanis, maximè cu
adverſus fratrem de regno habitoru
quam medios, nec in alterius favo
miſerat rex. erant autem & hi P
fratrem miniſtri & participes. De
um, præterquam fraterni ſceleris, q
perat, ignarus, primò neque magn
lam ſpem habebat, patrem ſibi pla
nùs deinde indies patris animo fide
ſideri aures à fratre cerneret. Ita

XXI. Philippus, ſimul ne otio miles deterior fieret, ſimul avertendæ ſuſpicionis cauſſa quicquam à ſe agitari de Romano bello, Stobos Pæoniæ exercitu indicto, in Mædicam ducere pergit. Cupido cum ceperat in verticem Æmi montis adſcendendi, quia vulgatæ opinioni crediderat, Ponticum ſimul & Adriaticum mare, & Iſtrum amnem, & Alpes conſpici poſſe: ſubjecta oculis ea haud parvi ſibi momenti futura ad cogitationem Romani belli. Percunctatus regionis peritos de aſcenſu Æmi, quum ſatis inter omnes conſtaret, viam exercitui nullam eſſe, paucis & expeditis per difficillimum aditum, ut ſermone familiari minorem filium permulceret, quem ſtatuerat non ducere ſecum, primùm quærit ab eo, *Quum tanta difficultas itineris proponatur, utrùm perſeverandum ſit in incepto, an abſtinendum? Si pergat tamen ire, non poſſe oblivíſci ſe in talibus rebus Antigoni: qui ſæva tempeſtate jactatus, quum in eadem nave ſecum ſuos omnes habuiſſet, præcepiſſe liberis diceretur, ut & ipſi meminiſſent, & ita poſteris proderent, ne quis cum tota gente ſimul in rebus dubiis periclitari auderet. Memorem ergo ſe præcepti ejus, duos ſimul filios non commiſſurum in aleam ejus, qui proponeretur, caſus. & quoniam majorem filium ſecum duceret, minorem ad ſubſidia ſpei & cuſtodiam regni remiſſurum in Macedoniam eſſe.* Non fallebat Demetrium ablegari ſe, ne adeſſet conſilio; quum in conſpectu locorum conſultaret, quæ proximè itinera ad mare Adriaticum atque Italiam ducerent, quæque belli ratio eſſet futura. ſed non ſolùm parendum patri tum, ſed etiam adſentiendum erat, ne invitum parere ſuſpicionem faceret. Ut tamen

Q 2 iter

in præfentia dat ei mandata, ut per
um infinuaret fe in quammaxime fa
ut eliceret omnia arcana, fpecularic
fenfus poffit. Ita degreditur Dem
feftioribus, quàm fi folus iret, præ

XXII. Philippus Mædicam prim
litudines interjacentes Mædicæ atq
greffus, feptimis demum caftris ad
pervenit. ibi unum moratus diem,
quos duceret fecum, tertio die it
Modicus primò labor in imis collil
tum in altitudinem egrediebantur, 1
filveftria & pleraque invia loca exc
venere deinde in opacum iter, ut
arborum immifforumque aliorum
rum, perfpici cœlum vix poffet. ut
propinquabant, quod rarum in aliis
eo omnia contecta nebula, ut hau
nocturno itinere impedirentur. tert
ad verticem perventum. Nihil vu

quà triduo adſcenderat biduo eſt degreſſus; frigora nocturna maximè metuens, quæ caniculæ ortu ſimilia brumalibus erant. Multis per eos dies difficultatibus conflictatus, nihilo lætiora in caſtris invenit: ubi ſumma penuria erat, ut in regione, quam ab omni parte ſolitudines clauderent. Itaque unum tantùm moratus diem, quietis eorum cauſſâ quos habuerat ſecum, itinere inde ſimili fugæ in Dentheletas tranſcurrit. Socii erant: ſed propter inopiam haud ſecus quàm hoſtium fines Macedones populati ſunt. rapiendo enim paſſim villas primùm, dein quoſdam vicos etiam evaſtârunt, non ſine magno pudore regis; quum ſociorum voces, nequicquam Deos ſociales nomenque ſuum implorantes, audiret. Frumento inde ſublato, in Mædicam regreſſus, urbem, quam Petram appellant, oppugnare eſt adortus. ipſe à campeſtri aditu caſtra poſuit. Perſeum filium cum modica manu circummiſit, ut à ſuperioribus locis urbem aggrederetur. Oppidani, quum terror undique inſtaret, obſidibus datis, in præſentia dediderunt ſeſe. iidem, poſteaquam exercitus receſſit, obliti obſidum, relicta urbe, in loca munita & montes refugerunt. Philippus, omni genere laboris ſine ullo effectu fatigatis militibus, & fraude prætoris Didæ auctis in filium ſuſpicionibus, in Macedoniam rediit.

XXIII. Miſſus hic comes (ut ante dictum eſt) quum ſimplicitatem juvenis incauti, & ſuis haud immerito ſuccenſentis, aſſentando indignandoque & ipſe vicem ejus, captaret; in omnia ultro ſuam offerens operam, fide data arcana ejus elicuit. Fugam ad Romanos Demetrius meditabatur. cui conſilio

filio adjutor Deûm beneficio oblatus videbatur Pæoniæ prætor, per cujus provinciam ſpem ceperat elabi tutò poſſe. Hoc conſilium extemplo & fratri proditur, & auctore eo indicatur patri. Literæ primùm ad obſidentem Petram allatæ ſunt. inde Herodorus (princeps hic amicorum Demetrii erat) in cuſtodiam eſt conjectus: & Demetrius diſſimulanter aſſervari juſſus. Hæc ſuper cetera triſtem adventum in Macedoniam regi fecerunt. movebant eum & præſentia crimina: exſpectandos tamen, quos ad exploranda omnia Romam miſerat, cenſebat. His anxius curis quum aliquot menſes egiſſet, tandem legati, jam antè præmeditatis in Macedonia quæ ab Roma renunciarent, venerunt. qui, ſuper cetera ſcelera, falſas etiam literas, ſigno adulterino T. Quintii ſignatas, reddiderunt regi. Deprecatio erat in literis: *Si quid adoleſcens, cupiditate regni prolapſus, ſecum egiſſet, nihil eum adverſus ſuorum quemquam facturum: neque eum ſeſe eſſe, qui ullius impii conſilii auctor futurus videri poſſit*. Hæ literæ fidem Perſei criminibus fecerunt. Itaque Herodorus extemplo diu excruciatus, ſine indicio rei ullius, in tormentis moritur.

XXIV. Demetrium iterum ad patrem accuſavit Perſeus. fuga per Pæoniam præparata arguebatur; & corrupti quidam, ut comites itineris eſſent: maximè falſæ literæ T. Quintii urgebant. nihil tamen palam gravius pronunciatum de eo eſt, ut dolo potiùs interficeretur: nec id cura ipſius, ſed ne pœna ejus conſilia adverſus Romanos nudaret. Ab Theſſalonica Demetriadem ipſi quum iter eſſet; Aſterium Pæoniæ Demetrium mittit cum

eodem comite Dida: Perseum Amphipolin, ad obsides Thracum accipiendos. digredienti ab se Didæ mandata dedisse dicitur de filio occidendo. Sacrificium ab Dida seu institutum, seu simulatum est: ad quod celebrandum invitatus Demetrius ab Asterio Heracleam venit. in ea cœna dicitur venenum datum. Poculo epoto, extemplo sensit. & mox coortis doloribus, relicto convivio, quum in cubiculum recepisset sese, crudelitatem patris conquerens, parricidium fratris ac Didæ scelus incusans, torquebatur. intromissi deinde Thyrsis quidam Stuberæus & Berœæus Alexander, injectis tapetibus in caput faucesque, spiritum intercluserunt. Ita innoxius adolescens, quum in eo ne simplici quidem genere mortis contenti inimici fuissent, interficitur.

XXV. Dum hæc in Macedonia geruntur, L. Æmilius Paullus, prorogato ex consulatu imperio, principio veris in Ligures Ingaunos exercitum introduxit. Ubi primùm in hostium finibus castra posuit, legati ad eum, per speciem pacis petendæ, speculatum venerunt. negante Paullo, nisi cum deditis pacisci se pacem, non tam id recusabant, quàm tempore opus esse ajebant, ut generi agresti hominum persuaderetur. ad hoc decem dierum induciæ quum darentur, petierunt deinde, ne trans montes proximos castris pabulatum lignatumque milites irent. culta ea loca suorum finium esse. Id ubi impetravere, post eos ipsos montes, unde averterant hostem, exercitu omni coacto, repente multitudine ingenti castra Romanorum oppugnare simul omnibus portis aggressi sunt. Summa vi totum unum diem oppugnârunt: ita ut ne effe-

rendi quidem signa Romanis spatium, nec ad explicandam aciem locus esset. Conferti in portis, obstando magis, quàm pugnando, castra tutabantur. Sub occasum solis quum recessissent hostes, duos equites ad Cn. Bæbium proconsulem cum literis Pisas mittit, ut obsesso sibi per inducias quamprimum subsidio veniret. Bæbius exercitum M. Pinario prætori, eunti in Sardiniam, tradiderat. ceterùm & senatum literis certiorem fecit, obsideri à Liguribus L. Æmilium; & Marco Claudio Marcello, cujus proxima inde provincia erat, scripsit, ut, si videretur ei, exercitum ex Gallia traduceret in Ligures, & L. Æmilium liberaret obsidione. Hæc sera futura auxilia erant. Ligures postero die ad castra redeunt. Æmilius, quum & venturos scîsset, & educere in aciem potuisset, intra vallum suos tenuit, ut extraheret rem in id tempus, quo Bæbius cum exercitu venire à Pisis posset.

XXVI. Romæ magnam trepidationem literæ Bæbii fecerunt. eo majorem, quòd paucos post dies Marcellus, tradito exercitu Fabio, Romam quum venisset, spem ademit, eum, qui in Gallia esset, exercitum in Ligures traduci posse, quia bellum cum Istris esset, prohibentibus coloniam Aquilejam deduci: eò profectum Fabium, neque inde regredi bello inchoato posse. Una, & ea ipsa tardior quàm tempus postulabat, subsidii spes erat, si consules maturâssent in provinciam ire. id ut facerent, pro se quisque Patrum vociferari. Consules, nisi confecto delectu, negare se ituros; nec suam segnitiem, sed vim morbi in caussâ esse, quo seriùs proficiscerentur. non tamen potuerunt sustinere consen-

consensum senatus, quin paludati exirent; & militibus, quos conscriptos haberent, diem edicerent, quo Pisas convenirent. permissum, ut quà irent, protinus subitarios milites scriberent, ducerentque secum. Et prætoribus Q. Petillio & Q. Fabio imperatum est, ut Petillius duas legiones civium Romanorum tumultuarias scriberet, & omnes minores quinquaginta annis sacramento rogaret: Fabio, ut sociis Latini nominis quindecim millia peditum, octingentos equites imperaret. Duumviri navales creati, C. Matienus & C. Lucretius: navesque iis ornatæ sunt. Matienoque, cujus ad Gallicum sinum provincia erat, imperatum, ut classem primo quoque tempore duceret in Ligurum oram, si quo usui esse L. Æmilio atque ejus exercitui posset.

XXVII. Æmilius, posteaquam nihil usquam auxilii ostendebatur, interceptos credens equites, non ultra differendum ratus, quin per se fortunam tentaret, priusquam hostes venirent, qui jam segniùs socordiùsque oppugnabant, ad quatuor portas exercitum instruxit, ut signo dato simul ex omnibus partibus eruptionem facerent. Quatuor extraordinariis cohortibus duas adjunxit, præposito M. Valerio legato: erumpere extraordinaria porta jussit. ad dexteram principalem hastatos legionis primæ instruxit: principes ex eadem legione in subsidiis posuit. M. Servilius & L. Sulpicius tribuni militum his præpositi. tertia legio adversus principalem sinistram portam instructa est. id tantùm mutatum: principes primi & hastati in subsidiis locati: Sex. Julius Cæsar & L. Aurelius Cotta, tribuni militum, huic legioni præpositi sunt.

Q. Fulvius Flaccus legatus cum dextra ala ad quæstoriam portam positus: duæ cohortes & triarii duarum legionum in præsidio castrorum manere jussi. Omnes portas concionabundus ipse imperator circumiit; &, quibuscumque irritamentis poterat, iras militum acuebat: nunc fraudem hostium incusans, qui, pace petita, induciis datis, per ipsum induciarum tempus contra jus gentium ad castra oppugnanda venissent; nunc quantus pudor esset edocens, ab Liguribus, latronibus veriùs quàm hostibus justis, Romanum exercitum obsideri. *Quo ore quisquam vestrûm, si hinc alieno præsidio, non vestra virtute, evaseritis, occurret, non dico eis militibus, qui Annibalem, qui Philippum, qui Antiochum, maximos nostræ ætatis reges ducesque, vicerunt, sed iis, qui hos ipsos Ligures, aliquoties pecorum modo fugientes, per saltus invios consectati ceciderunt? Quod Hispani, quod Galli, quod Macedones Pœnive non audeant, Ligustinus hostis vallum Romanum subit, obsidet ultro & oppugnat; quem, scrutantes antea devios saltus, abditum & latentem vix inveniebamus?* Ad hæc consentiens reddebatur clamor, *nullam militum culpam esse, quibus nemo ad erumpendum signum dedisset. Daret signum: intellecturum eosdem, qui antea fuerint, & Romanos & Ligures esse.*

XXVIII. Bina cis montes castra Ligurum erant. ex iis, primis diebus sole orto, pariter omnes compositi & instructi procedebant: tum nisi exsatiati cibo vinoque arma non capiebant. dispersi, inordinati exibant: ut quibus pro spe certum esset, hostes extra vallum signa non elaturos. Adversus ita incompositos eos venientes, clamore pariter

riter

iter omnium, qui in castris erant, calonum quoque & lixarum sublato, simul omnibus portis Romani eruperunt. Liguribus adeo improvisa res fuit, ut perinde, ac si insidiis circumventi forent, trepidarent. Exiguum temporis aliqua forma pugnæ fuit. fuga deinde effusa, & fugientium passim cædes erat. Equitibus dato signo, ut conscenderent equos, nec effugere quemquam sinerent; in castra omnes trepida fuga compulsi sunt; deinde ipsis exuti castris. Supra quindecim millia Ligurum eo die occisa, capta duo millia & quingenti. Triduo post Ligurum Ingaunorum omne nomen obsidibus datis in deditionem venit. gubernatores nautæque conquisiti, qui prædatores fuissent navibus, atque omnes in custodiam conjecti. Et à C. Matieno duumviro naves ejus generis in Ligustina ora duæ ac triginta captæ sunt. Hæc qui nunciarent, literasque ad senatum ferrent, L. Aurelius Cotta, C. Sulpicius Gallus, Romam missi: simulque peterent, ut L. Æmilio confecta provincia decedere & deducere secum milites liceret atque dimittere. Utrumque permissum ab senatu, & supplicatio ad omnia pulvinaria per triduum decreta: jussique prætores, Petillius urbanas dimittere legiones, Fabius sociis atque nomini Latino remittere delectum. & uti prætor urbanus consulibus scriberet, senatum æquum censere, subitarios milites, tumultus caussa conscriptos, primo quoque tempore dimitti.

XXIX. Colonia Graviscæ eo anno deducta est in agrum Etruscum, de Tarquiniensibus quondam captum. Quina jugera agri data. tresviri deduxerunt, C. Calpurnius Piso, P. Claudius Pulcher, C.

Terentius

Terentius Iſtra. Siccitate & inopia frugum inſignis annus fuit. Sex menſes nunquam pluiſſe, memoriæ proditum eſt. Eodem anno in agro L. Petillii ſcribæ ſub Janiculo, dum cultores agri altiùs moliuntur terram, duæ lapideæ arcæ octonos ferme pedes longæ, quaternos latæ, inventæ ſunt, operculis plumbo devinctis. Literis Latinis Græciſque utraque arca inſcripta erat; in altera Numam Pompilium, Pomponis filium, regem Romanorum ſepultum eſſe: in altera, libros Numæ Pompilii ineſſe. Eas arcas quum ex amicorum ſententia dominus aperuiſſet; quæ titulum ſepulti regis habuerat, inanis inventa, ſine ullo veſtigio corporis humani, aut ullius rei, per tabem tot annorum omnibus abſumptis. in altera duo faſces candelis involuti ſeptenos habuere libros, non integros modò, ſed recentiſſima ſpecie. Septem Latini de jure pontificio erant: ſeptem Græci de diſciplina ſapientiæ, quæ illius ætatis eſſe potuit. Adjicit Antias Valerius, Pythagoricos fuiſſe: vulgatæ opinioni, qua creditur Pythagoræ auditorem fuiſſe Numam, mendacio probabili accommodata fide. Primò ab amicis, qui in re præſenti fuerunt, libri lecti. mox pluribus legentibus quum vulgarentur, Q. Petillius prætor urbanus, ſtudioſus legendi, eos libros à L. Petillio ſumpſit. & erat familiaris uſus, quòd ſcribam eum quæſtor Q. Petillius in decuriam legerat. Lectis rerum ſummis, quum animadvertiſſet pleraque diſſolvendarum religionum eſſe, L. Petillio dixit, *Seſe eos libros in ignem conjecturum eſſe. prius, quàm id faceret, ſe ei permittere, uti, ſi quod ſeu jus, ſeu auxilium ſe habere ad eos libros repetendos exiſtimaret, experiretur: id integra ſua*

gratia eum facturum. Scriba ad tribunos plebis adit: ab tribunis ad senatum res rejecta. Prætor se jusjurandum dare paratum esse ajebat, libros eos legi, servarique non oportere. Senatus censuit, *Satis habendum, quod prætor jusjurandum polliceretur. libros primo quoque tempore in comitio cremandos esse. pretium pro libris, quantum Q. Petillio prætori majorique parti tribunorum plebis videretur, domino esse solvendum.* id scriba non accepit. libri in comitio, igne à victimariis facto, in conspectu populi cremati sunt.

XXX. Magnum bellum ea æstate coortum in Hispania citeriore. ad quinque & triginta millia hominum, quantum nunquam ferme antea Celtiberi comparaverant. Q. Fulvius Flaccus eam obtinebat provinciam. is, quia armare juventutem Celtiberos audierat, & ipse, quanta poterat, à sociis auxilia contraxerat; sed nequaquam numero militum hostem æquabat. Principio veris exercitum in Carpetaniam duxit, & castra locavit ad oppidum Æburam, modico præsidio in urbe posito. Paucis post diebus Celtiberi millia duo ferme inde sub colle posuerunt castra. quos ubi adesse prætor Romanus sensit, M. Fulvium fratrem cum duabus turmis sociorum equitum ad castra hostium speculatum misit: quàm proximè succedere ad vallum jussum, ut viseret, quanta essent; pugna abstineret; reciperetque sese, si hostium equitatum exeuntem vidisset. Ita, ut præceptum erat, fecit. per dies aliquot nihil ultrà motùm, quàm ut hæ duæ turmæ ostenderentur: dein subducerentur, ubi equitatus hostium castris procurrisset. Postremò & Celtiberi, omnibus simul peditum equitumque copiis ca-

ducenti, ſociûm Latini nominis octingenti triginta, externorum auxiliarium duo millia ferme & quadringenti ceciderunt. Prætor in caſtra victorem exercitum reduxit. Acilius manere in caſtris ab ſe captis juſſus, poſtero die ſpolia de hoſtibus lecta: & pro concione donati, quorum virtus inſignis fuerat.

XXXIII. Sauciis deinde in oppidum Æburam devectis, per Carpetaniam ad Contrebiam ductæ legiones. ea urbs circumſeſſa, quum à Celtiberis auxilia arceſſiſſet, morantibus iis, non quia ipſi cunctati ſunt, ſed quia profectos à domo inexplicabiles continuis imbribus viæ & inflati amnes tenebant, deſperato auxilio ſuorum in deditionem venit. Flaccus quoque, tempeſtatibus fœdis coactus, exercitum omnem in urbem introduxit. Celtiberi, qui domo profecti erant, deditionis ignari, quum tandem ſuperatis, ubi primùm remiſerunt imbres, amnibus Contrebiam veniſſent: poſteaquam caſtra nulla extra mœnia viderunt, aut in alteram partem tranſlata rati, aut receſſiſſe hoſtes, per negligentiam effuſi, ad oppidum acceſſerunt. In eos duabus portis Romani eruptionem fecerunt, & incompoſitos adorti fuderunt. Quæ res ad reſiſtendum eos, & ad capeſſendam pugnam, impediit, quòd non uno agmine, nec ad ſigna frequentes veniebant; eadem magnæ parti ad fugam ſaluti fuit. Sparſi enim toto paſſim campo ſe diffuderunt: nec uſquam confertos eos hoſtis circumvenit, tamen ad duodecim millia ſunt cæſa: capta plus quinque millia hominum, equi quadringenti, ſigna militaria ſexaginta duo. Qui palati è fuga domum ſe recipiebant, alterum agmen Celtiberorum venientium,

entium, deditionem Contrebiæ & ſuam cladem narrando, averterunt. extemplo in vicos caſtellaque ſua omnes dilapſi. Flaccus à Contrebia profectus, per Celtiberiam populabundus ducit legiones: multa caſtella oppugnavit, donec maxima pars Celtiberorum in deditionem venit.

XXXIV. Hæc in citeriore Hiſpania eo anno geſta. Et in ulteriore Manlius prætor ſecunda aliquot prœlia cum Luſitanis fecit. Aquileja colonia Latina eodem anno in agro Gallorum eſt deducta. ria millia peditum quinquagena jugera, centurioes centena, centena quadragena equites acceperunt. reſviri deduxerunt, P. Cornelius Scipio Naſica, C. laminius, L. Manlius Acidinus. Ædes duæ eo nno dedicatæ ſunt. una Veneris Erycinæ ad poram Collinam. dedicavit L. Porcius L. F. Licinus luumvir. (vota erat ab conſule L. Porcio, Liguſtio bello.) altera in foro olitorio Pietatis. eam ædem ledicavit Manius Acilius Glabrio duumvir: ſtatuamue auratam, quæ prima omnium in Italia ſtatua urata eſt, patri Glabrioni poſuit. Is erat, qui ipſe am ædem voverat, quo die cum rege Antiocho d Thermopylas depugnâſſet: locaveratque idem x ſenatuſconſulto. Per eoſdem dies, quibus hæ edes dedicatæ ſunt, L. Æmilius Paullus proconſul x Liguribus Ingaunis triumphavit. Tranſtulit oronas aureas quinque & viginti. nec præterea uicquam auri argentique in eo triumpho latum. aptivi multi principes Ligurum ante currum ducti. eris trecenos militibus diviſit. Auxerunt ejus triumphi famam legati Ligurum, pacem perpetuam orantes: ita in animum induxiſſe Ligurum gentem, nulla unquam arma, niſi imperata à populo Ro-

ſtris egreſſi, acie directa medio ferme ſpatio inter bina caſtra conſtiterunt. Campus erat planus omnis, & aptus pugnæ. ibi ſtetere Hiſpani hoſtem exſpectantes. Romanus intra vallum ſuos continuit per quatriduum continuum, & illi eodem loco aciem inſtructam tenuerunt. Ab Romanis nihil motum. inde quievere in caſtris Celtiberi, quia pugnæ copia non fiebat. equites tantùm in ſtationem egrediebantur, ut parati eſſent, ſi quid ab hoſte moveretur. pone caſtra utrique pabulatum & lignatum ibant, neutri alteros impedientes.

XXXI. Prætor Romanus, ubi ſatis tot dierum quiete credidit ſpem factam hoſti, nihil ſe priorem moturum, L. Acilium cum ala ſiniſtra & ſex millibus provincialium auxiliorum circumire montem jubet, qui ab tergo hoſtibus erat: inde, ubi clamorem audiſſet, decurrere ad caſtra eorum. nocte profecti ſunt, ne poſſent conſpici. Flaccus luce prima C. Scribonium, præfectum ſociûm, ad vallum hoſtium cum equitibus extraordinariis ſiniſtræ alæ mittit. quos, ubi & propius accedere, & plures, quàm ſoliti erant, Celtiberi conſpexerunt, omnis equitatus effunditur caſtris: ſimul & peditibus ſignum ad exeundum datur. Scribonius, uti præceptum erat, ubi primum fremitum equeſtrium audivit, avertit equos, & caſtra repetit. eo effuſiùs ſequi hoſtes. primò equites, mox & peditum acies aderat, haud dubia ſpe, caſtra eo die ſe oppugnaturos. quingentos paſſus non plus à vallo aberant. Itaque ubi Flaccus ſatis abſtractos eos à præſidio caſtrorum ſuorum ratus eſt, intra vallum exercitu inſtructo, tribus partibus ſimul erumpit: clamore non tantùm ad ardorem pugnæ excitandum ſublato,

sed etiam, ut qui in montibus erant, exaudirent. nec morati sunt, quin decurrerent, sicut imperatum erat, ad castra: ubi quingentorum armatorum, non amplius, relictum erat præsidium. quos quum & paucitas sua, & multitudo hostium, & improvisa res terruisset, propè sine certamine capiuntur castra. castris, quæ pars maximè à pugnantibus conspici poterat, injecit Acilius ignem.

XXXII. Postremi Celtiberorum, qui in acie erant, primi flammam conspexere. deinde per totam aciem vulgatum est, castra amissa esse, & tum cum maximè ardere. unde illis terror, inde Romanis animus crevit. jam clamor suorum vincentium accidebat, jam ardentia hostium castra apparebant. Celtiberi parumper incertis animis fluctuati sunt. ceterùm, posteaquam receptus pulsis nullus erat, nec usquam nisi in certamine spes, pertinaciùs de integro capessunt pugnam. Acie media urgebantur acriter à quinta legione. adversus lævum cornu, in quo sui generis provincialia auxilia instruxisse Romanos cernebant, cum majore fiducia intulerunt signa. Jam propè erat ut sinistrum cornu pelleretur Romanis, ni septima legio successisset: simul ab oppido Æbura, qui in præsidio relicti erant, in medio ardore pugnæ advenerunt, & Acilius ab tergo erat. Diu in medio cæsi Celtiberi. qui supererant, in omnes passim partes capessunt fugam. Equites, bipartitò in eos emissi, magnam cædem edidere. ad viginti tria millia hostium eo die cæsa: capta quatuor millia, & octingenti cum equis plus quingentis: & signa militaria nonaginta octo. Magna victoria, non tamen incruenta fuit. Romani de duabus legionibus milites paullo plus ducenti,

tifex maximus, piacula iræ Deûm conquirere jussus, decemviri libros inspicere; consul Apollini, Æsculapio, Saluti dona vovere, & dare signa inaurata quæ vovit deditque. Decemviri supplicationem in biduum, valetudinis caussâ, in urbe & per omnia fora conciliabulaque edixerunt: majores duodecim annis, omnes coronati & lauream in manu tenentes, supplicaverunt. Fraudis quoque humanæ insinuaverat suspicio animis: & veneficii quæstio ex senatusconsulto, quod in urbe propiusve urbem decem millibus passuum esset commissum, C. Claudio prætori, qui in locum Tib. Minucii erat suffectus; ultra decimum lapidem per fora conciliabulaque C. Mænio, priusquam in Sardiniam provinciam trajiceret, decreta. Suspecta consulis erat mors maximé. necatus à Quarta Hostilia uxore dicebatur. ut quidem filius ejus Q. Fulvius Flaccus in locum vitrici consul est declaratus; aliquanto magis infamis mors Pisonis cœpit esse: & testes existebant, qui post declaratos consules Albinum & Pisonem, quibus comitiis Flaccus tulerat repulsam, & exprobratum ei à matre dicerent, quòd jam ei tertiùm negatus consulatus petenti esset, & adjecisse, pararet se ad petendum; intra duos menses effecturam, ut consul fieret. Inter multa alia testimonia ad caussam pertinentia, hæc quoque vox, nimis vero eventu comprobata, valuit, cur Hostilia damnaretur. Veris principio hujus, dum consules novos delectus Romæ tenet; mors deinde alterius, & creandi comitia consulis in locum ejus omnia tardiora fecerunt: interim P. Cornelius & M. Bæbius, qui in consulatu nihil memorabile gesserant, in Apuanos Ligures exercitum induxerunt.

XXXVIII. Ligu-

XXXVIII. Ligures, qui ante adventum in provinciam consulum non exspectâssent bellum, improvisò oppressi, ad duodecim millia hominum dediderunt se. Eos, consulto per literas priùs senatu, deducere ex montibus in agros campestres procul ab domo, ne reditus spes esset, Cornelius & Bæbius statuerunt: nullum alium ante finem rati fore Ligustini belli. Ager publicus populi Romani erat in Samnitibus, qui Taurasinorum * * traducere Ligures Apuanos vellent; edixerunt, Ligures ab Anido montibus descendere cum liberis conjugibusque: sua omnia secum portarent. Ligures sæpe per legatos deprecati, ne penates, sedem in qua geniti essent, sepulchra majorum cogerentur relinquere, arma, obsides pollicebantur. posteaquam nihil impetrabant, neque vires ad bellandum erant, edicto paruerunt. Traducti sunt publico sumptu ad quadraginta millia liberorum capitum cum feminis puerisque. argenti data centum & quinquaginta millia sestertiûm, unde in novas ædes compararent quæ opus essent. agro dividendo dandoque iidem, qui traduxerant, Cornelius & Bæbius præpositi. postulantibus tamen ipsis, quinqueviri ab senatu dati, quorum ex consilio agerent. Transacta re, quum veterem exercitum Romam deduxissent, triumphus ab senatu est decretus. Hi omnium primi nullo bello gesto triumphârunt. tantùm hostes ducti ante currum: quia nec quid ferretur, neque quid duceretur captum, neque quid militibus daretur, quicquam in triumphis eorum fuerat.

XXXIX. Eodem anno in Hispania Fulvius Flaccus proprætor, quia successor in provinciam tardiùs veniebat, educto exercitu ex hibernis, ulteriorem Celti-

Celtiberiæ agrum, unde ad deditionem non venerant, inſtitit vaſtare. qua re irritavit magis, quàm conterruit animos barbarorum: & clam comparatis copiis ſaltum Manlianum, per quem tranſiturum exercitum Romanum ſatis ſciebant, obſederunt. In Hiſpaniam ulteriorem eunti L. Poſtumio Albino collegæ Gracchus mandaverat, ut Q. Fulvium certiorem faceret, Tarraconem exercitum adduceret, ibi dimitti veteranos, ſupplementaque diſtribuere, & ordinare omnem exercitum ſeſe velle; dies quoque, & ea propinqua, edita Flacco eſt, qua ſucceſſor eſſet venturus. Hæc nova allata res, omiſſis quæ agere inſtituerat, Flaccum raptim deducere exercitum ex Celtiberia quum coëgiſſet; barbari, cauſſæ ignari, ſuam defectionem & clam comparata arma ſenſiſſe eum, & pertimuiſſe rati, eo ferociùs ſaltum inſederunt. Ubi eum ſaltum prima luce agmen Romanum intravit, repente ex duabus partibus ſimul exorti hoſtes Romanos invaſerunt. quod ubi vidit Flaccus, primos tumultus, in agmine per centuriones ſtare omnes ſuo quemque loco & arma expedire jubendo, ſedavit: &, ſarcinis jumentiſque in unum locum coactis, copias omnes partim ipſe, partim per legatos tribunoſque militum, ut tempus & locus poſtulabat, ſine ulla trepidatione inſtruxit; cum bis deditis rem eſſe admonens. *Scelus & perfidiam illis, non virtutem nec animum acceſſiſſe. Reditum ignobilem in patriam, clarum ac memorabilem eos ſibi feciſſe: cruentos ex recenti cæde hoſtium gladios, & manantia ſanguine ſpolia, Romam ad triumphum delaturos.* Plura dici tempus non patiebatur. invehebant ſe hoſtes, & in partibus extremis jam pugnabatur. deinde acies concurrerunt.

XL. Atrox

XL. Atrox ubique prœlium, sed varia fortuna erat. egregiè legiones, nec segniùs duæ alæ pugnabant: externa auxilia ab simili armatura, meliore aliquantum militum genere, urgebantur; nec locum tueri poterant. Celtiberi ubi, ordinata acie & signis collatis, se non esse pares legionibus senserunt, cuneo impressionem fecerunt. quo tantum valent genere pugnæ, ut, quacumque parte percullere impetu suo, sustineri nequeant. tunc quoque turbatæ legiones sunt, prope interrupta acies. Quam trepidationem ubi Flaccus conspexit, equo advehitur ad legionarios equites: &, *Ecquid auxilii in vobis est? Actum jam de hoc exercitu erit?* quum undique acclamâssent, quin ederet quid fieri velit, non segniter imperium exsecuturos: *Duplicate turmas,* inquit, *duarum legionum equites, & permittite equos in cuneum hostium, quo nostros urgent. id cum majore vi equorum facietis, si effrenatos in eos equos immittitis:* quod sæpe Romanos equites cum magna laude fecisse sua, memoriæ proditum est. Dicto paruerunt, detractisque frenis bis ultro citroque cum magna strage hostium infractis omnibus hastis transcurrerunt. Dissipato cuneo, in quo omnis spes fuerat, Celtiberi trepidare, & prope omissa pugna locum fugæ circumspicere. Et alarii equites, postquam Romanorum equitum tam memorabile facinus videre, & ipsi virtute eorum accensi, sine ullius imperio, in perturbatos jam hostes equos immittunt. Tunc verò Celtiberi omnes in fugam effunduntur, & imperator Romanus aversos hostes contemplatus, ædem Fortunæ equestri, Jovique optimo maximo ludos vovit: cæduntur Celtiberi per totum saltum dissipati fuga. Decem & septem

militum auxiliariorum perierunt. i
tus, renovata priore gloria, Tarrac
ctus. Venienti Fulvio Ti. Sempro
biduo ante venerat, obviam proce
que est, quòd rempublicam egregi
summa concordia, quos dimittere
tinerent milites, composuerunt. I
auctoratis militibus in naves imp
est profectus. Sempronius in Celt
duxit. consules ambo in Ligures e
runt, diversis partibus.

XLI. Postumius prima & tert
stam Suismontiumque montes obs
mendo præsidiis angustos saltus eoru
interclusit, inopiaque omnium rer
muit. Fulvius secunda & quarta
à Pisis Apuanos Ligures, qui eorum
fluvium incolebant, in deditionem a
ptem millia hominum in naves im
oram Etrusci maris Neapolin trans

gurum processit. Priusquam hi consules venirent ad exercitum, qui Pisas indictus erat, præerant A. Postumius & frater Q. Fulvii M. Fulvius Nobilior. secundæ legionis Fulvius tribunus militum erat. is mensibus suis dimisit legionem; jurejurando adactis centurionibus, æs in ærarium ad quæstores esse delaturos. Hoc ubi Placentiam (nam eò fortè erat profectus) Aulo nunciatum est, cum equitibus expeditis secutus dimissos, quos eorum potuit assequi, deduxit castigatos Pisas. de ceteris consulem certiorem fecit. Eo referente senatusconsultum factum est, ut M. Fulvius in Hispaniam relegaretur ultra novam Carthaginem. Literæque ei datæ sunt à consule ad P. Manlium in Hispaniam ulteriorem deferendæ. Milites jussi ad signa redire. caussa ignominiæ, utì semestre stipendium in eum annum esset ei legioni, decretum. qui miles ad exercitum non redìsset, eum ipsum bonaque ejus vendere consul jussus.

XLII. Eodem anno L. Duronius, qui prætor anno superiore ex Illyrico cum decem navibus Brundusium redierat, inde in portu relictis navibus quum venisset Romam, inter exponendas res, quas ibi gessisset, haud dubiè in regem Illyriorum Gentium latrocinii omnis maritimi caussam avertit. ex regno ejus omnes naves esse, quæ superi maris oram depopulatæ essent. De his rebus legatos misisse, nec conveniendi regis potestatem factam. Venerant Romam legati à Gentio, qui, quo tempore Romani conveniendi Regis caussa venissent, ægrum fortè eum in ultimis partibus fuisse regni dicerent. petere Gentium ab senatu, ne crederent confictis criminibus in se, quæ inimici detulissent.

Ad ea Duronius adjecit, multis civibus Romanis & sociis Latini nominis injurias factas in regno ejus. & cives Romanos dici Corcyræ retineri. Eos omnes Romam adduci placuit: C. Claudium prætorem cognoscere: neque ante Gentio regi legatisve ejus responsum reddi. Inter multos alios, quos pestilentia ejus anni absumpsit, sacerdotes quoque aliquot mortui sunt. L. Valerius Flaccus pontifex mortuus est: in ejus locum suffectus est Q. Fabius Labeo. P. Manlius, qui nuper ex ulteriore Hispania redierat, triumvir epulo: Q. Fulvius M. F. in locum ejus triumvir cooptatus. tum prætextatus erat. De rege sacrifico sufficiendo in locum Cn. Cornelii Dolabellæ, contentio inter C. Servilium pontificem maximum fuit & L. Cornelium Dolabellam duumvirum navalem; quem ut inaugurarct pontifex, magistratu sese abdicare jubebat. recusantique id facere, ob eam rem mulcta duumviro dicta à pontifice: deque ea quum provocâsset, certatum ad populum. quum plures jam tribus intro vocatæ dicto esse audientem pontifici duumvirum juberent; mulctamque remitti, si magistratu se abdicâsset: ultimùm de cœlo, quod comitia turbaret, intervenit. religio inde fuit pontificibus inaugurandi Dolabellæ. P. Clœlium Siculum inaugurârunt: qui secundo loco inauguratus erat. Exitu anni & C. Servilius Geminus pontifex maximus decessit: idem decemvir sacrorum fuit. pontifex in locum ejus à collegio cooptatus est Q. Fulvius Flaccus. At pontifex maximus M. Æmilius Lepidus, quum multi clari viri petîssent: & decemvir sacrorum Q. Marcius Philippus in ejusdem locum est cooptatus. Et augur Sp. Postu-

mius

mius Albinus decessit. in locum ejus P. Scipionem filium Africani augures cooptârunt. Cumanis eo anno petentibus permissum, ut publicè Latinè loquerentur, & præconibus Latinè vendendi jus esset.

XLIII. Pisanis agrum pollicentibus, quo Latina colonia deduceretur, gratiæ ab senatu actæ. triumviri creati ad eam rem Q. Fabius Buteo, M. & P. Pompilii Lænates. à C. Mænio prætore (cui provincia Sardinia quum evenisset, additum erat, ut quæreret de veneficiis longius ab urbe decem millibus passuum) literæ allatæ, *Se jam tria millia hominum damnâsse, & crescere sibi quæstionem indiciis. aut eam sibi esse deferendam, aut provinciam dimittendam.* Q. Fulvius Flaccus ex Hispania rediit Romam cum magna fama gestarum rerum: qui, quum extra urbem triumphi caussa esset, consul est creatus cum L. Manlio Acidino; & post paucos dies cum militibus, quos secum deduxerat, triumphans urbem est invectus. Tulit in triumpho coronas aureas centum viginti quatuor: præterea auri pondo triginta unum, & signati Oscensis nummûm centum septuaginta tria millia ducentos. Militibus de præda quinquagenos denarios dedit: duplex centurionibus, triplex equiti, tantundem sociis Latini nominis: & stipendium omnibus duplex. Eo anno rogatio primùm lata est ab L. Villio tribuno plebis, quot annos nati quemque magistratum peterent caperentque. inde cognomen familiæ inditum, ut Annales appellarentur.

Ante Chr. 179.
V. C. 573.

XLIV. Prætores quatuor post multos annos lege Bæbia creati, quæ alternis quaternos jubebat

 creari,

creari. hi facti, Cn. Cornelius Scipio, C. Valerius Lævinus, Q. & P. Mucii Q. F. Scævolæ. Q. Fulvio & L. Manlio consulibus eadem provincia, quæ superioribus; pari numero copiæ peditum, equitum, civium, sociorum decretæ. In Hispaniis duabus Ti. Sempronio & L. Postumio cum iisdem exercitibus, quos haberent, prorogatum imperium est. & in supplementum consules scribere jussi ad tria millia peditum Romanorum trecentos equites: quinque millia sociorum Latini nominis, & quadringentos equites. P. Mucius Scævola urbanam sortitus provinciam est; & ut idem quæreret de veneficiis in urbe, & propius urbem decem millia passuum: Cn. Cornelius Scipio peregrinam, Q. Mucius Scævola Siciliam, C. Valerius Lævinus Sardiniam. Q. Fulvius consul, priusquam ullam rem publicam ageret, liberare & se & rempublicam religione votis solvendis dixit velle. vovisse, quo die postremùm cum Celtiberis pugnâsset, ludos Jovi optimo maximo, & ædem equestri Fortunæ sese facturum: in eam rem sibi pecuniam collatam esse ab Hispanis. Ludi decreti, & ut duumviri ad ædem locandam crearentur. de pecunia finitur, *Ne major caussa ludorum consumeretur, quàm quanta Fulvio Nobiliori post Ætolicum bellum ludos facienti decreta esset: neve quid ad eos ludos arcesseret, cogeret, acciperet, faceret, adversus id senatusconsultum, quod L. Æmilio, Cn. Bæbio consulibus de ludis factum esset.* Decreverat id senatus propter effusos sumptus factos in ludos Ti. Sempronii ædilis; qui graves non modò Italiæ ac sociis Latini nominis, sed etiam provinciis externis fuerant.

XLV. Hiems

XLV. Hiems eo anno nive ſæva & omni tempeſtatum genere fuit. arbores, quæ obnoxiæ frigoribus ſunt, deuſſerat cunctas: & ea tum aliquanto quàm aliàs longior fuit. itaque Latinas mox ſubitò coorta & intolerabilis tempeſtas in monte turbavit: inſtaurataeque ſunt ex decreto pontificum. Eadem tempeſtas & in Capitolio aliquot ſigna conſtravit, fulminibuſque complura loca deformavit; ædem Jovis Tarracinæ, ædem Albam Capuæ, portamque Romanam: muri pinnæ aliquot locis decuſſæ erant. Hæc inter prodigia nunciatum & ab Reate, *tripedem natum mulum.* Ob ea decemviri juſſi adire libros edidere, quibus Diis & quot hoſtiis ſacrificaretur: & ob fulminibus complura loca deformata, ad ædem Jovis ut ſupplicatio diem unum eſſet. Ludi deinde votivi Q. Fulvii conſulis per dies decem magno apparatu facti. Cenſorum inde comitia habita: creati M. Æmilius Lepidus pontifex maximus & M. Fulvius Nobilior, qui ex Ætolis triumphaverat. Inter hos viros nobiles inimicitiæ erant; ſæpe multis in ſenatu & ad populum atrocibus celebratæ certaminibus. Comitiis confectis, ut traditum antiquitus eſt, cenſores in campo ad aram Martis ſellis curulibus conſederunt; quo repente principes ſenatorum cum agmine venerunt civitatis: inter quos Q. Cæcilius Metellus verba fecit.

XLVI. *Non obliti ſumus, cenſores, vos paullo antè ab univerſo populo Romano moribus noſtris præpoſitos eſſe: & nos à vobis & admoneri & regi, non vos à nobis debere. indicandum tamen eſt, quid omneis bonos in vobis aut offendat, aut certè mutatum malint. Singulos quum intuemur, M. Æmili,*

 M. Ful-

poscerent; magno risu circumstantium, in tam rudibus & moris omnis ignaris ingeniis. tum maximus natu ex iis: *Missi sumus*, inquit, *à gente nostra, qui sciscitaremur, qua tandem re fretus arma nobis inferres?* Ad hanc percunctationem Gracchus, *Exercitu se egregio fidentem venisse*, respondit. *quem si ipsi visere velint, quo certiora ad suos referant, potestatem se eis facturum esse*: tribunisque militum imperat, ut ornari omneis copias peditum equitumque, & decurrere jubeant armatas. Ab hoc spectaculo legati missi deterruerunt suos ab auxilio circumsessæ urbi ferendo. Oppidani, quum ignes nocte turribus nequicquam (quod signum convenerat) sustulissent, destituti ab unica spe auxilii, in deditionem venerunt. sestertiûm quater & vicies ab iis est exactum; quadraginta nobilissimi equites: nec obsidum nomine, (nam militare jussi sunt) & tamen re ipsa ut pignus fidei essent.

XLVIII. Inde jam duxit ad Alcen urbem, ubi castra Celtiberorum erant, à quibus venerant nuper legati. eos quum per aliquot dies, armaturam levem immittendo in stationes, lacessisset parvis prœliis, indies majora certamina serebat, ut omnes extra munitiones eliceret. ubi quod petebatur sensit effectum, auxiliorum præfectis imperat, ut contracto certamine, tanquam multitudine superarentur, repente tergis datis ad castra effusè fugerent. ipse intra vallum ad omneis portas instruxit copias. Haud multum temporis intercessit, quum ex composito refugientium suorum agmen, post effusè sequentes barbaros conspexit. Instructam ad hoc ipsum intra vallum habebat aciem. itaque tantum moratus, ut suos refugere in castra libero introitu

sineret,

vio se certo consulatu dejectum; Fulvius contra queri, se ab eo semper lacessitum, & in probrum suum sponsionem factam; tamen ambo significare, si alter vellet, se in potestate tot principum civitatis futuros. Omnibus instantibus qui aderant, dexteras fidemque dedere, mittere verè ac finire odium. Deinde, collaudantibus cunctis, deducti sunt in Capitolium. & cura super tali re principum, & facilitas censorum egregiè comprobata ab senatu, & laudata est. Censoribus deinde postulantibus, ut pecuniæ summa sibi, qua in opera publica uterentur, attribueretur; vectigal annuum decretum est.

XLVII. Eodem anno in Hispania L. Postumius & Ti. Sempronius propprætores comparaverunt ita inter se, ut in Vaccæos per Lusitaniam iret Albinus, inde in Celtiberiam reverteretur. Gracchus, quòd majus ibi bellum esset, in ultima Celtiberiæ penetravit. Mundam urbem primùm vi cepit, nocte ex improviso aggressus. acceptis deinde obsidibus, præsidioque imposito, castella oppugnare, agros urere, donec ad prævalidam aliam urbem (Certimam appellant Celtiberi) pervenit. ubi quum jam opera admoveret, veniunt legati ex oppido, quorum sermo antiquæ simplicitatis fuit, non dissimulantium bellaturos, si vires essent. Petierunt enim, ut sibi in castra Celtiberorum ire liceret ad auxilia accipienda. si non impetrâssent, tum separatim eos ab illis se consulturos. permittente Graccho ierunt, & post paucis diebus alios decem legatos secum adduxerunt. Meridianum tempus erat. nihil prius petierunt à prætore, quàm ut bibere sibi juberet dari. Epotis primis poculis, iterum po-

re. Secutus est inde Romanos, fortique ac fideli opera multis locis rem Romanam adjuvit.

L. Ergavia inde nobilis & potens civitas, aliorum circa populorum cladibus territa, portas aperuit Romanis. Eam deditionem oppidorum *haud cum fide factam* quidam auctores sunt. *è qua regione abduxisset legiones. extemplo inde rebellatum, magnoque eum postea prœlio ad montem Caunum cum Celtiberis à prima luce ad sextam horam diei signis collatis pugnasse; multos utrimque cecidisse: nec aliud magnopere victores fuisse Romanos, nisi quòd postero die manentes intra vallum prœlio lacessierunt. Spolia per totum diem legisse. tertio die prœlio majore iterum pugnatum; & tum demum haud dubie victos Celtiberos, castraque eorum capta & direpta esse. Viginti duo milia hostium eo die cæsa, plus trecentos captos: parem fere equorum numerum; & signa militaria septuaginta duo. inde debellatum, veramque pacem, non fluxa, ut ante, fide, Celtiberos fecisse.* Eadem æstate & L. Postumium in Hispania ulteriore bis cum Vaccæis egregie pugnasse scribunt. ad triginta & quinque milia hominum occidisse, & castra oppugnasse. Propius vero est, serius in provinciam pervenisse, quam ut ea æstate potuerit res gerere.

LI. Censores fideli concordia senatum legerunt. princeps electus est ipse censor M. Æmilius Lepidus pontifex maximus: tres ejecti de senatu. retinuit quosdam Lepidus à collega præteritos. Opera ex pecunia attributa divisaque inter se, hæc confecerunt. Lepidus molem ad Tarracinam; ingratum opus, quòd prædia habebat ibi, privatamque publicæ rei impensam insuerat. Theatrum & proscenium

ſcenium ad Apollinis, ædem Jovis in Capitolio, columnaſque circa poliendas albo locavit. & ab his columnis, quæ incommodè oppoſita videbantur, ſigna amovit: clypeaque de columnis, & ſigna militaria affixa omnis generis dempſit. M. Fulvius plura & majoris locavit uſus. portum & pilas pontis in Tiberim; quibus pilis fornices poſt aliquot annos P. Scipio Africanus & L. Mummius cenſores locaverunt imponendos. baſilicam poſt argentarias novas, & forum piſcatorium circumdatis tabernis, quas vendidit in privatum: & forum & porticum extra portam Trigeminam, & aliam poſt navalia, & ad fanum Herculis, & poſt Spei ad Tiberim ædem Apollinis Medici. Habuere & in promiſcuo præterea pecuniam: ex ea communiter locârunt aquam adducendam, forniceſque faciendos. Impedimento operi fuit M. Licinius Craſſus, qui per fundum ſuum duci non eſt paſſus. Portoria quoque & vectigalia iidem multa inſtituerunt. complura ſacella publica, quæ occupata à privatis; publicaque ſacra ut eſſent paterentque populo, curârunt. Mutârunt ſuffragia: regionatimque generibus hominum, cauſſiſque & quæſtibus, tribus deſcripſerunt.

LII. Et alter ex cenſoribus M. Æmilius petiit ab ſenatu, ut ſibi dedicationis templorum Reginæ Junonis & Dianæ, quæ bello Liguſtino antè annis octo voviſſet, pecunia ad ludos decerneretur. Viginti millia æris decreverunt. dedicavit eas ædes, utramque in circo Flaminio. ludoſque ſcenicos triduum poſt dedicationem templi Junonis, biduum poſt Dianæ, & ſingulos dies fecit in circo. Idem dedicavit ædem Larium Permarinûm in Campo.

voverat

uter ab utro petitus fraude c
unus omnium, qui nodum h
possit, in potestate tua est Xych
ductumque in regiam, vocari
primò ita negare inconstanter,
moto, paratum indicem esse a
tortoris verberumque non si
omnem facinoris legatorum
posuit. Extemplo missi qui
rent. Philoclem, qui præse
Apelles, missus ad Chæream
dum, indicio Xychi audito in
Philocle nihil certi vulgatum
citer negantem, postquam in
sit Xychus, non ultra teten
tiam infitiantem perpessum
redintegratus est luctus gen
tatem suam in liberis gravi
set, censebat.

LVI. Perseus, certior fa(

& palam facti parricidii gratia obnoxius erat: neque pudendum aut pœnitendum eum regem Macedonibus, propter recentem patrui Antigoni gloriam, fore censebat. *Quando in eam fortunam veni*, inquit, *Antigone, ut orbitas mihi, quam alii detestantur parentes, optabilis esse debeat; regnum, quod à patruo tuo forti, non solùm fideli, tutela ejus custoditum & auctum etiam accepi, id tibi tradere in animo est. Te unum habeo, quem dignum regno judicem. si neminem haberem, perire & exstingui id mallem, quàm Perseo scelestæ fraudis præmium esse. Demetrium excitatum ab inferis, restitutumque credam mihi; si te, qui morti innocentis, qui meo infelici errori unus inlacrimâsti, in locum ejus substitutum relinquam.* Ab hoc sermone omni genere honoris producere eum non destitit. quum in Thracia Perseus abesset, circumire Macedoniæ urbes, principibusque Antigonum commendare. &, si vita longior suppetîsset, haud dubium fuit, quin eum in possessione regni relicturus fuerit. Ab Demetriade profectus, Thessalonicæ plurimum temporis moratus fuerat. inde quum Amphipolin venisset, gravi morbo est implicitus. sed animo tamen ægrum magis fuisse, quàm corpore, constat: curisque & vigiliis (quum identidem species & umbræ insontis interempti filii eum diris agitarent) exstinctum esse, cum exsecrationibus alterius. Tamen admoveri potuisset Antigonus, si haud statim palam facta esset mors regis. Medicus Calligenes, qui curationi præerat, non exspectata morte regis, à primis desperationis notis, nuncios prædispositos, ita ut convenerat, misit ad

Per-

nem, & ad vires bello
paucis diebus gens Baſtarn
ſuis ſedibus magna peditu
ſtrum trajecit. inde prægr
Antigonus & Cotto: nol
Antigonus perinvitus cum
concitandos Baſtarnas mi
phipoli famæ incerti nunc
eſſe regem. quæ res omn
bavit. Compoſitum aut
per Thraciam tutum, &
Philippus præſtaret. id ut
principes donis coluerat;
agmine tranſituros Baſta
tem delere propoſitum er
des dare Baſtarnis. duple
futurum: ſi & Dardani
Macedoniæ, temporibuſq
nens, tolleretur; & Baſt
conjugibus liberiſque, ad
ſent mitti. Per Scordiſc

nis forent Bastarnæ; Dardanos tamen sublatos, prædamque ex reliquis Bastarnarum, & possessionem liberam Dardaniæ solatio fore: sive prospere gessissent; Romanis aversis in Bastarnarum bellum, recuperaturum se in Græcia quæ amisisset. Hæc Philippi consilia fuerant.

LVIII. Ingressi sunt pacato agmine, fide Cottonis & Antigoni: sed haud multo post famam mortis Philippi, neque Thraces commercio faciles erant, neque Bastarnæ empto contenti esse poterant, aut in agmine contineri, ne decederent via. inde injuriæ ultro citroque fieri: quarum indies incremento bellum exarsit. Postremò Thraces, quum vim ac multitudinem sustinere hostium non possent, relictis campestribus vicis, in montem ingentis altitudinis (Donucam vocant) concesserunt. Quo ubi ire Bastarnæ vellent, quali tempestate Gallos spoliantes Delphos fama est peremptos esse; talis tum Bastarnas, nequicquam ad juga montium appropinquantes, oppressit. neque enim imbre tantùm effuso, dein creberrima grandine obruti sunt, cum ingenti fragore cœli tonitribusque & fulguribus præstringentibus aciem oculorum; sed fulmina etiam sic undique micabant, ut peti viderentur corpora: nec solùm milites, sed etiam principes icti caderent. Itaque, quum præcipiti fuga per rupes præaltas improvidi sternerentur ruerentque, instabant quidem perculsis Thraces: sed ipsi Deos auctores fugæ esse cœlumque in se ruere ajebant. Dissipati procella, quum, tanquam ex naufragio, plerique semiermes in castra, unde profecti erant, redissent; consultari quid agerent cœptum. inde orta dissensio; aliis redeundum, aliis penetrandum

in

renovandam, petendumque ut re
pellaretur, misit. Hæc eo anno
gesta.

LIX. Alter consulum Q. Fulvi
triumphavit. quem triumphum ma
rerum gestarum magnitudini, datum
morum hostilium magnam vim tr
pecuniam admodum. divisit tam
milites tricenos æris: duplex centu
equiti. Nihil in eo triumpho m
quàm quòd fortè evenit, ut eoden
ret, quo priore anno ex prætura
Secundùm triumphum comitia edi
ti consules sunt M. Junius Brut
Vulso. Prætorum inde tribus creat
pestas diremit. postero die reliqui
diem quartum Idus Martias, M.
T. Claudius Nero, T. Fontejus
Romani instaurati ab Ædilibus cur
vilio Cæpione, Ap. Claudio Centon

LIBER XLI.

EPITOME.

&c. ISTri *Romanos castris exuunt, & mox ingenti clade funduntur, & castra recepta sunt. Ignis in æde Vestæ exstinctus est.* VII, &c. *Sempronius Gracchus proconsul Celtiberos victos in ...itionem accepit, monimentumque operum suorum ...ecchurim oppidum in Hispania constituit. Et à ...umio Albino proconsule Vaccæi ac Lusitani subacti sunt. uterque triumphavit. Antiochus, Antio... filius, obses Romanis à patre datus, mortuo fra... Seleuco, qui patri defuncto successerat, in regnum ...ia dimissus. Lustrum à censoribus conditum est. ...sa sunt civium capita ducenta septuaginta tria ...lia ducenta quadraginta quatuor. Q. Voconius ...ca tribunus plebis legem tulit, ne quis heredem ...lierem institueret. suasit legem M. Cato. exstat o...tio ejus. Præterea res contra Ligures, Istros, Sar..., & Celtiberos à compluribus ducibus prospere ...tas, & initia belli Macedonici continet, quod Per...s Philippi filius moliebatur.* XXII, &c. *miserat ...m ad Carthaginienses legationem, & ab iis nocte ...dita erat: sed & alias Græciæ civitates sollicita... qui, præter religionem, quòd quammulta tem... magnifica multis locis erexit, Athenis Jovis Olym... & Antiochiæ Capitolini, vilissimum regem egit.*

ACEPHALUS.

* * *

Ante Chr. 178. U. C. 574.

I. *** à patre in pace habitam armâsse, eoque juventuti prædandi cupidæ pergratus esse dicebatur. Consilium de Istrico bello quum haberet consul; alii, gerendum extemplo, antequam contrahere copias hostes possent; alii, consulendum priùs senatum censebant. Vicit sententia quæ diem non proferebat. Profectus ab Aquileja consul, castra ad lacum Timavi posuit. imminet mari is lacus. Eòdem decem navibus C. Furius duumvir navalis venit. Adversus Illyriorum classem creati duumviri navales erant, qui tuendam viginti navibus mari superiore Anconam veluti cardinem haberent: inde L. Cornelius dextra littora usque ad Tarentum, C. Furius læva usque ad Aquilejam tueretur. Eæ naves ad proximum portum in Istriæ fines cum onerariis & magno commeatu missæ: secutusque cum legionibus consul, quinque ferme millia à mari posuit castra. In portu emporium brevi perfrequens factum, omniaque hinc in castra supportabantur. &, quo id tutiùs fieret, stationes ab omnibus castrorum partibus circumdatæ sunt: in Istriamque suum præsidium stativum, repentina cohors Placentina opposita inter mare & castra. &, ut idem aquatoribus ad fluvium esset præsidium, M. Æbutius tribunus militum secundæ legionis duos manipulos militum adjicere jussus est. T. & C. Ælii tribuni militum legionem tertiam, quæ pabulatores & lignatores tueretur, via, quæ Aquilejam fert, duxerant. Ab eadem regione mille ferme pas-

passuum castra erant Gallorum. Carmelus pro regulo erat tribus aut amplius millibus armatorum.

II. Istri, ut primùm ad lacum Timavi castra sunt Romana mota, ipsi post collem occulto loco consederunt: & inde obliquis itineribus agmen sequebantur, in omnem occasionem intenti: nec quicquam eos, quæ terra marique agerentur, fallebat. Postquam stationes invalidas esse pro castris, eorum turba inermis frequens, inter castra & mare mercantium, sine ullo terrestri aut maritimo munimento viderunt: duo simul præsidia, Placentinæ cohortis & manipulorum secundæ legionis, aggrediuntur. Nebula matutina texerat inceptum: qua dilabente ad primum teporem solis, perlucens jam aliquid, incerta tamen, ut solet, lux speciem omnium multiplicem intuenti reddens, tum quoque frustrata Romanos, multo majorem iis, quàm erat, hostium aciem ostendit: qua territi utriusque stationis milites, ingenti tumultu quum in castra confugissent, haud paullo ibi plus, quàm quod secum ipsi attulerant, terroris fecerunt. Nam neque dicere quid fugissent, nec percunctantibus reddere responsum poterant: & clamor in portis (ut ubi nulla esset statio, quæ sustineret impetum) audiebatur: & concursatio in obscuro, incidentium aliorum in alios, incertum fecerat, an hostis intra vallum esset. Una vox audiebatur, ad mare vocantium. Id fortè temere ab uno exclamatum totis passim personabat castris. Itaque primò, velut jussi id facere, pauci armati, major pars inermes, ad mare decurrunt: dein plures, postremò prope omnes: & ipse consul quum, frustra revocare fugientes conatus, nec imperio, nec auctoritate, nec

preci-

us ad extremum valuisset. Unus remansit .cinius Strabo, tribunus militum tertiæ legio- . cum tribus signis ab legione sua relictus. :, in vacua castra impetu facto, Istri, quum armatus iis nemo obviam isset, in prætorio ruentem atque adhortantem suos oppresserunt. elium atrocius, quàm pro paucitate resistenti- ı, fuit: nec antè finitum est, quàm tribunus ilitum, quique circa eum constiterant, interfecti nt. Prætorio dejecto, direptis quæ ibi fuerunt, l quæstorium forum, quintanamque hostes per- enerunt. Ibi, quum omnium rerum paratam xpositamque copiam & stratos lectos in quæstorio ınvenissent, regulus accubans epulari cœpit. mox idem ceteri omnes, armorum hostiumque obliti, faciunt: &, ut quibus insuetus liberalior victus esset, avidiùs vino ciboque corpora onerant.

III. Nequaquam eadem est tum rei forma apud Romanos. terra mari trepidatur, nautici taberna- cula detendunt, commeatumque in littore exposi- tum in naves rapiunt: milites in scaphas & mare territi ruunt: nautæ, metu ne compleantur navi- gia, alii turbæ obsistunt, alii ab littore naves in al- tum expellunt. inde certamen, mox etiam pugn cum vulneribus & cæde invicem militum naut rumque oritur, donec jussu consulis procul à ter classis submota est. Secernere inermes ab arm cœpit. vix mille ducenti ex tanta multitudine, arma haberent; perpauci equites, qui equos se eduxissent, inventi sunt: cetera deformis t velut lixarum calonumque, præda verè futu belli hostes meminissent. Tunc demum n ad tertiam legionem revocandam, & Gal

præsidium: & simul ex omnibus locis ad castra recipienda demendamque ignominiam rediri cœptum est. Tribuni militum tertiæ legionis pabulum lignaque projicere jubent: centurionibus imperant, ut graviores ætate milites binos in ea jumenta, ex quibus onera dejecta erant, imponant; equites ut singulos è juvenibus pedites secum in equos tollant. *Egregiam gloriam legionis fore, si castra, metu secundanorum amissa, sua virtute recipiant: & recipi facile esse, si in præda occupati barbari subitò opprimantur: sicut ceperint, posse capi.* Summa militum alacritate adhortatio audita est. Ferunt citati signa, nec signiferos armati morantur: priores tamen consul copiæque, quæ à mari reducebantur, ad vallum accesserunt. L. Atius, tribunus primus secundæ legionis, non hortabatur modò milites, sed docebat etiam, *Si victores Istri, quibus armis cepissent castra, iisdem capta retinere in animo haberent, primùm exutum castris hostem ad mare persecuturos fuisse, deinde stationes certè pro vallo habituros. vino somnoque verisimile esse mersos jacere.*

IV. Sub hæc A. Bæculonium, signiferum suum, notæ fortitudinis virum, inferre signum jussit. Ille, si unum se sequerentur, quo celeriùs fieret, facturum dixit: connixusque, quum trans vallum signum trajecisset, primus omnium portam intravit. Et parte alia T. & C. Ælii, tribuni militum tertiæ legionis, cum equitatu adveniunt. confestim & quos binos oneraria in jumenta imposuerant secuti, & consul cum toto agmine. At Istrorum pauci, qui modicè vinosi erant, memores fuerunt fugæ; aliis somno mors continuata est: integra-

que sua omnia Romani, præterquam quod vini, cibique absumptum erat, receperunt. Ægri quoque milites, qui in castris relicti fuerant, postquam intra vallum suos senserunt, armis arreptis, cædem ingentem fecerunt. Ante omnes insignis opera fuit C. Popilii equitis. Sabello cognomen erat. is, pede saucio relictus, longè plurimum hostium occidit. Ad octo millia Istrorum sunt cæsa, captus nemo: quia ira & indignatio immemores prædæ fecit. Rex tamen Istrorum temulentus ex convivio, raptim à suis in equum impositus, fugit. Ex victoribus ducenti triginta septem milites perierunt; plures in matutina fuga, quàm in recipiendis castris.

V. Fortè ita evenit, ut Cn. & L. Gavillii, novelli Aquilejenses, cum commeatu venientes, ignari prope in capta castra ab Istris inciderent. Ii, quum Aquilejam relictis impedimentis refugissent, omnia terrore ac tumultu, non Aquilejæ modò, sed Romæ quoque post paucos dies, impleverunt: quò non capta tantùm castra ab hostibus, nec fuga, quæ vera erat, sed perditas res deletumque exercitum omnem allatum est. Itaque, quod in tumultu fieri solet, delectus extra ordinem, non in urbe tantùm, sed tota Italia, indicti. Duæ legiones civium Romanorum conscriptæ, & decem millia peditum cum equitibus quingentis sociis nominis Latini imperata. M. Junius consul transire in Galliam, & ab civitatibus provinciæ ejus, quantum quæque possèt, militum exigere jussus. Simul decretum, *ut Ti. Claudius prætor militibus legionis quartæ, & sociûm Latini nominis quinque millibus, equitibus ducentis quinquaginta, Pisas ut convenirent,*

venit, edu{c}eret; eamque provinciam, dum consul inde abesset, tutaretur: M. Titinius prætor legionem primam, parem numerum sociorum peditum equitumque, Ariminum convenire juberet. Nero paludatus Pisis in provinciam est profectus. Titinius, C. Cassio tribuno militum Ariminum, qui præesset legioni, misso, delectum Romæ habuit. M. Junius consul, ex Liguribus in provinciam Galliam transgressus, auxiliis protinus per civitates Galliæ militibusque colonis imperatis, Aquilejam pervenit. Ibi, certior factus exercitum incolumem esse, scriptis literis Romam ne tumultuarentur, ipse, remissis auxiliis quæ Gallis imperaverat, ad collegam est profectus. Romæ magna ex nec opinato lætitia fuit: delectus omissus est. exauctorati, qui sacramento dixerant: & exercitus, qui Arimini pestilentia affectus erat, domum dimissus. Istri, magnis copiis quum castra haud procul consulis castris haberent, postquam alterum consulem cum exercitu novo advenisse audierunt, passim in civitates dilapsi sunt: consules Aquilejam in hiberna legiones reduxerunt.

VI. Sedato tandem Istrico tumultu senatusconsultum factum est, ut consules inter se compararent, uter eorum ad comitia habenda Romam rediret. Quum absentem Manlium tribuni plebis, A. Licinius Nerva & C. Papirius Turdus, in concionibus lacerarent, rogationemque promulgarent, ne Manlius post Idus Martias (prorogatæ namque consulibus jam in annum provinciæ erant) imperium retineret, uti caussam extemplo dicere, quum abiisset magistratu, posset; huic rogationi Q. Ælius collega intercessit, magnisque contentionibus

obtinuit, ne perferretur. Per eos dies Ti. Sempronius Gracchus & L. Postumius Albinus ex Hispania Romam quum revertissent, senatus iis à M. Titinio prætore datus in æde Bellonæ, ad disserendas res quas gessissent, postulandosque honores meritos, ut Diis immortalibus haberetur honos. Eodem tempore & in Sardinia magnum tumultum esse, literis T. Æbutii prætoris cognitum est, quas filius ejus ad senatum attulerat. Ilienses, adjunctis Balarorum auxiliis, pacatam provinciam invaserant: nec eis invalido exercitu, & magna parte pestilentia absumpto, resisti poterat. Eadem & Sardorum legati nunciabant: orantes ut urbibus saltem (jam enim agros deploratos esse) opem senatus ferret. Hæc legatio, totumque quod ad Sardiniam pertinebat, ad novos magistratus rejectum est. Æquè miserabilis legatio Lyciorum, qui crudelitatem Rhodiorum, quibus ab L. Cornelio Scipione attributi erant, querebantur: *fuisse sub ditione Antiochi: eam regiam servitutem, collatam cum præsenti statu, præclaram libertatem visam. non publico tantùm se premi imperio, sed singulos justum pati servitium. juxta se conjuges liberosque vexari: in corpus, in tergum sæviri: famam, quod indignum sit, maculari dehonestarique: & palam res odiosas fieri, juris etiam usurpandi caussa. ne pro dubio habeant, nihil inter se & argento parata mancipia interesse.* Motus his senatus, literas Lyciis ad Rhodios dedit: *nec Lycios Rhodiis nec ullos alicuiquam, qui nati liberi sint, in servitutem dari placere. Lycios ita sub Rhodiorum simul imperio & tutela esse, ut in ditione populi Romani civitates sociæ sint.*

VII. Tri-

VII. Triumphi deinde ex Hiſpania duo continui acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis ſociiſque eorum; poſtero die L. Poſtumius de Luſitanis, aliiſque ejuſdem regionis Hiſpanis triumphavit. quadraginta millia pondo argenti Ti. Gracchus tranſtulit, viginti millia Albinus. Militibus denarios quinos vicenos, duplex centurioni, triplex equiti ambo diviſerunt: ſociis tantundem quantum Romanis. Per eoſdem fortè dies M. Junius conſul ex Iſtria comitiorum cauſſa Romam venit. Eum quum in ſenatu fatigâſſent interrogationibus tribuni plebis Papirius & Licinius, de his quæ in Iſtria eſſent acta, in concionem quoque produxerunt. Ad quæ quum conſul, ſe dies non plus undecim in ea provincia fuiſſe, reſponderet; quæ ſe abſente acta eſſent, ſe quoque, ut illos, fama comperta habere: exſequebantur deinde quærentes, *Quid ita non potiùs A. Manlius Romam veniſſet, ut rationem redderet populo Romano, cum ex Gallia provincia, quam ſortitus eſſet, in Iſtriam tranſiſſet: quando id bellum ſenatus decreviſſet, quando id bellum populus Romanus juſſiſſet? At Hercule privato quidem conſilio bellum ſuſceptum eſſe, ſed geſtum prudenter fortiterque. Immo, utrùm ſuſceptum ſit nequiùs, an inconſultiùs geſtum, dici non poſſe. Stationes duas nec opinantes ab Iſtris oppreſſas, caſtra Romana capta; quod peditum, quod equitum in caſtris fuerit. ceteros inermes fuſoſque, ante omnes conſulem ipſum ad mare ac naves fugiſſe. Privatum rationem redditurum earum rerum eſſe, quoniam conſul noluiſſet.*

Ante Chr. 177. U. C. 575.

VIII. Comitia deinde habita. consules creati, C. Claudius Pulcher, Ti. Sempronius Gracchus: & postero die prætores facti, P. Ælius Tubero iterum, C. Quintius Flamininus, C. Numisius, C. Mummius, Cn. Cornelius Scipio, P. Valerius Lævinus. Tuberoni urbana jurisdictio, Quintio peregrina evenit; Numisio Sicilia, Mummio Sardinia: sed ea, propter belli magnitudinem, provincia consularis facta. Gracchus eam sortitur, Istriam Claudius; Scipio & Lævinus Galliam, in duas divisam provincias, sortiti sunt. Idibus Martiis, quo die Sempronius Claudiusque consulatum inierunt, mentio tantùm de provinciis Sardinia Istriaque, & utriusque hostibus fuit, qui in his provinciis bellum conscivissent. Postero die legati Sardorum, qui ad novos magistratus dilati erant, L. Minucius Thermus, qui legatus Manlii consulis in Istria fuerat, in senatum venit. Ab his edoctus est senatus, quantum belli eæ provinciæ haberent. Moverunt senatum & legationes sociûm nominis Latini, quæ & censores & priores consules fatigaverunt, tandem in senatum introductæ. Summa querelarum erat, *Cives suas Romæ censos plerosque Romam commigrâsse. Quod si permittatur, perpaucis lustris futurum, ut deserta oppida, deserti agri nullum militem dare possent. Fregellas quoque millia quatuor familiarum transisse ab se, Samnites Pelignique querebantur: neque eo minùs aut hos aut illos plus in delectum militum dare.* Genera autem fraudis duo mutandæ viritim civitatis inducta erant. Lex sociis ac nominis Latini, qui stir-

stirpem ex sese domi relinquerent, dabat, ut cives Romani fierent. ea lege malè utendo, alii socios, alii populo Romano injuriam faciebant. Nam &, ne stirpem domi relinquerent, liberos suos quibusquibus Romanis in eam conditionem, ut manumitterentur, mancipio dabant, libertinique cives essent; &, quibus stirps deesset, quam relinquerent, ii cives Romani fiebant. Postea, his quoque imaginibus juris spretis, promiscuè sine lege, sine stirpe, in civitatem Romanam per migrationem & censum transibant. Hæc ne postea fierent, petebant legati. *& ut redire in civitates juberent socios, deinde ut lege caverent, ne quis quem civitatis mutandæ caussa suum faceret, neve alienaret: &, si quis ita civis Romanus factus esset* *.

IX. Hæc impetrata ab senatu. Provinciæ deinde, quæ in bello erant, Sardinia atque Istria decretæ. In Sardiniam duæ legiones scribi jussæ; quina millia in singulas, & duceni pedites, treceni equites, & duodecim millia peditum sociorum ac Latini nominis, & sexcenti equites, & decem quinqueremes naves, si deducere ex navalibus vellet. Tantundem peditum equitumque in Istriam, quantum in Sardiniam, decretum. Et legionem unam cum equitibus trecentis, & quinque millia peditum sociorum, & ducentos quinquaginta mittere equites in Hispaniam consules ad M. Titinium jussi. Priusquam consules provincias sortirentur, prodigia nunciata sunt. Lapidem in agro Crustumino in lacum Martis de coelo cecidisse: puerum trunci corporis in agro Romano natum, & quadrupedem anguem visum: & Capuæ multa in foro ædificia de coelo tacta: & Puteolis duas na-

ves fulminis ictu concrematas esse. Inter hæc, quæ nunciabantur, lupus etiam Romæ interdiu agitatus, quum Collina porta intrâsset, per Æsquilinam magno consectantium tumultu evasit. Eorum prodigiorum caussa consules majores hostias immolârunt, & diem unum circa omnia pulvinaria supplicatio fuit. Sacrificiis rite perfectis, provincias sortiti sunt. Claudio Istria, Sempronio Sardinia obvenit. Legem dein de sociis C. Claudius tulit senatusconsulto; & edixit, QUI SOCII AC NOMINIS LATINI IPSI MAJORESVE EORUM M. CLAUDIO, T. QUINTIO CENSORIBUS, POSTQUE EA APUD SOCIOS NOMINIS LATINI CENSI ESSENT, UT OMNES IN SUAM QUISQUE CIVITATEM ANTE KALEND. NOVEMBRIS REDIRENT. Quæstio, qui ita non rediissent, L. Mummio prætori decreta est. ad legem & edictum consulis senatusconsultum adjectum est, UT DICTATOR, CONSUL, INTERREX, CENSOR, PRÆTOR, QUI NUNC ESSET APUD FORUM, * * QUEM MANUMITTERETUR, IN LIBERTATEM VINDICARETUR, UT JUSJURANDUM DARET: QUI EUM MANUMITTERET, CIVITATIS MUTANDÆ CAUSSA MANU NON MITTERE: QUI ID NON JURARET, EUM MANUMITTENDUM NON CENSUERUNT. Hæc in posterum caussâ jurisque dictio C. Claudio consuli decreta est.

X. Dum hæc Romæ geruntur, M. Junius & A. Manlius, qui priore anno consules fuerant, quum Aquilejæ hibernâssent, principio veris in fines Istrorum exercitum introduxerunt: ubi quum effusè

popu-

popularentur, dolor magis & indignatio, diripi res suas cernentes, Istros, quam certa spes, satis sibi virium adversus duos exercitus, excivit. concursu ex omnibus populis juventutis facto, repentinus & tumultuarius exercitus acriùs primo impetu, quàm perseverantiùs, pugnavit. Ad quatuor millia eorum in acie cæsa: ceteri, omisso bello, in civitates passim diffugerunt. inde legatos primùm ad pacem petendam in castra Romana, deinde obsides imperatos miserunt. Hæc quum Romæ cognita literis proconsulum essent, C. Claudius consul, veritus ne fortè ea res provinciam exercitumque sibi adimeret, non votis nuncupatis, non paludatus, sine lictoribus, uno omnium certiore facto collega, nocte profectus præceps in provinciam abiit: ubi inconsultiùs, quàm venerat, se gessit. nam quum concione advocata fugam è castris A. Manlii adversis auribus militum (quippe qui primi ipsi fugissent) jactâsset, ingessissetque probra M. Junio, quòd se dedecoris socium collegæ fecisset; ad extremum utrumque decedere provincia jussit. Quòd quum milites consulis imperio dicto audientes futuros sese dicerent, quum is more majorum, secundùm vota in Capitolio nuncupata, cum lictoribus, paludatus profectus ab urbe esset; furens ira, vocatum qui pro quæstore Manlii erat, catenas poposcit; vinctos se Junium Manliumque minitans Romam missurum. Ab eo quoque spretum consulis imperium est: & circumfusus exercitus, favens imperatorum caussæ & consuli infestus, animos ad non parendum addebat. Postremò fatigatus consul & contumeliis singulorum & multitudinis (nam insuper irridebant)

ludibriis, nave eadem, qua venerat, Aquilejam rediit. Inde collegæ ſcripſit, ut militum novorum ei parti, quæ ſcripta in Iſtriam provinciam eſſet, ediceret, Aquilejam ut conveniret: ne quid ſe Romæ teneret, quo minus votis nuncupatis paludatus ab urbe exiret. Hæc collegæ obſequenter facta, breviſque dies ad conveniendum edicta eſt. Claudius prope conſecutus eſt literas ſuas. Concione adveniens de Manlio & Junio habita, non ultra triduum moratus Romæ, paludatus, cum lictoribus, votiſque in Capitolio nuncupatis, in provinciam æquè ac priùs præcipiti celeritate abit.

XI. Paucis ante diebus Jûnius Manliuſque oppidum Neſattium, quo ſe principes Iſtrorum & regulus ipſe Æpulo receperat, ſumma vi oppugnârunt. Eò Claudius duabus legionibus novis adductis, vetere exercitu cum ſuis ducibus dimiſſo, ipſe oppidum circumſedit, & vineis oppugnare intendit: amnemque præterfluentem mœnia, qui & impedimento oppugnantibus erat & aquationem Iſtris præbebat, multorum dierum opere exceptum novo alveo avertit. Ea res barbaros miraculo terruit abſciſſæ aquæ: & ne tum quidem memores pacis, in cædem conjugum ac liberorum verſi, etiam ut ſpectaculo hoſtibus tam fœdum facinus eſſet, palam in muris trucidatos præcipitabant. Inter ſimul complorationem feminarum puerorumque, ſimul nefandam cædem, milites, tranſgreſſi murum, oppidum intrârunt. cujus capti tumultum ut ex pavido clamore fugientium accepit rex, trajecit ferro pectus, ne vivus caperetur: ceteri capti, aut occiſi. Duo deinde oppida, Mutila & Faveria, vi capta & deleta. Præda, ut in gente

inopi,

inopi, spe major fuit; & omnis militibus c
cessa est. Quinque millia capitum sexcenta t
ginta duo sub corona venierunt. auctores belli v
gis cæsi, & securi percussi. Istria tota trium o
pidorum excidio, & morte regis pacata est: om
nesque undique populi obsidibus datis in ditionen
venerunt. Sub Istrici finem belli, apud Ligure
concilia de bello haberi cœpta.

XII. Ti. Claudius proconsul, qui prætor priore anno fuerat, cum præsidio legionis unius Pisis præerat. cujus literis senatus certior factus, eas ipsas literas ad C. Claudium (nam alter consul jam in Sardiniam trajecerat) deferendas censet: & adjicit decretum, quoniam Istria provincia confecta esset, si ei videretur, exercitum traduceret in Ligures. Simul ex literis consulis, quas de rebus in Istria gestis scripserat, in biduum supplicatio decreta. Et ab altero consule Ti. Sempronio in Sardinia prospere res gestæ. Exercitum in agrum Sardorum Iliensium induxit. Balarorum magna auxilia Iliensibus venerant. Cum utraque gente signis collatis conflixit. fusi fugatique hostes, castrisque exuti: duodecim millia armatorum cæsa. ostero die arma lecta conjici in acervum jussit onsul, sacrumque id Vulcano cremavit. Victom exercitum in hiberna sociarum urbium redu t. Et C. Claudius, literis Ti. Claudii & senatusnsulto accepto, ex Istria legiones in Ligures nsduxit. Ad Scultennam flumen in campos gressi castra habebant hostes. Ibi cum his acie icatum. quindecim millia cæsa; plus septinti in prœlio, aut in castris (nam ea quoque expugnata

pugnata sunt) capti: & signa militaria unum & quinquaginta capta. Ligures, reliquiæ cædis, in montes refugerunt passim: populantique campestres agros consuli nulla usquam apparuerunt arma. Claudius, duarum gentium uno anno victor, duabus, quod raró alius, in consulatu pacatis provinciis, Romam revertit.

XIII. Prodigia eo anno nunciata: in Crustumino avem sangualem (quam vocant) sacrum lapidem rostro cecidisse; bovem in Campania locutum; vaccam æneam Syracusis ab agresti tauro, qui pecore aberrâsset, initam, ac semine aspersam. In Crustumino diem unum in ipso loco supplicatio fuit: & in Campania bos alenda publicè data; Syracusanumque prodigium expiatum, editis ab aruspicibus Diis, quibus supplicaretur. Pontifex eo anno mortuus est M. Claudius Marcellus, qui consul censorque fuerat. in ejus locum suffectus est pontifex filius ejus M. Marcellus. & Lucam colonia eodem anno duo millia civium Romanorum sunt deducta. Triumviri deduxerunt, P. Ælius, L. Egilius, Cn. Sicinius. quinquagena & singula jugera & semisses agri in singulos dati sunt. de Ligure captus is ager erat. Etruscorum antè, quàm Ligurum, fuerat. C. Claudius consul ad urbem venit: cui (quum in senatu de rebus in Istria Liguribusque prospere gestis disseruisset) postulanti triumphus est decretus. triumphavit in magistratu de duabus simul gentibus. Tulit in eo triumpho denariûm trecenta septem millia, & victoriatûm octoginta quinque millia septingentos duo. militibus in singulos quinideni denarii dati:

duplex

duplex centurioni, triplex equiti. Sociis dimidio minus, quàm civibus, datum. itaque taciti, ut iratos esse sentires, secuti sunt currum.

XIV. Dum is triumphus de Liguribus agebatur, Ligures, postquam senserunt, non consularem tantum exercitum Romam abductum, sed legionem ab Ti. Claudio Pisis dimissam, soluti metu, clam exercitu indicto, per transversos limites superatis montibus in campos degressi, agrum Mutinensem populati, repentino impetu coloniam ipsam ceperunt. Id ubi Romam allatum est, senatus C. Claudium consulem comitia primo quoque tempore habere jussit, creatisque in annum magistratibus in provinciam redire, & coloniam ex hostibus eripere. Ita, utì censuit senatus, comitia habita. Consules creati, Cn. Cornelius Scipio Hispalus, Q Petillius Spurinus. Prætores inde facti, M. Popillius Lænas, P. Licinius Crassus, M. Cornelius Scipio, L. Papirius Maso, M. Aburius, L. Aquilius Gallus. C. Claudio consuli prorogatum in annum imperium, & Gallia provincia: &, ne Istri quoque idem quod & Ligures facerent, socios nominis Latini in Istriam mitteret, quos triumphi caussa de provincia deduxisset. Cn. Cornelio & Q. Petillio consulibus, quo die magistratum inierunt, immolantibus Jovi singulis bubus, utì solet, in ea hostia, qua Q. Petillius sacrificavit, in jecinore caput non inventum. id quum ad senatum retulisset, bove perlitare jussus. De provinciis deinde consultus senatus Pisas & Ligures provincias consulibus decrevit. Cui Pisæ provincia obvenisset, quum magistratuum creandorum tempus esset.

Ante Chr. 176.
U. C. 576.

ſet, ad comitia reverti juſſit. additum decreto, ut binas legiones novas ſcriberent, & trecentos equites: & dena millia peditum ſociis nominique Latino, & ſexcentos imperarent equites. Ti. Claudio prorogatum eſt imperium in id tempus, quo in provinciam conſul veniſſet.

XV. Dum de his rebus in ſenatu agitur, Cn. Cornelius, evocatus à viatore, quum templo egreſſus eſſet, paulo poſt rediit confuſo vultu; & expoſuit Patribus conſcriptis, bovis ſeſcenaris, quem immolaviſſet, jecur defluxiſſe. id ſe victimario nuncianti parum credentem, ipſum aquam effundi ex olla, ubi exta coquerentur, juſſiſſe: & vidiſſe ceteram integram partem extorum, jecur omne inenarrabiliter abſumptum. Territis eo prodigio Patribus, & alter conſul curam adjecit: qui ſe, quòd caput jecinori defuiſſet, tribus bubus perlitâſſe negavit. Senatus majoribus hoſtiis uſque ad litationem ſacrificari juſſit. Ceteris Diis perlitatum ferunt: Saluti Petillium perlitâſſe negant. Inde conſules prætoreſque provincias ſortiti. Piſæ Cn. Cornelio, Ligures Petillio obvenerunt. Prætores, L. Papirius Maſo urbanam, M. Aburius inter peregrinos, ſortiti ſunt. M. Cornelius Scipio Maluginenſis Hiſpaniam ulteriorem, L. Aquilius Gallus Siciliam habuit. Duo deprecati ſunt, ne in provincias irent: M. Popillius in Sardiniam. Gracchum eam provinciam pacare, & T. Æbutium prætorem adjutorem ab ſenatu datum eſſe. interrumpi tenorem rerum, in quibus peragendis continuatio ipſa efficaciſſima eſſet, minimè convenire. inter traditionem imperii, novitatemque ſucceſſoris, quæ noſcendis priùs quàm agendis rebus imbuenda

buenda sit, sæpe bene gerendæ rei occasiones intercidere. Probata Popillii excusatio est. P. Licinius Crassus sacrificiis se impediri solennibus excusabat, ne in provinciam iret. Citerior Hispania obvenerat. Ceterùm aut ire jussus, aut jurare pro concione, solenni sacrificio se prohiberi. id ubi in P. Licinio ita statutum est, & ab se uti jusjurandum acciperent; M. Cornelius postulavit, ne in Hispaniam ulteriorem iret. Prætores ambo in eadem verba jurejurârunt. M. Titinius & T. Fontejus, proconsules, manere cum eodem imperii jure in Hispania jussi: & ut, in supplementum, his tria millia civium Romanorum cum equitibus ducentis, quinque millia sociûm Latini nominis & trecenti equites mitterentur.

XVI. Latinæ feriæ fuere ante diem tertium Nonas Maji, in quibus, quia in una hostia magistratus Lanuvinus precatus non erat, *populo Romano Quiritium*, religioni fuit. Id quum ad senatum relatum esset, senatusque ad pontificum collegium rejecisset; pontificibus, quia non rectè factæ Latinæ essent, instauratis Latinis, placuit Lanuvinos, quorum opera instauratæ essent, hostias præbere. Accesserat ad religionem, quòd Cn. Cornelius consul ex monte Albano rediens concidit: & parte membrorum captus, ad Aquas Cumanas profectus, ingravescente morbo Cumis decessit. sed inde mortuus Romam allatus, & funere magnifico elatus sepultusque est. Pontifex idem fuerat. Consul Q. Petillius, quum primùm per auspicia posset, collegæ subrogando, comitia habere jussus, & Latinas edicere. comitia in ante diem tertium Nonas Sextiles, Latinas in ante diem

tertium

tertium Idus Sextiles edixit. Plenis religionum animis prodigia insuper nunciata: Tusculi facem in cœlo visam; Gabiis ædem Apollinis, & privata ædificia complura, Graviscis murum portamque de cœlo tacta. Ea Patres procurari, utì pontifices censuissent, jusserunt. Dum consules primùm religiones, deinde alterum alterius mors, & comitia, & Latinarum instaurationes impediunt; interim C. Claudius exercitum ad Mutinam, quam Ligures priore anno ceperant, admovit. Ante triduum, quàm oppugnare cœperat, receptam ex hostibus, colonis restituit. Octo millia ibi Ligurum intra muros cæsa; literæque Romam extemplo scriptæ, quibus non modò rem exponeret, sed etiam gloriaretur, sua virtute ac felicitate neminem jam cis Alpes hostem populi Romani: agrique aliquantum captum, qui multis millibus hominum dividi viritim posset.

XVII. Et Ti. Sempronius eodem tempore in Sardinia multis secundis prœliis Sardos perdomuit. Quindecim millia hostium sunt cæsa. omnes Sardorum populi, qui defecerant, in ditionem redacti. stipendiariis veteribus duplex vectigal imperatum exactumque: ceteri frumentum contulerunt. Pacata provincia, obsidibusque ex tota insula ducentis triginta acceptis, legati Romam, qui ea nunciarent, missi: quique ab senatu peterent, ut ob eas res, ductu auspicioque Ti. Sempronii prospere gestas, Diis immortalibus honos haberetur: ipsique decedenti de provincia exercitum secum deportare liceret. Senatus, in æde Apollinis legatorum verbis auditis, supplicationem in biduum decrevit, & quadraginta majoribus hostiis consules sacrificare

jussit:

jussit: Ti. Sempronium proconsulem exercitumque eo anno in provincia manere. Comitia deinde consulis unius subrogandi, quæ in ante diem tertium Nonas Sextiles edicta erant, eo ipso die sunt confecta. Q. Petillius consul collegam, qui extemplo magistratum occiperet, creavit C. Valerium Lævinum. Is, jam diu cupidus provinciæ, quum opportunæ cupiditati ejus literæ allatæ essent, Ligures rebellâsse, Nonis Sextilibus paludatus, literis auditis, tumultus ejus caussa legionem tertiam ad C. Claudium proconsulem in Galliam proficisci jussit: & duumviros navales cum classe Pisas ire, qui Ligurum oram, maritimum quoque terrorem admoventes, circumvectarentur. Eodem & Q. Petillius consul ad conveniendum exercitui diem edixerat. Et C. Claudius proconsul, audita rebellione Ligurum, præter eas copias quas secum Parmæ habebat, subitariis collectis militibus, exercitum ad fines Ligurum admovit.

XVIII. Hostes sub adventum C. Claudii, à quo duce se meminerant nuper ad Scultennam flumen victos fugatosque, locorum magis præsidio adversus infeliciter expertam vim, quàm armis se defensuri, duos montes Letum & Balistam ceperunt: muroque insuper amplexi, tardiùs ex agris demigrantes, oppressi ad mille & quingentos perierunt. Ceteri montibus se tenebant, &, ne in metu quidem feritatis ingenitæ obliti, sæviunt in prædam, quæ Mutinæ parta erat: captivos cum fœda laceratione interficiunt: pecora in fanis trucidant, veriùs passim, quàm rite sacrificant. Satiati cæde animantium, quæ inanima erant parietibus affigunt, vasa omnis generis usui magis quàm orna-

menta

mento in ſpeciem facta. Q. Petillius conſul, ne abſente ſe debellaretur, literas ad C. Claudium miſit, ut cum exercitu ad ſe in Galliam veniret: campis Macris ſe eum exſpectaturum. Literis acceptis Claudius ex Liguribus caſtra movit, exercitumque ad campos Macros conſuli tradidit. Eodem paucis poſt diebus C. Valerius conſul alter venit. Ibi diviſis copiis, priuſquam digrederentur, communiter ambo exercitus luſtraverunt. tum ſortiti, quia non ab eadem utrumque parte aggredi hoſtem placebat, regiones quas peterent. Valerium auſpicatò ſortitum conſtabat, quòd in templo fuiſſet: in Petillio id vitio factum, poſtea augures reſponderunt, quòd extra templum ſortem in ſitellam in templum latam foris ipſe poſuerit. Profecti inde in diverſas regiones. Petillius adverſus Baliſtæ & Leti jugum, quod eos montes perpetuo dorſo inter ſe jungit, caſtra habuit. Ibi adhortantem eum pro concione milites, immemorem ambiguitatis verbi ominatum ferunt, *ſe eo die Letum capturum eſſe*. Duabus ſimul partibus ſubire in adverſos montes cœpit. Ea pars, in qua ipſe erat, impigre ſuccedebat. Alteram hoſtes quum propuliſſent, ut reſtitueret rem inclinatam, conſul equo advectus, ſuos quidem à fuga revocavit: ipſe, dum incautiùs ante ſigna obverſatur, miſſili trajectus cecidit. Nec hoſtes ducem occiſum ſenſerunt: & ſuorum pauci, qui viderant, haud negligenter, ut qui in eo victoriam verti ſcirent, corpus occultavere. Alia multitudo peditum equitumque, deturbatis hoſtibus, montes ſine duce cepere. ad quinque millia Ligurum occiſa: ex Romano exercitu duo & quinquaginta ceciderunt. Super tam evidentem

evidentem tristis ominis eventum, etiam ex pullario auditum est, vitium in auspicio fuisse, nec id consulem ignorâsse. C. Valerius audita

* * *

Periti religionum jurisque publici, quando duo ordinarii consules ejus anni, alter morbo, alter ferro periisset, suffectum consulem negabant comitia habere posse

* * *

XIX. *** deduxit. Cis Apenninum Garuli & Lapicini, & Hercates, trans Apenninum Briniates fuerant. Inter Audenam amnem P. Mucius cum iis, qui Lunam Pisasque depopulati erant, bellum gessit; omnibusque in ditionem redactis arma ademit. Ob eas res, in Gallia Liguribusque gestas duorum consulum ductu auspicioque, senatus in triduum supplicationes decrevit, & quadraginta hostiis sacrificari jussit. Et tumultus quidem Gallicus & Ligustinus, qui principio ejus anni exortus fuerat, haud magno conatu brevi oppressus erat. Belli Macedonici subibat jam cura, miscente Perseo inter Dardanos Bastarnasque certamina: & legati, qui missi ad res visendas in Macedoniam erant, jam reverterant Romam, renunciaverantque bellum in Dardania esse. Simul venerant & ab rege Perseo oratores, qui purgarent, nec accitos ab eo Bastarnas, nec auctore eo quicquam facere. Senatus nec liberavit ejus culpae regem, neque arguit: moneri eum tantummodo jussit, ut etiam atque etiam curaret, ut sanctum haberet foedus, quod ei cum Romanis esse videri posset. Dardani,

Ante Chr. 175. V. C. 577.

Scordiscorum ... armat...

rati, omnes undique arma... erat,

proximum castris Bastarnarum erat,

Hiems erat, & id anni tempus elegen...

ces Scordiscique in fines suos abirent.

factum, & solos jam esse Bastarnas ...

fariam dividunt copias. pars, ut ...

lacessendum ex aperto iret; pars, ...

cumducta, ab tergo aggrederetur. ...

quam circumire castra hostium po...

est: victique Dardani compellunt...

fere duodecim millia ab castris Ba...

Victores confestim circumsidun...

dubiè postero die aut metu de...

aut vi expugnaturi. Interim ...

manus, quæ circumducta erat, ...

rum, castra Bastarnarum sine p...

* *

XX. *** more sella ebur...

bat, disceptabatque controver...

rum. adeoque nulli fortunæ ...

rum. ... vitæ erra...

quidam haud dubiè insanire ajebant. In duabus tamen magnis honestisque rebus verè regius erat animus, in urbium donis & Deorum cultu. Megalopolitanis in Arcadia murum se circumdaturum urbi est pollicitus, majoremque partem pecuniæ dedit. Tegeæ theatrum magnificum è marmore facere instituit. Cyzici in Prytaneum, id est, penetrale urbis, ubi publicè, quibus is honos datus est, vescuntur, vasa aurea mensæ unius posuit. Rhodiis, ut nihil unum insigne, ita omnis generis, ut quæque usus eorum postulaverunt, dona dedit. Magnificentiæ verò in Deos, vel Jovis Olympii templum Athenis, unum in terris inchoatum pro magnitudine Dei, potest testis esse. Sed & Delon aris insignibus statuarumque copia exornavit. & Antiochiæ Jovis Capitolini magnificum templum, non laqueatum auro tantùm, sed parietibus totis lamina inauratum, & alia multa in aliis locis pollicitus, quia perbreve tempus regni ejus fuit, non perfecit. Spectaculorum quoque omnis generis magnificentia superiores reges vicit; reliquorum sui moris & copia Græcorum artificum. Gladiatorum munus Romanæ consuetudinis, primò majore cum terrore hominum, insuetorum ad tale spectaculum, quàm voluptate dedit: deinde sæpius dando, & modò vulneribus tenus, modò sine missione etiam, & familiare oculis gratumque id spectaculum fecit, & armorum studium plerisque juvenum accendit. Itaque, qui primò ab Roma magnis præmiis paratos gladiatores arcessere solitus erat, jam suo

* * *

Ante Chr. 174. *U. C.* 578.

XXI. *** L. Cornelius Scipio inter peregrinos. M. Atilio prætori provincia Sardinia obvenerat: sed cum legione nova, quam consules conscripserant, quinque millibus peditum, trecentis equitibus in Corsicam jussus est transire. dum is ibi bellum gereret, Cornelio prorogatum imperium, ut obtineret Sardiniam. Cn. Servilio Cæpioni in Hispaniam ulteriorem, & P. Furio Philo in citeriorem tria millia peditum Romanorum, equites centum quinquaginta, & sociûm Latini nominis quinque millia peditum, trecenti equites: Sicilia L. Claudio sine supplemento decreta. Duas præterea legiones consules scribere jussi, cum justo numero peditum equitumque, & decem millia peditum sociis imperare, & sexcentos equites. Delectus consulibus eo difficilior erat, quòd pestilentia, quæ priore anno in boves ingruerat, eo verterat in hominum morbos. qui inciderant, haud facilè septimum diem superabant: qui superabant, longinquo, maximè quartanæ, implicabantur morbo. Servitia maximè moriebantur. eorum strages per omnes vias insepultorum erat. Ne liberorum quidem funeribus Libitina sufficiebat. Cadavera intacta à canibus ac vulturibus tabes absumebat: satisque constabat, nec illo, nec priore anno, in tanta strage boum hominumque, vulturium usquam visum. Sacerdotes publici ea pestilentia mortui sunt, Cn. Servilius Cæpio pontifex, pater prætoris, & Ti. Sempronius C. F. Longus decemvir sacrorum, & P. Ælius Pætus augur, & Ti. Sempronius Gracchus, & C. Mamilius Vitulus curio maximus, & M. Sempronius Tuditanus pontifex.

tifex. pontifices suffecti sunt, C. Sulpicius Galba in locum Tuditani *. Augures suffecti sunt, in Gracchi locum T. Veturius Gracchus Sempronianus, in P. Ælii Q. Ælius Pætus. Decemvir sacrorum C. Sempronius Longus, curio maximus C. Scribonius Curio sufficitur. Quum pestilentiæ finis non fieret, senatus decrevit, uti decemviri libros Sibyllinos adirent. Ex decreto eorum, diem unum supplicatio fuit. &, Q. Marcio Philippo verba præeunte, populus in foro votum concepit: *Si morbus pestilentiaque ex agro Romano emota esset, biduum ferias ac supplicationem se habiturum*. In Vejenti agro biceps natus puer, & Sinuessæ unimanus, & Oximi puella cum dentibus; & arcus interdiu sereno coelo super ædem Saturni in foro Romano intentus, & tres simul soles effulserunt; & faces eadem nocte plures per coelum lapsæ sunt in Lanuvino: Caritesque anguem in oppido suo jubatum, aureis maculis sparsum, apparuisse affirmabant. &, in agro Campano bovem locutum esse, satis constabat.

XXII. Legati Nonis Junii ex Africa redierunt, qui, convento prius Masinissa rege, Carthaginem ierant: ceterùm certiùs aliquanto, quæ Carthagine acta essent, ab rege resciverant, quàm ab ipsis Carthaginiensibus.. compertum tamen affirmaverunt, legatos ab rege Perseo venisse, iisque noctu senatum in æde Æsculapii datum esse. ab Carthagine legatos in Macedoniam missos, & rex affimaverat, & ipsi parum constanter negaverant. In Macedoniam quoque mittendos legatos senatus censuit. tres missi sunt, C. Lælius, M. Valerius Messala, Sex. Digitius. Perseus per id tempus, quia qui-

dam

ruisset, magnum non finitimis mo
rem præbuit, sed in Asiam quoqu
menem nuncius tumultus ejus
non plus Delphis moratus, per Pl
jam, Thessaliamque, sine damno
rum, per quos iter fecit, in regn
earum tantùm civitatum, per qu
tis habuit animos sibi conciliare:
aut literas dimisit, petens, ne di
quæ cum patre suo fuissent, men
nim tam atroces fuisse eas, ut non
erint ac debuerint finiri. Secum
lis integra esse ad instituendam fic
Cum Achæorum maximè gente re
tiæ viam quærebat.

XXIII. Hæc una ex omni Gra
theniensium civitas, eo processera
bus interdiceret Macedonibus. It
Achaja fugientibus, receptaculum

;nè scriptas esse censentibus literas, atque his
imè qui præter spem recepturi essent amissa
cipia: Callicrates ex iis, qui in eo verti salu-
gentis crederent, si cum Romanis inviolatum
is servaretur, *Parva*, inquit, *aut mediocris res,*
ti, quibusdam videtur agi. Ego maximè gra-
nam omnium, non agique tantùm arbitror, sed
'am modo actam esse. Nam qui regibus Mace-
m, Macedonibusque ipsis, finibus interdixissemus,
ereque id decretum, scilicet ne legatos, ne nunci-
dmitteremus regum, per quos aliquorum ex no-
nimi sollicitarentur, ii concionantem quodam
abscentem audimus regem: &, si Diis placet,
ionem ejus probamus. & quum fera bestia ci-
ad fraudem suam positum plerumque aspernen-
& refugiant, nos cæci, specie parvi beneficii, in-
nur: &, servulorum minimi pretii recipiendo-
spe, nostram ipsorum libertatem subrui & ten-
patimur. Quis enim non videt viam regiæ so-
itis quæri, qua Romanum fœdus, quo nostra om-
continentur, violetur? Nisi hoc dubium alicui
bellandum Romanis cum Perseo esse; & quod
Philippo exspectatum, morte ejus interpellatum
id post mortem Philippi futurum. Duos, ut sci-
habuit filios Philippus, Demetrium & Persea.
ere materno, virtute, ingenio, favore Macedo-
longè præstitit Demetrius. Sed quia in Roma-
odii regnum posuerat præmium, Demetrium
lo alio crimine, quàm Romana amicitia inita, oc-
it: Persea, quem populus Romanus prius pœnæ
ìns regni heredem futurum sciebat, regem fecit.
que quid hic post mortem patris egit aliud, quàm
lum paravit? Bastarnas primùm ad terrorem

omnium in Dardaniam immisit: qui si se tenuissent, graviores eos accolas Græcia quàm Asia Gallos habeat. Ea spe depu tamen belli consilia omisit: imò, si vera dicere, jam inchoavit bellum. Dolopiam a egit, nec provinciis de controversis ad disce populi Romani audivit. inde transgressus O repente in medio umbilico Græciæ conspicere phos adscendit. Hæc usurpatio itineris in vobis spectare videtur? Thessaliam deinde vit. quod sine ullius eorum quos oderat n magis tentationem metuo. Inde literas ad muneris specie misit, & cogitare jubet, q in reliquum hoc munere non egeamus; hoc e cretum, quo arcentur Peloponneso Macedon mus: rursus legatos regios, & hospitia cu pibus, & mox Macedonum exercitus, ipsum à Delphis (quantum enim interluit fretum cientem in Peloponnesum videamus; imm Macedonibus armantibus se adversus Roman nihil novi censeo decernendum, servandaqu integra, donec ad certum dirigatur, vanusn mor noster an verus fuerit. Si pax inviola Macedonas Romanosque manebit, nobis quoq citia & commercium sit: nunc de eo cogita culosum & immaturum videtur.

XXIV. Post hunc Arco, frater Xenarcl toris, ita differuit: *Difficilem orationem Ca & mihi, & omnibus, qui ab eo dissentimus, agendo enim Romanæ societatis caussam ipse, rique & oppugnari dicendo, quam nemo neq tat neque oppugnat, effecit, ut, qui ab se diss adversus Romanos dicere videretur. Ac p*

ium, tanquam non hic nobiscum fuisset, sed aut curia populi Romani veniret, aut regum arca- interesset, omnia scit & nunciat quæ occultè fa- sunt. Divinat etiam quæ futura fuerant, si ippus vixisset: quid ita Perseus regni heres sit, parent Macedones, quid cogitent Romani. Nos em, qui nec ob quam caussam, nec quemadmo- perierit Demetrius, scimus; nec quid Philippus, ixisset, facturus fuerit, ad hæc, quæ palam ge- ur, consilia nostra accommodare oportet. Ac sci- , Persea regno accepto ad legatos Romanos ve- , ac regem Persea à populo Romano appellatum: mus, legatos Romanos venisse ad regem, & eos gnè acceptos. Hæc omnia pacis equidem signa judico, non belli: nec Romanos offendi posse, si, ellum gerentes eos secuti sumus, nunc quoque auctores sequamur. cur quidem nos inexpiabile um soli bellum adversus regnum Macedonum mus, non video. Opportuni propinquitate Macedoniæ sumus: an infirmissimi omnium, uam quos nuper subjecit, Dolopes? imò contra el viribus nostris, Deûm benignitate, vel regio- intervallo tuti. Sed sumus æquè subjecti ac ali Ætolique. nihilo plus fidei auctoritatisque mus adversus Romanos, qui semper socii atque i fuimus, quàm Ætoli, qui paullo ante hostes unt. Quod Ætolis, quod Thessalis, quod Epiro- mni denique Græciæ cum Macedonibus juris est, & nobis sit. cur exsecrabilis ista nobis solis ve- lesertio juris humani est? Fecerit aliquid Phi- , cur adversus eum armatum & bellum ge- m hoc decerneremus: quid Perseus novus rex, injuria insons, suo beneficio paternas simultates

 obli-

*obliterans, meruit? cur soli omnium hostes ei sumus? Quanquam & illud dicere poteram, tanta priorum Macedoniæ regum merita ergo nos fuisse, ut Philippi unius injurias, si quæ fortè fuerunt, * utique post mortem. quum classis Romana Cenchreis staret, consul cum exercitu Elatiæ esset, triduum in concilio fuimus; consultantes, utrùm Romanos an Philippum sequeremur. Nonnihil metus præsens ab Romanis sententias nostras inclinârit. fuit certè tamen aliquid, quod tam longam deliberationem faceret: id quod erat vetusta conjunctio cum Macedonibus, vetera & magna in nos regum merita. Valeant & nunc eadem illa, non ut præcipuè amici, sed ne præcipuè inimici simus. Ne id, quod non agitur, Callicrates, simulaverimus. nemo novæ societatis, aut novi fœderis, quo nos temere illigemus, conscribendi est auctor: sed commercium tantùm juris præbendi repetendique sit, ne interdictione finium nostrorum & nos quoque regno arceamus, ne servis nostris aliquo fugere liceat. Quid hoc adversus Romana fœdera est? Quid rem parvam & apertam, magnam & suspectam facimus? Quid vanos tumultus ciemus? Quid, ut ipsi locum adsentandi Romanis habeamus, suspectos alios ac invisos efficimus? Si bellum erit, ne Perseus quidem dubitat quin Romanos secuturi simus. in pace etiamsi non odia finiuntur, intermittantur.* Quum iidem huic orationi, qui literis regis adsentierant, adsentirentur; indignatione principum, quòd quam rem ne legatione quidem dignam judicâsset Perseus, literis paucorum versuum impetraret, decretum differtur. Legati deinde postea missi ab rege, quum Megalopoli concilium esset; dataque opera est ab iis, qui offensionem apud Romanos timebant, ne admitterentur.

XXV.

XXV. Per hæc tempora Ætolorum in ſemet ipſos verſus furor, mutuis cædibus ad internecionem adducturus videbatur gentem. Feſſi deinde & Romam utraque pars miſerunt legatos, & inter ſe ipſi de reconcilianda concordia agebant: quæ novo facinore diſcuſſa res veteres etiam iras excitavit. Exſulibus Hypatæis, qui factionis Proxeni erant, quum reditus in patriam promiſſus eſſet, fideſque data per principem civitatis Eupolemum, octoginta illuſtres homines, quibus redeuntibus inter ceteram multitudinem Eupolemus obvius exierat, quum ſalutatione benignè excepti eſſent, dextræque datæ; ingredientes portam, fidem datam Deoſque teſtes nequicquam invocantes, interfecti ſunt. Inde gravius de integro bellum exarſit. C. Valerius Lævinus, & Appius Claudius Pulcher, & C. Memmius, & M. Popillius, & L. Canulejus miſſi ab ſenatu venerant. Apud eos quum Delphis utriuſque partis legati magno certamine agerent; Proxenus maximè, cum cauſſa, tum eloquentia, præſtare viſus eſt, qui paucos poſt dies ab Orthobula uxore veneno eſt ſublatus: damnataque eo crimine in exſilium abiit. Idem furor & Cretenſes lacerabat. adventu deinde Q. Minucii legati, qui cum decem navibus miſſus ad ſedanda eorum certamina erat, in ſpem pacis venerant. ceterùm induciæ & antea ſex menſium fuerunt: inde multo gravius bellum exarſit. Lycii quoque per idem tempus ab Rhodiis bello vexabantur. Sed externorum inter ſe bella, quo quæque modo geſta ſunt, perſequi non operæ eſt, ſatis ſuperque oneris ſuſtinenti res à populo Romano geſtas ſcribere.

XXVI. Celtiberi in Hispania, qui bello domiti se Ti. Graccho dediderant, pacati manserant M. Titinio prætore obtinente provinciam, rebellârunt sub adventum Ap. Claudii, orsique bellum sunt ab repentina oppugnatione castrorum Romanorum. Prima lux ferme erat, quum vigiles in vallo, quique in portarum stationibus erant, quum vidissent procul venientem hostem, ad arma conclamaverunt. Ap. Claudius, signo proposito pugnæ, ac paucis adhortatus milites, tribus simul portis eduxit. Obsistentibus ad exitum Celtiberis, primò par utrimque prœlium fuit; quia propter angustias non omnes in faucibus pugnare poterant Romani. urgentes deinde alii alios secuti evaserunt extra vallum; ut pandere aciem, & exæquari cornibus hostibus, quibus circumibantur, possent. ita repente eruperunt, ut sustinere impetum eorum Celtiberi nequirent. Ante horam secundam pulsi sunt: ad quindecim millia cæsa aut capta: signa adempta duo & triginta. Castra etiam eo die expugnata, debellatumque. nam qui superfuere prœlio, in oppida sua dilapsi sunt: quieti deinde paruerunt imperio.

XXVII. Censores eo anno creati Q. Fulvius Flaccus & A. Postumius Albinus legerunt senatum: princeps lectus M. Æmilius Lepidus pontifex maximus. De senatu novem ejecerunt. insignes notæ fuerunt M. Cornelii Maluginensis, qui biennio ante prætor in Hispania fuerat; & L. Cornelii Scipionis prætoris, cujus tum inter cives & peregrinos jurisdictio erat; & Cn. Fulvii, qui frater germanus, &, ut Valerius Antias tradit, consors etiam censoris erat. Consules, votis etiam in Capitolio nuncupatis,

tis, in provincias profecti sunt. Ex iis M. Æmilio senatus negotium dedit, ut Patavinorum in Venetia seditionem comprimeret; quos certamine factionum ad intestinum bellum exarsisse & ipsorum legati attulerant. Legati, qui in Ætoliam ad similes motus comprimendos ierant, renunciârunt, coërceri rabiem gentis non posse. Patavinis saluti fuit adventus consulis: neque aliud quod ageret in provincia quum habuisset, Romam rediit. Censores vias sternendas silice in urbe, glarea extra urbem substernendas marginandasque primi omnium locaverunt, pontesque multis locis faciendos: & scenam ædilibus prætoribusque præbendam: & carceres in circo, & ova ad notas curriculis numerandis, & * dam, & metas trans * & caveas ferreas pe * intromitterentur * ferreis in monte Albano consulibus, & clivum Capitolinum silice sternendum curaverunt, & porticum ab æde Saturni in Capitolium ad senaculum, ac super id curiam. & extra portam Trigeminam emporium lapide straverunt, stipitibusque sepserunt: & porticum Æmiliam reficiendam curârunt: gradibusque adscensum ab Tiberi in emporium fecerunt. & extra eandem portam in Aventinum porticum silice straverunt, & eo publico ab æde Veneris fecerunt. Iidem Calatiæ & Oximi muros faciendos locaverunt: venditisque ibi publicis locis, pecuniam, quæ redacta erat, tabernis utrique foro circumdandis consumpserunt. & alter ex iis Fulvius Flaccus (nam Postumius nihil nisi senatus Romani populive jussu se locaturum ipsorum pecunia *) Jovis ædem Pisauri & Fundis, & Pollentiæ etiam aquam adducendam, & Pisauri viam silice sternendam, & Sinuessam à ga * aviariæ. In

his

his & clo * um circumducend * & forum porticibus tabernisque claudendum, & Janos tres faciendos. Hæc ab uno censore opera locata, cum magna gratia colonorum. Moribus quoque regendis diligens & severa censura fuit. multis equi adempti.

XXVIII. Exitu prope anni diem unum supplicatio fuit, ob res prospere gestas in Hispania, ductu auspicioque Ap. Claudii proconsulis. & majoribus hostiis viginti sacrificatum: & alterum diem supplicatio ad Cereris Liberi Liberæque fuit, quòd ex Sabinis terræ motus ingens cum multis ædificiorum ruinis nunciatus erat. Quum Ap. Claudius ex Hispania Romam rediisset, decrevit senatus, ut ovans urbem iniret. Jam consularia comitia appetebant, quibus magna contentione habitis propter multitudinem petentium, creati L. Postumius Albinus & M. Popillius Lænas. Prætores inde facti, Numerius Fabius Buteo, M. Matienus, C. Cicerejus, M. Furius Crassipes iterum, A. Atilius Serranus iterum, C. Cluvius Saxula iterum. Comitiis perfectis Ap. Claudius Cento, ex Celtiberis ovans quum in urbem iniret, decem millia pondo argenti, quinque millia auri in ærarium tulit. Flamen dialis inauguratus est Cn. Cornelius. Eodem anno tabula in æde matris Matutæ cum indice hoc posita est: *Tib. Sempronii Gracchi consulis imperio auspicioque legio exercitusque populi Romani Sardiniam subegit. in ea provincia hostium cæsa aut capta supra octoginta millia. Republica felicissimè gesta, atque liberatis vectigalibus * restitutis exercitum salvum atque incolumem plenissimum præda domum reporta-*

Ante Chr. 173.
U. C. 579.

rtavit. iterum triumphans in urbem Romam re-
it. Cujus rei ergo hanc tabulam donum Jovi de-
t. Sardiniæ inſulæ forma erat, atque in ea ſi-
ıulacra pugnarum picta. Munera gladiatorum eo
ıno aliquot parva alia data: unum ante cetera in-
gne fuit T. Flaminini, quod, mortis cauſſa patris
ıi, cum viſceratione epuloque & ludis ſcenicis
uatriduum dedit. magni tamen muneris ea ſum-
ıa fuit, ut per triduum quatuor & ſeptuaginta
omines pugnârint.

FINIS VOLUMINIS QUINTI.

Libri excuſi pro J. TONSON *&* J. WATTS.

ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΑΠΑΝΤΑ. Novum Teſtamentum. Græcè.

ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΣ. Adjicitur in Calcem Interpretatio Latina. 2 Vol.

P. Virgilii Maronis Opera.

Q. Horatii Flacci Opera.

Catulli, Tibulli, & Propertii Opera.

P. Ovidii Naſonis Opera, tribus tomis comprehenſa.

Publii Terentii Carthaginienſis Afri Comœdiæ Sex.

Titi Lucretii de Rerum Naturâ Libri Sex.

M. Annæi Lucani Pharſalia: Sive de Bello Civili inter Cæſarem & Pompeium Libri Decem.

D. Junii Juvenalis & Auli Perſii Flacci Satyræ.

Phædri Aug. Liberti Fabularum Æſopicarum Libri Quinque; item Fabulæ quædam ex MS. veterià Marquardo Gudio deſcriptæ; cum Indice Vocum & Locutionum. Appendicis loco adjiciuntur Fabulæ Græcæ quædam & Latinæ ex variis Authoribus collectæ; quas claudit Avieni Æſopicarum Fabularum Liber Unicus.

M. Valerii Martialis Epigrammata.

C. Julii Cæſaris & A. Hirtii de Rebus à C. Julio Cæſare geſtis Commentarii: Cum C. Jul. Cæſaris fragmentis.

Cornelii Nepotis excellentium Imperatorum Vitæ.

Lucius Annæus Florus. Cui ſubjungitur Lucii Ampelii Liber Memorialis.

Caii Salluſtii quæ extant.

Velleii Paterculi Hiſtoriæ Romanæ quæ ſuperſunt.

Juſtini Hiſtoriarum ex Trogo Pompeio Libri XLIV.

Q. Curtius Rufus de Rebus Geſtis Alexandri Magni.

CUM PRIVILEGIO.

N. B. *This Collection (both of the* GREEK *and* LATIN *Authors) will be Continu'd with all Convenient* Speed.

